דער יודישער פאר-פסח

אדער

מנהג ישראל

א ספור נפלא פון דעם ארט לעבען פון אונזערע יודען, אונ ביותר אין דער ליטא, וויא אזויא עס פאסירט זיך אין דער צייט פון פורים ביז פסח, אינטערעסאנטע סצענעס, אונ וואונדערליכע מעשיות, וואס זענין באמת הפלא ופלא, קריטיש בעטראכט אלע מנהגים, אונ אלע פאראדקעס, בעשריבען איז דאס אללעס אביסעל סאטירעש, אפט מיט א רעכטע (מלתא דבדיחותא) מהיכא תיתי זאלען טאקי דיא לעזער נחת האבען פאר זייערע עטליכע גראשען, אונ אביסעל לאכען אויך.

ממני

המרמ"ז רמוז ומגלה טמירין אזרח ותושב מארץ הנגב.

והמנהג כמנהג יהוא בן נמשי
כי בשגעון ינהג (מ"ב ט' כ').

ווארשא

דרוק פאן אלעקסאנדער גינז, נאייע זיעלנא שטראססע № 37

שנת דרכיו ראיתי וארפאהו לפ"ק

„ДЕРЪ ИДИШЕ ФАРЪ ПЕСАХЪ."

ЕВРЕЙСКОЕ ПРЕДЪ ПАСХИ,

состав.

М. Зеликовичомъ.

ВАРШАВА.

ВЪ ТИПОГРАФІИ АЛЕКСАНДРА ГИНСА.

Новозельная № 37 (1064 D)

1881.

פאררעדע.

אין כח בעט, עס איז נישט דא קיין קראפט אין דער פעדער, צו פארשטעלען ריכטיג דיא גרויסע שמחה אונ פערגעניגען, וואס דער שטארקער ליבהאבער, פון געשיכטע, האט בשעת ער געפינט דיא גרויסע מציאה, וואס זיא איז ביא איהם טייערער פון כל סגלת מלכים, וואס איז דאס? נאר איין אלטער מאנוסקריפט (כתב יד), אין וועלכען עס זענען בעשריבען דיא מדות, אונ דאס לעבענסארט, חקים ומשפטים, מנהגים וסדרים, פון דיא פאריגע דורות, דאס איז גוט באקאנט דער געלערטער וועלט, מען דארף אין דעם ניט פיעל מאריך זיין.

דעריבער ליבע לעזער! וויא מען זעהט ארויס גאר דייטליך אונ קלאהר, אז אונזערע יודען אין רוסלאנד ווערען נשתנה פון טאג צו טאג, טרעטען אפ מיט ריזען שריט, פון דעם אלטען וועג, רעפארמירען זיך אין פיעל הינזיכטען, קאן מען זיך לייכט פארשטעלין וויא דיא שפעטיגע דורות וועלען זיך געוויס קיין בעגריף ניט קאנען מאכען פון דיא יעצטיגע פארמעס אונ פאראדקעס פון דיא יודען, זייא וועלין גאר ניט וויסען דאס לעבען וואס זייערע עלטערען האבין געביך פאר בראכט גאר זייערע יאהרען אין צרות, אונ אין דחקות.

פרעגט איך בעט אייך, איבער וואס? נאר איבער דומהיים אונ שטותים, פון נארישע אונ שעדליכע מנהגים, וואס קיין יוד וייסט ניט, ווער עס איז גיוועהן דער ערשטער משוגע, וואס האט געוויס גיהאט א בלבול המוח, אונ האט אזעלכע שטותים אריינגעבראכט אין דער יודישער געמיינדע, — ס'מעט ניט אפילו איינעם פון טויזענד, איז גאר פאר געקומען אופן מוח א קלעהר צו טאהן „הא? געוואלד געשריגען!" אפשר זענען מיר גאר נארראנים? נאך וואס זאלען מיר האלטען אזעלכע פוסטע צערעמאניעס פאר דינים הלכה למשה מסיני? אפשר איז גאר א סברא, אז מיר ווערען פאר שווארצט אונ פאר פינסטערט אומזיסט? חלעבען עס וואלט אפשר גאר ניט קרים געוועהן אביסעל מבטל זיין אזעלכע קינדערשע

שפילעכלך

שפילעכלך, געניג זיך שוין נאך שלעפען וויא די שעפעלעך נאך דעם בלינדען פאסטוך.

נאר חס ושלום אזעלכע חקירות ודרישות, האט קיינער קיין העזה גיהאט זיך פארנעמען, דער ניט בעקלערטער זאץ „מנהג ישראל תורה" האט פאר זיגעלט מיט א היילינגער חתימה, אלע שטותים, הבלים און פוסטע זאכען, און האט זייא געשטעלט אויף איין מדרגה מיט די דינים וואס „יהרג ואל יעבור" — נא לאמיר באמת פארשטעהן די ווערטער „איודישער מנהג איז א תורה?" וואס איז דאס א מנהג? דער עלטער זיידע אדער יענער אלטער מאן האט אזוי געטאהן, נא דאס איז דער פשט פון דעם ווארט „מנהג" נא לאמיר קלעהרען וואס איז געוועהן דער אלטער מאן? אפשר א נביא, אדער א חכם, וואס איז חשובער פון א נביא? דאכט זיך גיין, נא, קאן דאך זיין אז ער איז אפשר א שוטה ופתי און א מאמין לכל דבר? אי וואס? ער האט דאך דאס אויך בקבלה געהאט פון זיינע עלטערין, אט דאס איז טאקי א קלאץ קשיא, איך האב פיינד צו זאגען, איהר מיינט בוודאי אז א זיידע איז שוין גאר א גרויסער תקיף, אבער גאר לא, דער גאנץ עלטערער מאן האט אויך גיקענט זיין א גרויסער נארר, און אין עם הארץ אויך דער צו, עס איז נאר שווער גיוועהן, און אפשר נאר גרינג דעם ערשטען נארר צו פאלען אויף א רעכטען נארישקייט, דער נאך איז דאס שוין איבער גיגאנגען וויא א מזמור, פון איין נארר צום אנדערען, פון שוטה לשוטה, ביז עס איז גיווארין א מנהג ישראל, און אגב אורחא נאר א תורה.

איך ווייס אז א פריהמער יוד וועט זיך ניט קאנען אויפהאלטען, און וועט געוויס א פרעג טאהן, נאך דער שיטה, זענען מיר דאך ניט זיכער מיט אלע דינים, וואס מיר האבין זייא אויך נאר בקבלה איינער פון דעם אנדערען? אבער אויף דער שטארקער קשיא, וועל איך איהם ענטפערען קורץ און שארף, א מנהג איז ניט קיין דין, א דין האט דאך א מקור און א שורש אין דער תורה, אבער צום ווייניגסטען אין דער גמרא, אבער א מנהג, איז דאך דער פשט: דער עולם פיהרט זיך אזויא, חאטש אפילו מע ווייסט ניט קיין שום מקור דער צו, קאן דאך זיין אז דאס איז אפשר גאר א שטות, וואס האט זיין גלייכען נישט.

א מופת דער צו, איז דער „מנהג פון כפרות שלאגען", וואס עקזעסטירט ביי אלע יודען גאנץ שטארק פון א לאנגער צייט, און האט שוין גאר א פנים ביי אונז וויא א דין תורה ממש, מע פרעגט שוין דאך נאר שאלות, וואס זאל טאהן א אשה מעוברת? וויא אזויא זאל זיא שלאגען כפרות?, פיללאייכט טראגט זיא א צווילינג, אדער אפשר גאר דרייא נפשות? א קשיא אויף א מעשה!

נא די פוסקים אחרונים האבען זיך אפשר קיין צייט ניט גענומען, אפילו אין אזעלכע פארשימעלטע געשעפטען אויך געבען געזעצע? און טאלקעווען אזויא שטארק, אשטעהגער וויא די כפרות שלאגען וואלט באמת געוועהן א פסוק מפורש אין דער תורה הקדושה, — פון דעסטוועגען האט דער בית יוסף בפירוש געזאגט אין שלחן ערוך: (אין די יעצטיגע דרוקען, האט מען שוין דאס ארויס געווארפען, עס לוינט ניט פאר דער טאקסע) „אז דאס איז א מנהג שטות" דער פון קאן מען שוין גוט ארויס זעהן אז א מנהג וואס ער איז אפילו גאנץ אלט, קאן דאס אויך זיין פון דעסטוועגען א מנהג שטות והבל, וואס האט גאר קיין שום ממשות ניט.

איך ווייס אז אונזערע לייט קאננען זיך איין עצה געבין (דאס קעפיל איז חריף) און זאגען אז היטען די מנהגים, איז איין ארט „כבוד אב" מילא נאך דעם גאנג, מוז מען נאך טאהן אונזערע עלטערען, טאטש אויב טאטש, הא? א סברא? וויא זאגט איהר? חלעבען א גוטער פלאן, זיין א טיפש, א חסר דעת, און גלויבען אז יעדער מענש מוז נאך טאהן אלע צערעמאניעס וואס זיינע עלטערען האבין געטאהן, האטש ער זעהט און פארשטעהט, אז דאס איז תוהו ובוהו, און גאלע שטותים, „כבוד אב" איז נאר אין וועלט געשעפטען, אבער ניט אין רעליגיאנס זאכען.

קומט נאר אהער, איהר נארישע פריהמע לייט! איך וועל אייך יא פרעגען א קלאטץ קשיא, זאגט מיר, איהר זענט אפשר פריהמער פון אברהם אבינו? א קשיא אויף אייך, נאר מיר דאכט אז איהר אליין וועט אויך מודה זיין, אז מיר זענען אקעגען איהם, אי אין שכל, אי אין מוסר, וויא א פליג געגען א העלפאנד, — נא וואס איז געוועהן די מעשה מיט איהם? פאר וואס האט אברהם אב געטרעטין פון זיין דור'ס וועג? פאר וואס האט ער אוועק געווארפען אלע מנהגים, אלע צערעמאניעס פון זיינע עלטערען?

איהר מיינט אפשר אז תרח האט גאר קיין צער געהאט פון זיין זוהן אברהם, וואס אין זיינע אויגען איז ער נחשב געוועהן געוויס פאר א בן סורר ומורה? גאנץ געוויס האט נאך דער תרח טאג טעגליך געשטראפט זיין טייערען זוהן מיט אזעלכע ווערטער: „זעה אברמיל, קוק זיך ארום, ווארף אוועק דיינע שטותים, דוא געהסט ניט בדרך הישר, דוא ווילסט זיין קליגער וויא דיין טאטע און דיין זיידע און די גאנצע וועלט, דוא מיינסט אין אמת אז דוא ביסט שוין גאר א גרויסער פילוסוף, דוא מאכסט חוזק פון דער גאנצער אמונה, פרעגסט אלעם קשיות, דוא ווילסט אלעם פארשטעהן מיט דיין קינדערשען שכל, פרעגסט וויא קאן דאס זיין?, דוא האסט א שטאלץ צו פרעגען פון וואננען ווייסט מען דאס אלעם?, אז געוואלד אברמיל! זעה וואס פאר א שלעכטען שם דוא האסט געקריגען אין

שטעטיל, אלע דייטען דאך אויף דיר מיט די פינגער „אט געהט אברמיל תרח׳ס, אט געהט דער אפיקורס" ווער וועט וועלען זיך מיט דיר משדך זיין? עס איז מיר פשוט א חרפה אופן גאס ארויס צו געהן, גאטט ווייסט צו וואס דוא קאנסט קוממען" 1).

נא אדרבה פרעג איך אייך: וואס איז באמת געוועהן די געשיכטע מיט אברהם אבינו? וויא איז מען דאס אזוי מורד געגען אזוי פיעל עלטערע מענשען, געגען אלטע מנהגים, אונ געגען דער גאנצער אמונה? פאר וואס האט ער ניט געלענט כבוד אויף זיינע עלטערען? גאר די מעשה איז גאר פשוט, מען דארף דער צו גאר קיין גרויסע פילוסופיא האבין, דאס שטיקעל שכל הישר איז פיעל וויכטיגער וויא דער עלטשר מאן.

איינער א קליגער תלמודיסט ר׳ אביהו, האט זיך אין איין ארט זעהר גוט אויסגעדרוקט, בשעת אז ר׳ ירמיה האט איהם געזאגט: „פשיטא דהלכתא כוותין" עס איז זעקער דער דין וויא מיר זאגען, „דקשישנא מינייכו" ווארום מיר זענען עלטער פאר אייך, „ולאו הלכתא כוותייכו" אונ דער דין וועט ניט זיין וויא איהר, „דרדקי אתין" ווארום איהר זענט נאך יונגע מענשען, נא אויף דעם האט איהם ר׳ אביהו גיגעבען א קליגע תשובה בזה הלשון: „מידי בקשישותא תליא מלתא? בטעמא תליא מלתא! (ב״ב קמ״ב) עס הייסט: יעדער זאך איז גאר דאמאלס וויכטיג, ווען די סברא איז דער צו מסכים, אבער ניט אז יענער עלטער מאן איז דער צו מסכים.

על כן אז אונזער פאטער אברהם דער ערשטער וואס האט דערקענט דעם אמתין איינציגען גאטט, וואס אחוץ דעם אלעמען איז ער געוועהן דער שטארקער בעל שכל, אונ דער גלייכער בעל סברא, דער גרויסער קריטיקער מיט א געזונדען מענשען פארשטאנד, האט בעטראכט די גאנצע געציני־ דיגעריייא פון זיין דור, וויא זיא איז דורך הבל הבלים, איין שטות גרעסער פון דעם אנדערען, גאללע שקרים וכזבים, פון חלומות, מתים, לחשים אונ קמיעות, פון שדים, רוחות, לצים אונ מזיקים, מכשפים אונ מכשפות, — האט ער א קלעהר געטאהן, ביי אזוינע וויכטיגע ענינים גיבט מען ניט קיין כבוד די אלטע לייט מיט זייערע נארישע איינבילדיגען, איך מוז געבען כבוד מיין אייגענעם שכל וואס דאס איז א מתנה פון גאטט.

אי וואס וועט איהר זאגען, די גאנצע וועלט איז דאך ניט משוגע, דער

---

1) אזויא וויא עס האט זיך מאקי אוים געלאזט דער סוף, אז נמרוד האט איהם מאקי געוואלט ממש אומברענגען פון דער וועלט, אונ פאר וואס? ניט חס ושלום פאר קיין שום פאר ברעכען, נאר איבער רעליגיעזע ענינים, נאר איבער די אלע זייערע נארישע מנהגים.

דער גאנצער כלל קאן דאך קיין נארר ניט זיין? ניין דאס איז א נארישע חקירה, לאמיר גוט פארשטעהן, פון וואס בעשטעהט א כלל? ווער איז די גאנצע וועלט?? נאר פון אסך איינציגע מענשען ווערט א כלל, פארשטעהט מען דאך אז אויב יעדערער איינציגער מענש קאן זיין א נארר קאן דאך שוין א כלל אפילו פון טויזינדער מענשען אויך זיין דורך נארנים, ווארום באמת איז דאך „אין בכלל אלא מה שבפרט" דער כלל בעשטעהט דאך נאר פון די פרטים, נא איז פון פיעל איינצעלע טפשים געווארין א כלל דורך אוים פון שוטים ופתאים, דער פסוק זאגט אויך דאס זעלבע „לא רבים יחכמו" מיינט ניט א סך מענשען אין איינעם מוזען זיין קליג, איין קליגער מענש איז פיעל וויכטיגער וויא די גרעסטע געמיינדע נארנים — מע זעהט דאך אז אללע סיסטעמען אין דער וועלט, זענען דאך נאר ארוים פון איינצעלע מענשען, דער כלל ווייסט גאר ניט, ער טראכט גאר ניט — אט מיט אזא קליגען גאנג האט אברהם אבינו אפגעטרעטען פון דעם נארישען רעליגיאן פון זיין דור, האטש זיינע עלטערין זענען אויך געוועהן פון יער סעקטע.

באמת, האבען בעדארפט אונזערע יודען נאך געהן נאך אונזער מאייערען פאטער אברהם, יעדע זאך בעקלעהרען מיטן שכל הישר, זעהן בעטראכטען יעדער מנהג, יעדער פאראדאק, צו האט ער עפים א ממש אדער ניין?, צו איז ער באמת א דין תורה, אדער גלאט א שטיקעל חומרא פון א פוסק א פאנאטיגער, וואס האט קיין חם ניט אויף יודעש געלד זייערע מיהע אונ מאטערניש, ער מיינט אז די גאנצע קונסט פון א פוסק איז נאר אלעם מחמיר צו זיין, ער פארגעסט אז „כחא דהיתרא עדיף" (קידושין דף ס׳) דער קונסט אונ קראפט פון מתיר זיין, איז פיעל בעסער אונ פיעל גייטיגער, מע דארף א מאהל גאר א קלעהר טאהן, אפשר איז דאס נאר א מנהג פון אלטע נארישע ווייבער? נא! נא! פון אזעלכע שגעונות איז אויך כדאי אפשר פאר שווארצט צו ווערען? דער פאר וועט מען אויך האבען עולם הבא? וויא קלעהרט איהר יודען? א מענש וואס האט נאר א שטיקעל קלעפקע אין מוח, וואס ער איז נאך ניט גוט משוגע געווארען, קאן גלויבען אז פאר כפרות שלאגען, געהן צו תשליך, שמייסען די מענדערעם מיט די הושענות, שלאגען זיך מלקות כלומערשט פון שמש ערב יום כפור, (וואס דאס איז שוין גאר א כבוד געווארען, אונ דער געשמיסענער האט נאר דער פון נחת ניט קיין צער חלילה), פאר קויפען חמץ דעם באר גוי ערב פסח אויף געלעכטער, פון אזעלכע מצות זאל מען אויך האבען עולם הבא? — נאר אויף אזעלכע שטותים אונ הבלים וואס מאכען דעם יודען קיין ענגשאפט אין לעבען, קאן נאך דער עקשן דער שוטה זאגען: וואס מאך איך דא קאליע? לאז זיך מיר דאכטען אז דאס איז גלאט א שפילבען

א שפילכען, אין ווייניג נארישקייטען פאר ברענגט מען דען א מאהל דיא טייערע צייט ?

נא זאלל שוין זיין אזויא, דוא ביסט גרעכט, אבער וואס זאגסטו צו דיא שטותים וואס מאכען געבאך אונגליקליך דעם יודען ?, דאכט זיך אז עס וואלט שוין צייט געוועהן זיך ארומקוקען, און מבטל זיין אזויגע געפעהרליכע פאראדקעם כעפרא דארעא, — וויא פיעל איז דער שיעור זיין א נארר ? וואס פאר גליקען האבען מיר דער לעבט פון אונזערע נארישע גענג ? זעהט איהר, דאס האבען מיר יא דער לעבט: צרות, דחקות, ניט עסען, ניט טרינקען, קריג, שלעק, חרפות און בישות.

נא וואס שוואגען מיר ?, דער יוד וויל זיך ניט ריהרען פון דעם ארט, ער איז אונטער געדריקט אונטער דער משא פון דיא אללע פארמעס, און ער קאן זייא פון זיך ניט אראפ ווארפען, פאר וואס ? ווער האט דאס אויף אונז ארויף געלעגט ? ווער לאזט אונז ניט זיך לויז מאכען פון דיא דאזיגע הבלים ?

ווייסט איהר ליבע לעזער, וואס פאר א פנים דאס האט ? דאס איז אקוראט וויא מען לייגט ארויף אויף איין הינדיק (וואס אין דער נאטור געשיכטע האלט מען איהם געבאך פאר א גרויסען שוטה) א שטרויא אופן קעפיל, זיצט ער און ריהרט זיך ניט פון דעם ארט, איהם דאכט זיך אז אויף איהם ליגט א משא פון ככה פיר, אי דיא פתי שיהע זיך נאר א ריהר ווערסטו זעהן ? ניין ער האט מורא, אי וואס ווערסטו אנווערען, דיא מעגסט דאך מאכען א פראבע, אפשר וועט דאס דיר אפגילטען, און דיא משא וועט אראפ פאלען דורך דיין בעוועגונג ? ניין ! ער איז אבער בתחילה אזויא א נארר אז ער טראכט גאר אז אפילו פריוען זיך איז אויך איין עבירה.

אט אזוי ריכטיג זענען אונזערע יודען להבדיל, מיר רעכינען דיא אלע שטותים וועלכע זענען גרינג וויא שטרויא פאר וויכטיגע ענינים, און דאריבער ליגען זייא אויף אונזער קאפ וויא גרויסע משאות, אבער אין גרונד ווען מיר וואלטען זיך נאר איין טרעססע געגעבען, וואלטען זייא אללע פון אונז אוועק געפלויגען כמוץ לפני רוח, וויא א פאלאווע פארען ווינד.

אבל לכל עת, אויף אלעם קומט א צייט, דער הינדיק מיט'ן שטרויא אופן קעפיל זיצט אויך ניט שטענדיג אויף זיין ארט, ווען ער אליין האט טאקי קיין שכל ניט זיך צו העלפן, קומט א פרעמדער און טרייבט איהם אוועק פון זיין ארט, דער וויל פליהעט אראפ דער שטרויא פון דעם קעפיל, — און אזויא קלעהר איך וועט זיין מיט אונז: ווען מיר אליין האבען זיך מורא א ריהר צו טאהן, וועלען אנדערע סבות אויף העבען אונז, ביז מיר וועלען פון זיך אפ טרעססען דיא שטרויענע מנהגים, און מיר וועלען אויפהערען זיין בבחינת „הינדיק".

עם

עס ווייזט אויס (אפשר האב איך א טעות הא ?) אז מיר ריהרען זיך שוין עטוואס, מיר פיהלען שוין אז אויף אונזער קאפ ליגט ניט אזעלכע שווערע משאות, וואס איז ניט בכח לויז צו ווערען פון זייא, מע דארף זיך נאר שטארק ריהרען, און מאכען בעוועגונג, וועלען דיא אלע שטרויענע דינים ומנהגים, אוועק פליהען פון אונז וויא דיא רוחות.

אשר על כן קוראים יקרים ! זעה איך דאס פאר א חוב, צו לאזען למזכרת עולם, דעם גאנצען פאראדאק פון פורים ביז פסח, וויא עס האט זיך געפאסירט ביי אונזערע יודען, וביותר אין דער ליטא. איך בין זעכער אז דיא שפעטיגע דורות וועלען מויל און אויערען אויף שטעלען, צו הערען דיא צרות און דעם שווערען שעבוד, וואס זייערע עלטערען האבין געליטען אין דער דאזיגער צייט, א סך פיעל ערגער און שווערער וויא דיא יודען אין מצרים, ווארום דאמאלס איז דאך לכל הפחות געוועהן וואס צו עסען, וויא מען זעהט ארויס פון דעם וואס דיא יודען האבען גזאגט אין דער מדבר: „זכרנו את הדגה, בשבתנו על סיר הבשר (במדבר י"א ה') באכלנו לחם לשובע (שמות י"ו ג')" נא זעהט מען דאך אז לכל הפחות עסען איז געוועהן פלייש און פיש, אפילו ציבאלים, קנאבעל, און קאוואנעס אויך, אבער יעצט איז דאך ב"ה פון פלייש קיין רעדע ניט, אפילו דער פאר פלוכטער קרופניק איז אויך נישט דא אין דער צייט, אזוי וויא איהר וועט דא הערען.

שרעקליך און שוידערהאפט וועט זיין צו הערען, וויא מענשען פלעגען זיך מאטרדיוען א גאנצען חודש אין קאטערזשנע ארבייט, און זייט ארבה א בעלן צו פרעגען פאר וואס ? צו ליעב וואס ? ווער האט אזוי אויפגעהאנגען אזא גרויסען לינג און לעבער אויף דער נאז ?, נאר ווער וועט זיך ענטפערען ? ווער ווייסט ? און ווער וויל גאר וויסען ? אט אזוי האבען דיא פאר פלוכטע נארישע מנהגים אונז נידער געשלאגען, און פאר שטאפט דיא מוחות, דיא אויגען גוט פאר קלייבט, ביז עס האט זיך אויס געבאכט אז אזא ליבער סדר, און אזא פאראדאק עקסעסטירט ביי יודען נאך פון מתן תורה אן עד היום הזה. —

אפילו אין יעצטיגער צייט, איז נאך אפשר דער ספור ניט אזוי נייטיג, ווארום אין דיא קליינע שטעדטלעך, זיצט נאך דער עולם, גאנץ רוהיג וויא דיא הינדעקעם מיט דיא שטרויענע מנהגים אויף דיא קעפלעך, און ריהרען זיך ניט פון דאנען אהין, זייא רעכענען גאנץ שטארק אז זייא זענין בעשווערט מיט גרויסע משאות, וואס מע קען פון זייא בשום אופן ניט פטור ווערען, און אפילו אין דיא גרעסערע שטעדט, וויא פיעל מענשען ריהרען זיך שוין יא אביסעל, און פיהלען שוין אז מע קען טאקי א שאקעל טאהן מיט דעם קאפ, און דיא שטרויא וועט אוועק פליהען אין אלדע רוחות, אבער אין דיא אונטער נאססען, זענען נאך אלע אמתע הינדעקעם, (מיינע רייד זאל זייא

ניט

ניט צו שווער זיין) , נא וואלט דאך אפשר א פלאן געוועהן גאר ניט דרוקען יעצט , בעסער לאזען דעם ספור אין א מאנוסקריפט , אונ די שפעטעגע חוקרי קדמוניות , זאלען דאס געפינען , אונ מאכען דער פון א גאנצען וועזען .

נאר איך קלעהר אבער , אפשר וועט דאס יעצט אויך העלפען אחד מן אלף , אונ ער וועט אביסעל דורך דעם ספור קליגער ווערען , אונ ווערען אויס הינדיק , אפ שאפען אביסעל ארבייט אין זיין שטוב , אונ וועט מיט עטליכע טויזענד קללות ווייניגער הערען , פון זיין ליטוואטשקע איבער דעם חודש , נא דאכט מיר אז עס איז פארט כדאי דאס אפ צו דרוקען , הא ? וואס זאגט איהר , חלעבען איך וויל זיך טאקי מיט אייך מישב זיין , היינטיגע צייטען איז דאס קערביל זעהר שוועהר , א קונץ זיך אביין ריקען מיט עטליכע גילדין אין דרוק ? אונ דער נאך שרייא חי וקים .

איך קלעהר אפילו , אז דאס בעדארף א סך מעהר נוטצען ברענגען , וויא למשל ספרי פלפול , וואס דרייען א מוח אויף אזעלכע פרעדמעטען , וואס איז גאר באמת קיין מענשען ניט נוגע , צום ביישפיעל : איינער א גרויסער געוויסער גאון , פיהרט א גאנצען פלפול , נאר אויס ווייזען , אז דער (מעיל) ראק פינ׳ם כהן גדול איז געוועזין נאר דווקא מיט איין ארביל , א קוק איז דאס , איך האב פיינד צו זאגען , קיינער האט נאך ניט בעמערקט , נאר זאלל שוין זיין אז ער איז גירעכט , בלייבט דאך גלאט די קשיא פון דער גמרא , „מאי דהוה הוה״ וואס עס איז געוועהן איז געוועהן , וויא איינער רעדט : וועמעס באבעס דאגה איז דאס ! אונ ווידער וואס איז דער תכלית פון אזא פלפול ! דער פון וועט אפשר ווערען פלייש ביללעגער ! די ערציעהונג אפשר וועט זיך דער פון פאר בעסערין ! אפשר מבטל זיין איניגע חומרות , וואס די פוסקים אחרונים האבען גוזר געוועהן מיט זעהרע פאנאטיזמוס ! דאכט זיך געוויס ניין , והא בראיה , דער ספר איז שוין ארויס פון דרוק כמה יאהרען , אונ וויא עס ווייזט אויס , האבין אלע גדולים באין ברירה מסכים געוועהן אז דער כהן גדול האט טאקי געטראגען א ראק מיט איין ארביל (חלעבען ניט מיאוס !) , אונ פון דעסטוועגען האט זיך נאך אין דער ליטא קיין שום פערבעסערונג נישט געמאכט פון דאגען א היען .

שוואגט נאר ! פון וואס דען קאן מען פארט געהאלפען ווערען ! , אפשר פון ספרי שאלות ותשובות ! א קשיא אויף א מעשה , עס קאן זיין אין אמת , וואס טוהט מען פארט אז עס פעהלט א מאהל איינער צום מנין ! , הא ! בארף מען דאך וויסען דעם דין , צו מצרף זיין א גולם – אדער אשטייגער : ערב תשעה באב צו דער סעודה המפסקת , צו מעג מען עסען לאקשען מיט מיליך ! אפשר הייסט דאס חם ושלום שני תבשילין ! , – צו מעג מען לייגען קריאת שמע , פאר די (צואה) אונציכט , פון א גר ! אפשר ווייל א גר האט דאך א דין וויא א קטן וואס איז ערשט געבוירען געווארען ,

איז זיין אונציכט על פי דין ניט מסריח , חאטש דער גר איז שוין ב״ה א בן ששים ! מהיכא תיתי , דאס איז שוין אביסעל נוטצליכער וויא די חקירה מכח דעם ראק פינ׳ם כהן גדול – נאר פון דעסטוועגען , איז דאס אויך ניט שטארק נייהטיג , ווארום ווען טרעפט זיך דאס אז מען זאל דארפען לייגען קריאת שמע דווקא געגען דעם גר׳ס צואה , דאס קאן אפשר טרעפען איין מאהל אין טויזענד יאהר , אדער אשטייגער וויא קריגט מען א גולם מצרף זיין איהם צום מנין ! לאמיר זעהן אז פון דעם אמורא רבא וואס די גמרא דער צעהלט אויף איהם , אז ער האט באשאפען א מענשען , האט זיך שוין ניט געטראפען קיין גולם , ביז דעם מהר״ל מפראג , אונ דער נאך ביז דעם ווילנער גאון , אונ אויף די דרייא גולמ׳ס איז אויך דא א סך חקירות ודרישות , אנדערע ווילען זייא גאר אן פייפען , זייא זאגען אז דאס איז נאר א משל , נא א משל קען מען אויך מצרף זיין צום מנין ! .

נא אדרבה , וואס דען פארט פאר א ספרים קאנען ברענגען נוטצען דעם עולם ! אפשר דרוש ספרים ! מוסר ספרים ! א שפאס , מע זעהט ניט דאס פרומקייט אין אלע זאכען וואס די מוסר ספרים האבין געמאכט ! נא , נא , וואלט נאר געוועהן וויא עפעס צו קריגען די רעכטע אפותיקא , חאטש דורך גניבה , גזלה , השגת גבול , מרמה ושקר , הערט מען אזוי די אלע דרושים מיט די מוסר ספרים , וויא דעם שווארצין קאטטער .

דאריבער ווייזט עס אויס אז דער ספר „ערב פסח מארץ ישראל״ קאן דאך אפשר פארשאפען אביסעל נוטצען , נא בלייבט מעהר ניט נאר די פראגע , צו וועל איך קאנען ארויס געמען די הוצאות הדפוס ! צו וועט דאס דער עולם שטארק קויפען , מילא אז איך זאל איהם קאנען דרוקען אין דעם פארמאט פון א האלבען בויגען , אדער לכל הפחות אויף 2 פערטיל , וואלט איך געוויס געלייזט שטיקער געלד , כחכמת דער עולם גיבט ניט אן פאר וויכטיג נאר אויף אזעלכע פארמאטען , וואס בעדארפט איהר מעהר , אפילו א גמרא אז זיא איז נאר א פערטילדיגע האט זיא שוין ניט אזא חן , עס איז דאך גמרא ! אבער פארט ניט דאס , נאר עס איז אבער זייער שלעכט צו דרוקען אויף אזא גרויסען פארמאט , עס וועט זיין דער ספר טשאהאטעטשנע , דין , אונ דאר וויא גרוגרת דר׳ צדוק , איך האב גאר ניט אזויא פיעל שרייבעראיי אז עס זאל קאנען ארויס קומען א דיק ספר אונ א לאנגם , עס זאל זיין אויף וואס צו קוקען , אונ ווידער איז עפים נאך כמעט ניט דא אין דעם זשארגאן אזעלכע פארמאטען , חוץ דער נחלת צבי האט געהאט א זכיה , אונ איז געדרוקט געווארען גאר מעשה גמרא , אונ דער שבחי בעש״ט , מעשה משניות , אונ ווייטער זענין אלע פערטילדיגע , אדער נאך קלענערע .

נא וואס טוהט מען פארט ! דרוקען ! קאן זיין דער פון א שטארקער חסרון כיס , דרוק ניט ! שפארט דער נארר , איך זאג אייך מע קאן משוגע

ווערען טראכטענדיג, בֶּאֱמֶת: ראיים איך אויף מיר דיא האָרר, צו וואָס האָב איך נאָר דאָס אויף געשריבען! עס איז עפּיס אַ כִּשּׁוּף אויף דיא מְחַבְּרִים, וויא זייא שרייבען עטוואָס אויף, אַהאַ, זייא קאָנען שוין ניט שוואַגען אין דעם, זייא מוזען שוין אָפּ דרוקען, האָטש זייא ווייסען דאָך דיא צָרוֹת וואָס זייא וועלען האָבין אידער זייא וועלען אַרויס קריגען דאָס ביכעל מִינְץ, אונ ווער בעט זייא אין אֱמֶת צו דרוקען זייערע נאַרישע געננ, אונ האָבין דער נאָך אַ טַעֲנָה צו דער וועלט, פאַר וואָס געהט מען ניט אַרויס אַנְקעגען מְקַבֵּל פָּנִים זיין דעם מְחַבֵּר: פאַר וואָס זאָל יעדערער ניט געמען אַ סֵפֶר!.

אַיי ווערשזע גייט אַייך?, צו וואָס האָט איהר אין אֱמֶת פאַר בראַכט דיא צייט מאַכען אַ סֵפֶר! — נאָר דער אֱמֶת איז, דער נארר שפּאַרט צו שרייבען, דער נאָך גיט ער קיין רוּה אונ שרייעט: נאָר דרוקען.

אונ מֵחֲמַת מיין גרויסע תְּשׁוּקָה צו זעהן מיין שרייבעראיי אין געדרוקטע בוכשטאַבען, האָב איך זיך באַטראַכט, איך וועל דרוקען מיין סֵפֶר מיט דעם „כִּמָּה נַפְשָׁךְ" וואָס איינער אַ געוויסער נאַשער פון מיליך, האָט געקויפט אַ בְּהֵמָה, ער האָט אויך פריהער גוט געטראַכט, צו זאָל ער קויפען, צו ניין: דער נאָך האָט ער זיך מְיַשֵּׁב געוועהן ער מעג זיא קויפען נאָר מיט אַ „כִּמָּה נַפְשָׁךְ" נאָר מיט קאָפּ צו געהערט, עס איז זייער טיף אונ שפּיציג, ער האָט גוט פאַר בויגען דעם גראָבען פינגער, אונ האָט אַזויא אָנגעהויבען פירען דעם „כִּמָּה נַפְשָׁךְ": „וועט זיא געבין מיליך איז בְּוַדַּאי גוט, אֶלָּא וואָס: (הערט אַ שֵׂכֶל) אֶפְשָׁר וועט זיא חַס וְשָׁלוֹם ניט געבען? גיין, עס קאָן ניט זיין, זיא וועט געווים געבען".

אָט מיט דעם איינעגעם „כִּמָּה נַפְשָׁךְ" וועל איך דרוקען מיין סֵפֶר, איך פאַרשטעה אֲפִילוּ אַז אַ גרויסער כִּפְלְפּוּל, קאָן מיט זיין גרויסען פִּלְפּוּל, צו שלאָגען אַזאַ „כִּמָּה נַפְשָׁךְ" נאָר אויך דיא איינענע מַעֲשֶׂה, אַז עס וויל זיך זיין אַ נארר אונ דרוקען, איז אַזאַ „כִּמָּה נַפְשָׁךְ" אויך גוט, הַלְוַאי איך זאָל קיין חֲרָטָה ניט האָבין — בְּקִיצּוּר דער פאַלשער „כִּמָּה נַפְשָׁךְ" האָט מיך געשטאַרקט איך זאָל דאָס אָפּ דרוקען אונטער דעם נאָמען „דער יודישער פאַר פֶּסַח", הערט נאָר גוט מיט קאָפּ, עס איז דאָ חלעבען וואָס צו הערען.

דער אינהאַלט פון דיא קאַפּיטלען.

1 אַ ליטווישע הויז אין דיא פאָריגע צייטען.
2 דער ערשטער שַׁבָּת נאָך פּוּרִים תֵּיכֶף נאָך שָׁלֹשׁ סְעוּדוֹת.
3 דער צווייטער שַׁבָּת נאָך פּוּרִים בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת.
4 דער אַהיים קומען פון דיא שְׁכֵנִים פון דעם בֵּית הַמִּדְרָשׁ.
5 דיא גרויסע אֲסִיפָה.
6 פון דער אֲסִיפָה צוריק אין בֵּית הַמִּדְרָשׁ אַריין.
7 איין געשפּרעך אין דער מיהעל.
8 שַׁבָּת הַגָּדוֹל נאָך מיטאָג אין בֵּית הַמִּדְרָשׁ
9 אַ שמועס אונטער דעם אויוען.
10 דער דְּרוּשׁ פון בְּדִיקַת חָמֵץ.
11 עֶרֶב פֶּסַח לְמַזָּל טוֹב.
12 דער ערשטער סֵדֶר.
13 דער דְּרוּשׁ פון דעם קליינעם שוועסטעריל.
14 נאָך אַ מאָהל אַ שמועס אונטער דעם אויוען.
15 דער געוויסער האָבער.
16 אין דער מיט אַ שמועס פון איין עדעלען בַּעַל הַבַּיִת.
17 דער לעצטער געשפּרעך.
18 אַחֲרוֹן שֶׁל פֶּסַח.
19 אַ מַחְלוֹקֶת לְשֵׁם שָׁמַיִם.
20 אִסְרוּ חַג

אפ א פינגערל ווארפט ער דאָס מיט קינצ
אונ באקומט דאָס ביסל מינצ.

57

אינ דרויסנ שטייט א שמוקלער באם ריידל
אונ ארבעט מיט די הענט אונ פיס.
ער מאכט א שנורל, א קוטעס צו א קליידל,
די ארבעט איז ביטער, דאָס ברויט איז זיס.
אינ דרויסנ צו ארבעטנ איז א גרויסע קינצ,
נאָר גרינג קומט אים אָנ דאָס ביסל מינצ.

58

דער שנײַדער הענגט ארויס א שילד פאר דער טיר,
אויסגעמאָלט אנ אײַזנ מיט א שער,
מיט דרײַ לעשוינעס געשריבנ אפ איר:
ווער עס דארפ, קומט אהער!
דאָס הייסט אפ דײַטש: איכ קענ די קינצ,
ווי צו באקומענ דאָס ביסל מינצ!

59

ער מאכט א דײַטש[1] פונ א פארכ
אונ שטופט אים ארײַנ אינ געוואנט,
ער מאכט א פילאָזאָפ אָנ געהירנ, אָנ מארכ,
פונ א לײַדאק אנ עלעגאנט.
אזוינע זאכנ צו מאכנ איז א גרויסע קינצ,
ער איז, כ׳לעבנ, ווערט דאָס ביסל מינצ.

60

פיל דײַטשנ אינ אונדזער צײַט
האָבנ דעם שנײַדער צו דאנקענ:
מיט די קליידער זײַנענ זיי לײַט,
אינ קאָפ איז נישטאָ קיינ געדאנקענ.
וויוואט! עס זאָל לעבנ דער שנײַדער מיט זײַנ קינצ!
א מעלאָכע, א מויעכ[2], א דײַטש, אבי דאָס ביסל מינצ!

61

דער שנײַדער איז אינ דער וועלט דער איקער:
אָנ אים וואָלטנ מיר נאקעטע דײַטשנ געוועזנ.

1 א מאסקיל.
2 די שורע איז פארגרײַזט.

וואָלט ער נעבעכ ניט געוועג קיינ שיקער,
וואָלט ער געלט פיל געקענט לעזנ,
נאָר דער טרינק האלט זיכ בא דער קינצ
אונ באם שענקער בלײַבט דאָס ביסל מינצ.

2. צו דער געשיכטע פונ שאצקעסעס „דער יידישער פאר־פייסעכ"

דער „ייִדישער פאר-פייסעכ, אָדער מינהעג ייִסראָעל", איז פארעפנטלעכט געוואָרנ אינ ווארשע אינ יאָר 1881 פונ איינעם ר״מז. אפנ שארבלאט שטייט: „ממני המרמ״ז רמזין ומגלה טמירין אזרח ותושב בארץ הנגב". אינ רוסישנ טעקסט אפנ שארבלאט איז אָנגעגעבנ מ. זעליקאָוויטש. אייניקע פאָרשער אונדזערע באטראכטנ די אונטערשריפט רמ״ז אלס א פסעוודאָנים פונ שאצקעסנ. פאקטיש אָבער איז זעליקאָוויטש גאָר אנ אנדער פערזאָנ. ער איז געווענ בלויז דער ארויסגעבער פונעם דאָזיקנ ווערק. אינ צוזאמענהאנג דערמיט, וואָס דער „ייִדישער פאר-פייסעכ" איז געווענ דאָס צווייטע ווערק נאָכ לינעצקיס „פוילישנ ייִנגל", וואָס האָט געשפילט א ראָליע אינעמ קאמפ קעגנ דעמ ייִדישנ אָבערגלויבנ אונ אלטפרענקישקײַט, באקומט א געוויסנ אינטערעס פאָלגנדיקע מיטיילונג, וועלכע גיט אונדז, אגעוו, א כאראקטעריסטישנ שטריכ צו דער געשיכטע פונ אונדזער אמאָליקנ שרײַבערישנ שטייגער.

דעמ ערשטנ גרוס וועגנ דעמ, אז דער ווירקלעכער אווטאָר פונ דעמ ווערק איז שאצקעס, באגעגענענ מיר בא לינעצקינ אינ „מײַנ סייפער האזיכרוינעס". דערמאָנענדיק דעמ „ליטווישנ פאר-פייסעכ", גיט ער צו אינ קלאמערנ: „וואָס ה׳ שאצקעס האָט פארפאסט אונ אלפי מיקרע לוי טאָהויר[1] הייסט ער גאָר רמ״ז..." דינעזאָנ, אינ זײַנ באקאנטנ ארטיקל „די ייִדישע שפראכע אונ אירע שרײַבער" („דער הויזפרײַנד", ב. 1, 1888) רופט אויכ אָנ מוישע-ארנ שאצקעסנ אלס מעכאבער פונ „ייִדישנ פאר-פייסעכ". נאָכ דעמ, ווי ס׳איז דערשינענ „דער הויזפרײַנד" האָט פאלטיִעל זאמאָשטשינ, אינ אנ ארטיקל „למען כבוד עירי לא אחשה" — „פונעמ קאָוועד פונ מײַנ שטאָט וועגנ וועל איכ ניט שווײַגנ" („הצפירה", 1888, נומ 122) — געפרווט דערווײַזנ, אז דער מעכאבער פונ „ייִדישנ פאר-פייסעכ" איז ניט שאצקעס, נאָר רעב מוישע זעליקאָוויטש — רמ״ז. ער ברענגט אזעלכע באווײַזנ:

1) זעליקאָוויטש האָט פאָרגעלייענט דעמ מאנוסקריפט פונעמ „ייִדישנ פאר-פייסעכ" אימ אונ אנדערע נאָכ אינ 1880 יאָר, איידער דער בוכ איז געדרוקט געוואָרנ, אונ האָט זיכ ארומגעטראָגנ דערמיט פריִער אונ שפעטער ווי מיט אנ אייגענער באליבטער זאכ („ילד שעשועים");

2) אפ דעמ שארבלאט איז אָנגעוויזנ ר״מז (רעב מוישע[2] זעליקאָוויטש). ער

1 מיקרע לוי טאָהויר (מקרה לא טהור) — א ניט-עטישע געשעעניש.
2 אגעוו, ניט רעב מוישע זעליקאָוויטש, נאָר רווונ-מוישע. איכ נעמ דאָס פונ זעליקאָוויטשעס אנ אונטערשריפט אפ א געדרוקטנ עקזעמפליאר פונ „ייִדישנ פאר-פייסעכ", וועלכנ ער האָט אונטערגעטראָגנ זײַנעמ א באקאנטנ.

איז אויך דער מעכאבער פון „ילקוט האָרועים״, אויך דאָרט האָט ער זיך אונטערגעשריבן: רמ״ז.

זאמאָשטשין גיט נאָך דערביי צו: „ווער ווייסט, עפשער האָט ער (ווי מיר האָבן געהערט די רעכילעס פון א סאַך מענטשן) ניט פארפאסט אליין דאָס דאָזיקע ווערק, נאָר אָפּגעקויפט עס באַם הער שאצקעס, פונדעסטוועגן מאכט ניט אויס: עלעהיי יאַנקעוו האָט אָפּגעקויפט די בכוירע בא אייסעוון״.

אָט די לעצטע ווערסיע וועגן דעם, אז זעליקאָוויטש זאָל האָבן אָפּגעקויפט דאָס ווערק פון שאצקעסן, שײַנט צו זײַן א ריכטיקע. ווערליק עס גיט איבער ש. ל. ציטראָן, האָט שאצקעס, זײַענדיק אין די אכציקער יאָרן אין קיִעוו, געלעבט אין גרויס דאַקעס. ס׳איז דעריבער לײַכט זיך פאָרצושטעלן, אז שאצקעס האָט ווירקלעך געקאָנט פארקויפן זײַן ווערק מאכמעס דעם, וואָס ער האָט קיין מיטלען ניט געהאט דאָס ארויסצוגעבן. פון דער אנדערער זײַט איז צו גלייבן, אז שאצקעס דער טאלמידכאָכעם, וואָס האָט זיך קוינע-שעם געוועזן אין דער העברייִשער ליטעראטור מיט זײַן „המפתח״ און אנדערע ווערק, האָט ווייניק וואָס געיאָגט זיך נאָך פּאָפּולערקײַט אלס „זשארגאָן״-שרײַבער.

שפּעטער, אין סאָף אכציקער יאָרן, האָט ער, אפּאָנעם, שוין אופגעהערט זיך שעמען מיטן „זשארגאָן״ און ער האָט אלס ענטפער אף דעם דערמאָנטן ארטיקל פון פ. זאמאָשטשין זיך געכאסמעט אונטער די „בילדער פון דער ליטע״ (שאָלעם-אלייכעמס יידישע פאָלקס-ביבליאָטעק״, 1 באנד, קיִעוו, 1888) „ממני דער עמעסער פארפאַסער פון יידישן פאר-פּייסעך״.

קעדיי צו דערגאנצן דעם ביז גאָר כאראקטעריסטישן עפּיזאָד פון אמאָליקן יידישן ליטעראַרישן שטייגער, ווען א ווערק האָט געקאָנט גילטן פאר א סכוירע, וואָס מע האנדלט מיט איר, איז קעדײַ זיך אָפּצושטעלן אף אזא מאָמענט. איך האָב אין מײַן רעשוס רמ״זס אן אייגנהענטיקן עקזעמפּליאר פון דער האקדאָמע צום „יידישן פאר-פּייסעך״ מיט אן אינהאלט-פארצייכעניש [1], וואָס איז, קאָנטיק, פארגרייט געוואָרן פון רמ״זן, קעדיי זאמלען פּרענומעראנטן. פאר דער האקדאָמע גייט א „שארפע מוידאָע״ (אָן שום סאָפעק געשריבן פון שאצקעסן, אין וועלכער ער וואָרנט, עס זאָל קיינער ניט וואגן אָן זײַן רעשוס אָפּדרוקן זײַן ווערק. כאָטש עס איז צו גלייבן, אז צווישן שאצקעסן און רמ״זן איז געווען אן „אײַנפארשטענדיקונג״ אף צו דרוקן דאָס ווערק, דאָך האָט די „שארפע מוידאָע״, קאָנטיק, רמ״זן ניט געפאסט, און ער האָט זי ארויסגעלאָזט. מיר ברענגען זי דאָ גאנצערהייט:

א שארפע מוידאָע!

איך בין מאכריז אומוידיִע דער גאנצער וועלט, אז עס געפינט זיך בא מיר פיל האסקאָמעס, וואָס שעלטן מיט טויטע קלאָלעס דעם מענטשן, וואָס וועט וועלן מיך מאסיג גוזל זײַן און אויך אָפּדרוקן דיזן סייפער אָן מײַן רעשוס. און אזוי ווי איך האָב פײַנט צו נעמען האסקאָמעס אבי פון וועמען, אז ניט עפּעס פון א רעכטן, איז מײַן טעווע בעסער צו דרוקן גאָר אָן א העסקעט, מאכמעס דעם

[1] אגעוו, אין אינהאלט-פארצייכעניש פעלן די קאפּיטלען 4, 6, 16.

סייפער וועלן אזעלכע האסקאָמעס גאָר קיין טויוועס טאָן. איך האָב שוין אליין געזען ספאָרים מיט האסקאָמעס, וואָס זיי האָבן זיך אזוי לאנג געוואלגערט בא די מעכאברים, ביז די מײַז האָבן אופגעגעסן דעם סייפער מיט די האסקאָמעס אײַנײַנעם. דער אוילעם ווייסט שוין א ביסל די נאטור פון אזעלכע מאסקימים, אז בא זיי געפינט זיך שוין גרייטע האסקאָמעס, מע דארף נאָר צושרײַבן דעם נאָמען פונעם סייפער און פונעם מעכאבער און די דאטע, אקוראט ווי בא די שטארקע לאָווים ליגן שטענדיק מוכן אומעזומענע אָנגעשריבענע וועקסלען, און קוים עס מאכט זיך נאָר א האלוואָע, צייכנט ער צו די סומע און די דאטע און כאפּט ארײַן די אפּויטיקע. קאָן מען עפּעס אף אזעלכע האסקאָמעס שטעלן א בינ׳יען? אקוראט ווי יענער מאלווע אף דעם גוטן וועקסל, וואָס ער האָט מעקאבל געווען...

אלקיין בין איך קיין באלן ניט צו נעמען האסקאָמעס, וואָס ליגן שוין לאנג אָנגעשריבן און דער מאסקים גיט דעם מעכאבער אויסצוקלײַבן, וואָס פאר א נוסעך ער וויל. זייער שווער בא דער איצטיקער צײַט צו געפינען א רעכטן מאסקים, וואָס זאָל טאקע פריִער דאָס סייפער איבערקוקן און זאָגן א ריכטיקע מיינונג אין זײַן האסקאָמע, וועלכע ער וועט זיך טאקע באמיִען און אָנשרײַבן לעכאטכילע נאָר צוליב דעם סייפער. אבל לא כן עם הספר הזה, ניט אזוי איז די געשיכטע מיט דעם דאָזיקן סייפער. דאָ איז מיר פיל גרינגער געווען צו באקומען האסקאָמעס, און טאקע פון ווייכטיקע מענטשן, מאכמעס די מאסקימים זײַנען ניט פון מאנספארשוינען, נאָר פון נאָשים צידקאָניעס, וואָס האָבן טאקע גוט געלעזן מײַן סייפער און האָבן שטארק מאסקים געווען, אז מײַן סייפער איז ניט, כאסוועשאָלעם, דימיוינעס שאָוו, נאָר עס איז געגרינדעט אף געוויסע פאקטן. פארקערט, זיי זאָגן פאקע, אז איך האָב נאָך די פאקטן פארקלענערט.

די האסקאָמעס האָב איך ניט גענומען פון רעבעצנס, פון קלייטניצעס, כאלפנטעס, טענדלערקעס, ניין! אזעלכע האָבן ניט קיין יעדיִע, ווי מע באדארף, אין די אלע האנהאָגעס און פּאָראדקעס, מײַנע האסקאָמעס זײַנען נאָר פון זאָגערנס, טיקערנס, קישעפמאכערנס, שטיפמוטערס אָדער קאלטע מומעס, פון א שיִרעס, א באָבע, פון א קאטלאניס, א קנייטל-לייגערן. דיזע סאָרטן פרויען ווייסן דיזע געשיכטן טאָטש, פאר זיי קאָן מען קיין פאלשע טצענעס ניט פאָרשטעלן, מאכמעס יעדערע פון זיי קאָן זיך שטארק רימען און זאָגן „בדידי הוי עובדא״. אָט די דאָזיקע פרומע ווײַבער האָבן געזען מײַנ׳ מי אין דיזן סייפער, האָבן זיי טאקע אויסגעשארפט זייערע צונגען און האָבן טאקע אין זייערע האסקאָמעס זיך גוט פאנאנדערגעלאָזט מיט קלאָלעס און כראָמעס אף יענעם, וואָס וועט זיך וועלן פאָלזיווען מיט מײַן ארבעט.

נאָר איך קלער, אז עס איז ניט שטארק נייטיק די האסקאָמעס מעפארסעם צו מאכן: ערשטנס, אין איצט, דאכט זיך, ניטאָ אזעלכע שויטים, וואָס ווילן מאכן האסאָגאס-גוול אין דרוק-זאכן — א גרויסן גליק וועלן זיי כאפּן?! צווייטנס, איז דאָך עפּעס דאָ א מעמשאָלע, הא? די וועלט איז דאָך ניט העפקער. און כאָטש איך האָב די האסקאָמעס ניט מעפארסעם געמאכט, פונדעסטוועגן מעג מען מיר גלייבן, אז די קלאָלעס מיט די כראָמעס געפינען זיך בא מיר אופגעשריבענע, און דאָס קאָן יענעם טרעפן אקוראט ווי א געדרוקטע — א קלאָלע איז א קלאָלע, א געשריבענע אָדער א געדרוקטע האָט בא מיר איין פּאָנעם, די טויכע-

1.

א ליטווישע הויז אין דיא פאריגע צייטען

א נידעריגע שטיעב, דיא פאדוואלעס איינגעגראבען אין דער ערד, אלע פענסטער פאר שמירט מיט לעהם, גאנצע לארענס וועדליג דיא גרויס פון דעם פענסטער, א פריזבע פון ערד ארום דער שטיעב, בעוואקסען מיט גראז, איין אלטער דאך א צערבראכענער פאר וואקסען מיט מאך, דיא פענסטער א ביסעל מיט גלאז, אנדערע מיט ברייטלעך, אייניגע מיט שמאטעס פאר שטעקט — דאס איז דאס געזיכט פון דעם הויז אויסעווייניג, ניט מיאוס חלעבען, קוקט דאס גוט ארום, אונ לאמיר זיך ניט פוילען אונ אריין געהן אינעווענינ אויך — א גרויסע שטיעב מיט עטליכע קליינע חדרים, אין יעדען חדר וואהנט א שכן: א מאן מיט א ווייב, מיט עטליכע קינדערליך, איין אלטע מוטער, אדער א שוויגער, א צו גאב, מיט היהנער אונ העהנער.

אין דער גרויסער שטיעב זיצט דער בעל הבית אליין, אויך ניט קיין בעזדיעטניק חלילה, ניט צו פאר זינדיגען, מיט היבשע עטליכע קינדערליך, אונ מיט פארשידינע עופות, א בהמה מיט א קעלבעל אויך ב"ה, אין איין ווינקעל פון דעם שטיעב שטעהט דעם בעל הבית'ס צווייא בעטען מיט א וויג בעטעל, א קאסטען אויף ריידלעך, א שלאף באנק, — אין צווייטען ווינקעל געגען איבער שטעהט א גאנץ לאנגער טיש ניט קיין געפארבטער, ארום מיט לאנגע אונ שמאהלע בענקלעך, ביי דעם טיש קנעלט א בדרדקיר מלמד, א הומשניק, מיט א היבש ביסעל תלמידים, אין דעם איינענעם ווינקעל, הענגט אופן וואנט א באניצע פון א סאלדאט, וועלכער שטעהט דארטען קוואטיער, — אין ווינקעל נעבען דער טיהר שטעהט דווקא נאר איין בעט, דאס איז פאר א מיטעלע יודענע, וואס מע רופט זיא "שרות" דאס הייסט: זיא צאהלט ניט קיין דירה געלד, נאר דער פאר וואס זיא טוהט א מאהל א שטיקעל מלאכה אין שטיעב — איהר טייערע לעזער קאנט גאר לייכט א טעות האבין אונ רעכענען אז דיא שרות איז גאר א פניה, אהן א מאן אונ אהן קינדער, אונ דערום איז מעהר ניט דא וויא איין בעט, ניין דאס געהט ניט, זיא האט דייקא א מאן אונ קינדער אפילו נאך מעהר וויא

א האלבען

א האלבען מנין, נאר דער מאן פאר שטעהט איהר מיך, איז במחילה א (שומר) סטארוזש, קומט ער נאר אפ עסען, שלאפען קומט ער נאר משבת לשבת, עופות פארמאגט זיא אויך אויף איהר איינענעם חשבון, א ציג זאל ניט אויס־גערעדט זיין, מוז זיא זיך האבין — אין דעם אנדערען ווינקעל שטעהט א גרויסער אויווען מיט א שווארצען לאך צום קאכען, דער ביי שטעהט א היפשע פאמינעצע וויא דער ים של שלמה, וואס אלע שכנים גיסען אין איהר א גאנצע וואך, אונ דיא קינדערלעך במחילה קאן מען דאך ניט ארויס לאזען אופן גאס ביי דער נאכט אויך.... — דער ביי שטעהט פאר־שידענע וועשטשעס: ווילקעס, קאטשערעס, לאפעטעס, העק, זאסטופעס, בעזימער, א לאנגע באנק א ברייטע שטעהט ארום דעם אויווען, פאר שטעלט מיט כל הכשרע טעפלעך, אויך מיט טעפ פעדערין, וואס אלע שכנים פליקען ביי נאכט, ווארום קיין שכן ברענט ניט קיין ליכט אין זיין חדר, אלע זיטצען אין שטיעב, דאס איז איין אלטער מנהג, — אונטער דיא באלקענס פון דער סטעליע, וואס ליגען אין דער לענג פון שטיעב, ליגט א גראבער באלקען איבער דער ברייט פון דער סטעליע, צווישען דעם באלקען אונ דער סטעליע, געפינט זיך טאקי ממש פון פויגעל מילך, א רעכטע ביבליאטעקע פון ספרים, היינו: מחזורים, סליחות, קינות, נחלת צבי, צאינה וראינה, א היפש פעקיל תחנות, אלטע לוחות, בבא מעשה, צענטורע וועטורע, שבחי בעש"ט, א אלטער קרבן מנחה, גם האלטען זיך דארטען אויף זוממערדיגע קאפעלישען, לולבים, א זעקיל מיט קמח שמורה, טריקענע קעזליך, — אלע עופות פון אלע שכנים אפילו פון דער שרות, מאכען דארטען זייערע סיעדעלעס, אלע טיהערען אונ פענסטער פון שטיעב, זענען ארום געשלאגען מיט פארשידענע שיר המעלות'ן, פון זכרים אונ פון נקבות, מחכה קינפעטארינס געהן ב"ה ניט אויס, איין שכנה שטעהט אויף דיא אנדערע לייגט זיך, מהיכא תיתי יעדעם קינד מיט זיין מזל, צו גאט דער לייגט מען ניט, — דאס מיסט פון אונטער דיא בעטען אונ דיא שאפעס מיט דיא קופערטען, ווערט א גאנץ יאהר ניט אויס גיקעהרט, דיא ארבייט געהער צו ערב פסח, פאר בדיקות המין.

א גאנצע וואך איז נאך כיאק טאק, געווים קריגט מען זיך כמה מאהל יעדער טאג, אונ אפט שלאגט מען זיך אויך אביסעל, דיא שטיעב איז שטענדיק פיל פון קולות אונ קללות, געוויינען פון דיא חדר יונגלעך, וואס שטעהן מיט די׳: הוילע אהור׳ס ארום דעם טיש, אונ דער מלמד דער פעלד גזלן פיצקעט מיט א ריט גאר אן א חשבון, דאס משוגענע קעלביל טאנצט, דיא ציג מעקיט, דיא עופות פליהען, דיא שכנות שלאגען אונ שעלטען דיא קינדער, דער סאלדאט זידעלט אויף רוסיש, זאגט דעם רעכטען פסוק, אונ שרייעט עסען.

הא

Perches, hen-roosts

דער יודישער פאר-פסח

אדער

מנהג ישראל

א ספור נפלא פון דעם ארט לעבין פון אונזערע יודען, און ביותר אין דער ליטא, וויא אזויא עס פאסירט זיך אין דער צייט פון פורים ביז פסח, אינטערעסאנטע סצענעס, און וואונדערליכע מעשׂ'ור. וואס זענין באמת הפלא ופלא, קריטעש בעטראכט אלע מנהגים, און אלע פאראדקעס, בעשריבען איז דאס אלעס אביסעל סאטירעש, אפט מיט א רעכטע מלתא דבדיחותא, מהיכא תיתי זאלין טאקי דיא לעזער נחת האבין פאר זייערע עטליכע גראשין, און אביסעל לאכין אויך.

ממני

המרמ"ז רמזין ומילה טמירין אזרח ותושב מארץ הנגב.

וואַרשא

שנת תרמ"ד לפ"ק

הַא ? ווִיא מֵיינְט אִיהְר, אַ רוּהִיגֶע דִירָה ? מֶע דאַרְף גאָר נִיט בֶּעסֶער ; נאָר דֶער גְרֶעסְטֶער טוּהְמֶעל אוּנ לַיאַרֶעם אִיז עֶרֶב שַׁבָּת, אַלֶע באַקֶען חַלָה, מֶע דאַרְף רִיקֶען טְשָׁאלֶענְט, מֶע דאַרְף אוֹיךְ קאָכֶען אוֹיף פְרֵייטוּג צוּ נאַכְט לִכְבוֹד שַׁבָּת, אָט דָא עֶקְט זִיךְ דִיא ווֶועלְט — עֶס אִיז גֶעוואַלְדֶען אִיבֶּער גֶעוואַלְדֶען, אִין שְׁטִיבּ אִיז חוֹשֶׁךְ וַאֲפֵילָה, אָנְגֶעגָאסֶען אוּנ אָנְגֶעפַּאצְקֶעט אוֹיף ווָאס דִיא ווֶועלְט שְׁטֶעהְט, דִיא פָּאמִינִיצֶע גִיסְט זִיךְ אַרִיבֶּער, אַלֶע קִינְדֶער ווֶועלְכֶע זֶענֶען דאַמָאלְס פְרֵייא פוּן חֶדֶר, קֶעהְרִין אוּם דִיא שְׁטִיבּ קאַפּוֹיֶער, אַלֶע ווַייבֶּער שֶׁעלְטֶען אוּנ קאָרָאנְיֶען אֵיינְס דָאס אַנְדֶערֶע, אוּנ מֶע רוּפְט זִיךְ אוֹיס ווָאס אִין קאָרְט שְׁטֶעהְט נִיט, „אַ קְלָאג אַ בְּרָאךְ „מַיינֶע חַלוֹת זֶענֶען גאָר פַארְבְּרֶענְט" קְווִיטְשֶׁעט אַ שְׁכֵנָה מִיט דִיא לֶעצְטֶע קְרֶעפְּטֶען", אִיךְ בִּין דָא עֶפֶּעס אֵיין אַיינְגֶעבֶּעטֶענֶע ? הַא ?" — דִיא מַאכְט גֶעשְׁרֵייעֶן „מַיין יוֹיךְ הָאט מֶען אוֹיסְגֶיקֶעהְרְט" — אַ רַעשׁ אַ גֶעפִילְדֶע" „דִיא קאַטְץ הָאט אַרוֹיס גֶעכַאפְּט דָאס בֶּעסְטֶע שְׁטִיקֶעל פִישׁ פוּן דֶער פַאן" — „עֶס אִיז שׁוֹין נאַכְט, רִיקְט שׁוֹין דֶעם טְשָׁאלֶענְט, אִיהְר ווִילְט נאָךְ מְחַלֵל שַׁבָּת זַיין ? אִיךְ ווֶעל הָאבִּין דֶעם טוֹיט פוּן דִיא שְׁכֵנִים, אַ צַייט אָהְן אַ צַייט ווֶעט מִיר זַיין" שְׁרֵייעֶט דִיא בַּעַל הַבַּיִתְטֶע", — „אַ גְרֵיבּ הָאט זִיךְ אִיהְם גֶעוואָלְט, בֶּעגְרָאבֶּען זָאל עֶר ווֶערֶען, ווִיא עֶר הָאט מִיר בֶּעגְרָאבֶּען" — ווֶער הָאט דָאס דִיא בְּהֵמָה אַרֵיין גֶעלָאזְט אִין שְׁטִיבּ ? זִיא ווֶעט דָאךְ דִיא פָּאמִינִיצֶע אוֹיס קֶעהְרֶען, גֶעוואַלְד ווִיא ווֶערְט מֶען שׁוֹין פָּטוּר פוּן מַיין לֶעבֶּען.

אָט אַזוֹיא קאָכְט ווִיא אִין אַ קֶעסֶעל אַ גאַנְצֶע טָאג, קוֹלוֹת וּבְרָקִים פוּן אַלֶע זַייטֶען, קְלָלוֹת וּחְרָמוֹת, גֶעזִידֶעלְט אוּנ גֶעוואַשֶׁען אֵיינֶער דֶעם אַנְדֶערֶען — נָא עֶס אִיז שׁוֹין נאַכְט, מֶע ווֶערְט שׁוֹין ב"ה שָׁלוֹם, אַלֶע שְׁכֵנִים מִיט דֶער שָׂרוֹת נֶעמֶען זִיךְ אוֹיס גִיסֶען דִיא גְרוֹיסֶע פָּאמִינִיצֶע, ווַייטֶער ווִיא אִיבֶּער דֶער שְׁווֶעל, אִיז מֶען נִיט אוּנְשְׁטַאנְד זִיא אַרִיבֶּער טְרַאנְסְפָּארְטִירֶען, דָארְטֶען קֶעהְרְט מֶען זִיא תֵּיכֶף אוֹיס מִיטֶען דְרָנָא אַרוֹיף, אַ גְרוֹיסֶע לוּזְשֶׁע מִיט אַ רֵיחַ רַע לֶעבִּין טִיהֶער, פִיל חֲזֵירִים קְלוֹיבֶּען זִיךְ אַרוּם, אוּנ שְׁטֶעהְן אַזוֹי לַאנְג בִּיז זֵייא הַאפֶּען אַרוֹיס ווָאס פַאר זֵייא אִיז ווִיכְטִיג, — אִין שְׁטִיבּ שִׁיט מֶען אוֹיס דֶעם פָּאל, דָאס הֵייסְט: דִיא הוֹילֶע עֶרְד מִיט זַאמְד, אוּנ עֶס ווֶערְט צוּ מַזָל שַׁבָּת, אָט אִין אַזַא טוּהְמֶעל לֶעבְּט מֶען אָפּ דָאס גאַנְצֶע יָאהְר, הַא ? נִיט שְׁלֶעכְט ? ווִיא זָאגְט אִיהְר לִיבֶּע לֶעזֶער ?.

אוּנְזֶערֶע חֲכָמִים הָאבִּין גֶערֶעכֶענְט דְרַייא זאַכֶען : ווָאס מאַכֶען דֶעם מֶענְשֶׁען עֶר זָאל אוֹיפְגֶעלֶעגְט זַיין : אַ דִירָה נָאָה, אַ אִשָּׁה נָאָה, אוּנ כֵּלִים נָאִים, אוּנ דִיא אַלֶע זאַכֶען אִיז מֶען אִין דֶער לִיטָא דַוְוקָא נִיט זְשֶׁעדְנֶע, ווָאס נִיט ווָאס ? דָאס אִיז דָא, אָבֶּער דֶער פַאר דִיא אֲכִילָה אִין דֶער לִיטָא אִיז גְרוֹיס צַארְטִיג, אִיהְר ווִילְט גֶעווִיס ווִיסֶען דֶעם אַרְט עֶסֶען, דאַרְף אִיךְ קֵיין סַאךְ נִיט שְׁרֵייבֶּען, אֵיין גֶערִיכְט אִיז דָא אִין דֶער לִיטָא מֶע רוּפְט אִיהְם „קְרוּפְּנִיק" עֶר

קאָכְט

קאָכְט אַ גאַנְצֶע ווָאךְ אִין אַלֶע הַייזֶער ווִיא דֶער סַמְבַּטְיוֹן, דְרַייא מָאהל אִין טָאג ווֶערְט עֶר גֶעקאָכְט נאָר אָהְן אֵיין אוֹיפְהֶערוּנְג, אֶפְשַׁר ווֵייסְט אִיהְר נִיט ווָאלִינֶער אוּנ גאַלִיצְיַאנֶער יוּדֶען, ווָאס דֶער קְרוּפְּנִיק אִיז פַאר אַ מִין מַאֲכָל ? ווֶעל אִיךְ אַייךְ דֶער צֶעהְלֶען, דָאס אִיז גאָר אָהְן חֶרְפָּה, גאָלֶע ווַאסֶער מִיט גְרָאפֵּעןְ, אַ מָאהְל מִיט קאַרְטָאפֶעל, אוּנ אַ מָאהְל אִיז אָהְן דֶעם אוֹיךְ נִישְׁט קָשֶׁה, מֶען טָאהְר זִיךְ נִיט גֶעוואָהְנֶען נאָךְ גֶעבֶּען דֶעם הַאלְז — דִיזֶער קְרוּפְּנִיק ווֶערְט גֶעקאָכְט אָהְן פְלֵייש, דֶען ווֶער פַאר מָאגְט דָאס צוּ קוֹיפֶען פְלֵייש פַאר 15 אָדֶער 16 קָאפִּיקֶעס אַ פוּנְט ? דֶער פַאר אָבֶּער, טוּהְט מֶען אַרֵיין אִין גאַנְצֶען טָאפּ פַאר אַ גְרָאשֶׁען שְׁמַאלְץ אָדֶער פוּטֶער, אוּנ אָט דָאס עֶסְט מֶען דִיא גאַנְצֶע ווָאךְ. הַא ? מֶע קֶען הָאבִּין כֹּחַ דִיא פִיס צוּ שְׁלֶעפֶּען פוּן אַזֶעלְכֶע אֲכִילוֹת ?

אָבֶּער דֶער פַאר שַׁבָּת עֶסְט מֶען שׁוֹין צוּ זֶעצְטֶערְהֵייט, אִין דֶעם יוֹיךְ פְרֵייטָאג צוּ נאַכְט, גֶעפִינְט זִיךְ גֶעווִיס אַ גוּטֶער הַאלְבּ פוּנְט פְלֵייש, אֶמֶת נִיט קֵיין פֶעטֶע, נָא מֵילָא ווָאס ? דִיא יוֹיךְ אִיז מַאגֶער נִיט אַזוֹיא פֶעט, עֶס פַאר־שְׁטֶעהְט זִיךְ, דָאס בִּיסֶעלֶע שְׁמַאלְץ ווָאס עֶס אִיז גֶעווֶעהְן אוֹיף דֶעם פְלֵייש הָאט דִיא לִיטְווֶעטְשְׁקֶע אַרָאפּ גֶעגַנְבֶת אוֹיפֶען קוּגֶעל, דָאס אִיבֶּרִיגֶע פֶעטְקַייט אִיז אוֹיס גֶעלָאפֶען אִין דֶעם גְרוֹיסֶען רַעשׁ אוּנ מְהוּמָה, נָא ווָאס אִיז ? דָאךְ פְלֵיישֶׁעקְס, חָלֶעבֶּען פָארְט נִיט קֵיין קְרוּפְּנִיק — דֶער פַאר אִין טְשָׁאלֶענְט זֶעהְט אִיהְר, אִיז שׁוֹין קֵיין פְלֵייש גאָר נִיט דָא, נאָר גאָלֶע בֵּיינֶער, ווָאס דֶער פוּן דאַרְף עַל פִּי יוֹשֶׁר דֶער טְשָׁאלֶענְט אָן זִידֶען, נאָר בְּאוֹפֶן אַז עֶס בְּרֶענְט נִיט אוֹיס, אַ רֶעכְטֶער טְשָׁאלֶענְט טְרֶעפְט נִיט שְׁטֶענְדִיג, ווָארוּם דֶעם רֶעכְטֶען סוֹד פוּן טְשָׁאלֶענְט זֶענֶען נאָךְ דִיא לִיטְווֶעטְשְׁקֶעס נִיט דֶער גאַנְגֶען עַד הַיּוֹם הַזֶּה, אַלֶע שַׁבָּת אִיז אַנאַנְדֶערֶע סִבָּה, נאָר ווָאס מַאכְט דָאס אוֹיס ? ווֶעטֶענְס דַאֲגָה אִיז דָאס ? אַבִּי עֶס אִיז ב"ה נִישְׁט דָא ווָאס צוּ עֶסֶען.

אִיהְר ווִילְט אֶפְשַׁר קֶענֶען דִיא מוּטֶער ווָאס הָאט גֶעבּוֹירֶען אוּנְז דֶעם קְרוּפְּנִיק ? דָאס אִיז דִיא אֲרוּרָה דִיא טַאקְסֶע. גֶעוואַלְד בְּרִידֶער ! פַאר ווָאס קוּמְט קֵיינֶער נִיט צוּרִיק פוּן יֶענֶער ווֶעלְט אוּנְז דֶער צֶעהְלֶען ווָאס מֶען טוּהְט דָארְט דֶעם עֶרְשְׁטֶען רוֹצֵחַ ווָאס הָאט אוֹיס גֶעקְלֶעהְרְט דִיא בִּיטֶערֶע טַאקְסֶע פוּן פְלֵייש ? מִיט ווָאס אִיז מֶען אִיהְם דַן ? אִיךְ ווָאלְט אַ בַּעֲלָן גֶעווֶעהְן אֲפִילוּ צוּ גְלוֹיבֶּען אִין גִלְגוּל, אוּנ אַבִּי דֶעם גַזְלָן מְגוּלְגָל זַיין אִין אַ לִיטְוואַק אוּנ קאָרְמֶעןְ אִיהְם חָאטְשׁ אַ יָאהר פוּפְצִיג מִיט גאָלֶע קְרוּפְּנִיק דְרַייא מָאהְל אִין טָאג.

נָא נָא עֶר יִמַּח שְׁמוֹ הָאט דָאס אַבִּיסֶעל אַווֶעק גֶעקוֹילֶעט אַלֶע יוּדֶען אָהְן אַ מֶעסֶער, מֶע פְרֶעהְט זִיךְ אַלֶע פוּרִים אוֹיף דֶעם נֵס ווָאס מֶען אִיז נִצָּל גֶעוואָרֶען פוּן הָמָן הַצוֹרֵר, ווָאס אִיז ? עֶר הָאט גֶעוואָלְט קוֹילֶען יוּדֶען, אָבֶּער עֶר הָאט דָאךְ נִיט גֶעקוֹילֶעט ? נָא אַז דֶער הָמָן דֶער בַּעַל טַאקְסֶע (דִיא עֶרְד

זאָל

זאל איהם ארויס ווארפען) האט דאך יא אויס געפיהרט און האט טאקי אויס געקוילעט, זיין גזירה ווערט אלע יאהר שטארקער און ערגער, דיא דעה אין קהל האבען גאר אזעלכע וואס עסען גאר ניט קיין כשר פלייש, וואזשע הארט זייא אז א ארימער מאן, דער יוד, ווערט אויס געבארט און עסט געבאך ביינער? אט האבען זייא זיך א טאקסע, און שאפען מיזאל נאך אוועק געבין עפעס א רוח א שד, (אבי זייער גלייכען) עטליכע טויזענד רובל פון דער טאקסע, צו אזעלכע זאכען וואקסען זייא אויס, פארשטעלען זיך און ווערען פלומערשט יודען.

נא וואס שווייגט מען אין דעם? געוואלד געשריגען! מע דארט און מע קווארט געבאך אין דער ליטא (און דעסטגלייכען אין אלע ערטער וויא דיא טאקסע עקזעסטירט) גאר אויף אנאנדער אופן, מע האט שוין גאר קיין כח ניט עפענען דעם מויל קלערען מכח דעם, א שפאס אז מע עסט ניט?

גוט האט גיגעבען א תשובה איינער פון אונזערע חכמים (אין ירושלמי) אז מע האט ביי איהם געפרעגט עפעס א שאלה וועגען א דין, האט ער זיך אויס געדריקט מיט דיא ווערטער „איך בין יעצט ניט ביי מיין רעכטען פארשטאנד, איך האב נאך היינט קיין אקסען פלייש גיגעסען", איהר פאר שטעהט דיא תשובה? נאך איינער פון זייא האט געזאגט: „אוי לו לבית שהלפת עובר בתוכו" שלעכט איז דעם בויך וואס ער איז פול מיט קרויט.

שווייגט! וואס בעדארפט איהר מעהרער, דער דור המדבר וואס ער איז געוועהן א דור דעה (ווערליג דיא דרשנים בעהריטען זיך און טומלען א קאפ) נא האבען זייא איך אפשר געבעטען קרופניק מיט שמאלץ? גיין זייא האבען געשריגען „געוואלד גיב אונז פלייש, דער מן איז אונז שוין נמאס געווארען" — נאך מעהר פארדרוס, דער מן האט דאך א טעם געהאט פון אלע מאכלים (ווערליג דיא דרשנים דער צעהלען, מן הסתם ווייסען זייא דאך דאס קלאהר צו וואס זאלען זייא פאר פיהרען אין עולם? עס שטייט זייא עפעס דער פון בייך צו ווערען?) האבען זייא דאך דעם טעם פון פלייש אויך געפיהלט 1) פון דעסטוועגען האבען זייא געזאגט: וואס טויג אונז דער טעם

פון

1) איך וואלט א בעלן געוועזען זיך אריין לאזען טיף אין א שטארקען פלפול און ערקינדיגען זיך דורך פיל חריפות, וואס איז דאמאלס אין דער מדבר געוועזען דער דין פון דעם טעם פון פלייש וואס מען האט געפיהלט אין דעם מן? צו האט מען פאר דעם טעם אויך געצאהלט טאקסע? נא דאס ווענדעט זיך שוין אין דעם: „צו טעם איז כעיקר" און אויב עס בלייבט ביי דיא חריפים אז דער טעם איז אקאבאט וויא דער עיקר אליין, נא האט דאך

דער

פון פלייש, מיר ווילען זיך בעסער זעהן מיט דעם פערטעל גאנז אליין, אט דער פון נאר אליין זענען דיא דרשנים גערעכט, אז דער דור המדבר איז געוועהן א דור דעה, וואס דען? זיין אזעלכע טפשים וויא דיא ליטוואקעס אונד עסען קרופניק? ווען אז דיא אללע 12 שבטים וואלטען גיגעסין קרופניקען דיא גאנצע פערציג יאהר אין דער מדבר, וואלטען טאקי גיקאנט

מיט

דער טעם פון פלייש געהאט דיא איינענע זבאטשעניע וויא פלייש אליין, האט מען דאך בעדארפט צאהלען טאקסע דער פין, היינט פאר שטעה איך ניט פון וואנען האט אבער דער בעל טאקסע געהאט א ידיעה אז יענער בעל הבית האט יעצט געפיהלט אין מן א טעם פון פלייש? עס קאן אפשר זיין אז דאס איז געוועהן געמאכט מיט א חרם, נא ווער וויל זיך דאס זאטשעפען מיט א חרם, מן הסתם האט יעדער געהאט ביי זיך אין שטיעב א פישקע און וויא באלד אז ער האט געוואלט פיהלען אין מן א טעם בשר האט ער תיכף בעצאהלט טאקסע געלד.

אבער דאס איז מיר גאר א פלא, וויא פיל למשל האט מען גיקאנט שטעלען דעם היקת פון דעם פיהלען א טעם? איינער עסט למשל א פערטיל שעה מן און פיהלט דעם טעם פון פלייש, און דער צווייטער עסט מן צוויא גאנצע שעות און איז אויך מרגיש דעם טעם בשר, קאן דען זיין דער מקח פון דיא ביידע גאר גלייך? נאר וואס קאנען מיר יעצט קלעהרען, עס איז אוודאי געוועהן אין הלכות טאקסע כמה מאות הלכות, נאר זייא זענען דער נאך פאר געסען געווארען — נאר באמת ניישט אויס, אז אין דער מדבר איז נאך דיא טאקסע ניט געוועהן און דעריבער האבין דיא יודען געשריגען „מי יאכילנו בשר?" ווארום וויא באלד אז עס איז דא א טאקסע עסט מען שוין בייגער ניט קיין פלייש — אי וואס האבען זייא באמת געשריגען? זייא האבען דאך גיקאנט פיהלען אין מן א טעם בשר? גיין פארשטעהט איהר, אין דער מדבר איז נאך ניט געוועהן דער מנהג פון דרשנים איינגעפיהרט, נא פון וואנען האבען געבאך דיא מדבר בעלי בתים גיקאנט וויסען דעם סוד אז מע קאן פיהלען אין מן דעם טעם פון פלייש.

און דעריבער האבען זייא געזאגט: „זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם, את הקשאים ואת האבטחים ואת החציר ואת הבצלים ואת השומים, ועתה נפשנו יבשה אין כל, בלתי אל המן עינינו" (במדבר י"א ה' ו') זעהט מען דאך דער פון, אז זייא האבען ניט געפיהלט אין מן קיין שום טעם פון דיא אלע מינים וואס זייא האבען דא אויס גערעכינט — עס קאן זיין ווען זייא וואלטען אין דער מדבר געהערט מגידים וויא אין דער ליטא און וואלטען זיך ערקינדיגט דעם סוד פון מן, וואלטען זייא גאר ניט געשריגען

און

מיט זייא געהן זיך שלאגען אין ארץ כנען ? איך ווייס אז א בעל טאקסע וועט לעזען דיא ווערטער וועט ער זאגען מיט געלעכטער : ער מעג לאבען מיט בלוט , דער שרייבער איז א פנים גוט אין כעס" עס איז איהם א פנים
שוין

אונ וואלטען נאר פאר שפארט צו עסען דיא שלוים (פערעפיאלקעס) פון דעם ים , אונ שטארבען דער פון אן א צייט .

וואס דען מיינט איהר ? מע נארט זיך מיט דעם מגיד ? פון איהם דער געהט מען פון אלעם וואס עס איז געוועהן אונ וואס עס וועט זיין , אין אמת געשמועסט אז דער יוד וואס האט געגעסין מן נאר על דרך הפשט אונ ער האט געפיהלט נאר דעם טעם פון גוטען בוימאייל , אדער לשד השמן , חלעבען אויך ניט שלעכט , אין דער ליטא וואלט מען דער פון דיא פינגער געלעקט , אבער דער מגיד אז ער האט געגעסען מן על דרך הדרש , נא נא , איז שוין אין מן געוועזען טאקי פון פויגעל מיליך , האט ער געוואלט פיש איז דאס געווארען דורך א רמז , פלייש דורך א סוד , ציבעלעס אונ קנאביל גאר דורך א גימטריא , קשאים אונ אבטיחים קאן מען גאר א מאהל אז מע וויל נאר , דורך א"ת ב"ש אויך ארויס בעקומען פון דעם ווארט מן , נאר מיט פשט איז שלעכט , דער גראבער פשטן מיינט אז עס איז מעהר ניט דא נאר וואס ער זעהט , אבער פאר א דרשן איז טאקי ניט צו לייגען אונ ניט צו שטעהלען , ער דער געהט אייך וואס איז פאר גראבען אין אלע שפאלטען , ער קריכט אייך אין אזויגע ערטער וואס דעם פשטן לייגט זיך גאר ניט אופן מוח דארטען אפילו א שמעק צו טאהן .

דער כלל איז , איך זאל אייך וועלען דער צעהלען וואס זייא זענען געוואר געווארען וואלט איהר משוגע געווארען , בקיצור זייא דער געהען וואס אונטער דער ערד טוהט זיך , זייא האבען ידיעות (איך ווייס ניט דורך וועמען) פון גיהנם אונ פון גן עדן , אפשר מיינט איהר גלאט א ידיעה בדרך כלל , ניין מיט אלע פאדראבנאסטען , פינקט וויא זייא וואלטען דארטען גיוועהן הויז מענשען , פאר זייא איז גאר קיין פאר בארגענע זאך ניט דא .

מיט איין ווארט זייא זענען קינסטלער , גישקשה ליטא פאר שטעהט איין עסק , אונ דארום פאר ברענגען זייא כמעט דיא יאהרען מיט דיא טעג נאר מיט דיא מגידים , מע ווערט פון זייא אבער טאקי א מענש טאקי שטארק ענטוויקעלט , חלעבען מע ווערט גענייטה כמעט אין אלע חכמות , עס קומט דאך פאר אפט אונ אפט אין זייערע דרשות פארשידענע געגענשטענדע פון וויסענשאפט פון געלד געשעפטען , א מענש איז דאך ניט קיין בהמה , חלעבען עס קלייבט זיך צו צו ביכלעך ווייס , אט קאן מען שוין ניט פארפאלען ווערען הא ? וויא זאגט איהר ? דער אמת איז דאך אזויא . —

שוין גוט נמאס געווארען דער קרופניק ? נאר ווער הערט איהם זעהט איהר ! דאס איז ער גערעכט , ער ווייסט מיט וועמען ער האט צו טאהן , ער האט איין עסק מיט הינדיקעס , דיא שטרויענע טאקסע האט מען ארויף געלייגט אויף זייערע קעפליך אונ זייא האבען זיך מורא א ריהר צו טאהן פון דעם ארט אפשר וועט הס ושלום אראפ פליהען דיא שטרויא , פון דעסט-וועגען הערט צו יודען , איהר וועט זיך שוין ריהרען עס געהט שוין דער צו , דיא צייט וועט אייך מאכען אויס הינדיקעס , נאר מען מוז נאך אביסעל געדולד האבען , עקט דער וייל מיט חשק דעם קרופניק מיט דער האפענונג אז איהר וועט א מאהל אויס געלייזט ווערען אונ זיך קאנען נוקם זיין אן דעם בעל טאקסע , וויא אין המן דעם צורר .

נא טהייערע לעזער ! האט איהר שוין א ביסעל בעגריף פון א ליטוועשען הויז ? יעצט וועט איהר שוין גוט קאנען זיך פארשטעלען דיא שרעקליכע סצענע וואס עס האט זיך פאסירט למשל אין אזא הויז פון פורים ביז נאך פסח , לעגט צו גוט דעם מוח וועט איהר ערשטוינט ווערען .

2.

דער ערשטער שבת נאך פורים תיכף נאך שלש סעודות .

נאך שלש סעודות , עס איז גאנץ רוהיג אונ שטיל , אין שטיעב איז פינסטער , דיא קינדערלעך שפילען זיך אופן אויווען , אין קאשקע מאמקע אונ שלעפע באבע , דיא עופות שלאפען זיך אויף דער סידעליע , אלע מאנען זענען אוועק גיגאנגען דאווענען מעריב , דא האט זיך אנגעהויבן א עימועס גאר א שטארקער אונ א טיפער צווישען דיא ווייבער , וועגען דעם פסח וואס ריקט זיך צו אלע מאהל נעהנטער .

איינע א שכנה א פיסקעוואטע אונ אשטיקעל זאגערען , מיטען נאמען „געלע דיא גלאטשערקע" האט אנגעפאנגען צו האלטען איין רעדע בזה הלשון : „הערט נאר צו איהר ווייבערליך , איך ווייס גאר ניט עס זאל מיך אזויא קיין שלעכטץ ניט וויסען אונ צייך אויך אונ אלע יודען , וויא איך ווייס ניט וויא עס וועט דא אין שטיעב ווערען פסח ? אהן עין הרע יודישע קינדער זאלען גימעהרט ווערין , פיניף געזינדעלעך , חלעבען דיא שרות איז אויך א געזינדעל וויא זאגט מען עפעס איין אויג דארף אויך שלאפען אונ בפרט וואס זאל מען זיך דא נארען טאקי עטליכע מענשין , זאל מיך אזויא וויסען ביז אונ שלעכטץ וויא איך ווייס פון וואנען אנציהויבען , נישטא דיא כוחות ,
אז

אַז אִיךְ בִּין אַ בִּיסֶעל יוּנְגֶער גִיוֶועזֶען אִיז תֵּיכֶף נָאךְ פּוּרִים טַאקִי אוֹיף מָארְגֶען הָאבּ אִיךְ שׁוֹין דִיא שְׁפַּייז שַׁאפֶּע אוֹיס גֶעוַואשֶׁען אוּנ כָּשֵׁר גִימַאכְט, אוּנ יֶעצְט אִיז שׁוֹין בַּאנְקֶען דֶעם וָואס לֶעבְּט עֶווִיג, וָואס אִיךְ בִּין נִיט וֶוערְט אִיהְם צוּ דֶער מָאנֶען, אַוֶועק גִיגַאנְגֶען נָאךְ פּוּרִים עֶטְלִיכֶע טֶעג אוּנ עֶס הֵייבְּט זִיךְ מִיר גָאר נִיט דִיא הֶענְט. אִיךְ זָאג אַייךְ דֶעם אֱמֶת, אִיךְ שְׁרֶעק זִיךְ אַבִּיסֶעל פַאר הַאנְטִיגֶען פֶּסַח, נָא הַלְוַאי זָאל אִיךְ בֶּעסֶער לִיגֶען זָאגֶען, אִיךְ וֵויים נִיט וָואס מֶען מַאכְט דָא מִיט כָּארְגֶענְדִיגֶען מַארְק, מֶע בְּרוֹיכְט אוֹיס גֶעבִּין שַׁייְנֶע עֶטְלִיכֶע גִילְדֶען, אַ שְׁטִיקֶעל הִינְדִיטְשְׁקֶע מוּז מֶען דָאךְ אַוַודַאי קוֹיפֶען, אִיךְ בִּין זִיךְ אַזוֹיא נוֹהֵג אַלֶע יָאהְר, וָואס דֶען? פוּן דֶעם שְׁטִיקֶעל גְּאוּוַיאדֶענֶע גַאט זָאל מִיךְ נִיט שְׁטְרָאפֶען פַאר דִיא רֵייד, קָאן עֶפֶּעס אַ טַעַם הָאבֶּען דִיא יוֹיךְ? הַיינְט פַארְגֶעסְט נִיט, דָאס בִּיסֶעל שְׁמַאלְץ פוּן אִיהְר, מֶע מֶעג זִיךְ לַאבֶען, אִיךְ הָאבּ פַיינְד צוּ קוֹיפֶען פְרֶעמְדֶע שְׁמַאלְץ אוֹיף פֶּסַח, אִיהְר מֵיינְט אֶפְשַׁר אַז אִיךְ בִּין אַזוֹיא פְּרִים? נֵיין אָסוּר, זָאל דָאס מִיר צוּ קוּמֶען וָואס מִיר פֶעהְלְט, נָאר גְלַאט אַגַאנְץ יָאהְר וִויא אַגַאנְץ יָאהְר, פֶּסַח הָאבּ אִיךְ לִיעֶב צוּ מַאכֶען בְּכַשְׁרוּת, נָא הַיינְט קַארְטָאפְלֶעס, אֵייעֶר, צִיבָּאלֶעס, חְרֵיין? דָאס אַלֶעס מוּז מֶען אַיינְקוֹיפֶען דֶעם עֶרְשְׁטֶען מַארְק, אִיךְ הָאבּ אַ מָאהְל שׁוֹין גִיצָאהְלְט רֶבִּי גֶעלְד דֶער פַאר, אִיךְ בִּין שׁוֹין פְּרַאקְטֶעש אִין דֶעם.— נָא הוֹיבְּט זִיךְ אָן אַיין עֵסֶק, בֶּעטֶען גֶעלְד בַּייא מַיין טַייעֶרֶען מַאן, זָאל אִיהְם אַזוֹי לִיעֶב זַיין דָאס לֶעבִּין וִויא מִיר אִיז לִיעֶב בַּייא אִיהְם גֶעלְד צוּ נֶעמֶען, פַאר גֶעלְט אִיז פַאר גְרֵינְט זָאל עֶר וֶוערֶען.— מֵיינְט אִיהְר אֶפְשַׁר אַז עֶר וִויל נִיט פְרֶעסֶען? וָואלְט אִיהְר נָאר זֶעהְן וִויא עֶר בֶּעטְרַאכְט אַייךְ דָאס שְׁטִיקֶעל פְלֵייש, דָאס פְלֵייש זָאל נָאר פוּן אִיהְם פַאלֶען לֶעבֶּענְדִיגֶערְהֵייט, קֵיין זַאךְ גֶעשְׁוֶועלְט אִיהְם נִיט, צְווִישֶׁען זִיךְ רֵיידֶענְדִיג אִיז עֶר נִיט שְׁטַארְק אוּנְגֶערֶעכְט, וָוארוּם וָואס פַאר אַ טַעַם קָאן דָא זַיין פוּן אַזַא שְׁטִיקֶעל הִינְדִיטְשְׁקֶע? נָאר פַאר מִיר אִיז אַלֶעס גוּט, אָט מֶע טוּהְט אַרַיין אַ צִיבָּאלֶע אַ קַארְטָאפֶעל, נִיט פַאר זִינְדִיקֶען אַבִּי גֶעזִינְדֶערְהֵייט עֶסֶען, קָארְפַאטְקֶעס בַּארְף אִיךְ נִיט, פוּן מַיינֶעט וֶועגֶען וָואלְט אִיךְ מָארְגֶען אַז גָאט וֶועט שֶׁענְקֶען דָאס לֶעבֶּען, גָאר נִיט גִיקָאכְט. חָלֶעבֶּען דֶער מַארְק וֶועט בַּייא מִיר אַוֶועק נֶעמֶען דֶעם גַאנְצֶען טָאג, אִיךְ וֵויים גָאר נִיט, אַנְדֶערֶע מַאכֶען דָאס עֶפֶּעס טָאץ מָאץ, גֶעגַאנְגֶען אוּנ גֶעקוּמֶען, מִן הַסְּתָם אִיז בַּייא זֵייא דָא גְרֵינְגֶע גֶעלְד אָהְן עַיִן הָרַע, הֶערְט אִיהְר, אִיךְ זָאג מַיינְס, אַכְּשֶׁערֶער גְרָאשֶׁען גֶעהְט נִיט אַזוֹי גְרֵינְג פוּן דֶער הַאנְד, אָט דֶערִיבֶּער בִּין אִיךְ טַאקִי נִיט קֵיין בְּרִיָּה, גֶעשְׁווִינְד קָאן אִיךְ נִיט קוֹיפֶען, אִיךְ קוּם אַייךְ פוּן דֶעם מַארְק לֹא עֲלֵיכֶם גָאר קְרַאנְק, צוּ גְרֵיזֶעט, אִיבֶּער גֶעפְרוֹירֶען, אָהְן גֶעלְד אוּנ טַאקִי בְּמְחִילָה אָהְן סְחוֹרָה אוֹיךְ, עֶס אִיז ב״ה גִיוָוארֶען אַ וֶועלְט מֶע טָאהְר נִיט זִינְדִיגֶען, נָאר מַיין צָרָה אַז עֶס וֶועט חַס וְשָׁלוֹם אִיהְם נִיט דֶער גֶעהְן זַיין גֶעשְׁמַאדְטֶער הַאלְז וֶועט זַיין אָרוּם אוֹיף, בַּייא אִיהְם אִיז אַלֶעס גְלַייךְ,

צוּ אִין מִיטֶען יָאהְר, צוּ עֶרֶב פֶּסַח, עֶר מוּז פְרֶעסֶען, צוּ אִיהְם הָאט דָאס גָאר נִיט, אִיךְ הָאבּ הֲנָאָה אַז דֶער אַנְדֶערֶער זָאגְט: עֶר הָארִיוֶועט גֶעבַּאךְ" פְרֶעגְט אוֹיף וֶועמֶען? אוֹיף זִיךְ אַלֵיין מִיט זַיינֶע מַמְזֵרִים, אַזוֹיא אַיין עוֹלָם הַבָּא זָאל עֶר הָאבִּין וָואס פַאר אַיין עוֹלָם הַזֶה אִיךְ הָאבּ בַּייא אִיהְם.—

אָט אִין אַזֶעלִיכֶע שְׁמוּעֶסֶען הָאט מֶען פַארְבְּרַאכְט בִּיז דִיא מֶענֶער זֶענֶען גֶעקוּמֶען פוּן דֶעם בַּאוֶועגֶען, „אַ גוּטֶע וָואךְ! אַ גוּטֶע וָואךְ!" פַאר וָואס צִינְדְט מֶען שׁוֹין נִיט אָן אַ לִיכְט? נָא עֶס אִיז נָאר שְׁטִיל גִיוֶועהְן בִּיז נָאךְ הַבְדָלָה, תֵּיכֶף דֶער נָאךְ הָאט זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַ שְׁמוּעֶס יֶעדֶער לִיטְוַואטְשְׁקֶע מִיט אִיהְר מַאן וֶועגֶען גֶעלְד צוּם מַארְק.— „וָואס אִיז אוֹיף אַייךְ דִיא בֵּייזֶע הַיילֶענִיש?" הָאבִּין זִיךְ אָן גֶערוּפֶען דִיא מַאנֶען, עֶס אִיז נָאךְ נִיט עֶרֶב פֶּסַח" מֶע וֶועט נָאךְ קְרִיגֶען דִיא מְצִיאוֹת, נָא, נָא, דָא אִיז גֶעוָוארֶען שְׁרֶעקְלִיכֶע קוֹלוֹת, קְלָלוֹת פוּן כָּל הַסָארְטֶען אִיז גֶעפְלוֹיגֶען פוּן אַלֶע זַייטֶען, „אִיךְ בִּין גָאר אַ נַאר" הָאט זִיךְ אֵיינֶע אָן גֶערוּפֶען „אִיךְ בַּאדַארְף אַוַודַאי מִיט אִיהְם טַעֲנֶען, שֵׁדִים זָאלֶען מִיט אִיהְם רֵיידֶען, אִיךְ וֶועל אִיהְם גָאר אָפּ טְרֶעטֶען, זָאל עֶר זִיךְ שְׁלָאגֶען קָאפּ אָן דֶער וַואנְט מִיט זַיינֶע מַמְזֵרִים, וֵוייסְט אִיהְר אֶפְשַׁר נִיט, אִיךְ וֶועל זִיךְ אַוַודַאי אִיבֶּער עֶסֶען פוּן אַלֶעמֶען? אִין וֶועמֶעס הַאלְז וֶועט דָאס אַלֶעס אַרַיין קְרִיכֶען, אַז נִיט אִין אִיהְם? נָא בֶּעדַארְף אִיךְ נָאךְ דָאס בַּייא אִיהְם בֶּעטֶען, אוֹיס בֶּעטֶען זָאל מֶען אִיהְם שׁוֹין אִין גִיבֶען זַיין קֶבֶר, אַז אִיךְ וֶועל אַיין אַלְמָנָה בְּלַייבֶּען וֶועט מִיר אֶפְשַׁר אֶרְגֶער זַיין? אַ קַאטָאוֶועס אַ שַׁארְפֶער פַארְצֶערְדִיגֶער? מֶען זֶעהְט נִיט זַיינֶע פַארְדִינְסְטֶען? מֶע קָאן טַאקִי לֶעבִּין אִין פְרֵייְדֶען מִיט דִיא 10 גְרִילֶען וָואס עֶר גִיט מִיר אַ וָואךְ? גְרִילֶען זָאל אִיהְם אִין מוֹחַ וִויא עֶר פַארְגְרִילְט מִיר דִיא טֶעג מִיט דִיא יָאהְרֶען, עֶר הָאט שְׁטֶענְדִיג צַייט, פְרֶעסְט אוּנ זוֹיפְט דָאס שֶׁענְסְטֶע אוּנ דָאס בֶּעסְטֶע, אוּנ גֶעהְט אוּם שְׁלִינְג אוּנ שְׁלַאנְג אִיבֶּער דִיא גַאסֶען, אוּנ וֶועט קוּמֶען „נִיט דֶער לֶעבֶּען זָאל עֶר" צוּ אַגְרֵייטֶען פֶּסַח — עֶר פַאר גֶעסְט נָאר אַז עֶס אִיז שׁוֹין קַארְגֶע פִיעֶר וָואכֶען צוּ פֶּסַח, אַרְבֵּייט אִיז דָא וִויא פִיעֶל הָאר אוֹיפֶען קָאפּ, מֶען אִיז דָאךְ אוֹיף צָרוֹת אַ שְׁטִיקֶעל בַּעַל הַבַּיִת׳טֶע, אַלֶעס צוּ וַואשֶׁען, אָפּ וַואשֶׁען זָאל מֶען אִיהְם טוֹיטֶערְהֵייט, אַלֶעס צוּ שַׁאיֶערֶען, קַאלִיכֶען, וַוייץ מָאהְלֶען אוּנ בַּאקֶען מַצָה, אַ נַארִישְׁקֵייט אוֹיף גֵייעֶהְן אַזֶעקֶעל אוֹיף דִיא וַוייץ, גֵייעֶהְן זָאל מֶען אִיהְם שׁוֹין תַּכְרִיכִים אִין גִיבֶע צַייטֶען — נָא וָואס זָאגְט אִיהְר צוּ אַזַא טְרֵפָה בֵּיין? אַיין אַנְדֶערֶער וָואלְט דָאךְ גֶעשְׁטוּמְט, נָאר וָואס רֶעדְט מֶען? צוּ זַיינֶע אַלֶע מַעֲלוֹת אִיז עֶר נָאךְ אַיין אָפְּגֶערִיסֶענֶער נַאר, עֶר מֵיינְט אִין אֱמֶת אַז אִיךְ וֶועל אִיהְם קָאבֶען? קְרֶענְק פוּן אַלֶע יוּדֶען וֶועסְטוּ בַּייא מִיר עֶסֶען, גִישְׁקָשֶׁה פַאר פֶּסַח קָאנְסְטוּ אַבִּיסֶעל בַּארֶען, דוּא בִּיסְט גַאנְץ גֶעזִינְד, אִיךְ בִּין גִיוֶועהְן אַ נַאר בִּיז אַהֶער, שְׁטֶענְדִיג זִיךְ שְׁלָאגֶען קָאפּ אִין דֶער וַואנְט, מִיט אִיטְלִיכֶען גֶעקְרִיגְט זִיךְ, וָואס אִיז? מַיינֶער זָאל הֲנָאָה הָאבִּין פוּן דֶעם קְרוּפְּנִיק, עֶר זָאל

ניט אויכלויפען, ניט פאר רייכערט ווערען, זאל זיין געדיכט מיט קארטאפעל פארבראקט, אט איז איהם אפ גיגאנגען די בייגער, אט בישעוועט ער. —

אין אזעלעכע קולות און קללות האט מען פארבראכט ביז האלבע נאכט, די שרות מיטען ווערטער האבען אויך ניט געשוויגען, הגם זיא צאהלט ניט קיין דירה געלד האט זיא ניט אזויא א העזה צו מאכען שטארקע געפילדערס וויא די שכנות, נאר אין אזא צייט וואס עס איז נוגע אין יודישקייט, קאן מען אויף דער שרות אויך קיין שטארקען פאראיבעל האבין, חלעבען עס נעהמט אן בייא דעם הארצען, האטש אפילו די שרות האט דאך גאר ווענינג כלי בית (מעביל), נא איז דאך באמת א קשיא, וואס וויל זיא? נאר פארקעהרט ריידענדיג, אליין טוהט זיך ניט, איין בעט בעדארף מען אויך אויס בריהען און כשר מאכען, מצה דארף מען באקען? אזעקעל כוז מען צו גרייטען? אהין און אהער עס געפינט זיך ארבייט, עפעס א שפאס פסח? ווער וויל דאס האבין כרות יאהרען?

בקיצור נאך די אלע קולות וברקים ווערט אביסעל שטילער, יעדער מאן גיט זיין ווייב עטליכע גילדען אויף מארגען צום מארק, און מען לייגט זיך שלאפען — אט האט מען שוין געהאט א גוטען פאטשין אויף דער פילער וואך. —

גאנץ פריה זענען אלע ליטוואטשקעס אויף געשטאנען און אוועק מארש אופן מארק, יעדער יודענע איז געווארען טריקען אין האלז, דינגען זיך מיט די גוים, געניג קללות האט גיגעבען איינע דער אנדערער בייא יעדען איינ־קויף, ביז נאכט האט זיך ערשט גיקאנטשעט דער מארק, צבער דער פאר זענען זייא אהיים געקומען מיט כל טוב, מיט א הינדישקע בשותפות מיט דער אנדערער שכנה, א זעקעל קארטאפלעס, א קרייגיל ציבאלעס, א ביזעל חריין, און א פענזיל אויף קאלכען די שטיבעל אויך. —

דער מאן האט אויך שכל אין קעשענע און זייטיגט דרך ארץ, ער האט אביסעל געשפארט ביז זיין ווייב האט זיך גוט אפ גערוהט, א שפאס אזא פאקופקע? דער נאך האט ער א פרעג געטאהן מיט א גאנץ שדכען טאן, „אפשר איז דא עפעס וואס צו עסען? איך האב אגאנצען טאג אין מיין מויל ניט געהאט“ — אט דא האט ער שוין געהאט זיין פסק וויא המן, „מיין כח זאלסטו האבין, רבונו של עולם“, האט זיך ארויס געכאפט איינע א שמאהלע און א הויכע אביסעל פאנפעוואטע ליטוואטשקע, „וואס עס האט געזאלט זיין מיר און אלע גוטע יודען, זאל אויס געהן צו ביין קאפ“, וויא געפעלט אייך אזא שפיעל: הלעבען ניט קרים, ערב פסח וויל ער גאר פרעסען! געהן איהם אין מארק, געהן זאל מען שוין נאך זיין מטה, קאכען איהם וואר עמעס, קאכען זאל איהם אין הארצען וויא מיר, וואלט ער שוין ניט געוואלט פרעסען, איך זאג אייך דעם אמת, אזויא א פורעניות וויא מיר האט איינגעשלאגען,

מע

מע טאהר ניט זינדיקען, מן השמים בין איך אזויא ווערט, האט נאך קיין יודישער טאכטער ניט געטראפען, איינעם זאל גאר ניט אהרען פון דאגען אהין, נאר די טרפה קישקע אנשטאפען וויא עשו, אט דאס איז זיין גאנצער עסק נא, נא, האט דאס מיך דער טאטע בעגראבען מיט א שטיינער, א פינצטערער מכה למדן איז ער? איך וועל פון איהם עולם הבא האבין? וואס זיין? ווייבערלעך: איהר מעגט זיך לאכען, איך האב אין דעם ווענינ אמונה, וויא זאגט מען עפעס „אז מע שטירט פארט מען“, אט אז מען וועט עפעס אן גרייטען אליין וועט מען האבין, נאט אייך א שאג פאר די עולם הבא וואס מע קאן שוין האבין פון די מאגען, פון דעם עולם הזה קאן מען שוין האפען א פרימער אויף דעם עולם הבא. —

אט אזעלעכע לעקציאנען האבין די ווייבער אפ גיגעבען די מאנען נאך דעם מארק אופן ניכטערען הארצען, דאס אלעס איז ערשט א שטיקעל הקדמה צום גוף הספר, דאס הייסט: צום פסח זעלבסט וואס ער קומט אהין און ווארפט ארויף א אימה ופחד אויף אלע יודען, ווארים מע האט דאך נאך באמת גאר ניט געטאהן מען האט דאך ערשט נאר געפאטערט דעם ערשטען מארק. —

פון דעסטוועגען מיינט איהר אפשר אז עס ווערט הם ושלום א שנאה צווישען די ליטוואקעס מיט די ליטוואטשקעס נאך אזא שטארקי מחלוקת, נאך אזא הרטה אויף דעם גאנצען שידוך, — פע חלילה! שרעקט אייך ניט, דער מאן אליין פארשטעהט דאך אויך אז זיא איז אביסעל גערעכט, עס איז דאך פארט ערב פסח, אויף דעם איז מען דאך א יוד, דערום איז ער באמת ניט שטארק ברוגז, זיא ווידער, אז זיא האט זיך אביסעל נאך גיגעבען, דאס בארץ זיך אפ געקיהלט, האט זיא זיך אויך מישב געווען אז עס איז מאכי א רבנית, עסען מוז מען דאך עפעס, און א שענק וועט ער דאך באמת ניט געהן וויא דער אנדערער.

נא איז געבליבען א הסכם, בייא אלע ווייבער, אז מע זאל קאבין וועשערע, נאר וויא עס איז שוין עפעס, דארף מען קאבען א גרייטע זאך, טרעפט וואס קאן דאס זיין? איהר קאנט אוודאי טראכטען א פראוויזיענע פון א צווייא צעהנדליג אייער און דער צו טריפלאך אין הויכע מילה? אקשיא אויף אייך וואלינער יודען, ניין אין דער ליטא געהט דאס ניכט אן, צו וואס טויג דאס איינעם, קריגען א שם פאר א זולל וסובא? פאר א געלד פרעסער? ווארום ווער עסט דאס באמת אזוינע מאכלים אין דער ליטא? נאר א פאדראטשעק, דער בעל טאקסע, דער איזבארשיק, א גלאסנע פון דער דומע, איין ארץ ישראל משולח, און די משולחים פון וואלאזשינער און מירער ישיבות, אבער א פראסטער יוד וואס איז זיך מפרנס פון זיין הארעוואניע, וועט זיך אזא ראסקאש ניט נאך געבען, נא אדרבה, וואס דען

איז

איז דאס ? ניט אסאך גיקלעהרט, דאס איז פשוט א „קרופניק״, וואסער מיט רעטשענע גרויפען, נאר אן קארטאפלעס, עס זאל ניט דויערען דאס קאכען – בקיצור אלע עסען וועטשערע, עס איז שלום ושלוה, דער עולם שלאפט וויא נאך א חתונה. –

ויהי ערב ויהי בקר. עס איז גיווארען טאג, האט זיך אן געהויבען א פרישער יום הדין, דיא הינער מיט דיא העהנער האבין דער זעהן דיא פרישע אורחים: דיא הינדיקעס מיט דיא הינדיטשקעס, א דא איז גיווארען א טוהמעל מיט א געפילדער, דיא עופות האבין אן געהויבען פליהען און האבין אראפ געווארפען אלע טעפ פון דער פאלעצע, דיא הינדיטשקעס האבין געקוויטשעט און דיא הינדיקעס האבין געהאלדערט, דיא קינדער האבין באלד באמערקט, אז דער הינדיק מאכט „האלדער״, ווען דיא הינדיטשקע קוויטשעט, זענען זייא געפאלען אויף א נייער המצאה, זייא האבען נאך געמאכט דיא הינדיטשקעס, כדי צו נארען דער מיט דיא הינדיקעס, קארץ טאג און נאכט האבין דיא קינדער געפייפט און דיא הינדיקעס האבין געהאלדערט אהן איין אויפהער, עס פאר שטעהט זיך אז דיא קינדער האבין געליזט פעטש און קולאקעס, שטורכעס און ציפעס, קללות און חרמות גאר אהן א חשבון, אבער עס האט גאר ניט געהאלפען. – אין דעם פריה מארגען נאך דעם מארק איז געבליבען ביי דיא ווייבער, אז מע זאל זיך טאקי תיכף געמען צו דיא עפיז שאפעס כשר מאכען, יעדע שכנה האט ארויס געבראכט דיא כלים פון שאפע צו איהר אין הדר, יעדע פרויא האט זיך גענומען צו איהר שאפען וואשען און שאבען, אין שטיעב זאל מען גאר בעשירימט ווערען, איז גאר נים אריין צו געהן, קולות פון אלע זייטען, דיא קינדער פייפען, דיא הינדיקעס האלדערען גאר אן רחמנות, דיא עופות פליהען ארום אהין און אהער און מהוען שאדען, דער גאנצער פאל איז פאר שטעלט מיט דיא כלים פו דיא שאפעס.

דיא קינדער האבין זיך דער מאנט און האבין אן געהויבען צו שרייען עסען, דער האפט א פאטש, דער א קולאק, ניט געזשאלעוועט עטליכע הערצליכע קללות, און איין ווענם דער מאנט מען דעם מאן אויך: „א מיתה משונה זאלסטו איינגעמען מיט דיין טאטען אין איינעם, ניחאיי וואלט ער געוועהן אוים געשווימען און אוים געריגען פון דער מוטערס בויך, איידער איך האב איהם דער קאנט, נעמט און עסט מיך אויף לעבעדיגערהייט וועל איך פטור ווערין פון אייך און פון אייער טאטען״. –

אז דיא מאנען זענען געקומען אהיים פון דעם דאווינען, און האבען געטראפען אזא סצענע, האבען זייא געהאפט צו עטליכע קללות, אבי ניט אוועק געהן גאר ניכטער און האבען תיכף געמאכט פים, – לויף ממזר! לויף משומד! האט איין יודענע געשריגען שאבענדיג דיא שאפע, לויפען זאלסטו

שוין

שוין אהן א העמד, רבונו דעלמא כולא, ארוים לויפען זאל פון איהם דיא טרפה׳נע זעעל, וויא עס יאגט פון מיר דיא נשמה, איך ווייס ניט וואס פריהער צו טאהן, צו קאנטשען דיא שאפע ריין מאבען, אדער עפעס פארט אויף קאכען פאר דיא קינדערליך זאלען לעבען, נאך מיין קאפ זאלען זייא בלייבען. – מע דארף דיא הינדיטשקע אויך אנשטאפען, חלעבען א רחמנות א שטיטמע צונג, דער שווארצער יאהר האט מיך אויך אריין געטראגען מיט דער שותפות, אגרויסע יחסן׳טע! מען ווייסט ניט? זיא מיינט אז עס איז אין אמת ביי מיר אגרויסע זכיה אז זיא האט מיט מיר בשותפות איין הינדיטשקע! זיא איז קראנק אויך אמאהל זעהן עסען געבען? עפעס דיא העזה פון לייטען איז טאקי גאר ניט צו דער האלטען.

איהר ווייסט ווייבערליך אז פון מארגען אן איז שוין מעהר ניט וויא דרייא וואכען צו פסח, באמונות! אז דיא האר שטעלט זיך מיר קאפויער, עס איז דאך ב״ה ניט דאס ערשטע יאהר, איך בין שוין דאנקען גאטט א בעליבאסטע פאר זיך שוין 15 יאהר, הלוואי וויא פיל עס איז מיר באשערט נאך לעבען מיט מיין מאן זאל געזינד זיין, זאל ניט זיין קיין ערגערע פסח׳ן וויא ביז יעצט, נאר הערט איהר, היינטיגער פאר פסח שטעהט מיר אט דא, (זיא צייגט אויפן הארצען).

אט אין אזעליכע שמועסען גייט איבער דער גאנצער טאג, מען האט קאם גיקאנטשעט דיא שאפעס, דיא ווייבער געבאך וואס זענען אגאנצין טאג געקאליעט געווארין פון קעלט, געבליבען אהן כח פון הארעוואניע און פון גריזאטע, האבין זיך קאם אריין געהאפט אין דיא בעטען און האבין געבאך שטארק געקרעכצט, – דיא הינדיקעס מיט זייערע ווייבער האבין זיך איבערען טאג אוים געקוקט א מקום מנוחה אויף נאכט לעגער, איז זייא געפעהלען אויף דיא ווייבערשע הימעל בעטען און דווקא מיט׳ן אחור צום בעט, נא וויא מיינט איהר, עס איז עפעס געשמאק צו ליגען אין בעט און הערען דאס לאקסירען פון דיא לייט אויף דעם איבערבעט, – דיא מאנען וואס זענען אין בית המדרש גיוועהן ביי זיך גרויסע מיוחסים, ווערליג דער מגיד האט אוים געשווינדעלט פון „שיר השירים״, וויא דיא „שכינה״ האט גאר ניט וואס צו טאהן, נאר זיא בעריהמט זיך מיט דיא כנסת ישראל און האלט פון זייא איין עולם ומלואו, חאטש זייא האבין זיך אביסעל ניט גוט בעשריבען מיט׳ן מעשה עגל, פון דעסטוועגען האט געזעהן דער דרשן צו קוועטשען אייניגע פסוקים, ביז זייא האבין געמוזט מסכים זיין אז דער „נעשה ונשמע״ וואס דיא יודען האבין געזאגט ביי קבלת התורה, (וואס נאכען מגיר׳ס ווילען, איז ער און דיא אלע שכנים אויך געוועהן ביי קבלת התורה, ער האט חשק ?!) איז געשטאנען פאר א מליץ יושר, אז דעם חטא פון עגל זאלען דיא כנסת ישראל אוים צאהלען אין באטעם.

נא אוודאי אז די שבנים האבין דער טאפט אזוי א שמועס, זענען זיי ביי זיך אביסעל תקיף געווארין, זיי האבען גאר כמעט אין זייערע צרות פאר געסען, א שפאס מענשען וואס זענען תקיפים ביי דער שכנה, הא? אז זיי זענען שווארץ וויא „אהלי קדר", דער פאר זענען זיי שעהן וויא „יריעות שלמה" מיט מעשים טובים; —

— פון דעסטוועגען נאך דעם גאנצען תקיפות, האבין זיי זיך ביי דער נאכט וויא די גנבים אריין געהאפט אין שטיעב אריין, ווער עסען, וואס עסען? די הינגעריקע שיר השירים מיוחסים האבין זיך מיט גרויסע צרות אונ נאך פיעל שאדענס, קאם קאם צו געשלאגען זיך צום בעט אונ אנידער געלעגט.

— אבער א הינגעריקען נעמט קיין שלאף ניט אונ עס פאר שלאגט איהם דער אטעהם פון די שלעכטע ריחות פון דעם הינדיק וואס פראוועט נקיות געגען זיין בעט, ער ליגט אין געהאקטע ווינדען אונ קלעהרט וואס פאר א טאלק מאכט מען דא? „נאך דריי וואכען ביז פסח, דאס גאנצע צימער איז פאר שטעהלט מיט כלים, עס איז נישטא פשוט וויא א נאז ארויס צו שנאצען", נאר וואס איז די פעולה? קלעהר היינט קלעהר מארגען, עס איז שוין ב"ה טאג, מע ברויכט ווייטער געהן דאוונען, אין הארצען האט ער געטראכט דאכט זיך היינט איז שוין אביסעל רוהיג וועט מען דאך פארט עפעס קאכען, נאר ריידען טאהר מען ניט, געהאפט דעם טלית אונ געמאכט פיס.

די ווייבער האבין אן געהויבען ארויס קריגען פון די בעטען, א קלאג א יאמער, א בראך נאך זיין קאפ, איהר זעהט וואס ער האט מיר אן געמאכט, ער האט דעם קיגעל טעפיל מיר צו בראכען, דאס טעפיל איז דאך נאך א ירושה ביי מיר גיוועהן פון מיין באבע, זאל זיא האבין דעם ליכטיגען גן עדן, דאס איז געווים זיין מלאכה, ער זעהט דאך ניט, ניט זעהן זאל ער די וועלט. —

„מאמע! מאמע! גיב מיר עסען" שרייעט א יונגעל מיט קולות אונ וויינט מיט ביטערע טרערין, „בעוויינען זאלסטו בעסער דיין טאטע, א יתום זאלסטו זיין אין גיכע צייטען, וועל איך זיין א וויסטע אלמנה, וועט גאטט אונ גוטע לייט אויף מיר רחמנות האבין" — אז אלע קינדער איז שוין נמאס געווארען שרייען אונ קלאגען, האבין זיי זיך גענומען צו זייער געשעפט, פייפען צוא די הינדיקעס, זיי זאלען האלדערען, קאכען א ביסעל קרופניק קומט קיינעם ניט אופן קאפ, עס איז ניט דא קיין צייט, עס איז ערב פסח. —

די ווייבער ווייטער צום עסק, וואשען א בענקעל, א טישעל, די קינדער וויא עס איז פאר שטאפט דם מויל מיט טריקענע מאכלים, א שטיקעל ברויט מיט שמאלץ, מיט קאראפ, געגעסען אונ געפייפט, אין שטיעב איז

תוהו ובוהו — אט אויף אזא אופן איז איבער גינאנגען די גאנצע וואך, אלע חדרים זענען פוסט פון טישען אונ בענקלעך, אלעס שטעהט שוין אויס־געוואשען אופן הויף, עסען עסט מען שוין ב"ה פון דער האנד, אין אמת געשמועסט צו וואסערע צרות ברויכט מען א טיש? א פנים מע קאכט עפעס? א טאג פאר א טאג עס איז געווארען ערב שבת, מילא לכבוד שבת מוז מען פארט עפעס קאכען. —

די בעסטע פעדער האט קיין קראפט צו בעשרייבען דעם גרויסען ליארעם וואס האט זיך געטאהן דעם דאזיגען ערב שבת, דאס ענגשאפט אונ די געפילדערס, פון אלע זייטען האבין פאר געבראכט אזעליכע סבות אזעליכע זעלטענע אומשטענדע, אז מען איז גיוועהן שטארקער פון אייזען דאס אלעס איבער צו טראגען, סוף דבר: די חלות זענען גיוועהן פאר ברענט, דער צו ניט אויפגעגאנגען, די יויכען גוט פאר רייכערט, א געוואלד א געשריא „דעם קיגעל האט מען גאר פארגעסען אריין ריקען אין טשאלענט", עס איז שוין שפעט, מע דארף שוין בענשען ליכט, אלע שכנים האבין גיך אונ שארף אריין געטראגען די אלטע פעסלעך, ארויף געלייגט די לאדענס, אט איז געווארין נאיע טישען, די ווייבער האבין געבענשט ליכט, די מענער זענען גינאנגען דאווענען, אין שטיעב איז שוין ב"ה שבת, עס איז געווארין שטיל, שלום ושלוה. —

גוט שבת! גוט שבת! נא עס איז שוין דאכט זיך צייט אן צו באסען נאך אזא לאנגען תענית? עס איז אבער נישט דא אויף וואס צו זיטצען? א הא! דער קאפ איז גוט, א למדן גיט זיך א עצה, איבער גיקעהרט א דיישקע מיטען דנא ארויף, עס איז אפילו שטארק נידעריג דאס מויל קומט אויס אונטערען לאדען, נאר וואס קאן מען מאכען בעסער? אוודאי איז ניט גרינג צו זיין א יוד. —

בקיצור דער מאן זיצט שוין אויף דער דיישקע וויא א פירשט, דאס ווייב מיט די קינדער שטעהן ארום דעם פעסעל, קיין פיש האט מען ניט גיקאכט, ווארום ווער האט דאס צייט געהאט נאך האבין צו טאהן מיט פיש אין אזא ערב שבת? „נא האט מען זיך תיכף גענומען צו דער יויך, עס איז גיוועהן אפילו שטארק פאר רייכערט, קאלט, מאגער אונ חושך, מע האט עס אויס געחלאפטשעט מיט גרויסע צרות, פלייש איז אנגעקומען אויף יעדען גוטע שתי שערות, צימעס קאכט מען ניט ערב פסח, געפאטערט ב"ה די ערשטע סעודה — דער עולם האט זיך גוט אונטער געפאקט אהין עין הרע, חלעבען ווילט זיך טאקי שלאפען, נאר מעשה שטן די קינדער דרייענדיג זיך ארום די פעסלעך האבין זיי איבער גיקעהרט די לאדענס אונ צו בראכען די שיסלען אונ טעלער, די קידוש גלעזליך וואס זענען גישטאנען אויף די מעכאנישע טישען, די קינדער זענען שוער נהרג געווארין, האבין זיך נעבאך

פאר שטאבען דיא הענדלעך מיט דיא אויגען, און דער צו מסתמא גיקריגען קלעפ און קולאקעס, אלע וויינען און שרייען. —

אויף דיא פעטער האט גירעגענט א מבול פון קללות און חרמות, „אבי ער האט זיך אן געפרעסען האט זיך איהם באלד פאר האליעט שלאפען" קראנק איז ער געוועהן זעהן דיא קינדער ליגען שלאפען? אזויא זיך נאך געבען וואס עס ווילט זיך! אט איצונד ווייסט ווער עלטער איז? זייא וועלען געווים בלייבען קאליקעס, נאר וואס הארט דאס איהם? דער קאפ טוהט איהם וויא! עס פעהלט נאר מיר ערב פסח, טאנצען ארום דיא קינדער, געוואלד וואס טהוט מען? איך וועל מיר איין מעשה אן טאהן, וויא אהיגען אנטלויפט מען! —

אין אזעליכע קלאג לידער האט מען פאר בראכט ביז האלבע נאכט אין דער פינסטער, (דיא גראשאווע ליכטלעך זענען שוין לאנג אויס געברענט גיוואָרען) און מע איז אין צרות איינגעשלאפען — אין דער פריה, דיא מענער זענען אנטלאפען גלייך אין שול אריין, אין שטיעב איז שוין כלומרשט שטיל, וואָרום דיא ווייבער האבין שוין באלד קיין כח אפילו צו שעלטען. —

אט איז מען דער וויל גיקומען פון דער שול, „גוט שבת! גוט שבת!" דיא חלות ליגען שוין אויף דיא לאדענס, מע איז שוין אביסעל זיכער פון א היזק, מחמת דיא קינדערליך ליגען שוין נעבאך אלע אין דיא בעטען קרעכצין פון ווייטאק, וויינען און קלאגין, אז עס רייסט אוים דאס הארץ, דאך פייפען זייא אינטער אפט און אפט, ארוים צו קריגען דאס האלדערען פון דיא הינדיקעס, תיקף זענען זייא אז מע וועט זייא געווים ניט שלאגין, וויא זענען דאך מיוחסים זייא זענען קאליקעס. —

נא בייא דער היינטיגער מזוקא פון דיא הינדיקעס, זעטצען זיך אלע מענער בייא דיא פעקלעך אויף דיא איבער גיקעהרטע דייזקעס און קלערין מיט זיך אליין מכח דעם מטאלעקעס וואס דא וועט באלד ארויף גיטראגען ווערין, „שבת הייליגער"! עפעס א גרויס שעפעריא צווישען דיא ווייבער בייא דעם אייוועל" וואס איז? א הא! דער מטאלעקעס איז גאלע וואסער, גאר ניט אויס געזאפט, וואס מיהט מען דא? וויא דער לאנגט מען דאס צום טיש? גאט זאל מיך ניט שטראפין פאר דיא רייד, עס איז דאך נאר אופן חזיר אויס צו גיסען, „עס איז ניט כדאי צו ריידען אים שבת, נאר דער אמת איז פאר א שטיקעל האלץ וואלט זיא זיך א מעשה אן געטאהן" מילא א גאנצע וואך עסט מען דאך ב"ה שטענדיג רויהע קרופניק, אבער לכבוד שבת...

„א הא! זיא האט שוין גיעפינט דאס שווארצע פיסקעלע" האט זיך אן גערופען דיא בעליבאסטע, זייער פיעל דירה געלד גיט זיא זיך איבער? א שפאס אז אין 9 חדשים האט מען בייא איהר ארוים געצויגין מיט מיעה וויא בייא א הונד פון דיא צעהן 4 רובלעס, הערסט! קאנסט זיך אפילו מארגען

ארויס קלויבען, ווער עס וועט נאך דיר וויינען זאל יענעם דיא אויגען ארויס א חיה פון א שפלה? מיין מטאלענט איז דען בעסער? דאכט מיר אז אלע זעהן אז דיא שכנים'ס מטאלענטע ריקט מען ארויף אין סאמע זשארר, דער שווארצער יאהר קאן טרעפין דעם אויוועו, פון היינט כאהל אן און ווייטער בין איך אייך מוחל דעם כבוד ריקט זיך אליין, הייצט זיך אליין, דער גיהנם איז זייא קארג, זייא וואלטען א בעלן גיוועהן מיך פאר ברענגען מיט דיא ביינער, טאקי כדאי האבין א שטיעב און הערען אזעליכע רייד, פון א מינסטער דראפקע. —

„ביז וואנען וועט מען דא זיטצען?" האט איין שכן ארויס גילאזט א ביטער קול, גיב שוין דארטען אהער דעם מטאלענט לאמיר שוין אראפ קריגען פון דער דיישקע — „וואס איז אויף דיר דאס בייזע איילעניש?" האט איהם גיגעבין דאס ווייב א קלאפ, „דיא זיצט אופן פראסט?" אזויא א כבוד זאלסטו האבין אויף יענער וועלט וואס פאר א כבוד איך האב דא, ער יאגט מיר אין האלז און אקען געבין איהם געשווינדער פרעסען, וואס וועל איך דיר געבען? גאלע וואסער מיט פאר סטורעטע קארטאפעל? א רעשטע! נעם און פרעס, דעם קוגעל האט מען ב"ה גאר פאר געסען אריין ריקען, פלייש איז נישט דא, א שבת? א יום מנוחה, נא, נא" דער היינטיגער ערב פסח קריכט גוט אין דיא ביינער אריין — „מע וועט פאלען גייענדיג" האבין אלע שכנים אויס גישריגען מיט איין שטימע. —

פון גרויסע צרות האבין דיא מענער גינומען דיא פיס אין דיא הענד און גימאכט מארש אין בית המדרש אריין, דער עולם האט זיך אויפגעקליבען ניך אין שארף, מחמת מע קאן זיך אין שטיעב ניט איינהאלטען, דער דרשן האט נייערט גינומען הויבען דעם עולם אויף דריקעס, ער איז ארום געפלויגען אין פיר טשעדים וויא א משוגענער, געמאכט פסוקים פאר קאליקעס, אנדערע קדמה גיזיקן, א מיהל איבער גיקעהרט, אין אנדערען פסוק גלאט א שפאהן טרעשט גיגעבען ביז ער האט נעבאך מיט א רחמנות פנים געבעטען צום עולם וויא איינער רעדט: „טשעפע זיך אפ פון מיר, איך וועל דיר מכבד זיין אויף אלעם, אבי „טרעט אפ אביסעל, עס געהט אן גרוים ...

איך בין דאך מעהר ניט וויא א פסוק וואס קאן מען דא אויס ... פון מיר?" איך בין זיך מעהר ניט אביסעל כתה, נאר בייא דעם ... ער פיהרט זיך מיט מיר פארט מיט דרך ארץ, אבער ווען טרעפט דאס מיר? דאס רוב ווער איך פאר פינצטערט פון דיא מגידים איך האב בייא זייא א פנים פון א מופקרת איטליכער איז מיט מיר א מחותן, טוהט מיט מיר וואס ער וויל וויא ער וויל — איך האב ביז יעצט א שטארקען טעות גיהאט איך האב אלעם געמיינט אז נאר דיא רוסישע דרשנים זענען אזוינע רוצחים און פעלד גזלנים, ארויף פאלען פלוצלינג אויף פסוקים ארום רייסען זייא פון קאפ ביז פיס און

אָפּ שְׁלָאגֶען זַייא רִיק אוּנ לֶענְד, אָבֶּער אִין אוֹיסְלַאנְד דִיא פְּרֶעדִיגֶער אַלְס מֶענֶער מִיט וִויסֶענְשַׁאפְט, נֶעמֶען זִיךְ גֶעוִויס צוּ אַ פָּסוּק מִיט אֵיידֶעלְקֵייט נִיט אַ שְׁטוּרְךְ אַ טֶעלֶעבֶּענְדֶע, אַ חַאפּ אוּנְטֶערֶען אוֹיֶער, אָבֶּער עֶרְשְׁט פֶּע! וָואלְט אִיר הֶערֶען וִויא דִיא דַייטְשִׁישֶׁע דַרְשָׁנִים חַאפֶּען אַרוֹיף אַ פָּסוּק אוֹיף דֶער וֶוענְדֶקֶע גְלַייךְ וִויא דִיא חֲסִידִישֶׁע רֶבִּיִים, זַייא פְּלוֹידֶערֶען גָאר וָואס נִישְׁט גִישְׁטוֹיגֶען אוּנ נִישְׁט גִיפְלוֹיגֶען, אַזוֹיא אַ פָּנִים זָאל הָאבִּין וֶוער אִיךְ וַוייס, מִיט וָואס פַאר אַ פָּנִים עֶס קְרִיכְט אַרוֹיס דֶער פָּסוּק פוּן זַיין מוֹיל, עֶר אִיז אוֹיךְ אַ בַּדְחָן אַקוּרַאט וִויא דֶער לִיטְוֶועשֶׁער מַגִיד, נָאר עֶר זָאגְט כְּלוֹמֶערְשְׁט אִין רֵיין דַייטְשׁ. —

אָט אַזוֹיא הָאט דֶער פָּסוּק זִיךְ אַבִּיסֶעל אוֹיס גֶעקִיהֶלְט דָאס הַאֶרֶץ פַאר דֶעם שִׁיר הַשִּׁירִים זָאגֶער, נָא וִויא מֵיינְט אִיהְר? עֶר וֶועט אִיהְם אַבִּיסֶעל הֶערֶען? יֶענֶער אִיז שׁוֹין גֶעוואוֹינְט אִין אַזֶעלִיכֶע רְצִיחוֹת, דָאס טְרֵפָה'נֶע דַם וֶוערְט אִין אִיהְם צוּ קָאכְט אַז עֶר דֶער זֶעהְט אַ פָּסוּק וָואס עֶר טוֹיג נִיט פַאר אִיהְם, אָט דָא גֶעהְט עֶר אַרוֹיס וִויא אַ הֶעלְד פִיל מִיט וַואפֶען, דָאס הֵייסְט: מִיט אַ רֶמֶ"ז מִיט אַ נוֹטֶרִיקוֹ"ן אָפְּט מִיט אַ גִימַטְרִיָ"א, אַ מָאהְל אַז עֶס אִיז נָאר שְׁלֶעכְט וֶוערְט עֶר גָאר אַ מְקוּבָּל, נָא דָא אִיז שׁוֹין דָא גָאר אַנְדֶערֶע סְחוֹרָה, „אַ מִסְפָּר קָטָן, אֵיין א"ת ב"ש", אַבִּי עֶר מַאכְט אַ תַּכְלִית פוּן דֶעם פָּסוּק. —

דֶער שְׁטָאדְט דַרְשָׁן הָאט אוּנְזֶערֶע שְׁכֵנִים אוֹיף גִיהוֹיבֶּען בִּיז דֶעם הִימֶעל אוּנ אַלֶעם גֶעשְׁפַּארְט מִיט פְּסוּקִים, חָאטְשׁ דִיא אַלֶע שְׁכֵנִים זֶענֶען גֶעבַּאךְ טוֹידְט הִינְגֶערִיק, אוֹיס גֶעשָׁאלְטֶענֶע אוּנ אוֹיס גֶעקָארִינְיֶעטֶע אוֹיף אַלֶע זַייטֶען, הֵייסְט דָאךְ דָאס וִויא מֶען זָאגְט: „וְשָׁר בְּשִׁירִים עַל לֵב רָע" מֶע זִינְגְט אַ לִידֶעל אוֹיף אַ פַּאר בִּיטֶערְט הַאֶרֶץ, נָאר אִין מִיטֶען גֶעבֶּען זַייא אַ קְלֶעהְר, דֶער מַגִיד הָאט דָאךְ אוֹיךְ גִיגֶעסֶען אַ קְרֶענְק פוּן אַלֶע יוּדֶען וָואס דֶען אִיז עֶר בַּייא זִיךְ אַזוֹיא אוֹיפְגֶעלֵייגְט? אֶלָּא מַאי דָאךְ אַ פָּנִים זַיין אַז דָאס אִיז אַלֶעם מִיט אַ טִיפֶען קוּק אוּנ גֶעוִויס וֶועט דֶער מַגִיד דָאס אַלֶעם אוֹיךְ אוֹיס אַרְבֵּייטֶען טַאקִי נָאר פוּן שִׁיר הַשִּׁירִים, נִישְׁקָשֶׁה עֶר אִיז נִיט קְרַאנְק אוֹיפֶן שֵׂכֶל, פְּסוּקִים אִיז נָאךְ דָא אַסַאךְ עֶר הָאט דָאךְ עֶרְשְׁט נָאר צְוַויא פַּרְשׁוֹת אָפּ גִיזָאגְט. —

אַזוֹיא הָאט מֶען פַארְבְּרַאכְט בִּיז מִנְחָה, דֶער עוֹלָם אִיז גִיגַאנְגֶען מַאכֶען אַ הַמּוֹצִיא אוּנ טַאקִי בַּאלְד צוּרִיק אִין בֵּית הַמִּדְרָשׁ, עֶס הֵייבְּט אָן צוּ וֶוערֶען נַאכְט, אַלֶע וַוייבֶּער אִין שְׁטִיעֶב הָאבִּין זִיךְ נָאךְ אַ מָאהְל אוֹיף גִיקְלִיבֶּען אִין אֵיינֶעם, בֶּעטְרַאכְטֶען נָאךְ טִיפֶער מִכֹּחַ דִיא עִנְיָנִים וָואס מֶע דַארְף טָאהְן נָאךְ שַׁבָּת, זַייט רוּהִיג לִיבֶּע לֶעזֶער אוּנ הֶערְט גוּט צוּ מִיט קָאפּ. —

3.

דֶער צְוַוייטֶער שַׁבָּת נָאךְ פּוּרִים טַאקִי בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת.

אִין שְׁטִיעֶב אִיז טוּנְקֶעל, אַלֶע וַוייבֶּער זֶענֶען בְּשָׁלוֹם וְשַׁלְוָה, פִּינְקְט וִויא מֶע וָואלְט זִיךְ קֵיין מָאהְל נִיט אִיבֶּער גֶערֶעדְט אֵיין וָוארְט, זַייא הָאבִּין פַיינְד נוֹטֵר שִׂנְאָה זַיין, אַ אִשָּׁה טָאהְר נִיט לֶערְנֶין קֵיין תּוֹרָה, דֶערִיבֶּער אִיז זִיא קֵיין תַּלְמִיד חָכָם וָואס דַארְף זַיין אַ נוֹקֵם וְנוֹטֵר וִויא אַ שְׁלַאנְג, דֶער כְּלַל אִיז מֶע קְרִיגְט זִיךְ אוּנ מֶע זִידֶעלְט זִיךְ אוֹיס וָואס אִין קָארְט אוּנ מֶע וֶוערְט שָׁלוֹם, אַזוֹיא דְרֶעהְט זִיךְ דָאס עֵסֶק וִויא פִיל מָאהְל אַ טָאג.

נָא אַזוֹיא וִויא מֶען אִיז דָא גִיזֶעסֶען זֵייעֶר רוּהִיג אִין שְׁטִיל, הָאט מֶען אָנְגֶעפַאנְגֶען צוּ רֶעדֶען נָאךְ אַ מָאהְל מִכֹּחַ דֶעם פֶּסַח. „אִיךְ לוֹיב אוּנ דַאנְק דֶעם וָואס אִיבֶּער אוּנְז" הָאט גִיגֶעבֶּען אַ שְׁמוּעֶס גֶעלֶע דִיא גְלַאטְשֶׁערְקֶע, אִיךְ זָאג אַייךְ וַוייבֶּערְלֶעךְ דֶעם אֱמֶת אִיךְ הָאב מִיךְ נִיט גִירֶעכְט פַארְבְּטָאגֶען אִין דֶער צַייט אַז מֶע זָאל שׁוֹין יֶעצְט אַזוֹיא הַאלְטֶען, חַלֶעבֶּען אָהְן עַיִן הָרָע מִיר הָאבִּין שׁוֹין אַבִּיסֶעל מְלָאכָה אָפּ גֶעפַּאטֶערְט, חָאטְשׁ דָאס אִיז גָאר קֵיין אָנְהוֹיבּ נִיט, נָאךְ שַׁבָּת אַז גָאט זָאל שֶׁענְקֶען דָאס לֶעבֶּען אוּנ גֶעזִּין כֹּחַ וֶועט זִיךְ הֶערְשְׁט אָנְהוֹיבֶּען דִיא רֶעכְטֶע אַרְבֵּייט: „מָאהְלֶען וַוייץ, זִיפֶּען דָאס מֶעהְל, בַּאקֶען דִיא מַצָּה, גֶעזִינְדְטֶערְהֵייט זָאל מֶען עֶסֶען אָהְן צַעַר, אוֹיס קָאלֶעכֶּען דִיא שְׁטִיעֶב", נָא דָאס אִיז נָאךְ אַלֶעם סַיָאק טַאק, מֶען אִיז ב"ה שׁוֹין גִיוֶועהְנְט גִיוָוארֶען צוּ הָארֶעוֶוען וִויא אַ מִיק צוּם הַאמֶער, נָאר דָאס עֶרְגְסְטֶע אִיז בַּייא מִיר בֶּעטֶען גֶעלְד בַּייא מַיין מַאן, אָט מָארְגֶען דַארְף מֶען וַוייטֶער נֶעהְטִיג וִויא דָאס לֶעבִּין גֶעהְן נָאךְ אַ מָאהְל אוֹיפֶן מַארְק, אַ לֶעבֶּענְדִיגֶער מֶענְשׁ דַארְף אַלֶעם הָאבִּין, אִין אֱמֶת רֵיידֶענְדִיג קָאן מֶען אִיהְם אוֹיךְ נִיט אַזוֹיא שְׁטַארְק בֶּעשִׁילְדֶערְגֶען, עֶס אִיז טַאקִי נִיט זִינְדִיגֶען זָאל מֶען כִּיט דִיא רֵייד, נִיט דָא פוּן וַואגֶען, אוּנ דֶער צוּ דֶער בְּלוּטִיגֶער יְקָרוֹת, צוּ וָואס מֶע רִירְט זִיךְ צוּ אִיז זִיךְ נִיט אָפּ צוּ צָאהְלֶען, וִויא פִיל דַארְף דָאס דֶער פֶּסַח נִיט אוֹיס גֶערֶעדְט זָאל דָאס זַיין אַרוֹיס שְׁלֶעפֶּען בַּייא יֶעצְטִיגֶען יְקָרוֹת אֲפִילוּ בַּייא אַזַא קְלֵיין גֶעזִינְדֶעלֶע וִויא אִיךְ בִּין? אוּנ פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען אַז עֶס וֶועט קוּמֶען צוּ עֶפֶּעס וֶועט נִיט זַיין מַמָּשׁ וָואס צוּ עֶסִין, פִישׁ וִויא מֶע זָאגְט וֶועט כִּמְעַט גָאר נִיט זַיין, נָא מִיט פְלֵיישׁ זֶעהְט אִיהְר קָאן מֶען זִיךְ בְּוַדַּאי אָן עֶסֶען? וֶועמֶעס קֶעשֶׁענֶע אִיז דָאס צוּ צָאהְלֶען 20 קָאפֶּעקֶעס אַ פִינְטֶעלֶע? — דֶער גַאנְצֶער

פּוּרְעָנִיּוֹת אִיז גֶעבַּאךְ אוֹיס גִיגַאנְגֶען אוֹיף דֶעם יוּדֶען, עֶר עֶסְט אוֹיף זַיינֶע בְּלוּטִיגֶע גֶעלְד אִין צָרוֹת אוּנ אִין פַּיינֶער.

אִיהְר פַארְשְׁטֵייט ווַייבֶּערְלֶעךְ וָואס דָא וֶועט זַיין הַיינְטִיגֶען פֶּסַח וָואס צוּ עֶסֶען? ווַייטֶער מַצָּה, אָבֶּער מַצָּה, קַארְטָאפֶּעל אִיז אוֹיךְ ב״ה מִיט גָאלְד גְלַייךְ, נָאר אַ שֶׁעהְנֶע כַּפָּרָה וָואלְט אִיךְ חָאטְשׁ שׁוֹין גִיהַאט דִיא עֶטְלִיכֶע גִילְדֶען אִין דֶער קֶעשִׁינֶע — „שְׁווַייגְט אִין מַחֲשָׁבוֹת׳ן" מִיר דַאכְט אַז עֶס אִיז שׁוֹין גוּטֶע צְווַייא שָׁעָה אִין דֶער נַאכְט וָואס קָאן דָאס זַיין וָואס אוּנְזֶערֶע לַייט זֶענִין נָאךְ נִיט גִיקוּמֶען פוּן דֶעם דַאוֶוענֶען? אִיהְר ווַייסְט אַז דָאס אִיז עֶפֶּעס נִיט קַיין גְלַאטֶע זַאךְ? אִיךְ וָואלְט אַ בַּעלָן גִיוֶועהְן זִיךְ דוּרְךְ גֶעהְן אִין בֵּית הַמִּדְרָשׁ אוּנ ווִיסֶען וָואס דָאס אִיז פַאר אַ מַעֲשֶׂה? עֶס אִיז נִיט פָּשׁוּט מִיר שְׁרֶעקְט זִיךְ דָאס הַארְץ.

נָאר דֶער ווַייל אֵיידֶער דִיא ווַייבֶּער וֶועלֶען זִיךְ רִירֶען פוּן דֶעם אָרְט, לָאמִיר בֶּעסֶער לִיבֶּע לֶעזֶער, אַלֵיין זִיךְ דוּרְךְ גֶעהְן אוּנ ווִיסֶען וָואס דָארְט אִיז? זֶעהְט אִיהְר! וָואס נִיט וָואס? דָאס בִּין אִיךְ אוֹיךְ אַ בַּעלָן צוּ ווִיסֶען וָואס דָאס קָאן זַיין? —

דֶער בֵּית הַמִּדְרָשׁ אִיז פִיל מִיט מֶענְשֶׁען אַלֶע רֶעדֶען, אַ שְׁטַארְק מַחֲלוֹקֶת, וָואס אִיז? עֶטְלֶעכֶע מֶענְשֶׁען הָאבִּין פָאר גִילֵייגְט אַ פְּלַאן אַז בַּייא יֶעצְטִיגֶען יַקְרוֹת וָואלְט קַיין עַוְלָה גִיוֶוען, אוּנ אֶפְשַׁר נָאךְ אַ גְרוֹיסֶע מִצְוָה אַז דֶער „רַב זָאל לֶעבֶּען" זָאל מַתִּיר זַיין „קִטְנִיּוֹת אוּנ הֶערִינְג" דָאס הֵייסְט: (רַייז, הִירְז, רֶעטְשֶׁענֶע גְרוֹיפֶּען, אַרְבֶּעס, פַאסָאלִים, נָאהִיט, פָאפֶּעשׁוֹיֶע מֶעהְל, אוֹיךְ הֶערִינְג), עֶר הָאט הָלֶעבֶּען גוּטֶע פְּלֵייצֶעס, עֶר קָאן אוֹיף זִיךְ שְׁטֶעלֶען.

נָא, נָא, דֶערוּיף הָאבִּין זִיךְ אַ הַאפּ גִיטָאהְן אֵיינִיגֶע אֵיינִיקְלֶעךְ נָאךְ פוּן דֶעם אַלְטֶען מַגִּיד אוּנ פוּן דֶעם אַלְטֶען רַב, אֵיידֶעמְס אַ גַאנְץ פֶּעקִיל, וָואס מִשׁוּד מְשׁוּד קְרִיגֶען זַייא סְמִיכָה אוֹיף רַבָּנוּת, דֶעם שׁוֹחֵט׳ס אַ שְׁטִיף זוּהְן אַ יוּנְגֶער מַאן אַ מוּפְלָג גָּדוֹל אוּנ אַ קְרִימֶער מוֹחַ, גָאט זָאל זִיךְ מְרַחֵם זַיין, פְּרוּשִׁים מִיט שְׁפִּיצִיגֶע קֶעפְּלִיךְ אוּנ פַאר קְרִימְטֶען שֵׂכֶל, דֶער שְׁטָארְט מַתְמִיד אוֹיךְ אַ יוּנְגֶער מַאן אַ חָרִיף מִיט זִיבֶּען קֶעפּ וָואס קָאן מְשׁוּגָע מַאכֶען הִינְדֶערְטֶער מֶענְשֶׁען. —

אָט דִיא אַלֶע הָאבִּין זִיךְ גִישְׁטֶעלְט גֶעגֶען דֶעם פְּלַאן, פַארְשִׁידֶענֶע סְבָרוֹת זֶענֶען גֶעפְלוֹיגֶען אִין דֶער לוּפְטֶען אֵיינֶע קְרִימֶער פוּן דֶער אַנְדֶערֶער, יֶעדֶער מְטוֹרָף הָאט דָא גֶעקְרִיגֶען אַיין אָרְט אַרוֹיס צוּ גֶעבִּין זַיין חֲרִיפוּת אוּנ קָאפּ שְׁטִיק, אִין גַאנְצֶען בֵּית הַמִּדְרָשׁ הָאט גִיקָאכְט ווִיא אִין אַ קֶעסֶעל — דֶער פְּרָאסְטֶער עוֹלָם אִיז גֶעבַּאךְ גִישְׁטַאנֶען אוֹיסְגֶעגָאלַאפֶּעט דִיא צוּנְגֶען אוּנ הָאבִּין כִּמְעַט גָאר נִיט פַארְשְׁטַאנֶען דֶעם גַאנְצֶען וִיכּוּחַ, ווִילְדֶע אוֹיס דְרִיקֶע פוּן הִלְכוֹת פֶּסַח הָאבִּין זַייא דָא גִיהֶערְט אוּנ הָאבִּין דָאס נִיט גִיקָאנְט אֲפִילוּ נָאךְ זָאגִין,

דער

דֶער כְּלַל אִיז זַייא הָאבִּין גֶעמֵיינְט אַז דִיא חָכְמָה פוּן דֶער אֵייזֶענְבַּאהְן פוּן דֶעם טֶעלֶעגְרַאף פוּן דֶער פָאטֶעגְרַאפִיֶע, הֵייבְּט זִיךְ גָאר נִישְׁט אָהְן גֶעגֶען דִיא חָכְמוֹת וָואס דָא וֶוערְט אַרוֹיס גִיגֶעבֶּען מִכֹּחַ דִיא אַרְבֶּעס אוּנ הֶערִינְג. —

גָאר אִין מִיטֶען הָאט זִיךְ אַרוֹיס גֶערִיקְט אֵיינֶער אַ יוּנְגֶער מַאן אֲפִילוּ נִיט פוּן דִיא גְרוֹיסֶע גְאוֹנִים וַחֲרִיפִים, נָאר אַ רֶעכְטֶער בַּעל סְבָרָא אַ בַּעַל שֵׂכֶל הַיָּשָׁר (מֶען הָאט אוֹיף אִיהְם שְׁטֶענְדִיג גֶעמִימֶעלְט אַז עֶר אִיז שׁוֹין גִיחַאפְּט..) אוּנ הָאט אַ פְּרֶעג גִיטָאהְן אַ קְלָאטְץ קַשְׁיָא, „אִיךְ בֶּעט אַייךְ לוֹמְדִים אוּנ חֲרִיפִים" הָאט עֶר גִיזָאגְט גַאנְץ קַאלְטְבְּלוּטִיג, „אִיךְ בֶּעט אַייךְ גִיט מִיר צוּ פַארְשְׁטֶעהְן דֶעם גַאנְצֶען אִיסוּר פוּן „קִטְנִיּוֹת" פַאר וָואס זָאל מֶען נִיט עֶסֶען שְׁטֶענְדִיג אֲפִילוּ נִיט אִין אַ יַקְרוֹת" אַבִּי אֵיינֶער הָאט דָאס לִיבּ. —

אִיהְר מֵיינְט אֶפְשַׁר אַז אִיךְ ווֵייס גָאר נִיט וָואס דִיא „פּוֹסְקִים אַחֲרוֹנִים" טָאלְקֶעוֶוען מִכֹּחַ דֶעם? אִיךְ ווֵייס זֵייעֶר גוּט, נָאר אַדְּרַבָּה! אִיךְ וָואלְט גֶערֶען גֶעוָואלְט פַארְשְׁטֶעהְן דִיא סְבָרָא דֶער פוּן, לָאמִיר נָאר רֶעדֶען מִיטֶען שֵׂכֶל הַיָּשָׁר, לֵייגְט אַוֶועק אַ בִּיסֶעל אַייעֶרֶע חֲרִיפוּת אוּנ פַאנַאטִיזְמוּס, בַּייא מִיר אִיז אַיין קְוֶוינְט שֵׂכֶל הַיָּשָׁר טַייעֶרֶער אַסַאךְ מֶעהְר ווִיא טוֹיזֶענְדֶער פִידֶען חֲרִיפוּת אוּנ קְרִימְקֵייט, עֲקָשׁוּת אוּנ שְׁפַּארֶעבַייא, נָא לָאמִיר גֶעהְן כְּסֵדֶר, פַאר וָואס זָאל מֶען נִיט עֶסֶען אוֹם פֶּסַח דִיא „מִינֵי קִטְנִיּוֹת" אוּנ בִּכְלַל דִיא אַלֶע פֵּירוֹת וָואס מֶען מַאכְט אוֹיף זַייא אַ בְּרָכָה „בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה אוּנ שֶׁהַכֹּל". —

דִיא גְמָרָא הַקְּדוֹשָׁה זָאגְט אִין (פסחים דף ל״ה) אַזוֹיא: „הָנֵי אִין, אֹרֶז וְדוֹחַן לֹא וכו׳ שֶׁאֵין בָּאִין לִידֵי חִימוּץ" דָאס הֵייסְט: ווַייץ, גֶערְשְׁטֶען, רִינְקֶעל אוּנ הָאבֶּער, קֶענֶען יָא חָמֶצְדִיג וֶוערֶען, אָבֶּער רַייז אוּנ הִירְז קֶענֶען קַיין מָאהְל נִיט חָמֶצְדִיג זַיין — ווַייטֶער אִין דֶער אֵיינֶער גְמָרָא (דף קי״ד) זָאגְט דִיא מִשְׁנָה: אַז מֶען פְלֶעגְט צוּם סֵדֶר דֶערְלַאנְגֶען צְווַייא גֶערִיכְטֶען, פְרֶעגְט דָארְטֶען דִיא גְמָרָא „מַאי שְׁנֵי תַּבְשִׁילִין" דָאס הֵייסְט: וָואס פַאר צְווַייא גֶערִיכְטֶען? עֶנְטְפֶערְט דִיא גְמָרָא „אָמַר רַב הוּנָא סִילְקָא וְאַרוּזָא" דָאס הֵייסְט: רַב הוּנָא זָאגְט אַז דִיא צְווַייא גֶערִיכְטֶען זֶענֶען גִיוֶועזִין, אֵיינֶער פוּן „סִילְקָא" אוּנ דֶער אַנְדֶערֶער פוּן „רַייז", דֶער צֶעהְלְט ווִידֶער דִיא גְמָרָא: רָבָא פְלֶעגְט זִיךְ מְטַארֶען צוּ עֶסֶען צוּ דִיא סְדָרִים „סִילְקָא אוּנ רַייז" ווַייל רַב הוּנָא הָאט אַזוֹיא גִיזָאגְט.

נָא רַבּוֹתַי! מִיר וָואלְטֶען זִיךְ דַאכְט זִיךְ גֶענִיג גִישֶׁעצְט גְלִיקְלִיךְ אַז מִיר וָואלְטֶען אַלֶע אַזוֹיא פְרוּמִים גִיוֶועזֶען ווִיא דֶער צַדִּיק רָבָא וָואס פְלֶעגְט זִיךְ מְטַארֶען צוּ עֶסֶען רַייז צוּ דִיא סְדָרִים! — לֵיידֶער אָבֶּער זֶענֶען מִיר אַזוֹיא צוּ פְרוּמִים אַז מִיר ווִילֶען פְרִימֶער זַיין פוּן דֶער גְמָרָא הַקְּדוֹשָׁה, אָט וֶועט אִיהְר זֶעהְן ווִיא מִיר הֶערִין דִיא גְמָרָא.

אִין שֻׁלְחָן עָרוּךְ שְׁטֶעהְט אַזוֹיא: „וּמוּתָּר לַעֲשׂוֹת מֵהֶם תַּבְשִׁיל, (הגה וְיֵשׁ אוֹסְרִים, וְהַמִּנְהָג בְּאַשְׁכְּנַז לְהַחְמִיר)" דָאס הֵייסְט: „מֶען מֶעג מַאכֶען פוּן

דיא

די מיני קטניות גיקעכטסען" אויף דעם געהט א צו שטעלעכטיץ: „עס זענען דא אזעלכע וואס זאגען אז מען טאהר נישט, און אין דייטשלאנד איז דער מנהג אז מען איז זיך מחמיר", זעהט איהר רבותי, אז אין גאנצין איז דאס נאר א מנהג פון דייטשלאנד, דאס איז נאר א מנהג וויא למשל זיך מלקות שלאגען ערב יום כפור און דערגלייכען, אבער ניט קיין דין. —

זייט וויסען רבותי! אז ניט נאר משה רבינו, אלע נביאים, תנאים ואמוראים עליהם השלום, האבין דער פון ניט גיהאלטען אזויא וויא איהר, דאט פריהער גיהערט פון דער גמרא פסחים אז דער צדיק רבא פלעגט זיך גאר סטארען צו עסען ביז צו די סדרים, נאר אפילו איצט עסען אלע פרענקען (וואס מע ווייסט אז זייא זענען זעהר פרימע יודען) אלע יודען אין גאנץ אזיא, אפריקא, און פיל אין אייראפע, אט די אייגענע מיני קטניות וואס איהר מיינט אז דאס איז חמץ, ווען די אלע יודען הערין אז מיר עסען ניט קיין „מיני קטניות", קומט דאס אויס ביי זייא אזויא קאמעש אזויא וויא ביי אונז, אז מיר הערין אז קאראימעס עסען ניט קיין בארשטש אים פסח, אדער אזויא וויא מען הערט אז אטייהל וואלינער ניטצען ניט קיין קנאביל און מאהן אויף פסח, ווארום וואס איז דער חילוק צווישען קנאביל און ציבאלעס, אדער צווישען בארשטש, מעהרען, רייז און אנדערע מיני קטניות? —

דאס איז ביי אונז א מנהג, און אזעלכע מנהגים ברעכין א דין, יא רבותי! אזעלכע מנהגים ברעכין די דינים, די תורה הקדושה און די אויס געהאראוועטע ביינער פון מיליאנען ארימע יודען, אז מיר וואלטען זיך ניט אן געהאפט מיט ביידע הענד אין דעם נארישען דייטשען מנהג וואס איז געגען דער גמרא הקדושה וואלטען יודען נאר קיין צרות ניט גיהאט פון דעם פסח, יעדער יוד וואלט גיגעסען א גאנץ יום טוב א מאהל רייז, א מאהל רעטשעגע קאשע, א מאהל א מאמעליגע און די איבעריגע מיני קטניות טאקי וויא די פרענקען און נאך מיליאנען יודען טוהען נאך איצט אויך, און פאר יעדען וואלט גענוג גיוועזען עטליכע פונט מצה אויף פסח, אהן אייער און אהן שמאלץ, איצט אבער איז אויף אונז איין אונגליק, מע מוז האבין אבער מצה און ווידער מצה און אהן מצה איז נישטא וואס צו עסען, נאר מצה און מצה מעהל, וואס מע דארף דער צו האבין פיל שמאלץ און אסאך אייער און עס קאסט גענוג געלד און געזינד. —

יא וואס נאך האבין די סאפיסטען די אחרונים אויף גיטאהן, הערט אגאנג! ארבעס און די אלע מיני קטניות מעג מען טאקי עסען אים פסח נאר נישמער? מען האט מורא, וואס?" וואס למשל קאן מען דא מורא האבין? א הא! עס איז רעכט, אז מע וועט עסען ארבעס? נא למשל וואס זשע וועט
זיין

זיין אז מע וועט עסען? אז מע מעג עסען! ניין, עס הייסט ווייל פון ארבעס קאן מען דאך מאכען מעהל (האלט קאפ עס שווינדעלט זיך אין מוח) און אז מע וועט עסען ארבעס מעהל (איהר פאר שטייט נאך ניט?) קאן דאך זיין אז מע וועט גאר א טעות האבין און עסען ווייצען מעהל אויך — נא ליבע לומדים! אט דאס איז דער גאנצער טעם פון די פוסקים, פרעג איך אייך זאגט אליין נעמט דאס דער שכל הישר? געוואלד געשריגען! מיט אזויגע קרימע גענג קאן מען דאך מצה אליין אויך פאר ווערען און טאקי מאכען גאר א תענית פון דעם היילעגען פסח פאר וואס ניט? אז דעם פוסק פאר ווילט זיך איז טאקי ניט גוט — נאך א מאהל אז פון דעם עסען גאנצין ארבעס קאן ארויף אופן זיננען ארבעס מעהל און פון ארבעס מעהל אויף ווייצען מעהל, קאן דאך פון מצה גיכער ארויף אופן מוח ווייצען מעהל? בעטראכט דאס נאר, עס איז דאכט מיר א ריכטיגער חשבון. —

ווייסט איהר, עס איז נאך עפעס גרויסע נסים וואס די פוסקים האבין זיך ניט גיהאפט מסכים צו זיין צום משוגענעם פלאן פון איינעם א גאון וואס ער איז גיוועזען א בעלן גאר פאר ווערען עסין קארטאפעל אויך אים פסח און אויך מהאי טעמא, מחמת מע קאן דאך פון קארטאפעל אויך מאכען מעהל.

באמת איז די מעשה אזויא, בשעת די פוסקים האבין גימאכט די אלע גזירות אויף יודען האבין זייא גאר ניט געפיהלט אז דאס איז א משא פארען עולם מקיים צו זיין, דער מאנט זיך נאר, פלייש איז דאמאלס גיוועזען 3 אדער 4 קאפ' א פונט און דוואקא פעטע און א גוטע וואג אויך, קארטאפעל 10 גראשען א מעסטעל, ווייצען מעהל 2 גילדען א פוד, אייער 3 גראשען א צענדליג, שמאלץ 10 קאפ' א קווארט, נא פרעג איך אייך? האט מען זיך דאמאלס גאר ניט גיקאנט בעגעהן אהן ארבעס? אהן קאשע? פיש איז גיוועזען די בעסטע 3 קאפ' א פונט, נא צו וואס דארף מען הערינג?

דארום איז גאנץ זיכער אז ביי דער יעצטיגער צייט וואלט גיוויס ביי קיין שום פוסק ניט געלייגט זיך אופן מוח מאכען אזעלכע גזירות, עס איז דאך אין אמת א געוואלד, א פוד מעהל אריבער 2 רו"כ, א מעסטעל קארטאפעל 75 קאפ', א פונט פלייש 20 קאפ' דוואקא מאגערע גאלע ביינער און ניט דא קיין וואג אויך, נא וואס עסט מען אין אמת א גאנץ פסח? מהיכא תיתי די אלע מיני קטניות זענען עפעס א מאכל, אבער ניט די טריקענע שערבאלעך וואס צו שטעכען דעם גימען, און א חוץ דעם אלעמען פרעג איך גלייט די קשיא, עס איז טאקי א זול גדול, אבער וואס איז דאס פאר א פלאן מאכען פרישע גזירות? די היילעגע גמרא דריקט זיך אויס זייער גוט: „דייך במה שאסרה תורה" עס הייסט: עס אי גענוג פאר דיר וואס די תורה אליין האט דיר פאר ווערט. —

אין

אין באמת לאמיר נאר מאכען א חשבון, גאט האט אונז גיהייסען ניט עסען קיין חמץ, נא האט ער דאך אונז פון מצרים ארויס געפיהרט דורך גרויסע נסים ונפלאות, חלעבען איז האטש כדאי, אבער וואס פאר א טובה האבין אונז גיטאהן דיא פאנאטעשע פוסקים אז זייא זאלען אונז גאר פארווערען כמה וכמה זאכען צום עסען? פרעג פאר וואס? פאר ווען? איהר זייט דאך לומדים, אייך דארף מען דאך ניט דער צעהלען וויא דיא חכמי התלמוד האבין מורא גיהאט פאר „הפסד מרובה" פאר איין גרויסען היזק מאכען — איינער פון דיא גרויסע תלמודיסטען האט גיענטפערט דעם אנדערין וואס ער איז גיוועזען א שטיקעל מחמיר: „עד מתי אתה מכלה ממונן של ישראל!" עס הייסט: נאך וויא לאנג וועסטו איבערפירען יודיש געלד? נא בעטראכט דאס גוט, מה דאך אין יענער צייט וואס א גאנצע בהמה האט גיקאסט 10 גילדען האט מען מורא גיהאט פאר „הפסד מרובה" מאכען א יודען א היזק? (אוודאי אין 5 קאפ׳) א פשיטא שוין ביי דער יעצטיגער צייט וואס א בהמה דיא ערגסטע קאסט 30 רובעל זילבער, נא וואלט זיך איין אמורא אזוי גיך ניט גערעשעט מאכען טרפה אונ מפסיד זיין אזויא פיל געלד אונ ווער רעדט שוין נאר מאכען פרישע חומרות, אונ שטארקען צו ליב דעם דאס יקרות — וואס איז היינט שמחת יום טוב? דאכט מיר אז יום טוב איז יעצט פיל ערגער וויא אוואכענדיגער טאג, אין אמת איז דאך „אין שמחה אלא בבשר" נא ב״ה מיט פלייש איז מען שוין פאר זארגט, איבער דיא גרויסע חומרות פון דיא פוסקים אחרונים אונ דיא פאר פלוכטע טאקסע האבין מיר שוין פאר געסין אפילו דעם טעם פון פלייש, נא אין דיא וואכענדיגע טעג קאכט מען א קרופניק מיט א קארטאפליע, עטליכע פאסאליעס, א ביסעל רעטשעגע קאשע, רייז, הירז, א מאמעליגע, איז אפילו אן פלייש אויך נישט קשה, אבער אין דעם יום טוב אים פסח, מע קאכט דיא יויך מע רופט דאס נאר „יויך" ווייל אין דעם איז ניט דא קיין גרויפען אבער קיין פלייש איז אין דער יושקע אויך ניט דא, נא קאן מען זיך עפעס משמח זיין מיט אזעלכע יויכען? עס הייסט מיט גאלע װארימע װאסער! —

אונ נאך דיא אלע זאכען דארף מען נאך קלעהרען א שטייגער ביי יעצטיגער צייט ביי יעצטיגען יקרות צו מתיר זיין דיא אלע סארטען וואס נעמט גאר קיין שכל פאר וואס זענען זייא אסור? זעהט וואס דיא גמרא דער צעהלט אונז פאר וואס מע פלעגט מאכען איין עבור יאהר? „משום ירקא" דאס הייסט: קרויט איז ניט במצא, דעריבער האט מען דעם פסח אפ געלייגט נאך אין א חודש ארום, איהר פאר שטייט א כח פון אונזערע חכמים כדי דער עולם זאל האבען גרינס אויף פסח האט מען גאר איין עבור גימאכט אונ אונזערע רבנים מיט דיא גאונים הארט גאר ניט אפילו דער עולם זאל ח״ו שטארבין פון הונגער ווילען זייא ניט מתיר זיין אפילו דאס ביסעל

ארבעם

ארבעס וואס מע מעג על פי דין עסען אהן א שום ספק כלל וכלל. —

איך וייס גוט ליבע לומדים! אז איהר וועט דאס האלטין פון מיר פאר איין עזות, וויא קום איך זיך מישען אין אזעלכע געשעפטין? נאר דער אמת איז דאס הארץ טוהט מיר זייער וויא, א רחמנות נעבאך צו קוקען אופן געמיינעם עולם וואס געהן כמעט אוים פון הינגער, ווערען נעבאך פאר שווארצט, שווארצען זיך זייער פנים איבער דער ביטערער מצה אונ עס קומט יום טוב האט ער ערשט ניט וואס צו עסען, וואס האט מען צו זייא? פאר וואס זאל ער נעבאך דיא אלע זאכען ניט מעגען עסען אים פסח וועט ער ניט דארפין אזויא פיל פאר שווארצט צו ווערען אונ וועט הנאה האבין פון שמחת יום טוב, איך וייס ניט צו וואס זייא קויפען נאך „מרור" אונ לייגען צום סדר? מיר דאכט זיך זיכער אז מיט דער ברכה על „אכילת מצה" איז ער „אכילת מרור" אוודאי יוצא, מע דארף ניט קיין גרעסערין מרור וויא דיא מצה איז ביי דעם ארימען מאן. —

פון דיזען שמועס וואס דער מענש האט גערעדט מיט א שטארקען טאנן אונ מיט פילען געפיהעל, זענען נעבאך דער פראסטער עולם אזויא גערירט גיווארען אז זייא האבין כמעט געוויינט מיט ביטערע טרערען יעדערער האט אן גיהויבען צו פיהלען זיין ביטערען לעבען, נאר דיא משוגענע חריפים וואס ווילען ציהען העלפאנדען דורך לעכליך פון נאדלען האבין גישריגען אז אזויגע רייד טאהר מען ניט הערען מע טאהר ניט פורץ גדר זיין, נישקשה מע וועט פאר הינגער ניט שטארבען חלילה! — הערסטו דוא חצוף! האט אגעשרייא גיטאהן דעם שוחט׳ס שטיף זוהן, דוא ווייסט אז דוא האסט א דין פון א „זקן ממרא?" איך זאג דיר אז דוא זאלסט אויף האלטען דיין מויל אונ אז ניט וועסטו שטארק חרטה האבין, דוא פארשטייסט וואס מען מיינט?

דער יונגער מאן איז שטארק צו קאכט גיווארען פון דעם שטיף זוהן׳ס רייד, ער איז גאר פון דיא כלים ארויס, אונ וויא א גרויסער העלד איז ער ארויף נאך א מאהל אויף דער בימה, אונ מיט א ציטערדיגע שטימע האט ער אזויא גיזאגט: איהר מיינט באמת אז איהר זענט ביי מיר א גרויסער מענש? וואס סטראשעט איהר מיך? וואס וועט איהר מיר טאהן? איך בין ב״ה ניט פון דיא כלי קודש איך לעב ניט אופן פרעמדען חשבון, איהר מעגט אויף מיר זאגין וואס איהר ווילט, איך האב ליב צו זאגין דעם אמת עס נעמט טאקי אן ביי דעם הארצען, אייך איז גוט צו שווייגען, קיין טאקסע צאהלט איהר ניט, קאנט איהר עסען פלייש טאקי ביז עס קריכט אייך פון דעם האלז, חלעבען פון דיא אלע נארישע מנהגים האט איהר גאר דווקא שעהנע פרנסה, אז מען שווייגט, שווייגט מען, זעהט עולם זאלט איהר מיר געזונד זיין! פון וואגען לעבט אייער שטיף פאטער וויא א פירשט? ווען ניט

דיא

דיא טאקסע ? וואס וואלט דא גיהאט א שוחט ? דער כלל ציהט מיך ניט פארען צונג איך ווייס אלעס איך פארשטעה ב"ה אלעס , איך בין ניט בלינד אין דיא אלע געשעפטין – איך ווייס גאנץ גוט אז איהר בעדארפט דיא פאסאליעס אונ ארבעס אויף כפרות אז עס איז דא גענוג פלייש אונ שמאלץ , קאן מען שוין טאקי קאכען באמת א גוטע יויך , פיל מיט פעטע קגיידליך אונ מיט א גוט שטיק בראטען , א גוטע קיטניצע אן געפיהלט מיט מעהל אונ שמאלץ , א מאגען , א אייטעהר , נא בעדארף מען נייטיג רעטשעניע קאשע אדער פאסאליעס ? איהר ווילט ניט אריין געהן אין דעם אנדערינס פאלאזשעניע , דיא הייליגע גמרא זאגט אויך : „גדולה לגימא שהרחיקה שתי משפחות מישראל" עס הייסט : צו ליב עסען זענין ערווייטערט גיווארען צווייא משפחות פון יודען , דאס איז „עמון אונ מואב" , א קאטאוועס עסען ? דער „פסל מיכה" האט נאר דער פאר עקסעסטירט ביי יודען (וויא דיא תלמודיסטען האבין פאר שטאנען) נאר וייל ער איז גיוועהן א מכנים אורחים גיגעבען עסען אונ טרינקען רייזענדער געווים ניט מיט ליטוועשען קרופניק , נאר טאקי מיט א שטיקעל פלייש אונ דווקא ניט פון אייער שטיף פאטער'ס שחיטה , איהר ווייסט פון דעם סוד אז „הכל שוחטין ובכל שוחטין" דאס הייסט : אז יעדער יוד מעג זיין א שוחט , מע דארף גאר ניט נייטיג אז א שוחט זאל זיין א חלוש מיט א האז אופן הארצען אונ מיט וואטען פארשטעקט דיא אויערען אונ זאל זיין דער צו א שטיקעל מקובל אויך , אונ דיא חלפים זאלען זיין פון דעם נייעם סארט שלייפען , נאר דיא טאקסע האלט צו דיא שוחטים אונ דיא שוחטים מיט דיא רבנים האלטען צו דיא טאקסע , זייא זאגען אז אהן דער טאקסע וואלט מען גאר גיגעסען טרפות . –

נאך זייערע רייד ווייזט אויס אז דיא טאקסע איז אויך פון תורה שבעל פה נמסר גיווארען פון איין דור צום אנדערען ביז אייער שטיף פאטער אונ אונזער רב זאל מאריך ימים זיין ; איך בין ניט קיין חריף איך קאן ניט קיין פלפול , אונ איך האב טאקי באמת פיינד דעם גאנצען פלפול , אבער קיין עם הארץ בין איך ב"ה אויך ניט , איך ווייס גאנץ גוט אז מיט דיא אלע רייד וועל איך גאר נישט אויס פיהרען אונ איך קאן ב"ה אהן ארבעס אויך לעבען , נאר עס גליסט זיך א מאהל טאקי ווייזען אז מע פאר שטייט וואס מע בעדארף – מעהן ניט אז דוא נארסט מיך , הגם דאס איז אויך א שטות , אבער איך האב דאך שוין גיזאגט , בין איך אייך מודיע אז איך האב קיין שום מורא ניט, מיך סטראשעט מען ניט מיט אזויגע נארישקייטען . –

אויף דיא רייד האבען זיך אקעהר גיטאהן אלע פרושים מעריבאלנע אונ אנדערע טאקי מיט א שבר (תלעבען עס איז טאקי מיט חן) , אלע איידעמס מיט דיא סמיכות אויף דיא פלייצעס , איינקלעך מיט אפ געגאלטע

קעפליך

קעפליך , אונ צייכענס פון באנקעס אויף דער פאטיליצע , קריכע קעפ , חריפים , גלאט צבועים , אונ עס האט גיקאנט ווערען ווער ווייסט וואס , נאר איינער א קליגער יונג איז פליצלונג צו גיגאנגען צום עמוד אונ האט אזאג גיטאהן „ברכו את ה' המבורך" אט איז שטיל גיווארען , דער עולם באוועגט מעריב , נאך מעריב איז דער עולם זיך צו קראכען איינציג וויים . –

4.

דער אהיים קומען פון דיא שכנים פון דעם בית המדרש .

נא טייערע לעזער ! לאמיר גיין בעלעהטען אונזערע שכנים אהיים , צו שטעלען זייא צו זייערע ווייבער , זייא האבין געבאך שטארק געבענקט נאך זייא , וואס איז ? טרעפט וואס ! גאר פשוט , עס איז ניט דא וועמען צו שעלטען , דיא צונג קאן פארזשאווערט ווערען אז מע ניצט זיא ניט א פאר שעה .

א גוטע וואך ! א גוטע וואך ! וואס צינדט מען שוין ניט אן א ליכט ? עס איז דאך שוין שפעהט אין דער נאכט ? אין בית המדרש איז היינט גיוועהן א גאנצער עסק – „מיר האבין פארשטאנען אז עס איז עפעס פאר־געפאלען דארטען" האבין דיא ווייבער גיענטפערט , „וואס איז דארטען גיוועהן ?" מן הסתם האט מען זיך שוין גיקריגט אויך , אונ אפשר חלילה גאר גישלאגען , „אונ דוא ביסט אויך בוודאי אין דעם א מאכער" האט א זאג גיטאהן דיא „געלע" ווארום וויא ויהי איז א צרה , דיר געהט מעהר ניט אפ , דער קאפ איז בייא דיר זייער קלאהר , דער פסח איז שוין ב"ה פארטיג אין גאנצין , עס געהט מעהר ניט אפ נאר לייב אונ לעבען , נא מהיכא תיתי דארף מען זיך אביסעל מישען אין פרעמדע גישעפטען , קריגען זיך אביסעל שונאים . –

איהר זעהט ברידער ! „וויא דער שטן האט דיא מערכה" האט גיזאגט דער מאן , אלע שבת צו נאכט אנאנדער גישעפט , אבי דיא קליפה זאל עטוואס האבין וואס צו טוהן , פארבראכטאגען איז גיוועהן איין עסק מיטען מארק היינט ב"ה וואלט שוין אפשר שטיל גיוועהן , נא האט זיך גימאכט א פרישע זאך , ניהייא וואלט דיא ארורה חאטש פרעגין וואס אונ ווען ? –

דיא

דיא זאנגערקע האט שוין אפילו חשק גיהאט מכבד צו זיין דעם מאן מיט א גוטע מלוה מלכה, נאר דער בעל הבית האט אין מיטען א פרעג גיטאהן „עס איז ניט דא אויף עפעס הבדלה צו מאכען ?״ קיין בראנפען איז שוין גאר נישטא ? האט אים דאס ווייב צוריק א פרעג גיטאהן „דוא האסט דאך גינומען א גאנץ קוואטירעל האסטו דאס איבער שבת כשר גימאכט אין גאנצין ?״ דאס איז א ביסעל א טרפה האלז ? איך בין טאקי אגרויסער נאר, אליין דארט מען, מע פארגינט זיך ניט דאס לעבען מע עסט ב״ה קרענק א גאנצע וואך אונ אים שבת אויך, אונ פאר איהם איז קיין זאך ניט צו טאייער, נא נא ער האט זיך גישטעלט א שעהנעם שטייגער ? — גיב א גראשין וועט מען קויפען. אונטער ביר וועסטו מאכען הבדלה, מאכען זאלסטו מיט דער גסיסה, דעם לעצטען מאהל וועט דאס דיר שוין זיין, סם וועסטו ביא מיר טרינקען. —

„דוא וועסט שטוממען צו גיין ?״ האט ער זיך אן גירופען מיט כעס דוא מיינסט אז איך בין דער גלאצערקם מאן ? „אט וואס עס האט גיזאלט זיין אונ וואס עס וועט זיין, זאל אוים געהן צו אייער קאפ״ האט זיך א חאפ גיטאהן דיא זאנגערקע ניט טויט ניט לעבענדיג, „וויא גיפעלט דאס אייך ? שלאגט זיך קאפ אין וואנט פון מיינע וועגין, איהר מיט אייער ווייב אונ זיא מיט אייך״ וואס פאר א מחותן זענט איהר מיט מיר ? איך בין עפעס אייער גלייבען ? נישקשה, איהר האט נאך גאט פארען באַרד אויך גיט אן גימאפט איהר וועט נאך איינגעזינקען ווערין מיט דער שטוב וויא קרח, אט אזויא ווערט מען שפל ונבזה אז מע האט אזויא א צרה פאר א מאן, ניטייא וואלט גיוועזען א שיין ארוים פאלען אויף דעם ארט איידער איך בין גיבוירען גיווארען אונ אריין פאלען אין אזא ביטערען גורל, דער וואס איז מיר נאר א שונא דער וואס רעדט ארום מיר צו שלעכטין זאל צו מיין לעבען קומען, אט בארף מען מארגען אי״ה געהן אויפן מארק, האב איך אפילו ניט א צו בראבעגעם שילינגער ? איך וואלט גיהאט אזא געזונד הארץ וויא ער האט וואלט מיך אויך ניט געהארט, וועט ניט זיין וועקטו עסען מכות, איך ב״ה האב שוין באלד קיין כח ניט צו עסען, איך האב זיך גוט אוים גערינט פאר איהם.

דיזע ווערטער פון דער זאנגערקע האבין גימאכט א שטיקעל איינדריק אויף דיא איבעריגע ווייבער אונ האבין זיך אויך אן גיהויבען נעמען צו דיא מאנען יעדערע מיט איהר שטייגער, גישאלטען מיט טויטע קללות, אויף גיווארפען איינע דעם אנדערען וואס עס האט זיך גיטאהן נאך פון דעם ערשטען טאג נאך דער חתונה ביז יעצט, געפלוכט אונ אוים גיווארצעלט דעם שדכן וואס האט גאר דעם שידוך אויף גיבראכט, אוים גישאלטען דיא ביינער פון אבות אבותיהם, הכלל דיא שטוב איז גיוועהן פיל מיט קולות,

קללות

קללות אונ יללות, דער זייטעגער מעניש וואס זאל למשל גיוועזין אריין קומען פלוצלינג אין שטוב וואלט ער זיך ניט גיקאנט ערקינדיגען אין וואס עס בעשטייט דאס מחלוקת, אונ וואס פאר א סבה דא האט זיך גיטראפען רחמנא ליצלן, ווארום אזעלכע ווערטער וואס זייא זאלען האבין א שייכות אייגער צום אנדערען הערט מען ניט בשום אופן, נאר איינציגע וויבאזשע־ נעעס, „א שד אין דיין טאטענס טאטען אריין, דיא ערד זאל איהם ארוים ווארפען וואס האט אזא טרפה׳נע זרע ארוים גיבראכט אויף דער וועלט, מיין כח זאל ער האבין, א אלמנה זאל איך בלייבין אין גיכע צייטען, איך זאל קיין מורא האבין פאר גאט וואלט איך נאך אים ערב פסח אפ גיטרעטין אונ ער זאל זיך א מעשה אן טאהן״ — „שווייג חצופה האלט דעם פיסק״ ענטפערט א מאנספערזאן, ברענג מיך ניט ארוים פון דער העזה, אויב דוא ווילסט האבין דיין גוטץ, זיא מאכט מיר גליקליך ? גייא צום שווארצין יאהר חאטש באלד, ערגער וויא שלעכט קאן דאך ניט זיין. —

נא וויא מיינט איהר, פון אזעלכע קורצע זאצין קאן מען עפים דער־ געהן א מאלק ? גלאט עס קאכט, עס רעש׳ט, מע טומעלט, עס שטורעמט, אבער ניט צו וויסען וואס אונ ווען ? — דיא שרות געבאך הערינדיג דיא זיסע אונטער האלטונג פון דיא שכנים מיט דיא שכנות, האט זיא אויך גיקריגען אביסעל חשק מאכען חאטש א שטיקעל מחלוקת מיט איהר מאן „דעם וועכטער״, הלעבין מהיכא תיתי פאר וואס זאל זיא דאס גאר שווייגען ? זיא צאהלט אפילו ניט קיין דירה געלד, אבער דערויף איז מען דאך יודען, עס איז פארט פאר פסח א טאג פאר א טאג, עס ווערט כמעט שוין אן גירופען טאקי ערב פסח, נא האט זיך טאקי ביא דער שרות אויך גיעפינט דער מוח, גיוואלד גישריגען ! וואס שווייג איך ? אלע שעלטין אלע קארעניען אונ איך זיץ גאר וויא א פאר שמאכטע, איך מוז שטופען, הא ? נאך א מאהל, איך בין עפים א פאר קויפטע ? איך שווייג, איך שווייג, עס איז אבער קיין תכלית ניט, דער שווארצער יאהר ווייסט איהם וואס ער טראכט זיך, צו ער מיינט שוין גאר ניט דער לעבען פסח ? — וויא גיפעלט אייך ווייבערליך, עפים אזא דוגער וויא מיר האט איינגישלאגען האט דאך נאך קיין יודישע טאכטער ניט גיטראפען, אט האט ער אפ גיפרעסין שבת געהט ער שוין אוועק זיך שלאגין קאפ אין וואנט, גיטייא וואלט ער האטש א פרעג גיטאהן „הערסטו מיין ווייב, צו משארט, צו דיאוואל, דוא האסט שוין עפים אן גיגרייט אויף פסח ? וואס הערט זיך מכח וויין ? וואס קלערסטו מכח א זעקיל ? נא דיר עפים געלד אויפן מארק״, פע הלילה ! ער מיינט ער וועט זיך אזויא אוים דרעהן, אוים גידרעהט וועט דיר ווערין דיא קישקעס אין בויך, איך וועל מארגען געהן צו דיינע בעלי בתים איך וועל זייא געבין אז עס וועט זייא אין האלז ניט קריכען, מע קאן דיא נשמה

ניט

ניט אוים שפאייען, הלעבין איך וואלט אויך גיקויפט א שטיקעל הינדיטשקע פארט אזא הייליגער יום טוב, ער האט גאר קיין מויל ניט, ניהייא וואלט ער שוין ניט גיהאט קיין מויל צום פרעסין...—

נא אז דיא שרות האט זיך שוין געבאך אויף אביסעל מוטה גימאכט מיט עטליכע קללות, איז גיווארין אין שטוב אביסעל שטיל אונ רוהיג, עס הייסט מען האט שוין מעהר קיין כח ניט גיהאט צו שעלטין אונ צו פלאנטען מיטען צונג, עס איז שוין גיווארין גאנץ שפעט אין דער נאכט, דער עולם איז זיך צו קראכין יעדערער אויף זיין גילעגער טויט הינגעריק צו גריזעט הייזעריק פון שרייען אונ שעלטין, אט אזויא איז מען איבער גילעגען אין צרות ביז טאג.—

הבוקר אור, עס איז נאר גיווארין ליכטעג, מארש דיא מאנסבילען אין בית המדרש, דיא ווייבער אופן מארק, אין שטוב זאל גאט בעהיטען אונ בעשירעמין, אלע קינדער קלאגין אונ וויינען, עס איז ניט דא וואס צו בייסין אונ וואס אין מויל צו נעמען, קאלט וויא אויף דער גאס, דיא עופות מיט דיא הינדיקעס מאכען אין שטוב תוהו ובוהו, דיא בהמה האט מיט דיא הערנער גיעפענט דיא טיהר אונ האט אוים גיקעהרט דיא פאמיניצע אין מיטען שטוב, עטליכע הזרים זענין אויך גיקומען מאכען א וויזיטע אונ האבין אויף גיגעסין וואס אין שטוב איז גיוועהן, אשטייגער עטליכע לעבלאך ברויט עטליכע האלבע חלות פון שבת, אביסעל קלאיען, א פעסיל בארשט וואס מיהאט גישטעלט אויף פסח.—

טהייערע לעזער! לאמיר לאזען אלע שטיבער אויף הפקר אונ לאמיר געהן אביסעל אין בית המדרש הערין וואס עס טוהט זיך מכח דעם היתר פון דיא „קטניות" אונ וואס זאגט מען אויף דעם געכטיגען שמועס פון דעם אפיקורס, דיא זאך וועט שטיל ניט אפ געהן דא וועט שוין עפים זיין, פאלגט מיך לאמיר געהן עס איז כדאי צו וויסען.—

אין בית המדרש איז שוין נאכען דאווענען, עס רוישט אין אלע ווינקעליך אלע רעדין אלע שרייען, מע זידעלט זיך, מע שעלט זיך, מע שטעלט דולעס איינער דעם אנדערין, צדדים א פילער בית המדרש, אלע איידעמס מיט דיא פרושים אונ דער שטאט מתמיד, אויך דעם אלטען רב'ס איניקלעך, דעם אלטען מגיד'ס, האלטען שטאהל אונ אייזען מיט דעם שוחט'ס שטיף זוהן — „א גרויסער יושר אן לערנין דעם חצוף דעם אפיקורס" האבין דיא לייט אלע מסכים גיוועהן, „וויא געפעהלין אייך זיינע געכטיגע ווערטער"? ער איז באמת א מבגלג פון אלע יודישע מנהגים, מכח דיא ארבעס וואלט אפשר קיין עולה ניט גיוועהן מתיר זיין אין דעם יעצטיגען יקרות, נאר מע טאהר ניט ווייזען א וועג דעם פראסטין עולם זייא וועלין מיינען אז

מע

מע קאן א מאהל חמץ אויך מתיר מאכען, א קשיא אויף פראסטאקעס, נאר וויא דיא מעשה איז דעם עזות פנים דארף מען גייהטיג זעהן אן רייבען גוט א מארדע.

געגען זייא האבין זיך גיפונען איינינע וואס האבין כלומערשט נוטה גיוועהן מיט א האלבין מויל אויף זיין זייט, היינו דער שטאט רופא וואס ער ווייסט אליין א ביסעל אונ הערט פון זיין דאקטער אויך וויא גיזונד עס איז א שטיקעל פלייש, זיינער א איידעם א שרייבער אין פאליציע א יונגער מאן א פלימעניק פון דעם גלאסנע אין דער דומע א רעכטער מושלם, שרייבט אדרעסין, א שטיקעל מליץ, מאכט אפט שירים, א בריה אין מצבות שרייבען, מאכט פרטים אויף יעדער יאהר, מיט איין ווארט איין אויף גיקלעהרטער מענש אונ נאך אזעלכע מענשין וואס האבין שוין א ביסעל דער שמעקט דיא וועלט.

אלע באנק קוועטשער האבין זיך א לאז גיטאהן צום רב אונ נאך פיל קולות, איז גיבליבען אז מארגען נאך קריאת התורה זאל זיין א גרויסע אסיפה אונ מע זאל בן זיין דעם אפיקורס אונ זיין גאנצע סעקטע.

א גאנצע טאג האט מען פאר בראכט נאר אוים צו זוכען חטאים אויף דעם אפיקורס, מע איז דער גאנגען אז ער שלאגט שוין ניט קיין כפרות פון כמה יאהר, ער שלאגט זיך ניט קיין מלקות ערב יום כפור, ער געהט ניט צו תשליך, ער זאגט ניט דיא יהי רצון'ס צווישען תקיעת שופר אונ זאגט אז עס איז דארטען קיין שום סודות נישטא, קיין מלאכים קריגען ניט ארוים פון דעם שופר עס איז א צו קליין לעכיל... פורים צו דער מגילה לייענען קלאפט ער ניט המן'ן אונ שיכור'ט זיך ניט אן בייא טאג לקיים צו זיין חייב אדם לבסומא, ער איז בודק חמץ אן 10 שטיקליך ברויט אונטער גיווארפענע, ער איז ניט מסדר דיא קערה על פי האר"י, ער עסט ניט קיין שמירה מצות צום סדר, אונ קיין קעפליך פון חריין צום מרור, ער שיט ניט קיין פלעסניק אין שטוב אים שבועות, ער שלאפט ביידע נעכט אין יאהר, דאס הייסט: הושענא רבה אונ שבועות, ער עסט פון שחיטת חוץ אונ צאהלט ניט קיין טאקסע, ער שנייט דיא נעגיל גלייך ניט בסריגין, ער איז ניט מעביר דיא סדרה שנים מקרא ואחד תרגום, ער זאגט אז מע לערינט חומש מיט א פירוש איז מען אויך יוצא, ער האלט ניט שטארק פון טראפ, לאכט פון אחשורוש שפיל, אז מע בענשט בה"ב זאגט ער דווקא „אמן" אונ פאסט אויך ניט, תשעה באב זאגט ער נאר דיא ציון'ס דיא איבערדיגע קינות גיפעלט אים ניט דאס לשון, פון פיוט זאגט ער אויך מעהר ניט וויא דיא תפלות, דער כלל ער איז גאר כמעט קיין יוד ניט.—

דיא אלע פאקטען האט מען אויף גיקליבען אים אוים צו ווייזען וויא וייט ער איז שוין פאר קראכען אין אלף הששי, דאס גאנצע שטעטיל האט

רעם

דעם גאנצין טאג עוסק גיוועהן נאר וועגין דעם , זייא האבין זיך גאר פאר־
געסין אן דעם חורבן וואס עס טוהט זיך ביי יעדערין אין שטוב , זייא
האבין גאר פאר געסין דעם פסק וואס זייא וועלין האבין אז זייא וועלין
קומען אהיים .—

כמעט גאר פאר נאכט זענין נעבאך דיא ווייבער ערשט גיקומען צוריק
פון דעם מארק , פאר שלומפערט איבער דיא אויערין , פאר פרוירענע , פאר
שמאכטע , קוים זיך אריין גיכאפט אין שטוב — א קלאג ! א בראך ! וואס
איז דא אין שטוב גיווארען ? ווער האט דאס דיא פאמיניצע איבער גיקעהרט ?
א דונער איז מיר , דיא קוואס איז אויך אוים גיגאסען , ווער איז דא פארט
גיוועהן ? „דיא בהמה מיט דיא חזירים זענין עטליכע מאהל גיוועהן היינט
אין שטוב" , האבין אלע קינדער א גישרייא גיטאהן אונ תיכף אן גיהויבען צו
וויינען „עסען ! גיב עסען !" „דער טאטע האט דיר גאר ניט גיגעבין קיין
שטיקעל חלה ?" האט א פרעג גיטאהן דיא באלעבאסטע , ניין ער איז נאך
גאר ניט גיקומען פון דאווענען , „אונ דיין טאטע איז אויך גאר ניט גיוועהן
היינט אין שטוב ?" האט א פרעג גיטאהן דיא גלאטשערקע , ניין קיין
איינציגער טאטע איז ניט גיוועהן , גיב מיר א שטיקעל חלה איך האב נאך
גאר ניט גיגעסין , קראנק ביסטו גיוועהן אליין צו נעמען ? דיא חזירים האבין
אויף גיגעסין דיא גאנצע חלה מיט דעם ברויט , זייא האבין ארוים גיגנבית
א זעקיל קארטאפעל אויך פון אונטערין בעט ביי דער שרות — דאס יונגעל
נעבאך דער צעהלט אונ קלאגט , שרייט עסין מיט דיא לעצטע כוחות .—

נא ליבע לעזער ! שטעלט אייך פאר אזא סצענע , אין שטוב איז
קאלט אונ חושך אלע קינדער וויינען אונ שרייען אונ זענין טויט הינגעריג , עס
איז ניט דא וואס אין מויל צו נעמין , דיא ווייבער נעבאך זענין צו בראכין
פון דעם גאנצין טאג אונ אויך גוט הינגעריג , יעצט דעם שייגעם ברוך
הבא , אז דארויף קומען אריין דיא מאנען וואס זענין א גאנצע טאג גאר
אין שטוב ניט גיוועהן אונ האבין גאר עוסק גיוועהן מכח דער אסיפה , נא
נא , וויא מיינט איהר ? אלע קללות פון דר תוכחה האט יעדע פרויא אוים
גישאטין אויף'ן מאן'ס קאפ תיכף וויא זיא האט איהם נאר דער זעהן , דאס
איז אביסיל פאר שטאבינע אויגין ער קומט נאך אהיים , ער מיינט נאך
אפשר אז איך האב איהם אן גיגרייט צו פרעסין , עסין זאל דיר שוין דיא
ווערים אין גיבען רבונו של עולם ! — גיוואלד וויא געמט מען שוין דעם
טויט ? גיוואלד וויא אהין איינטלויפט מען ?

אין דיא רייד האט זיא זיך שטארק אוים גיוויינט אופן קול , גיקלאגט
אונ גישאלטין אונ אזויא אויך אלע ווייבער גיחליפעט אונ גיפלוכט , אלע קינדער
יאמערין אין קלאגין זייא האבין שוין כמעט קיין כח ניט , אין שטוב איז
גליטשיק פון דעם קוואס אונ פון דער פאמיניצע , אלע הינגעריק פאר

שמאכט

שמאכט , אוים גישאלטענע אויף אלע זייטען , נא אבי גיפאטירט דעם
מארק , אלע ליגען אויף דיא גילעגערס אונ קרעכצין , טויט וויא אלע טויטע ,
מען האט קיין כח ניט ממש איין צו שלאפין .

נא עס איז שוין ב"ה ווייטער טאג , דיא מאנסבילין גייען אוועק אין
בית המדרש אונ דיא ווייבער האבין קיין כח ניט כמעט ארוים צו קריכען
פון דיא בעטין , נאר וואס טוהט מען ? א רחמנות אויף דיא קינדער , וואס
קאכט מען ? מיט וואס וועלין זייא דאס עסין ? קיין ברויט קיין חלה , נא ,
נא ! א לעבין , ניט זינדיגען זאל מען מיט דיא רייד — מיט גרויסע צרות
האט מען גיקריגען א ברויט אונ מע האט אפ גיקאכט דעם לייכטין גיקעכטין ,
עס הייסט : רעטשעשענע גרויפין מיט גאלע וואסער , אבי דיא קינדערליך
אביסעל מחיה צו זיין , אליין אויך גיכאפט א פאר לעפיל , נא איז גיבליבען
ביי אלע ווייבער אז מע זאל זיך נעמין צום קאליכען , דא איז שוין גיקומען
דיא צייט אויף דיא בעטין אויך , מע האט אלעם ארוים גיווארפין פון דעם
שטוב אונ מע קאלעכט — נא זאלען זיך דיא ווייבער קאליכען דיא שטיבער
אונ מיר לעזער ! לאמיר גיין הערין וואס מאכט זיך דארטין ביי דער
אסיפה , עס איז שוין נאכען דאווענען עס מוז זיך שוין טאהן , גיכער פאר־
ברענגט ניט דיא צייט .—

5.

דיא גרויסע אסיפה .

דאס קהל שטיבעל איז פיל מיט מענשין , פון כל הסארטין האבין זיך
אויף גיקליבען צו הערין דעם טיפען מוסר וואס דער רב וועט דא זאגין דעם
אפיקורס אונ מיט וואס ער וועט דא איהם דן זיין , דיא אייניגע מענשין וואס
האבין באמת דעם אפיקורס ליב גיהאט , האבין איהם מחזק גיוועהן ער זאל
זיך גאר ניט שרעקין אונ האבין איהם צו גיזאגט אז זייא וועלין אויך זיין
ביי דער אסיפה — דער גאנצער עולם ווארט נאר אופן רב , א רעש , א
געפילדער , ער געהט ! ער געהט ! דער רב איז שוין דא , אין דעם קהל
שטיבעל איז גיווארין שטיל , אלע שווייגען אונ שטעלין אויף מויל אונ אויערין
הערין וואס דא וועט זיך טאהן — אונזער אפיקורס האט אבער גאר ניט
גיווארט ביז דער רב וועט אן הויבען פאנאנדער פירען זיינע הענד מיט דיא

דברי

דברי מוסר, פאר קערט ער האט זיך גימאכט מוהתה און האט אן גיהויבען פירען א שמועס מיט אזא אופן:

איהר זאלט וויסען רבי! איהר פאר שפארט מיר נאר זאגין מוסר, איך פארשטעה אליין וואס איהר וועט מיר זאגין, מע האט מיך פאר־גישטעלט פאר אייך פאר א „מלגלג על דברי חכמים" פאר א חוזק מאכער פון אלע יודישע מנהגים, מיט איין ווארט, איך בין שטארק אראפ פון דעם דרך הישר, איך בין א חוטא ומחטיא את הרבים, דאס הייסט: איך זינדיג אליין און מאך נאך זינדיגען אנדערע, דאס אלעס ווילט איהר מיר פאר־זאגען, און דערויף זאגין מיר הארבע ווערטער און גוזר זיין אז איך זאל חוזר זיין בתשובה, און אויב ניט וועל איך חרטה האבין, אזא רבי, דאס וועט זיין דער אינהאלט פון אייער דרוש? נא דארום האב איך טאקי חס אויף אייער טירחא און וויל אייך פאר שפארין רעדין בחנם, איך אליין וועל אייך קלאהר מאכין וואס איך בין, און דער נאך וועט איהר מעגין מאכין פון מיר וואס איהר וועט וועלין (אויב איהר וועט נאר קאנען).

הערט רבי: און אלע יודען! איך בין א יוד וואס גלויבט אין גאט און אין זיין תורה, א דין וואס איז מפורש אין דער הייליגער תורה אדער אין דער גמרא היט איך אפ מיט כל הפרטים און מיט כל הדקדוקים, אבער דער פאר בין איך א גרויסער פיינד פון אלע מנהגים חדשים פון אלע הומרות און איסורים וואס האבין אין אמת גאר קיין שום ממשות ניט — ר' אליעזר זאגט אין ירושלמי (חגיגה פ"א) „כשם שאסור לטהר את הטמא כך אסור לטמא את הטהור" עס הייסט: אזוי וויא מע טאהר ניט זאגין אויף א זאך וואס איז „טמא" „טהור" אזוי טאהר מען ניט זאגין „טמא" אויף א זאך וואס איז באמת גאר „טהור", ווידער זאגט חזקיה אין ירושלמי (שבת פ"א) „כל מי שהוא פטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט", דיא זאך וואס מען איז ניט מחויב צו האלטען פאר א מצוה און אייגער האלט דאס יא, ווערט ער גירופען א פראסטאק, על כן זענין דיזע אלע פרעדמעטען וואס באמת זענין זייא כשר ומותר מיט'ן דין תורה, נאר אייניגע פוסקים אחרונים האבין מיט א טעות גיוואלט מחמיר זיין און מאכין פון כשר טרפה און פון מותר אסור, איז דער מענש וואס איז א נאר און איז אויך מחמיר ווערט ער גירופען א „הדיוט" (פראסטאק), נא פארשטעהט זיך אז א מענש וואס האט נאר אין זיך עטוואס א פינק פון שכל הישר, וויל טאקי בשום אופן ניט היטען אזעלכע גישעפטין, וואס נאך ניט גענוג וואס ער וועט דער פאר קיין שכר ניט נעמין אויף יענער וועלט, נאר ער קריגט נאך א טיטול (פראסטאק).

און בפרט ביי דיא יעצטיגע צייטען, אז דיא אלע הומרות און מנהגים בעשווערין זעהר דאס לעבין פון אונזערע יודען, עס איז שוין ניט דא קיין כח דאס אלעס צו פאר טראגין, נאר דער עולם איז גיוואך שטארק

קורץ זיכטיג צו זעהן אז דאס איז אלעס שטותים און הבלים, זייא מיינען געווים אז דאס איז אלעס „הלכה למשה מסיני" קלעהרין זייא אז מע קאן דאך באמת ניט העלפין, ווארום דערויף איז מען דאך א יוד, אבער דער וואס האט ליכטיגע אויגען זעהט גאנץ קלאהר ארויס פון וואנען און פון וואס איז דאס ביי אונז גיווארין, טוהט דאך באמת איהם וויא דאס הארץ קיקענדיג אויף דיא צרות און דעם דחקות וואס מע שטעהט אויס, נאר איבער אזעלכע נארישקייטען און קינדער שפילעכליך.

זאגט מיר רבי! איהר זייט דאך ברוך השם אין יעצטיגע צייטען א גאון, איהר קאסט דער שטאדט אסאך געלד, נא פרעג איך אייך וואס טוהט איהר לטובה פאר דער שטאדט? וואס האט איהר דא מתקן גיוועהן? על כן איז דאך א שטארקע קשיא צו וואס דארף מען אייך? אפשר פרעגין א שאלה? איז ב"ה דא א דיין מאכט ער דאס פאר צווייא רובל א וואך, וואס איז? אפשר צו פאר היטען מיזאל ניט עסין קיין בשר חוץ און דער בית דין שמש זאל אויס רופען „בידיעת הרב הגאון דפה אז דאס האט דעם דין פון בשר חזיר" (האטש שטילערהייט עסט ער אליין פון בשר חוץ), זעהט איהר דאס איז טאקי כדאי, מהיכא תיתי א גוטער פלאן מפרנס זיין א רעכטען גאון, צו וואס? ער זאל מחזק זיין אזעלכע רוצחים אזעלכע גזלנים, וואס געווים וועלין זייא מוזען געבין דין וחשבון פארען בית דין של מעלה, קארג האבין זייא אונגליקליך גימאכט יודען מיט דער טאקסע? דאס איז נאך ניט גיהערט גיווארין ביי קיין שום אומה ולשון, נאך ווייניג פאר אונז וואס דיא פוסקים אחרונים האבין גאר אהן רחמנות גימאכט טרפות און חומרות, אז קאם איין בהמה פון 20 ווערט כשר, וואס אין אמת וואלטען בעדארפט יעצטיגע גאונים ביי אזא שרעקליכען „הפסד מרובה" זיך גוט ארום זעהן און אפ שאפען דיא אלע איבעריגע חומרות און זיך צוריק ארויף שלאגין אויף דיא 18 טרפות וואס עס איז גיצייכענט אין דער גמרא חולין, איז נאך א צו גאב צו דיא צרות דיא ביטערע טאקסע, נא איז גיווארין א פונט פלייש דארע מאגערע אזא מקח וואס אין דער צייט פון דער גמרא האט מען דער פאר באלד גיקאנט קויפען א גאנצין אקס. —

נא אדרבה! פרעג איך אייך ווער קאן דער צו העלפין? דער עולם מיינט אין אמת אז דער פאבאדאק פון דער טאקסע מיט דיא שוחטים און קצבים מיט דיא נאמנים, איז איין אלטער מנהג נאך פון מתן תורה אן, און אופן בארג סיני האט מען גיוויזען אין איינעם מיט'ן מחצית השקל און דיא מנורה אויך א פייערדיגען בעל טאקסע, מיט א שוחט א חלוש מיט א גרויסען פיפיק און א העקער א שכור, נא אויב עס איז טאקי אזויא מוז מען זיך מיט זייא שפיגלען, אבער איהר גאונים האט דאך יא גיקאנט זיך אויפקלאבין און מאכען איין אסיפה (פיל נייטהיגער וויא דיא יעצטיגע אסיפה אזא?)

מְבַטֵל צוּ זַיין דִיא אַלֶע פָאראָדָקְסֶען אוּנ שְׁטֶעלִין יֶעדֶער זַאך לוֹיט דֶעם רִיכְטִיגֶען דִין.

מִיר דַארְפֶען נִיט זַיין פְרִיהְמֶער וִויא אוּנְזֶערֶע חַכְמֵי הַתַּלְמוּד, אֵיינֶער פוּן זֵייא ר׳ דִימִי בְּשֵׁם ר׳ יִצְחָק (ירושלמי נדרים פ״ט) הָאט גִיזָאגְט: „לֹא דַיֶּיךָ בְּמַה שֶׁאָסְרָה לְךָ הַתּוֹרָה, אֶלָּא שֶׁאַתָּה מְבַקֵּשׁ לֶאֱסוֹר עָלֶיךָ דְּבָרִים אֲחֵרִים“ דָאס הֵייסְט: עֶס זֶענִין נִיט גֶענוּג פַאר דִיר דִיא זַאכֶען וָואס דִיא תּוֹרָה הָאט אָסוּר גִימַאכְט ווִילְסְטוּ נָאך אוֹיף דִיר אָסוּר מַאכֶען נָאך אַנְדֶערֶע זַאכֶען? נָא נָאך דִיזֶע רֵייד זֶעהְט מֶען טַאקִי וָואס פַאר אַ טִפְּשִׁים מִיר זֶענִין אַז מִיר הָאבִּין זִיך פַאר שְׁלוּמְפֶּערְט בִּיז אוּנְטֶערִין קָאלְנֶער פוּן פִיל חוּמְרוֹת אוּנ גְזֵירוֹת, פְרֶעגְט צוּ וָואס? וֶוער וֶועט אוּנְז גֶעבִּין דֶער פַאר עוֹלָם הַבָּא?

דִיא גְמָרָא בְּרֶענְגְט אַ שְׁפְּרִיכְוָוארְט „לְפוּם גַמְלָא שִׁיחֲנָא“ דִיא מַשָׂא בְּרוֹיכְט זַיין וֶועדְלִיג דֶער כֹּחַ אִיז פוּן דֶעם וֶוערְבְּלִיוּד, אָבֶּער נִיט אִיבֶּער־לָאדֶען בִּיז עֶר זָאל פַאלֶען אִין דִיא הַאלָאבְּלִיעֶס, דִיא תּוֹרָה הָאט אוּנְז קוּרְץ גִיזָאגְט מִיט צְווֵייא וֶוערְטֶער „וָחַי בָּהֶם“ אַז מִיר דַארְפֶען נָאר לֶעבִּין דוּרְךְ דִיא מִצְוֹת, אָבֶּער לֹא שֶׁיָּמוּת בָּהֶם חַס וְשָׁלוֹם, נִיט פַאר שְׁוַוארְצְט וֶוערִין פוּן זֵייא — מִיךְ וָואלְט שׁוֹין נִיט גֶעהַארְט דִיא אַלֶע נַארִישֶׁע מִנְהָגִים וֶוען זֵייא וָואלְטֶען זֵייא אַרֵיין גִיקְרָאכֶען אִין גַרְגֶרֶת אַרֵיין, אָבֶּער אַזוֹינֶע מִנְהָגִים שֶׁל שְׁטוּת וָואס גֶעבִּין נִיט קֵיין מְנוּחָה, פַאר דוּלֶען מִיר דֶעם קָאפּ אַז עֶס אִיז נִיט לִיבּ דָאס לֶעבִּין, פְרֶעג אִיךְ אַייךְ אוֹיף וָואסֶערֶע צָרוֹת בַּארְף מֶען זֵייא? אַ נָא וֶוער קָאן דֶער צוּ הֶעלְפֶען? נָאר אִיהְר רֶבִּי אוּנ נָאך אַזֶעלְכֶע גְאוֹנִים. —

גֶעוַואלְד גִישְׁרִיגֶען! עֶס אִיז אַ חֶרְפָּה אִיבֶּער דֶער צֶעהְלֶען וָואס דָא טוּהְט זִיךְ אָפּ דֶעם גַאנְצִין פַאר פֶּסַח, שׁוֹין הֶעכֶער ווִיא צְווֵייא וָואכֶען אַז מֶע עֶסְט נִיט, הָאטְשׁ אַ גַאנְץ יָאהְר עֶסְט מֶען אוֹיךְ קְדָחוֹת מִיט רְבִיעִית, גָאר דַאךְ קָאכְט מֶען פָארְט עֶפִּיס, אָבֶּער דֶער פַאר פֶּסַח אִיז גָאר אַ נַייעֶה מַכָּה, מֶע זָאל 4 וָואכֶען הָאבִּין צוּ טָאהְן גַאנְצֶע טֶעג מֶע עֶסְט נִיט, עֶס אִיז נִישְׁטָא אוֹיף וָואס צוּ שְׁלָאפֶען, אַלֶע שְׁטִיקֶער זֶענִין פוּסְט, טָאג אוּנ נַאכְט קְלָלוֹת אוּנ יְלָלוֹת, אוּנ דָאס אִיז אַלֶעס אִיבֶּער דִיא נַארִישֶׁע חוּמְרוֹת אִיבֶּער דִיא פַאר־שִׁימֶעלְטֶע מִנְהָגִים, דַאכְט זִיךְ אַז וֶועדְלִיג דֶער רֵיינֶער דִין פוּן דֶער תּוֹרָה וָואלְט גָאר נִיט גִיוֶועהְן וָואס צוּ טָאהְן, וָואס אִיז אַלֶעס דִיא טַעֲנָה „מִנְהַג יִשְׂרָאֵל תּוֹרָה“ נָא גֶערֶעכְט, אָבֶּער וֶוען אִיז דָאס חָאטְשׁ גִירֶעדְט אַז דָאס אִיז אַ מִנְהָג פוּן אַ קְלָאהְרֶען יִשְׂרָאֵל, אָבֶּער אַז דָאס אִיז גָאר אַ מִנְהָג פוּן אַ מְשׁוּגָענֶעם יִשְׂרָאֵל אִיז אוֹיךְ אַ תּוֹרָה? מֶע הָאט דָאךְ אַ גוּטֶען מוֹפֵת פוּן דֶעם פַיינֶעם מִנְהָג פוּן כַּפָּרוֹת שְׁלָאגִין, חָלֶעבִּין אוֹיךְ אַ מִנְהָג יִשְׂרָאֵל, אוּנ דֶער בֵּית יוֹסֵף רוּפְט דָאס פָארְט „מִנְהָג שֶׁל שְׁטוּת“ פַאר וָואס? מַחְמַת דָאס אִיז אַ מִנְהָג פוּן אַ יִשְׂרָאֵל שׁוֹטֶה. —

נאך

נָאךְ מֶעהְר דֶער מִנְהָג פוּן כַּפָּרוֹת אִיז נִיט גְלַאט אַ שְׁטוּת וְהֶבֶל, נֵיין עֶר בְּרֶענְגְט נָאךְ פִיל שְׁלֶעכְטֶעס, עֶר אִיז מַאֲכִיל טְרֵפוֹת, ווִיא פִיל עוֹפוֹת דֶער קוֹילֶען גָאר נִיט דִיא שׁוֹחֲטִים עֶרֶב יו״כ אַלֶע ווַייסֶען דֶער פוּן אוּנ קֵיינֶעם הַארְט דָאס גָאר נִיט, אֲפִילוּ דֶער חַיֵּי אָדָם אַרְבֶּעט אוֹיךְ מַעֲשִׂים אוֹיף דֶעם, נָאר וֶוער הֶערְט דָאס? וָואסֶער גָאוֹן ווִיל דָאס מַאכִין אַ הֶיזֵק דֶעם רוֹצֵחַ דֶעם בַּעַל טַאקְסֶע, חָלֶעבִּין אַ רַחֲמָנוּת אוֹיף אִיהְם, עֶר הַאפְּט פָארְט אַרֵיין פוּן דִיא כַּפָּרוֹת אַ רֶעכְטֶע מַטְבֵּעַ, ווִיא מֶען זָאגְט אַ וֶוערְטִיל „זָאל זַיין פוּן אַ קָאזַאק אַבִּי צוּם לֶעבִּין“, דִיא שׁוֹחֲטִים חַאפֶּען אוֹיךְ צוּ עֶטְלִיכֶע רוּבֶּל, זֵייא גֶעהְן אוּם פַאר טָאג צוּ דִיא בַּעֲלֵי בַּתִּים חֲשׁוּבִים קוֹילֶען זֵייעֶרֶע כַּפָּרוֹת, דָאס אִיז שׁוֹין גִיוָוארִין בַּייא יוּדֶען אַ גַאנְצֶער כָּבוֹד, חָלֶעבִּין אַ בַּעַל הַבַּיִת וָואס דֶער שׁוֹחֵט גֶעהְט צוּ אִיהְם פַאר טָאג עֶרֶב יו״כ, פַר נַאכְט שְׁלָאגְט אִיהְם דֶער בֵּית הַמִּדְרָשׁ שַׁמָּשׁ מַלְקוֹת אוֹיךְ אַבִּיסֶעל מִיט כָּבוֹד, עֶרְשְׁטֶענְס עֶר אַלֵיין, נִיט דֶער אוּנְטֶער שַׁמָּשׁ, צְווֵייטֶענְס רִיקְט עֶר אִיהְם אוּנְטֶער מֶעהְר אַבִּיסֶעל הֵייא עֶס זָאל אִיהְם זַיין ווַייכֶער צוּ לִיגֶען (ווִיא אַ פַאנְסְקֶע פֶערְד אִין שְׁטַאל) אִיז עֶר שׁוֹין טַאקִי אַ רֶעכְטֶער מְיוּחָס אוּנ שְׁפִּיהְלְט שׁוֹין אַ רָאלְלֶע פוּן אֵיין אִישׁ נִכְבָּד. —

אוּנ פְרֶעגְט וָואס? וָואס הָאט עֶר דָא גִיטָאהְן פַאר אַזַא גְרוֹיסֶע זַאךְ וָואס עֶר אִיז גָאר פְּלִיצְלוּנְג אַ מְיוּחָס גִיוָוארִין? עֶס אִיז רֶעכְט, עֶר אִיז גֶעבַאךְ אוֹיף גִישְׁטַאנֶען פַאר טָאג, אִיהְר קָאנְט אֶפְשַׁר קְלֶעהְרֶען אַז עֶר הָאט זִיךְ גִינוּמֶען צוּ זַיינֶע חֶשְׁבּוֹנוֹת בֶּעטְרַאכְטֶען פִילֵייכְט הָאט עֶר אֶפְשַׁר אִימֶעצֶען גִיטָאהְן עֶפֶּעס אַיין עַוְלָה? מַחְמַת אוֹיף אַזֶעלְכֶע פַארְבְּרֶעכִין גֶעגֶען אַמֶענְשִׁין אִיז דָאךְ יוֹם כִּפּוּר אוֹיךְ נִיט מְכַפֵּר, אֲפִילוּ דָאס וֶועקְסֶענֶע לִיכְט וָואס אִיז גִימַאכְט גִיוָוארִין מִיט גְרוֹיס קוּנְסְט, יֶעדֶעס קְנֵייטֶעל אַיין גֶעטִינְקְט אִין תְּחִנּוֹת וּבַקָּשׁוֹת, דֶער מָאנְט אַלֶע זְכוּת אָבוֹת פַאר גָאסֶען מַאכִין טְרֶערִין, קָאן דָאךְ נִיט הֶעלְפִין אוֹיף חֲטָאִים אוּנ פְּשָׁעִים אִין גֶעלְד זַאכִין, נָא דַאכְט זִיךְ וָואלְט דָאךְ יֶעדֶער מֶענְשׁ בֶּעדַארְפְט עֶרֶב יוֹם כִּפּוּר אַרוּם גֵיין צוּ זַיינֶע אָבִידֶעטֶע אוּנ זִיךְ אָפּ רֶעכֶענִין מִיט זֵייא פַיין אָרִינְדְלֶעךְ, זֶעהְן אַז אִיטְלִיכֶער זָאל צוּ פְרִידֶען זַיין אוּנ נִיט הָאבִּין חַס וְשָׁלוֹם קֵיין טַעֲנוֹת צוּ אִיהְם.

נָאר וֶוען אֲפִילוּ אַז דָאס רוֹב יוּדֶען זֶענִין זִיךְ אַזוֹיא נִיט נוֹהֵג זֵייא הַארְט גָאר נִיט אַז יֶענֶער וֶועט אִיהְם נִיט מוֹחֵל זַיין דִיא גְנֵבָה אָדֶער דִיא גְזֵילָה, דֶער פַאר אָבֶּער הִיט מֶען שְׁטַארְק דֶעם דָאזִיגֶען מִנְהָג: עֶסִין אַ גוּטֶען מִיטָאג אוּנ אִין דֶער יוֹיךְ מוּז זַיין קְרֶעפְּלֶעךְ, פוּן דֶעם טֵייג אוּיס פְלֶעכְטִין ווִיא אַ לֵייטֶער, גֶעהְן אִין מִקְוָה, מַאכֶען צְווֵייא לִיכְט אֵיינְס אַ גֶעזוּנְדֶע אוּנ אֵיינְס אַ נֵר נְשָׁמָה, גֶעהְן אוֹפֶן בֵּית עוֹלָם אוּנ נֶעמִין דָארְטִין אַ גְרוֹיס שְׁטִיק לֶעקִיךְ, חָלֶעבִּין נִיט קֵיין נַארִישֶׁע מִנְהָגִים מֶען זֶעהְט אַרוֹיס מִיט׳ן שֵׂכֶל אַז אַזוֹינֶע גוּטֶע מַעֲשִׂים זֶענִין טַאקִי מְכַפֵּר אוֹיף שֶׁקֶר אוּנ רַמָּאוּת, מַשִּׂיג גְבוּל זַיין,

גזילות

גזילות און גנבות עס איז דאך א מנהג ישראל איז דאס טאקי א תורה.

נאר דאס בלייבט א שטארקע קשיא, אלץ איז דאך דער דין געבאך ניט ערגער וויא דער מנהג, און פון דעסטוועגין עסין קרעפלעך, מאכין צווייא ליכט היט מען בכל תפוצות ישראל און אפ געבין אלע גנבות און גזילות אום ערב יו"כ וואס דאס איז א דין מפורש, וואס אהן דעם איז כמעט דער גאנצער יום כפור אומזיסט, טוהט מען דאס ניט, וואס קאן דאס זיין? א פנים האט דאס, אז עסין פיש און יויך מיט קרעפלעך און צימעס, איז אסאך גרינגער דעם קאמיסיגיער וויא אפ געבין א הינדערטער דעם קאמיטענט וואס ער האט דאס שוין לאנג אראפ גילאזט טיף אין קעשענע, אדער דעם אנזעצער וויא אפ געבין דאס פרעמדע בלוט פון וועלכין ער האט זיך גימאכט א קאפיטאל.

אבער לאמיר זיך אומקערין צו דעם וואס איך האב אן גיהויבען צו אונזער מיוחס וואס איז אויף גישטאנען פאר טאג און איך וועל אייך טאקי מגלה זיין דעם סוד פאר וואס ער איז אויף גישטאנען — ער איז אויף גישטאנען צו טאהן א וויכטיגע זאך, וואס איז? צו נעמען א ווייסען האהן און דרייען איהם ארום זיין נארישען קאפ און עסין פון איהם א גוטע יויך, נא איז ער דען ניט ווערט דער פאר ששי און דיא פתיחה פון לאל עורך דין? פאר קעהרט ווען אז אלע יודען וואלטען גיהאט שכל האט מען בעדארפט אזא בעל הבית האלטין פאר א משוגענעם און פאר א הדיוט פאר א גרויסע פאריך איך, וויא מאכט זיך דאס א יוד אזויא נאריש? — נאר באמת דיא חברה נארין זיך אליין זייא מאכין זיך גרינג אופן הארצין, אז דער האהן דאס פון איהם אראפ גיהאפט אלע זייגע שווינדלען און גנבות, רציחות און [illegible], אז עס שטייט דאך פארט אין דער הייליגער גמרא אז אויף עבירות [illegible] א [illegible] קאן אפילו יום כפור אייך ניט מכפר זיין, נאר [illegible] במחילה אפ געבין פרעמדע געלד, [illegible] פאר וואס [illegible] עפית „כפרות" [illegible] דאס פארט שטאט א קרבן. —

אם אייא [illegible] עס מיט אלע שטותים, אין [illegible] [illegible], א [illegible] מיט דער ערציהונג, פאר וואס גיפינען זיך בייא איהן [illegible] אזויא פיל בטלנים? אזויא פיל שנאָרער? מחמת מיר ווילען ניט מאכין פון אונזערע קינדער קיין מענשין וואס זאלען טויגען צו דער וועלט, חאטש דעם יודען קאסט דאך דאס לערנען זייגע קינדער פיל מעהרער וויא א מענשין פון אנדערע נאציאנען, דער חסרון איז אבער אין דעם וואס דאס גאנצע לערנען איז אהן א טאלק, מיר ווילען זיין „כולנו חכמים, כולנו נבונים, כולנו יודעים את התורה" דאס הייסט: אלע זאלען זיין לומדים, אז פון וואנען וועט מען לעבין? נישט קשה: „מאן דיהיב חיי יהיב מזוני", דאס הייסט: ווער עס גיט לעבין, דער וועט געבין צום לעבין, אז וואס? עס שטעהט דאך

וברכתיך

„וברכתיך בכל אשר תעשה", אז דער מענש מוז אליין טוהן פאר זיך? נא טוהט מען דאך, חלעבין! שדכנות, חלפנות, איז דען ניט קיין מלאכה? א מעקלער, א ארץ ישראל משולח, א נאמן אין דער יאטקע, א מלמד, א שוחט, א בית דין שמש, ווערט דען ניט אן גירופען א מייסטער אין זיין זאך? דאכט זיך על פי דין קאן מען שוין יוצא זיין מיט דעם אן שטאט איין אומנות? מחמת דיא גמרא זאגט אונז אז יעדער פאטער דארף לערנין זיין קינד עפיס א מלאכה, נא איז דאך דאס א מלאכה, דער גרונד איז דאך נאר דער קווינט מזל, ווארום אין אמת העלפט עפיס קאנטשאפט? אז מע זעהט דאך בפירוש אז דער בעל מלאכה פון טוך פאבריק, פון צוקער, פון פאפיר, אדער א טעכניקער, איין אפטייקער, א מאשעניסט, לעבין טאקי וויא דיא פירשטען, און דיא מלמדים שדכנים, און אפילו דיא קרעמער זענין דלפנים, לעבין אין צרות אין דחקות, פירען איבער פרעמדע געלד, מוזין זיין ליגנער שווינדלער אבמאנטשיקעס? —

ניין! מע דארף ניט זיין קליגער וויא דער טאטע איז, אט אזויא איז דער מנהג, באמת! האט גוט גיזאגט יענער „מנהג ישראל תורה" ווארום אין דער יעצטיגער צייט האבין דיא יודען גאר ניט קיין תורה נאר גאלע מנהגים, און אזויא וויא א מנהג ברעכט דאך א דין, האבין דיא זיסע מנהגים צו בראכען אלע דינים ריק און לענד, און אונז יודען דעם קאפ און לייב און לעבין, נא פרעג איך אייך נאך אמאהל ווער קאן דער צו העלפין? נאר דיא גאונים וואס קאסטען געבאך דעם עולם אזויא פיל געלד, זייא האבין גיקאנט לייכט מאכען דעם יודען אין אלע זאכען, אפ שאפען דיא חומרות, ארויס טרייבען אלע נארישע מנהגים, מבטל זיין דיא טאקסע, מאכען א טאלק מיט דער ערציהונג, מאכען אין אלע גרויסע שטעדט רעמעסלענע שקאלעס, יעדער מענש זאל האבין זיין פראפעסיאן, אט דא וואלטין יודען גיהאלפען גיווארין, עס וואלט אייך שוין ניט גילעגען אפילו אין דער ליגקער פאה, פארפאלגען דעם וואס וויל ניט זיין א נאר, אפילו דיא ממשלה וואלט אייך נאר אנדערש גיקוקט אויף אייך, מע וואלט אייך ניט אן גירופען [illegible] עקספלאטאטערעם.

נא ברידער! נאך דיא אלע רייד האט איהר נאך עפיס מיט מיר וואס צו מאכען ויכוחים, איהר ווילט שטעלין עדות אז איך בין ניט שטארק מקפיד צו היטען דיא אלע נארישע מנהגים איהר ברויכט דאס גאר ניט איך בין אייך אליין מודה אז איך היט ניט און וועל ניט היטען, איך האב זיך פיינד צו מאכען נאריש, איך האב פיינד צו שפילען אין בלעגדעניש, בייא מיר איז א גרויסער חילוק צו וויסען א דין און א מנהג, בייא מיר ברעכט ניט א מנהג קיין דין.

נאך דעם גאנצין שמועס האט אזאג גיטאהן דער שטיף זוהן „ודע מה

שתשיב

שתשיב לאפיקורוס, הני מילי אפיקורוס עכו"ם, אבל אפיקורוס ישראל כל שכן דפקיר טפי", דאס הייסט: מיט א יודען איין אפיקורוס טאהר מען קיין ויכוח ניט האבען, מחמת ער וועט נאך מעהר אפיקורוס ווערין, מיר פארדריסט נאר וואס דער רב זאל לעבין האט גיהאט אזויא פיל געדולט אויס צו הערין אזעלכע עולות, וואלט דא דער רבי ניט גיוועזין דער בייא וואלט איך זיך מיט איהם גוט אפ גירעכינט; — "איהר זענט נאך א יונגער מאן", האט איהם דער רב גיענטפערט, מיר בעדארפען זיך לערנין פון דוד המלך, אז בשעת אבישי בן צרויה האט גיוואלט טעדטען דעם שמעי בן גרא פאר וואס ער האט געזידעלט דעם קעניג האט דוד המלך גיזאגט צו איהם "ה' אמר לו קלל" עס הייסט: ניט ער איז אין דעם שולדיג, גאט האט איהם אויף מיר אן גישיקט, אט אזויא איז מיט אלע ענינים, מן הסתם האב איך בעדארפט הערין היינט אזעלכע רייד, איך וויל גאר איהם קיין מוסר זאגין איהר זענט אויף איהם קיין מבינים ניט, אויף איהם קאן אויך ארויס א בת קול אונ שרייען "שובו בנים שובבים חוץ מאחר", אזא מענשין וועט שוין גאר ניט העלפין, ער וועט שוין קיין תשובה טאהן, איך האב בכוונה איהם ניט איבער גישלאגין זיין שמועס, איך האב טאקי גיוואלט ער זאל ארויס געבין מעהרער סחורה איך זאל וויסען וויא ער האלט, נא יעצט ווייס איך שוין אויף קלאהר, עס איז ברידער שוין "עקבא דמשיחא" (דאס הייסט משיח'ס צייט), דארום איז "חוצפא יסגא" (דיא חוצפא איז גרויס), ער איז א חצוף אונ ווייטער פארשטעהט...

6.

פון דער אסיפה צוריק אין בית המדרש אריין.

"לאמיר געהן מנחה דאווענען" האט גיזאגט דער שטיף זוהן, עס איז שוין ממילא ניט פריא, דער עולם האט מסכים גיוועהן אונ אלע מיט איין מאהל האבין זיך אלאז גיטאהן אין בית המדרש אריין מנחה דאווענען, עס איז נאך אפילו ווייט צו נאכט, נאר וויא אהין געהט מען? עס איז פשוט א מורא צו געהן אהיים, יעדע ליטוואטשקע האט שוין זיך מסדר גיוועהן א גאנצין דרוש פון גאלע קללות צו טראקטירען דער מיט דעם מאן, תיכף וויא זיא וועט איהם נאר דער זעהן, נא וואס טוהט מען? איז גיבליבען אז דער

מגיד

מגיד זאל גאר זאגין שיר השירים ביז מעריב, אט וועט מען זיך אביסעל דער קוויקען.

דער מגיד איז מיט גרויס קוראזש ארויף אויף דער בימה אונ וואס עס איז איהם גיוועהן אויף זיין הארצין האט ער אויס גילאזט צו דיא פסוקים געבאך, אי האבין זייא דאמאלס גיהאט פון איהם! איהם האט זיך אלעס גיוואלט פאר פאקען דעם אפיקורוס אין שיר השירים, נא וויא מיינט איהר, וואס האט ער פארט ניט גיטאהן דיא פסוקים? געמיטשעט זייא, מסרס גיוועהן, איבער גיקעהרט, געזוכט בלבולים ביז ער האט א חאפ גיטאהן פארען אויער דעם פסוק "אשכול הכופר דודי לי בכרמי עין גדי", נא דאס ווארט "כופר" אליין האט איהם שוין גיגעבין שטאף צו סטראשען דיא איבעריגע ווערטער אז זייא מוזען שוין געהן אויף דעם אפיקורוס, ער האט אפילו גיהאט גענוג ארבייט ביז ער האט פאר שווינדעלט דעם "עין גדי" אז עס זאל געהן אויף ליטא, דער כלל ער האט גיוויזען קונצען איבער קונצען, ער האט גימישט קאשע מיט באטשעווינע, ער דאט גיארבייט וויא איינער פארען טויט.

דער עולם האט משונה הנאה גיהאט, פון זיין דרוש האבין זייא טאקי ארויס גיזעהן וויא שיר השירים איז קודש קדשים אז וועדליג דעם מגיד'ס רייד (מן הסתם ווייסט ער דאך וואס טויג איהם זאגין א ליגען?) עס געפינט זיך אין שיר השירים אלע ענינים וואס זינד דיא וועלט איז בעשאפין גיווארין ביז דיא וועלט וועט שטעהן, ווארום מע זעהט דאך וויא ריכטיג עס איז מרומז אפילו דיא מעשה מיט'ן אפיקורוס וואס דא איז ערשט גישעהן, האטש אין אמת ווייזט אויס אז דער מגיד איז אויך אשטיקעל מגזם, ער קאן אויך אן זאגען אזעלכעס וואס נישט געשטויגען אונ ניט געפלויגען, ווארום דיא אייגענע זאך וואס ער האט דא אן גיזאגט אויף שיר השירים האט ער אמאהל גיזאגט גאר אויף שירת האזינו, ער האט דאמאלס אין דער שירה אויך געפאקט פארשידענע ענינים אז עס איז אזש פון האלז גיקראכען, ער איז אשטיקעל באלעמוט.

וואס בעדארפט איהר מעהר, ער האט אמאהל גיזאגט "מגילת אסתר" נא דאכט זיך דאס איז דאך גאר א געשיכטע וואס עס האט זיך טאקי באמת געטראפען, בעשריבען זייער פשוט אונ גרינג וויא א געשיכטע ווערט בעשריבען וואס קאן מען דא פלוטעווען אונ פלאנטען מיט'ן צונג? נא נא, איהר זאלט אביסעל געוועהן הערין וויא ער האט דאס אביסעל גיגעבען יעדערין פערזאהן וואס עס געפינט זיך אין דער מגילה וואס פאר א בלבולים ער האט דא גימאכט אויף דעם שעשגז מרים המלך, ער איז א בעלן גיוועהן אין אויסטראג איהם פאר פאקען — אויף להבעים אחשורוש'ן האט ער אן גירעדט אסתר המלכה אז זיא זאל גאר זיין א זקנה פון זיבעציג יאהר אונ

אויב

אויב זיא וויל דאָס ניט, זאָל זיא האָטש זיין אַ „ירקרקות״ דאָס הייסט אַ גרינגע, אַז וויא וועט זיא געפעלען דעם קעניג! ניין, דאָס איז אַלעס געשמועסט אין פּשטות, לויט פּשט איז געווים געוועהן אחשורוש אַ מבין אויף אַזעלכע זאַכען, און ווען אסתר וואָלט געוועזען זיין אַ גרינגע וואָלט ער זיא אַפּילו אופן שוועל ניט אַריין גילאָזט, אָבער על דרך הדרוש ווערט דאָס אַלעס גאָר אַנדערש.

איך זאָג אייך ליבע לעזער! ער האָט דאַמאָלס גיאַרבעט אויף אַלע כלים צום כוף האָט ער זיך מיישב געוועהן אַז אַ זקנה און אַ גרינגע איז אויך צו פיל פאַר אחשורוש'ן, וויא קומט ער זיין אַ איידעם ביא מרדכי היהודי? ער איז עפּעס זיין גלייכען? הא? אָט דאָ וועט איהר אַביסעל הערין וואָס ער האָט איהם אָפּ גיטאָהן פאַר אַ שפּיצעל, ער האָט גאָר פאַר שטעלט אַ שד אין דעם געשטאַלט פון אסתר און דאָס פאַר שטעלעניש האָט מען גיבראַכט צום מלך 1) אָבער אסתר איז זיך געזעסען וויא אַ פּרינצעסען ביא איהר קרוב ר' מרדכי און האָט געשפּילט פּיאַנע אויף וואָס דיא וועלט שטעהט, נאָ דאַכט זיך גוט אָב גיטאָהן מיט אַ שטייגער! מענסטו דאָך שוין זיין אַביסעל רוהיג, גיין דער קאָפּ איז אַזויא פאַר פלויגען זאָל זיך גאָט מרחם זיין, איהר פאַרשטעהט ער האָט נאָך פאַרט מורא גיהאַט פילייכט וועט דער קעניג דער טאַפּען אַז דאָס איז גאָר אַ שד (וואָרום דיא שדים האָבין דאָך היגערשע פיסלעך, ער האָט איהם אַפּילו פאַר זאָגט אַז ער זאָל געהן אין זאָקען, אַזויא וויא דער אַשמדאי פלעגט נאָרען דיא ווייבער פון שלמה המלך זיא זאָלין ניט דער געהן פון זיינע פיס אַז ער איז גאָר אַ שד, נאָר אַ קשיא אויף אַ מעשה, אפשר וועט דער קעניג הייסען אויס טאָהן דיא זאָקען) וואָלט אין אמת גיקאָנט דער ר' מרדכי מיט'ן מגיד פאַר פאַלען ווערין הלילה אין טורמע, האָט ער זיך גאָר איין אַנדערע עצה גיגעבין, גיין זאָל טאַקי אסתר זיין אַ יפת תואר און דווקא אַ יונגעס מעדעלין, נאָר מע ברויכט איהם אָפּ טאָהן גאָר אַנאַנדער שפּיצעל, וואָס איז? קוקט זייט מוחל אין תוספות (מגילה דף י״ג עמוד ב׳) וועט איהר וויסען וואָס פאַר אַ מין שפּיטצעל דאָס

איז

---

1) דיא מקובלים האָט אַפּילו געהאַרט אַ שטאַרקע קשיא, וויא הייסט דיא גמרא זאָגט דאָך אַז דריוש איז געוועהן דער זוהן פון אחשורוש און פון אסתר המלכה? נאָר מיט איין קנייטשעל איז דאָ גאָר גלאַט וויא פּיטער, עס הייסט: דער חלק הרע פון אסתר (וואָרום יעדער מענש האָט אין זיך רע וטוב) איז בבחינת שד, נאָ פאַר שטעהט מען שוין אַז אחשורוש האָט גילעבט נאָר מיט'ן חלק הרע פון אסתר'ן, אָבער ניט מיט'ן חלק הטוב, און פון דעם רע איז גיבוירען גיוואָרען דער דריוש.

איז . . . מיר דאַכט זיך אַפּילו אַז דאָס האָט ניט געגאָלטין, נאָר וואָס מאַכט דאָס אויס אויך מיין באָבעס דאגה, איך וויל דאָך ווייזען וויא ווייט דער דרשן איז אַ גריבלער און אַ ריזעקאַנט צו קריכען אין אַזעלכע עסקים, און וואָס? איך זאָל זאָגין אַז עס איז איהם אַזויא גוט אופן האַרצען? חלעבען ניין, ער איז אויך אַגוטער אביון, ער מעג זיך אויך ריכטען אויף אַ גוטען ברוך הבא, בשעת ער וועט קומען אַהיים פון דער דרשה, זיין גרינגע (און דווקא אָהן אַ חוט של חסד) האָט שוין אָן גיגרייט פאַר איהם אַ בעסערע דרשה, עס וועט זיין וואָס צו הערין, נאָ בעדאַרף ער פירען אַזעלכע דאָלעס ביים מלך פרס? צו וואָס נוצט דאָס איהם זיך צו מישען אין פרעמדע עסקים? און פרעגט איהם וואָס ער האָט דער פון? עס איז כדאי פאַר
5 גילדען אַ וואָך קריגען שונאים אין אחשורוש הויף 1) און זיך צו טשעפּען צו דיא פּסוקים נעהמען זייא מיט גיוואַלד אַז זייא זאָלען זאָגען וויא ער וויל.

איך האָב אַ הנאה אַמאָהל צו הערין וויא דער מגיד גיט צו פאַר שטעהן דעם עולם, אַז דער פּסוק אַליין האָט שוין גיזעהן וויא ער האָט קיין טעם ניט, און האָט זיך ביא איהם גיבעטין „געוואַלד מגיד! האָב אויף מיר בהמנות, נעם זיך צו מיר און דרשה מיך אַרום״ און דאָס זאָגען זייא אַלע מאָהל „אין המקרא הזה אומר אלא דרשני״ עס הייסט: דער פּסוק בעט זיך נעבאָך „דרשה מיך״ וואָלט דאָך איינער גיקאָנט מיינען באמת אַז דער פּסוק האָט גאָר קיין פּשט ניט, חלעבען! וויא פאַר שטעהט איהר, איז דאָס ניט אַ בלבול! אַ פּנים דער פּסוק וויל גאָר ריידען מיט אַ דרשן? ער קאָן זייא ניט? פון זייא וועט ער עפּעס אַ טובה האָבען? ווען אין אמת דער פּסוק האַלט טאַקי אַמאהל אַביסעל שמאָהל איז שוין איהם אַסאַך גלייכער אונטער געבען זיך צו אַ שטאַרקען בעל מדקדק אָדער צו אַגרויסען פילעלאָג, האָטש ביא זייא וועט ער אויך קיין האָניק לעקין, מע זעהט דאָך וואָס דער פּסוק „או נשיש״ האָט נעבאָך אויסגעליטען ביא דער חברה ער איז קוים פון זייא פּשוט פּטור גיוואָרען, אַז האָט מען איהם געדרעהט דעם אויער, גאָט זאָל זיך מרחם זיין, וועניג איז אויס געריסען גיוואָרען דער פּסוק „ויֵלך אליו אגג מעדנות״ ווער עס גידענקט נאָר? —

נאר

---

1) וואָס איז? עס איז דען ניט אַ סברא ביא איינעם אַ שטאַרקען מקובל, אַז דעם סם האָט טאַקי גוט פאַר דראָסען וואָס מיט זיין צורה האָט מען אָבמאַנעוועט דעם מלך פּרס, פאַר שטעלען זיך פאַר אסתר המלכה און דאַרום איז ער אַריין צום המן און האָט איהם אַרויף געבראַכט אויף דער נאַנצער געשיכטע, נאָ וואָס זאָגט איהר? האָט מען דאָס בעדאַרפט גייטיג?

נאר הערט איהר, פארט אביסעל איידעלער בעהאנדעלט געווארען איידער זייא וואלטען אריין געפאלין אין דיא הענד פון דיא בעל דרשה'ערס, דער מדקדק אז ער זעהט אז עס איז גאר שלעכט, איז ער זיך מתיר צו מאכען א קליינע אפעראציע, איבער בייטען איין אות אויף אנאנדערין, א מאהל ארוים ווארפען איין אות פון דעם ווארט, אמת דער פון איז דער פסוק אויך ניט שטארק צו פרידען, אבער דער בעל דרשה'ער, ער איז גאר א ווילדע חיה אהן דרך ארץ אהן בושה, פאר קלויבט ער זיך אין דיא פסוקים מיט ווייב אונ קינדער אונ מאכען דארטען אן אזא שמוץ, אזויא א טומלעניש, אז דער פשטן קאן שוין דער נאך דארטען ניט אריין שמעקין, ער טרעפט שוין נאר דיא טיהר ניט, עס איז אזויא פאר ווארפען מיט שטיקלעך דרוש, שמאטעס פון רמ"ז פון סוד, אניטשעס פון נוטריקון אונ גימטריאות, אז מען קאן זיך שוין ניט ארוס דריינקען.

איהר ווייסט אז צו ליב דיא בעל דרשה'ערס האט מען שוין כמעט גאר פאר געסען דעם פראסטען פשט פון פסוק, איהר פארגעסט אז דאס קליינע יונגעל, זייט ער הויבט אן לערנין חומש מאכט מען איהם שוין פאר א מגיד, ער הערט שוין גיט קיין קלאהרען פשט פון א פסוק, איך האב אליין גיהערט פון א יודען א גמרא למדן, אז ער האט זיך שטארק גישפארט אז דיא מעשה מיט אברהם אבינו וואס מען האט איהם אריין געווארפען אין קאלעך אויוען שטעהט בפירוש אין חומש, געוואלד גזלן! עס שטעהט דאך ניט אפילו א ווארט דער פון? אויף דערויף האט ער אגעשרייא גיטאהן מיט כעס, עס שטעהט דאך "אשר הוצאתיך מאור כשדים"? נא מילא וואס איז דער פון פאר א ראיה? "אור כשדים" איז דאך א שטאדט? "אזויא גאר א נייעס" האט ער זיך ווידער א חאפ געטאהן, זעהט'זשע וואס מאכט רש"י דערויף? נא מאכט דאס מעהר ניט וויא רש"י, אבער אין חומש שטעהט דאך דאס פארט ניט, נא איז דאך דער וייל אין אמת "אור כשדים" פארט טאקי מעהר ניט וויא א שטעדטעל, היינט פאר שטעהט איהר שוין ברידער, אז אלע יודען זענין קעלביגע בעל דרשה'ערס זייא קאנען שוין גאר קיין פשטות ניט הערין.

אדרבה! זייט א בריה אונ זאגט א יודען אז משה רבינו איז ניט גיוועהן אויף'ן הימעל, נא נא דא וועט ער אייך אן חראקען אין דיא אויגען, וואס הייסט? איהר ווילט אפ לייקענען, וואס עס שטעהט בפירוש אין חומש? אי דאס שטעהט דאך גאר נאר אין מחזור פון שמחת תורה "משה עלה למרום" אונ אויך שטעהט דאך מעהר ניט וויא דאס ווארט "מרום" עס הייסט אין דער הויך, אבער ניט אויפין הימעל, אונ אין חומש שטעהט דאך דאס ווארט "מרום" אויך ניט, עס שטעהט מעהר ניט נאר אז משה רבינו איז ארויף אויפין בארג, אונ אין אמת, איז דיא ווערטער "משה עלה למרום" דאך

מעהר

מעהר ניט וויא א פיוט, עס הייסט גלאט בדרך מליצה, ווהא ראיה, דער תנא ר' יוסי אין מסכתא סוכה, זאגט בפירוש "מעולם לא עלה משה ואליהו למרום" עס הייסט: מיינט ניט אז משה אונ אליהו זענען טאקי ארויף אין דער הויך, אין דער ליפטען, ניין דיא כוונה איז נאר, זייא זענען ארויף העכער וויא אלע מענשין אין דער מדרגה פון שכל, פון חכמה, פון תורה, זעהט דיא חכמה פון דעם גרויסען תנא ר' יוסי, אז חאטש בייא אליהו שטעהט טאקי בפירוש "ויעל אליהו בסערה השמים (מלכים ב' ב' י"א), פון דעסט וועגען זאגט ער פארט אז דאס איז ניט דער פשט אויפין הימעל, אונ א כל שכן משה, וואס בייא איהם שטעהט גאר ניט דער מאנט דאס ווארט השמים, נאר וואס מאכט דאס אלעס אז מע לערענט אן א סדר, אן פאר־שטאנד, דער מלמד אליין איז אויך א גרויסער פראסטאק, ער ווייסט אויך ניט דעם אינטערשייד פון פשט צו דרש, ער איז אליין משוגע, אונ מאכט דיא קינדער אויך פאר משוגעים.

מע פאר קרימט געבאך דיא קינדער דעם שכל הישר, דאס קינד לערענט אפ גאנץ תורה, נא טוהט איהם א פרעג צו ווייסט ער כסדר דיא געשיכטע, פון אברהם אבינו ביז ווע איז אריין קיין ארץ ישראל? ניין ער הויבט גאר ניט אן צו וויסען, ער ווייסט יא עפעס, וואס? ער ווייסט אז בשעת מע זינגט דעם "ואני" (פרשה ויחי פ"ז) איז עפעס דא א מעשה, אז מען האט געטריבען דיא יודען פון ארץ ישראל אין גלות (איהר הערט וויא ער האלט שוין) זענען זייא געגאנגען אויף רחל'ס קבר. ער ווייסט וויא מען האט דעם ארון פון יוסף ארויס גענקריגען מיט א קונסט פון דעם טייך נילוס, מיט א בלעך וואס עס איז געוועהן אויף געשריבין אויף איהם "עלה שור". ער ווייסט נאך ווינדערלעכע זאכען, למשל: אז עוג מלך הבשן איז געוועהן הויך פון דער ערד ביז אין הימעל, אונ ווייטער פרעגט איהם בחרם ווייסט ער ניט פון זיין לעבען צו זאגען.

נא פארשטעהט זיך שוין זייער גיט, אז אזוינע קינדער ווערין גרעסער האבין זייא שטארק הנאה פון אזא פלוידערזאק וויא אינזער שיר השירים זאגער, ער מעג שוין אפילו קריכען אויף דיא גלייכע ווענט, אבי א שפיטצעל, אבי א קרימקייט, א שפאס אז עס איז דא זיבעציג פנימער ביי דער תורה, נא איז זיין שפיטצעל אפשר אויך פון דיא פנימער, פאר וואס גיט? דער מגיד איז אפשר א קליינער זנאכער? א קליינער שנאהרער? דער כלל איז, דער עולם איז געוועהן צו פרידען פון דעם דרוש אויפין העכסטען גראד.

עס איז שוין נאכט, עס איז שוין צייט דאווענען מעריב, אונ פארט געהן אהיים, באמת איז געהן אין קבר א סאך גלייכער, נאר וואס טוהט מען? פון עסען שמועסט מען שוין ניט, אבער שלאפען? איז אין דער היים אויך

נישטא

נישטא אויף וואס דעם קאפ צו לייגען, דאס בעט איז שוין אויך נישטא אין שטוב, דער צו איז נאך אין מיט'ן קאליכען, קלעהר אהין קלעהר אהער, מע מוז דאך געהן געווארווערין אהיים.

דער עולם האט געבאך אפ געזאגט וידוי הגדול, און זיך אנגעהויבען ריקען אהיים, מע געהט נעבאך זעהר צו בראכין, שרעקליך הינגעריק, צו שראקען פאר די שווארצע פיסקעס, וואס זענען שוין גרייט נאר אוים צו שיסען, אויף דער גאס גיסט א רעגען, א בלאטע איבערין האלז, ארום די שטיבער איז גאנצע לוזשעס, פון די רעגענס פערמישט מיט די אוים געגאסענע פאמיניצעס מיט קאליך, נא וואס קאן עס אבער העלפען? אריין אין שטוב מיט דעם רעכטען פיס, הלעבען נאר מבטיה, פינסטער און גליטשעק, דער ווינד יאגט און טרייבט פון די האלבע אויפענע פענסטער, אלע כלים פיל מיט קאליך, חושך און אנגעגאסען, עס איז נישטא אפילו וויא אנצעשפארען זיך.

„שוין געקומען ב"ה פאר א גאנצען טאג" האט זיך אנגערופען די זאגערקע, ער האט טאקי קיין צייט געהאט, מע ווייסט ניט זיינע געשעפטען, אזעלכע עסקים זאל האבין דער וואס לייקענט אין דעם וואס איך בין ניט ווערט צו דער מאנען, „ווער האט נאך איהם געשיקט?" נימיא וואלט ער שוין געוועהן ניט דער לעבען קומען, אזא גזלן, אזא רוצח, ער האט דאך אין זיך קיין יודעש גליד ניט, געוואלד: פאר פסח איינע אליין, וויא א שטיין, מע הארעוועט מע בייסט קריעה, קראנק איז ער געוועהן אויך זיין אין שטוב, עפעס העלפען טאהן, צו נעמען א קינד, אזא פנים זאלסטו שוין האבין וויא איציקיל, כפרה זאלסטו ווערען פאר זיין מינדעסטען נאגעל, ער האט זיך שוין געבאך גיט פאר קיהלט, ער איז טוידט קראנק א גוטען סוף זאל ער האבין פינ'ם היינטיגען קאליכען, — גאט זאל מיך ניט שטראפען פאר די רייד, הערט איהר נייבערלעך: איך וואלט שוין דעם רבונו של עולם מוחל געוועהן דעם עולם הבא, פון דעם פסח, אבי די צרות ניט זעהן, מע בעדארף דאך ניט פריהער וויא איצונד מוטער שרה איז געוועהן, זיא איז דאך די ערשטע פון די אמהות, פון דעסט וועגין, אז ישמעאל האט זיך געריצט מיט איהר בן יחיד, האט זיא זיך איינגעשפארט ביא איהר מאן אברהם, אז ער האט געמוסט ארוים טרייבין דעם זוהן ישמעאל מיט זיין מוטער הגר, קיין מלאכים איז גאר נישטא אויף דער וועלט, אפילו די מלאכים גופא, אז זייא זענען אראפ אויף דער ערד, דער צעהלט מען אויך פון זייא זייער שיינע זאכען, אז זייא האבין טאקי אויך געזינדיגט, א פשיטא שוין מיר זינדיגע מענשין.

„אפשר איז א שטיקעל סברא, אז מע זאל אנצינדען א שטיקעל ליכט, מע קאן דאך דא נהרג ווערען" האט א זאג געטאהן דער בעל הבית

אנצינדען

„אנצינדען זאל דיר א העלעשער פייער נאר א חוץ יודעשין שאדען" האט איהם תיכף גיענטפערט דאס ווייב, איך האב געהאט פאר וואס צו קויפען א ליכט? וויא געהסטו ארום? אין דער ערד זאלסטו שוין געהן אין גיכע צייטען, דאס איז אביסעל א העזה? א גרויסער גראף, עס געשוועלט איהם ניט, עס איז איהם פינסטער? טוה זיך א מעשה אן, א בעל הבית ביסטו? א הינד ביסטו, וואס לויפט אים אויף פיהר פיס, נאר טאקי אזא הינד וויא די, יוארפט א אוועק א שטוב פאר פסח אויף א גאנצע טאג, פרעגט איהם וואס און ווען, זאל ער אזויא וויסען וויא זיינע ביינער וועלין אהין קומען, וויא ער ווייסט אויף וואס פאר א וועלט ער איז, אזא עולם הבא זאלסטו האבין, וואס פאר אין עולם הזה איך האב זינד דיר דער קענט, די האסט מיר שוין געמאכט ב"ה ניט צו גאט און ניט צו לייטען, ווער עס דער זעהט מיך, פרעגט מיר אלעס „בריינדעלע" וואס זענט איהר עפעס אזויא חושך אויפין פנים, חוץ אייער שאדען אויף אלע יודען געזאגט געווארין, חלעבין אהן עין הרע ווער עס ווינשט אייך ניט זאל אליין ניט האבין, א באלעבאסטע פון א שטוב, אין אייגענע בהמה, אייער מאן אויך א שטיקעל מפרנס, קינדערליך דער לעבט, קיין בייז אויג זאל זייא ניט שאדען, נא וואסזשע פעהלט אייך? איהר זענט אפשר גלאט ניט געזינד?" פארשטעהט איהר שוין וויא דער עולם לעבט דאס אביסעל אין טעות, מע האט מיך טאקי וואס מקנא צו זיין, דער צעהלט דעם אנדערין די צרות וואס מען טראגט אופין הארצין, די שטוב איז זייא גרוים אין די אויגען, איך בין דאס כלומערשט די פינצטערע באלעבאסטע, וואס איז? זיין א פאריבאק ביא אלע שכנים, לסוף דער גאנצער הקדש 1) דער גאנצער עפוש איז אלעס אין שטוב, אט האט מען

שוין

1) אונטערין ווארט „הקדש" ווערט געמיינט אין דער ליטא און אין וואלין אין די קליינע שטעדטליך, אזא שטוב וואס איז פיל עפוש און שמוץ, ענגשאפט, קאלט, רויך, סיראסט, אלע פענסטער צו בראכין, אלע ווענט ארום געריסען, חושך און פינסטער, שווארץ וויא די סאזשע אין קוימען, איך ווייס אז אלע פילאלאגען וועלען זיך שטעהלען דובאם, פאר וואס רופט מען דאס „הקדש"? וואס הייסט הייליגקייט? נאר עס איז רעכט, די וועלט איז אויך ניט משוגע, אין די פאריגע צייטען און נאך עד היום אין פיל ערטער זענין די קראנקען הייזער וואס יודען האבין דאס גירופען „הקדשים" כדי צו פאר הייליגען זייא, איז גיוועהן די ערגסטע הייזער פון דער גאנצער שטאדט, זענען גיוועזין משונה פארלאזט און זעהר שמוציג, די שטאדט בעלי בתים האבין ניט אכטונג גיגעבען ניט אויף דער לופט פון דעם הקדש וואס עס איז גיוועזען א סם המות פאר די קראנקע, ניט אויף די איבעריגע

פאדלאסטען

שוין אַלֶע חֲדָרִים אוּיס גֶעקַאלֶעכְט, אוּנ דִיא שְׁטוּב הָאבִּין זֵייא גֶעלָאזְט אוֹיף מָארְגִין, וָואלְטֶען זֵייא נִיט גֶעוֶועהְן אַזוֹיגֶע שְׁלִימֶעזַאלְנֶעצֶעס, אִיךְ זָאג זֵייא אִין דִיא אוֹיגֶען, זֵייא מֶעגִין אוֹיף מִיר פָארִיבֶּעל הָאבִּין, וָואלְטֶען זֵייא נָאךְ הַיינְט גִיקָאנְט אָבְּוַואשִׁין דֶעם פָאל, וָואלְט מֶען דָאךְ שׁוֹין גֶעהַאט אֵיין אָרְט וִויא זִיךְ אָפּ צוּ רִיהֶען.

„הֶערְט אִיהְר וָואס אִיךְ וֶועל אַייךְ זָאגִין", הָאט זִיךְ אַ חַאפּ גֶעטָאהְן אַ שְׁכֵנָה, אַ גַאנְץ הוֹיכֶע אוּנ אַ דַארֶע, מִיט אַבִּיסֶעל אַ פַארְקְרִימְט מוֹיל, אֵיין פַארְקַאלֶעכְט טִיכֶעל אוֹפִין קָאפּ, אוּנ אַ קִינְד מִיט אַ גְרוֹיס בֵּייכֶעלֶע אוֹיף דִיא הֶענְד, (הַלֶעבִּין נִישְׁט קָשֶׁה אַשֵׁיינֶע מַלְכָּה צוּם סֵדֶר הַא?) „הֶערְט אִיהְר" אִיהְר וָואלְט נָאר צוּ מַיין לֶעבִּין גִיקוּמֶען וָואלְט אִיהְר שׁוֹין נִיט גֶערוּפֶען דֶעם אַנְדֶערִין שְׁטִינְקֶערֶען, שְׁטִינְקֶען זָאל אַייךְ פוּן דֶעם הַאלְז, אַז אִיר הָאט קֵיין גוּטְץ גֶעהֶערְט, זִיא מֵיינְט אִין אֱמֶת, אַז זִיא וֶועט מִיךְ פַאר מַסְרִין בֵּייא מַיין מַאן, זֶעהְט אִיהְר, אִיהְם הֶער אִיךְ דָאךְ גָאר פִּינְקְט וִויא דֶעם וָואס לוֹיפְט אַרוּם אוֹיף

פיהר

בַּאדְלָאסְטֶען וָואס דֶער הֶקְדֵשׁ מַאן מִיט דֶעם הֶקְדֵשׁ רוֹפֵא פְלֶעגֶען דָארְטֶען אָפּ טוּהְן, אוּנ נָאךְ יֶעצְט אִין כַּמָה קְהִלוֹת פוּן דֶער לִיטָא אוּנ וָואלִין גֶעפִינְט זִיךְ מֶענְשִׁין וָואס זֶענִין שְׁטַארְק בֵּייז אוֹיף דִיא פָארְמֶענֶע בָּאלְנִיצֶעס, זֵייא הַאלְטֶען דָאס פַאר אַ פַארְבְּרֶעךְ, וִויא מַאכְט מֶען דָאס חוֹזֶק פוּן דִיא אַלְטֶע הֶקְדֵשִׁים וָואס דָאס אִיז גִיוֶועהְן אַ מִנְהָג קַדְמוֹן.

דִיא הַיינְטִיגֶע הֶקְדֵשִׁים הָאבִּין דָאךְ בֶּאֱמֶת גָאר קֵיין פָּנִים נִיט, גִיוַואלְד! וִויא אִיז דִיא בְּלָאטֶע? פַאר וָואס שְׁטִינְקְט גָאר נִיט? צוּ וָואס בֶּעדַארְף מֶען אַזֶעלְכֶע הוֹיכֶע פֶענְסְטֶער? צוּ וָואס הָאט מֶען נָאךְ בֶּעדַארְפְט זֵייא אָפּ פַארְבֶּען? וִויא אִיז דֶער הֶקְדֵשׁ מַאן דֶער גַנָב? חַלֶעבֶען וִויא דִיא מַעֲשֶׂה אִיז, אִיז עֶר פָארְט גִיוֶועהְן אַ יוּד מִיט'ן פִּילֶען מוֹיל, אַ פְּרָאסְטֶער יוּד אַ פַאר צַייטִיגֶער נִיט וִויא הַיינְטִיגֶע פְּרַאנְטֶען, קוּקֶען נָאר אוֹיף טְשִׁיסְטָאטַא, אָט אַז עֶס אִיז בֶּעשֶׁערְט גִיוֶועהְן צוּ לֶעבֶּען אִיז מֶען אִין דֶעם הֶקְדֵשׁ אוֹיךְ גֶעזוּנְד גִיוָוארֶען, אִיךְ לַאךְ פוּן דִיא אַלֶע שַׁארְלַאטַאנְסְקִי פָארַאדְקֶעס, דָאס פַּאסְט גָאר נִיט פַאר אַ יוּדֶען...

בְּקִיצוּר יֶעצְט קָאן מֶען שׁוֹין פַארְשְׁטֶעהְן וִויא אַזוֹיא דָאס וָוארְט „הֶקְדֵשׁ" אִיז גִיוָוארֶען אַ טִיטוּל אוֹיף אַ שְׁטוּב אַ חוּרְבָּה, אַ עִפּוּשׁ, אַ עֶנְגְשַׁאפְט, אוּנ הָאטְשׁ יֶעצְט אִיז שׁוֹין ב"ה אִין פִיל עֶרְטֶער גְרוֹיס אַרְטִיגֶע בָּאלְנִיצֶעס, אִיז נָאךְ בֵּייא דֶעם עוֹלָם דָאס וָוארְט „הֶקְדֵשׁ" אַ שִׁימְפְּפוָוארְט, דָאס וֶועט בְּלַייבֶּען לְמַזְכֶּרֶת עוֹלָם אַז עֶס זָאל נִיט פַאר גֶעסִין וֶוערֶען דֶער אַלְטֶער פַארַאדָאק פוּן יֶענֶע הֶקְדֵשִׁים, אוּנ מֶע זָאל שְׁטֶענְדִיג מַאכֶען דִיא בְּרָכָה „בָּרוּךְ מְשַׁנֶה הָעִתִּים!"

פִיהְר פִים, וָואלְט אִיךְ שׁוֹין בֶּעדַארְפְט אַזוֹיא מוֹרָא הָאבִּין פַאר מַיינֶע זִינְד, וִויא אִיךְ דַארְף מוֹרָא הָאבִּין פַאר מַיין מַאן, נָאר גְלַאט עֶס פַארְדְרִיסְט, וָואס מִישְׁט דִיא דָא אַרַיין דֶעם אַנְדֶערֶען? זִיא מֵיינְט טַאקִי אִין אֱמֶת, אַז זִיא אִיז דָא דִיא גְרוֹיסֶע פְּרִיצֶע, אוּנ מִיר זֶענֶען אִיהְרֶע פָארַאנְגֶעס? מַיין מַאמֶע הָאט גֶעהַאט אַ סַאךְ שֶׁענֶערֶע הַייזֶער פַאר דִיר, דֶער מַאמֶעס אָבְּטְרֶעט אִיךְ בֶּעט אִיבֶּער אַייֶער כָּבוֹד, אִיז גֶעוֶועהְן אַ סַאךְ שֶׁענֶער וִויא אַייֶער גְרִיבּ, פוּן דֶעסְט וֶועגִין פְלֶעגְט זִיא גָאר נִיט מַאכֶען אַזַא בְּרֵייטֶען אוֹיפְצִיג, אוּנ בִּפְרַט גָאט זָאל מִיךְ נִיט שְׁטְרָאפֶען פַאר דִיא רֵייד, אַזַא חוּרְבָּה וִויא דָאס אִיז! אִיךְ הָאב זִיךְ נָאר אַ גַאנְצֶע טָאג אוֹיפְגֶעהַאלְטִין, רַק זִיא שְׁטֶעכְט זִיךְ, נָאר זִיא בְּרֶעכְט זִיךְ, עֶס גֶעשְׁוֶועהְלְט אִיהְר נִיט, פְרֶעג וָואס? זִיא אִיז אִין כַּעַס אוֹיף גָאט וָואס עֶר הָאט גֶעמַאכְט פֶּסַח בֵּייא יוּדֶען.

„נָא כַּפָּרָה, הֶערְט שׁוֹין אוֹיף הָאבִּין צוּ טָאהְן אֵיינֶער מִיט דֶעם אַנְדֶערִין, צִינְד בֶּעסֶער אָן פַארְט אַ שְׁטִיקֶעל לִיכְט, וֶוער עֶס הָאט" הָאט זִיךְ אָנְגֶערוּפֶען אֵיינֶער אַ שָׁכֵן גָאר מִן הַצַד, „דִיא הָאסְט אַ גְרָאשֶׁען, גֶעה אוּנ קוֹיף" גֶעהְן זָאלְסְטוּ שׁוֹין אָהְן אַ קָאפּ, הָאט אִיהְם תֵּיכֶף וּמִיַד גֶעגֶעבִּין אַ תְּשׁוּבָה זַיין וַוייבּ, אוֹיךְ אַ מֵינֶקֶת, אוּנ דַוְקָא נִיט קֵיין יְפַת תּוֹאַר, נָאר גְלַאט אָהְן חֵן, וָואס בַּארְפְסְטוּ דִיא לִיכְט? וָואס הָאסְטוּ דָא נִיט דֶער זֶעהְן? פְרֶעסֶען וֵוייסְטוּ דָאךְ אַז עֶס אִיז נִישְׁטָא וָואס, אָט אִין וִוינְקֶעלֶע לִיגְט דִיא פֶּערֶענֶע, לֵייג זִיךְ אוּנ שְׁטֶעה טַאקִי נִיט אוֹיף, פוּן מַיינֶעט וֶועגֶען.

בְּקִיצוּר, יֶעדֶער הָאט גֶעהַאט זַיין פְּסַק, דִיא שֵׁרוֹת גֶעבַּאךְ, אִיז גֶעשְׁטַאנֶען דִיא גַאנְצֶע צַייט גָאר אַ פַאר שְׁמַאכְטֶע, קְלָלוֹת אִיז ב"ה דָא, נִישְׁט צוּ פַאר זִינְדֶעגִין, עֶס אִיז אָבֶּער נִישְׁטָא וֶועמֶען צוּ שֶׁעלְטֶען, דֶער מַאן דֶער וֶועכְטֶער, אִיז קְלִיגֶער עֶר קוּמְט גָאר נִיט אַהֵיים שְׁלָאפִין, עֶר שְׁמֶעקְט גָאר נִיט, עֶר וַוייכְט דִיא שֵׁרוֹת וִויא אֵיין עִפּוּשׁ, נָא הָאט זִיא גְרַאדֶע דֶער זֶעהְן, אַז דֶער הָאהְן הָאט אִיר אָנְגֶעפַייפְּט אִין דֶעם יוֹיךְ טֶעפֶּעל, דָא הָאט זִיא אִיהְם גֶענוּמֶען זִידְלֶען שֶׁעלְטֶען, זִיא הָאט מִיט אִיהְם גֶעשְׁמוּעֶסְט אַקוּרַאט וִויא מִיט דֶעם מַאן, זִיא הָאט זִיךְ אַזוֹיא פַאנַאנְדֶער גִיקָאכְט, אַז זִיא הָאט זִיךְ גָאר פַאר גֶעסֶען אַז זִיא רֶעדְט דָאס מִיט אַ הָאהְן מִיט אַ שְׁטוּמֶער צִינְג, זִיא הָאט אִיהְם אַלֶעם אוֹיס גֶעוָוארְפֶען וָואס זִיא הָאט גִיוָואלְט זָאגִין דֶעם מַאן דֶעם וֶועכְטֶער, דֶער כְּלַל אִיז, זִיא הָאט גֶעבַּאךְ דֶער מִיט אוֹיךְ וִויא עֶס אִיז יוֹצֵא גֶעוֶועהְן, אַבִּי נִיט לֵייגֶען ז.ךְ חַס וְשָׁלוֹם נִיכְטֶער.

דֶער נָאךְ, אַז דֶער רַעַשׁ אִיז אַבִּיסִיל גִישְׁטִילְט גֶעוָוארֶען, הָאט זִיךְ דֶער גַאנְצֶער עוֹלָם, אִין דֶער פִינְצְטֶער נִיט אוֹיס גֶעטָאהְן דִיא בְּלָאהְטִיגֶע קְלֵיידֶער, גֶעלֵייגְט שְׁלָאפֶען, אוֹיף דֶער עֶרְד, אִין קֶעלְט אוּנ נַאסְקֵייט, אַרוּם אוּנ אַרִים זֶענֶען דִיא עוֹפוֹת, אוּנ מַאכֶען נְקִיּוֹת, מִיט אֵיין וָוארְט, עֶס אִיז אַ בֵּית נִיחוֹחַ, מֶען הָאט קָאם דֶער לֶעבְּט טָאג, דִיא מַאנְסְבִּילֶען גֶעבַּאךְ הָאבִּין

זיך מיט גרויס אנגסט ארויס געהאפט אזויא וויא פון א תפיסה, גלייך אין בית המדרש אריין דאווענען.

נא, עס איז שוין ב"ה דינסטאג א גיטער טאג, אלע האבין מסכים געוועהן אז מען זאל געהן תיכף בעשטעהלען ווייץ אויף פסח, א גאנצע טאג איז יעדער ארום געלאפין פון איין מיהלנער צום אנדערין, גיטראגען פראבעס צום רב. קאם פאר נאכט האט יעדער געענדיקט מיט א מיהלנער אויף ווייץ, גינומען א פראבע אין דער קעשענע, און גיט פאר שלומפערט ביז אין נארטעל, פאר נעצט פון רעגען, פוהלע שוך מיט בלאטע, טויט וויא אלע טויטע פון הינגער, יעדער האט זיך קאם פארשלעפט אין בית המדרש, געדאווענט מנחה, געהערט אביסעל זאגן שיר השירים, געדאווענט מעריב, און ווייטער צו הויז, נאר שוין מיט א פריילעכע מינע איז ב"ה יעדער גיקומען אהיים.

גוט נאווינד! אט ברוך השם פארט גיעקט מכה דעם ווייץ, דיא זעהסט דיא פראבע? דיא ביזט דאך מעהר מבין אויף דעם? „א דאגה, אבי כשר" נאר געזונדערהייט זאל מען עסען אן צער, פסח קוקט מען ניט אויף שיינע, „וועו וועט מען דאס מאהלען לכזל?" איך ווייס? ער זאגט מארגען, „זאל ער אזויא געזונד זיין, דעם ערשטען ליגען זאגט ער?" „נאר א כפרה אבי בעשטעלט", האט זיא גיענטפערט אויך מיט א שמייכעלדיגער מינע.

אין שטוב איז שוין אויס גיקאליכט, אויס געוואשען דער פאל, אויס געשפרייט מיט הייא, וואס מעהאט ארויס גענומען פון דיא בעטען, אין יעדער חדר ליגט שוין דאס ביסעל חמץ אין א רעשעטע, אין א ווינקעל, אביסעל אויס געהייצט דעם אויווען, שוין פארטיג דיא וועטשערע, דאס הייכט, וואסער מיט רעטשענע גרויפען. — דער עולם האט זיך צו זעצט אויף דער ערד לעבען דיא רעשעטעס, און גיגעסען געשמאק דעם קרופניק מיט ברויט, וויא נאך א קרענק, זייער רוהיג, עס איז שלום ושלוה, אביסעל געשמיעסט מכח דעם באקען מצה, און וויא פיל וועט דאס דארפען קאסטען, וויא פיל געלד מע ברויכט נאך האבין אריין צו ברענגען דעם גאנצין פסח אין ארדענונג, ברוך משנה עתים! א נאכט צו א נאכט איז ניט גלייך.

אבער האט ניט קיין טעות, איהר קאנט אפשר טראכטען אז עס וועט שוין אזוי שטיהל און רוהיג זיין ביז יום טוב, ניין, עס וועט זיך נאך טאהן אויף טיש און אויף בענק, נאר וויא זאגט מען עפעס א ביי שעה איז אויך גוט, לעת עתה אין שטוב איז ריין און ציכטיג, אויס געבעט דאס בעט־געוואנד אויף דער הייא, און דער עולם שלאפט וויא דיא פירשטען. —

עס איז ווייטער טאג, דיא מאנסבילען דאווענען, און דיא ווייבער האבין זיך גענומען קאכען א קרופניק מאקי מיט קארטאפעל, חלעבען, עס איז פארט גוט אופין הארצען, עס איז שוין פארט אויף א אשטייגער, „יעצט קאן מען

שוין

שוין האפען אז עס וועט שוין פארט אפשר זיין פסח", האט געזאגט דיא גלאטשערקע, אט וואלט נאך גאט געהאלפין אז מע זאל שוין בעקומען דאס מעהל בכשרות אין שטוב, שטענדיג האב איך מורא פאר דער מיהעל, עס טרעפט זיך אל תפתח פה לשטן אפט און אפט סבות, נאר מן השמים וועט גאט העלפען, הערט איהר, איך האב אזויא הנאה, איך קוועהל גאר זאג איך אייך פון מיין זעקיל, מאקי גאט האט מיר צו געשיקט, איהר וועט לאכען, איך האב פיינד א גראבין זעקיל. —

אין דיא רייד זענען אנגיקומען אלע מאנסבילען פינ'ם דאווענען, און מע האט זיך גינומען מיט חשק עסען דעם קרופניק, עס איז פון זייא שעור דיא נשמה ארויס פון שמחה, אז זייא האבין א מיש געטאהן מיט דעם לעפעל און האבין פליצלונג דער זעהן א האעס יאוועט זיך א קארטאפעל, זייא האבין זיך אין אמת דערויף גאר ניט גערעכט, פיל פון דיא שכנים, וואס זייא זענען גיוועהן שטיקלעך פלוטעס, האבין זיך ניט גיקאנט אויפהאלטען פון שמחה, האבין אויס געשריגען „קארטאפעל! קארטאפעל!" מיט דעם אייגענעם קובאש וויא קאלאמבוס מיט זיין חברה האבין אויס גישריגען „ערד! ערד!" בשעת זייא האבין דער זעהן דיא יבשה דעם ערשטען מאהל אויף זייער רייזע. באלד נאך דעם עסען איז דער עולם געגאנגען מיט גרויס שטאלץ אין מיהעל אריין. —

7.

איין געשפרעך אין דער מיהעל.

ביא יעצטיגע צייטען על פי רוב איז מען שוין ב"ה פטור גיווארין פון דעם גלות, פון דיא פערד מיהלען, מע געהט פשוט אריין אין א סקלאד פון מעהל, און מע הייסט זיך אפ וועגען למשל 2 פוד קמח של פסח, דאס מעהל איז קלאהר, פיין, ציכטיג און ליכטיג, און אין צווייא שעה ווערט שוין דער פון מצה, און די סצענע נעמט איין ענדע, אבער ניט אזויא איפין האט זיך געפיהרט אין דיא פערד מיהלען, דארטען איז בלאטע איבער דיא אויערען, קאלט און חושך, אז עס קלאפט און טרעסילט זיך איין צאהן אן א צאהן, דיא מיהעל איז פיל מיט מענשין, יעדער וואלט שוין גערן פטור גיווארען, מע זאל שוין אפ מאהלען זיינע ווייץ, פון יעדער גביר זיצען מקבלים און היטען אז עס זאל זיין בכשרות, מיטעלע בעלי בתים זיצען נעבאך אליין מיט דיא ווייבער, קולות קללות און זידעלערייא פליהעט פון אלע זייטען, דער וואס

איז

איז מעהר חשוב, אדער מעהר עזות פנים, יענער וויים מאהלט מען פריהער, יעדע פרויא פאר שעלט דעם מאן דיא ביינער, פאר וואס מאכט מען פון איהם חוזק, מע קריק זיך מיט'ן מיהלנער, איינער דעם אנדערען מאכט צו קויט אונ צו בלאטע, „וויא געפעלט אייך דער עזות פנים? איהם דארף מען אויך נאך אנקעגען טראגען דעם וויין?" זייער א גוטער צאהלער? אזא יאהר זאל ער האבין, מיר דאכט אז עס מוז מיר נאך קומען א רעשט פון פאר א יארען, „אויב דיא ווילסט קאנסטו זיך נעמען דיין זעקיל אונ געהן אין איין אנדערע מיהעל, איך באדארף ניט אזעלכע קונים", האט אויסגעשריגען דער מיהלנער מיט גרויס שטאלץ, „א שר, א רוח, אין דייגע ביינער אריין דיא שכור" האט זיך א חאפ געטאהן דאס ווייב, פון דעם געזידעלטען, „איך וועל דיר באלד דיין טרפה פיסק פאר שטאפען" וויא געפעלט אייך אזא יונגאטש, אזא עם הארץ, אזא מיהלנער יונג, ער זאל האבין א העזה מבזה זיין מיין מאן בפני כל עם ועדה, געלד בין איך איהם שולדעג? אט אזוי ווערט מען דאס פארשווארצט אז מע האט א מאן א באנק קוועטשער, (דאס זאגט זיא מיט נאוה) א שליםעזאלניק, אט זיצט ער אין צרות אונ שטומט, מיין כח זאל ער האבין דער יונגאטש דער גראבער יונג, וואלט ער שוין מיר ניט געהאלטען א גאנצען טאג, עס האט מיר שוין אויס געקוועטשט דיא נשמה דא זיצענדיג, גאט זאל מיך ניט שטראפען פאר דיא רייד, איך וואלט בעסער געזעסען אין א אבטרעט איידער אין דעם עפוש, נא נא, פון יעדער שווארץ יאהר ברויכט מען דאס ליידען „אלע ווייטעקין, אלע צרות זאל אויס געהן צו זיין קאפ", פיהרט אונ פיהרט מיך שוין צוויא טאג, אט אט, אט אט, אונ עס הייבט זיך גאר נישט אן, איך בעדארף איהם אויף טויזינד כפרות, לאמיר געהן.

„אין אמת", האט זיך אנגערופען אנאנדער יוד, וואס ער לויפט שוין אויך געבאך נאך צוויא טאג „פאר שטייא איך ניט", פאר וואס זאל מען טאקי ניט ניטצען דאס מארעמיינסקע מעהל, וואס מע ברענגט פון וואלין? עפעס אנדערע מענשין געסען דאך יוא דיא מעהל, חלעבען שייגע וויא גאלד, אונ ניט טייער אויך, אונ וואס איז דאס ווערט אז מע וואלט פארשפארען האבין דעם גלות? למשל איך בין דאך ניט א יודענע, איך וועל זיך ניט קריגען מיט דעם מיהלנער, איך ווייס אז ער וועט אויף מיר קיין כבוד ניט לייגען, אט שווייג איך, אבער אין אמת וויא פיל קרענקט דאס מיר, זיץ אונ זיץ ניט געגעסען נישט געטרונקען, אין קעלט אונ נאסקייט, אט איך האלט זיך עפעס ניט שעמען פאר מענשען, חלעבען איך וואלט א שפייא געטאהן אויף איהם מיט זיין פראנצעוואטע מיהל, אונ איך וואלט טאקי ליבער גענומען דאס וואלינער מעהל, וואס איז? דאס געהט דאך מיט א הכשר? אימעדים איז מען יודען.

„איהר זעהט דאך", האט זיך אן גירופען נאך א יוד א צו פרויערנער,

דער

דער רב זאל לעבין איז עפעס א גרויסער מקפיד אויף קמח חויץ, ווערליג איך האב גיהערט וועט מען מארגען אויס רופען אין אלע בתי מדרשים אז מע זאל טאקי בשום אופן ניט ניטצען דאס פרעמדע מעהל, איהר מיינט א חויץ דעם גליכט זיך עפעס משנה זיין א פארצייטיגען מנהג? אונ בפרט אין דיא דינים פון פסח.

„שווייגט מיין ליבער ר' יוד", האט זיך אן גירופען דער ערשטער, נא גישמער, איהר זעהט דאך אז מע קויפט פארט אנדערע מענשען דאס מארעמיינסקע מעהל?

„זעהט איהר דאס פארדריסט שוין מיר אויף אייך", האט ער איהם ווידער גיזאגט, עפעס א רעכטער מענש קויפט דאס מעהל? גלויבט מיר איך וואלט ביא זייא מורא האבין עפעס פאר זיבען אים פסח, אלעס הייסט א יוד? ווער קויפט? אבער איין אקציזניק, ווייטער א רוסישער שרייבער אונ דיא בערלינער לייט.

„נא אדרבה!" פרעגט נאך אמאהל דער ערשטער, זאגט מיר וואס איז באמת דער חשש אין דיא וואלינער מעהלען? איהר זאגט אז דאס איז א מנהג קדמונים? עס איז ניט כדאי נאך זאגין דיא רייד פון דעם אפיקורוס, אבער באמת א קלאג ניט איהם, א קאפ פון אלע קעפ, ער איז ניט גערעכט אין אסאך זאכען? וואס איז דער פשט א מנהג, דיא תורה האט געהייסען דווקא קויפען אליין וויץ אונ מאהלען מעהל? דיא תורה האט נאר געהייסען מיזאל ניט עסען קיין חמץ אונ עסען מצה, נא וואס מאכט דאס אויס, צו קויפען וויץ ביא איצקען דעם עזות פנים, אדער גרייט מעהל — הערט נאר, מע טאהר ניט חושד זיין א תלמוד חכם, אבער צווישען אונז זאל דאס בלייבען, דאס איז נאר א מלאכה פון דיא היזיגע מיהלנער, איך וועל אייך ניט זאגען ח"ו אז זייא האבין טאקי פשוט דעם רב אליין אריין געריקט עפעס אין האנד אריין, נאר מיט דיא דיינים אונ מיט'ן ב"ד שמש דעם יונגאטש, אונ אגב מיט דער רעבעצין איז געוויס א מלאכה, אט מיט אזעלכע זאכען ברענגט מען ארויס אנדערע מענשין פון דיא כלים.

איהר האט גיהערט דעם גאנצען שמועס פון דעם אפיקורוס, ער איז טאקי אפילו א גרויסער יונגאטש וואס זאל מען דא זאגין? נאר אין פיל זאכען איז ער כמעט ניט אומגערעכט, איהר ווייסט ער קאן גוט לערנען, דעם שוחט'ס שטיף זוהן האט ער מנצח גיוועהן, ער האט איהם גאר ניט געהאט וואס צו ענטפערין, ער איז אפילו אויך גערעכט, מע טאהר ניט על פי דין א ויכוח האבין מיט א אפיקורוס ישראל, נאר וויא דיא מעשה איז, מע טאהר דאס ניט זאגין, עס איז טאקי גאר נישטא קיין אמת, נאר א כפרה מע מוז שווייגען, מע ברויכט פאר שווארצט צו ווערין, א ווייטיג איז דאס אונ שווייגען מוז מען.

איהר

איהר מיינט מיט אונזערע קינדער פירען מיר זיך דען וויא מע ברויכט זיך צו פירען נאך דער צייט? חלעבען אז מע וואלט מאקי יעדער קינד אויס גילערענט עפעס א וויסענשאפט, א מלאכה, וואלטען זייא פאר שפארט זיטצען שטענדיג אופן מאטענס קארק. זעהט! אונז איז עפעס גוט זוכען דאס שטיקעל ברויט פון ווינד? וויא פיל פרנסות האט געבאך א יוד ביז ער פטערט איבער דיא נארישע וועלט, אט איז ער א חלפן, אט א קרעמער, פליצלונג גאר א שדכן, א שטיקעל מעקלער, האנדעלט אונטער אביסעל מיט לאטערייע צעטלען, אלע עטליכע יאהר אביסעל אן גיזעצט, אין מיטין אפט א איזבארשטשיק, גאר שלעכט ווערט ער א מלמד, געהט ער צינויף געמין ארץ ישראל פישקעס, לסוף אז עס געהט שוין אויס אלע המצאות פארט ער גאר קיין ארץ ישראל רייבט זיך ארום כותל מערבי, האפט זיך א מאהל אראפ צו רחל'ס קבר, זאגט קדיש נאך יודען בעזדעטניקעס, גיט קיין שלעכטע עסקים הא? און פון דיא אלע געשעפטען לעבט ער אין גרויסע צרות, אין ענגשאפט, אין דחקות, און וואס מאכט דאס אלעס? אז מע איז פוסטע מענשען, מע טויג ניט ממש אפילו א קאץ איין עק צו פאר־בינדען, און בפרט אז מע זעהט ארום וויא דיא אלע נארישע פלאנען ווערען בטל ומבוטל.

זייער גוט האט ער גיזאגט, געשוואלען זאל ער ווערין, „סיידען דיא צייט וועט דאס אליין איבער מאכען, עס געהט שוין דער צו", עס איז אבער אין אמת, וויא פיל פרנסות איז שוין אונטער גיגאנגען אין אונזערע צייטען, עס איז שוין ניט דא דיא פוילישע פאמעטשטשיקעס וואס האבין גאר גיט געפיהלט דיא ווערטה פון געלד, ניט דא דיא ישובניקעס, דיא בריא הייזער, דער גרויסער זול איף יעדען פרעדמעט, דאמאלס האט מען גיקאנט לעבען מיט 5 גילדען א וואך, וואס היינט קאסט א מענשין א פאר שטיקעל קלאסין האט מען גיקאנט האבין דאמאלס צו לעבין 4 חדשים, אבער יעצט איז שלעכט, און עס וועט נאך אלע מאהל ערגער זיין, דיא באהנען מיט דיא טעלעגראפען האבין איבער גיקעהרט אלע געשעפטען, מע מוז יעצט זיך געבען אנדערע מיטלען צום לעבין, דאס וועט שוין אבער זיין פארבינדען מיט וויסענשאפטען, גלאט מענשין וויא מיר זענין, טויגען כלל ניט צו אלע היינטיגע עסקים.

אט דער וויל האבין מיר זיך אביסעל פאר שמועסט און עס איז שוין מנחה צייט, דער יונגאטש האט היינט ווייטער ניט גיקאהלען דיא ווייץ, אט אזויא ווערט מען דא פאר פאלען, שוין צווייא קאלעכדיגע טעג — איך בין גאר ניט געזונד לא עליכם, דאס קאליכען האט מיך גאר גיהארגעט, איך האב זיך פאר קיהלט, גריזאטע איז ברוך השם דא פון אלע זייטען, דאס

ווייב

ווייב מאכט גאר דעם טויט, דיא פרנסה איז נימער ערגער, אט גריזעט זיא דעם מאן.

וויא מיינט איהר וואס פאר א פסק איך וועל דא האבין פון מיין ארורה אז איך וועל קומען אהין דעם מעהל, זיא איז געבאך אויך גירעכט, זיא וואלט שוין גערען ענדיגען מיטין באקען, נא פרעג איך אייך וואס קאן איך העלפין? איך זאל זיך אויף שלאגען מיט איהם וויא דיא אלע פראסטאקעס? — א גוטע נאכט, מע מוז פארט געהן אהיים, הלוואי וואלט מען תאטש מארגען פון איהם פטור ווערין בשלום.

נא ליבע לעזער, וויא מיינט איהר? וואס טוהט זיך פארט יעצט אין אלע הייזער? א חורבן א קלאג, דיא ווייבער וויינען, מע שעלט און מע קריגט זיך, און נאך מעהר צינד זיך אהן דאס פייער אז מע ברענגט אפ דאס מעהל פון איין שכנה, אט דא צו קאטשען זיך אלע ווייבער, מע שלאגט זיך קאפ אן וואנט, מע הארגעט און מע שלאגט דיא קינדער אז זייא ביטין עסען בשעת מעשה, א שפאס אזא עת צרה? דאס זעקיל איז גיבליבען נעכטיגען אין דער מיהעל, דיא מאגען בעהאלטין זיך געבאך אין דיא נארעס, ליגען אויף דער ערד צוזאמען מיט דיא הינדעקעס, איך בעט אייך מחילה אין טינוף, זייא האבין מורא א מויל צו עפענען, אט אין אזויגע קולות און געפילדערס האט מען פאר בראכט ביז האלבע נאכט, עס איז שטיל גיווארין, דער עולם ליגט אין גיהאקטע ווינדען קיינער האט קיין אויג ניט צו גיטאהן, קוים דער לעבט דעם טאג, גלייך אלע ווייבער אין מיהל אריין מיט בעס, יעדע יודענע מיט א פארטיגען דרוש, גוט מכבד צו זיין דעם מיהלנער, אזויא וויא ער איז ווערט.

דיא מאנקבילען האבין אפ געבאוינט איך גלייך אין מיהעל אריין, א גאנצין טאג דארטען פאר בראכט, עס איז גענוג גיוועזן בעס און קריכה, גאר אבי פטור גיווארין, דער משרת פון מיהעל טראגט שוין למזל דאס מעהל, דער מאן מיטין גלעטערין בחור געהין נאך נאכין זעקיל שרייט בייא זייא, קיין דאס אפ עס זאל זיך ח"ו ניט טרעפען עפעס א סיבה, דאס מאהל... גיבאך גאנץ שטארק אופן וועג פון מיהעל נאך הויז, דער משרת... זיא און איז מבטיח אז ער וועט ברענגין בשלום דאס מעהל, ... ער איז שוין אין דעם כמעט גאר א שפיצעאליסט, א שמחה א נחת, דאס זעקיל איז שוין ב"ה אין שטוב אריין בשלום, עס שטייט שוין אין א ווינקעל אויף א בענקיל של פסח מיט פרישען הייא אונטער גיבעט, פאר דעקט מיט דעם מאנ'ס פלאשטשין[1] דער כלל דאס זעקיל איז שוין דא.

זייער

[1] עס איז חלעבין א יושר געקאנט צו מאכען דעם קינפטיגען דור מיט דעם פלאשטשין, אין יענע יאהרען וואס יודען זענען נאך ניט גיגאנגען אין

טיך

זייער שטרענג האט מען פאר זאגט אלע קינדער אז מע זאל זיך ניט דרייען ארום דעם זעקיל ח״ו מיט חמץ, מע זאל פון איהם ווייכען וויא פון עפוש, נאר וויא מיינט איהר? קאן מען עפעס א קינד אויף האלטען? וויא פיל קלעפ, פעטש אונ קולאקעס, האבין געבאך גיקריגען דיא קינדער זייא צייט וואס דאס זעקיל איז גישטאנען אין דעם ווינקיל, בייא דיא קינדער ווייזט גאר דאס זעקיל ניט אויס פאר אזא שטארקען מיוחס, זייא ווייזט אויס אז דיא עלטערין זענין משוגע גיווארין, שרעקין זיך גאר פאר א זעקיל מעהל!

אהין א הער, דער עולם וויל עסען, מע געהט געוואר ווערין צו דער רעשעטע זעהן דעם מאגאזין פון דעם חמץ, עס איז אבער ב״ה שוין קיין ברויט אויך נישטא, עס ליגט נאך עפעס א האלב ברויטעל א פארקאלעכטס שוין דאר אונ טריקען, מיט וואס עסט מען דאס? איז גאר קיין ריידע, מע געהט פשוט אויס פון הינגער, דאס גאנצע שטיקעל נחת איז נאר פון דעם זעקיל וואס איז שוין ב״ה אין שטוב, פון גרויס הינגער האט יעדערער גענומען א שטיקעל ברויט אנגעריבען מיט א קנאביל, אונ איבער געריבען דיא צעהן, עס איז שוין דאנערשטיק בייא נאכט, דיא ווייבער האבין פאר ראשטשינעט חלה, א נידער געשטעלט אויך בייא דער רעשעטע, אונ מע געהט שלאפען, טשוט נאר טאג, איז מען שוין אויף געשטאנען, א קאטוועס ערב שבת הגדול! דער מות קעהרט זיך, עס ציטערט ממש אויף יעדער פרויא דיא הויט.

איך זאג אייך דעם אמת, גאט זאל אזוי אפ היטען אלע יודען פון בעש אונ פון מהומה, עס זאל זיך ניט טרעפען וויא עס טרעפט, איך האב שוין כמה מאהל בייגעוואהנט צלעריליא אומשטענדע, האב איך נאך ניט גיהערט

אזא

טוך האט דאך כמעט יעדער בעל הבית גיהאט א פלאשטין פון טוך, א מאהל פלעגט ער אין איהם פארען ערגעץ אין א דארף אריין, אויף א יריד, געהן פלעגט ער אין איהם אין קרחין אלע ערב שבת, צו דעקין מיט איהם דאס גיקעכטס אויפן אויווען פרייטאג צו נאכט׳ס, אין דעקין מיט איהם דיא דייזשע אז מע פלעגט פאר ראשטשינען ברויט, אונ כמה מאהל אין סוכה אין א גרויסען שלאקס רעגין פלעגט מען איהם ארויף טאהן אויפן קאפ אונ געהן מאבין קדוש, דער כלל איז אין יעדער שטוב כמעט האט זיך געמוזט גיפינען אזא פלאשטין, עיקר שבתי, בייא דעם מאכען דיא הושענות אין דער סוכה פלעגט מען אויך ארויף האפען אויף זיך דעם דאזיגען פלאשטין, דיא געבט זענין שוין דאמאלס קאלט, אין א פיטער בינדען הושענות איז עפעס ניט כדאי, אונ ווידער זענין נאך דיא פיטערס על פי רוב ניט אויסגעלאדעט, נא איז דער פלאשטין וויא געבוירען דער צו — אט מיט דעם פלאשטין האט מען דאס זעקיל הקדוש אויך צו גידעקט, תלעבען מאכי א זכיה.

אזא בעש אזא פינסטערע מהומה וויא אין דיזען פרייטאג. געוואלד געשריגען וואס דא האט זיך געטאהן, אונ וואס איז געוועהן דיא רעכטע מורא? אלעס פאר דעם זעקיל, יעדערע האט דאך געמוזט מאכען דיא חלה אין דעם אייגענעם חדר וויא דער ר׳ זעקיל שטעהט, א שפאס אזא א קאנטראסט, דיא חלה מיטין זעקיל? א סאך ערגער וויא פייער מיט וואסער, היינט שטעה אונ היט? מע ברויכט אבער געהן צום אויווען אויך, אונ דא דיא קינדער מיט דיא עופות דרעהן זיך שטארק ארום, עס איז אין אמת געקומען פון בריק אין וואסער. — אלע פאר שעלטען זיך דאס לעבען, אין שטוב איז הוא הא, מע הערט ניט וואס מע רעדט, נאר מע שעלט זיך, נאר מע פלובט, עס פאלט בייא יעדערער פון דיא הענד טא א חלה טא א בילקע.

דיא באלעבאסטע שטעהט בייא דעם אויווען, דיא קאפקע פאר קאשערט, אזוי וויא בייא אגרויסען מפולפל דיא יארמולקע, טראפען שווייעס טריפט פון דעם שווארצען שטערען, דיא באקען רויט וויא פינק (מעשה יפת תואר), ארבייט מיט אלע כלים, דא ריקט זיא, דא שטורעט זיא, דאס כמ״ל שוויבעלט אונ גריבעלט, שעלט אונ זידעלט אלע שכנים, אגב אורחא איבער גיקעהרט א פאר טעפליך, הינטען ארום מיט דער לאפאטע שיער ארויס גענומען א אויג פון א קינד, „א קלאג צו מיין קאפ, מיר פאר דיר״ האט א געשרייא געטאהן דיא מוטער פון דעם קינד, „עס איז שוין א קאליקע, א בראך צו מיר״ זיא שטעהט מאכי וויא א רוצח לעבען אויווען, איידער אזא לעבען בעסער א טויט, א וויי טאג איז מיר, ווייז נאר דאס אויגעלע, א שטעבענש דער מאמע, ער לאזט זיך גאר ניט צו רירען, געוואלט וואס טיהט מען? איך וועל זיך שטעבען, איך וועל זיך הענגען, נשמה מיינע, געוואלד עס נעמט מיר טויט הלשות.

דיא שרות איז דער ווייל געלאפען אונ האט געבראכט דיא שפרעכערין, זיא האט איהם אנגעשפיגען אין אויגעלע, דרייא מאהל ארום געפיהרט מיט א מעסער, געזאגט עפעס אויך, עס האט זיך געוויזען טרערין פון אויגעלע, נא נישקשה עס וועט זיך שוין אויס שטעהן מאכט ניט קיין קולות, דאס קינד שרעקט זיך געבאך, א כפרה דיא חלה, געהט מיט איהם צו אייך אין חדר אונ פאר שלייפט איהם. — אין אמת אז מע געהט ארויס בשלום, אין דיא מהומה טעג, דארף מען מאכי גאט דאנקען, איהר מיינט אז נאר בייא אייך איז אזוי, אט ניט דא געדאכט, וואס עס האט זיך געטראפין בייא ביילקע דער טענדלערקע, מע האט דארטין אבגעבריהט א מידעל פון א יאהר זיבען, ניט זעהן זאל מען דאס אין קיין יודעשע שטוב, עס איז ב״ה דא צרות אופין פיד, א שפאס דער ערב פסח! נישט דא געדאכט, טויזנד מאהל ניט דא געדאכט, אויף פוסטע וועלדער געזאגט געווארין, אין שטוב מיטין רויך, אונ אין גאס מיטען ווינד, אט דא מאכי ניט ווייט פון אייך, בייא שפרינצע

דיא

דיא טוקערקע, עס וועט מעהר ניט זיין וויא א שעה, האט זיך אריין געטאפט א גרויסער חזיר (אין דער ליטא רופט מען איהם וועפריק) אלע אין שטוב זענען דאך ב"ה פאר טוהמעלט, אונ האט אבגעריסין א הענטעל בייא א יונגעל פון א יאהר פיר, ער האט געהאלטען א שטיקעל ברויט אין הענטעל, מע טאהר ניט זאגין דער חזיר געפעהלט מיר ניט, עס איז ניט פשוט, איך האב שטענדיג מורא פאר דעם ערב שבת, איך שרעק זיך פאר מיר אליין, דיא גאנצע צייט וואס דאס זעקיל איז אין שטוב, בין איך אזוי וויא א פארדילטע.

הערט איהר שיינדיל, איהר האט נאך ניט אבגעשניטין, איהר מעגט דאנקען אונ לויבען דעם וואס איבער אינז איז, פאר דעם חסד, באמת האב איך זיך אביסעל איבערגעשראקען, איבער הויפט וייל יעצטיגע צייט, נאר נישקשה, דאס אונגעלע וועט זיך אויסשטעהן, מע וועט בעדארפען נאר א פאר מאהל אב שפרעכען, אונ א צווייא אייער אויף אוים גיסען אונ גענוג, א גוטען טאג אייך ווייבערליך, גאט זאל אייך, אונ אונז, אונ אלע יודען היטען אונ בעשירמען פון אלע צרות איהר זאלט טאקי ניט וויסען פון קיין שלעכטס, האט אייך א גוטען שבת.

דיא שפרעכערין האט זיך אבגעזעגענד, אונ דיא ווייבער האבין זיך אחאפ געטאהן צום אויוען וויא אבגעבריהטע, פאר בראכען מיט דיא הענד, דיא חלות זענען פאר ברענט געווארין אלע טעפליך אוים געקאפען, פאר רויבערט, נאר וואס העלפט דאס? מע האט זיך גענומען צינאנד לעגען דעם טשאלענט יעדע יודענע זיפצט אונ קרעכצט, שעלט דעם קצב מיט מיטע קללות, דאס פלייש זאל נאר פון איהם פאלין לעבענדיגערהייט, דאס זענען רוצחים? 20 קאפ׳ א פינטעלע גאלע ביינער מיט שטיינער. — נא מע האט שוין וויא עס איז אריין געריקט דעם טשאלענט, פאר שמירט דעם אויוען, אריין גענומען נאך א מאהל דיא פעדלעך מיט דיא לאדענס, אונ עס איז שוין שבת.

דיא לעזער קאנען שוין אליין פארשטעהן דעם גרויס ארטיגען שבת וואס מע האט דא געהאט, בעסער וויא דער פאריהיגער שבת געוויס ניט, נאך אפשר מיט איניגע פראצענטע ערגער, נאר א כפרה, אבי איבער געקומען, מיט עסין לעבט מען ניט, הא? —

8.

שבת הגדול נאך ווארמעס אין בית המדרש.

דער בית המדרש איז אן עין הרע אן געפאקט מיט מענשין. דער מגיד איז שוין אויך דא, נאך א רעכט ביסעל הכנה איז ער ארויף אויף דער

בימה

בימה, אין בית מדרש איז שטיל, אלע האבין אויף געשטעלט דיא אויערין וויא דיא האזען צו הערין דיא גרויסע חכמות פון דעם זאגער, איניגע מינוטען האט דער מגיד געשוויגען, דער נאך האט ער אנגעהויבען ווייטער זאגען פון שיר השירים.

אין אמת אפילו איז געוועזין זיין גאנצער דרוש אין דעם שבת נאר פון דער הגדה, אבער עס האט זיך איהם ניט געוואלט אנהויבען גלייך דעם דרוש פון דער הגדה, דער שפרינג איז איהם ניט אזוי גרינג געוועזין, ער האט געהאלטען דאס פערטע קאפיטיל, אונ פון דארטין ארוים גענומען עפעס א שמועה אויף יציאת מצרים, איז אפשר נאך שווערער איידער מעלקען מיליך פון א וואנט, מחמת דער צו גיט דאך עפעס עצות דער וויכטיגער ספר „מפעלות אלהים" חאטש אין דער פראקטיק האט מען נאך דאס ניט געזעהן, נאך ביז היינט קויפט זיך א ליטוואק א בהמה אדער א ציג אונ קיינער האט נאך ביז יעצט ניט געמאלקען דיא וואנט, אבער דער וייל זאגט דאך דער ספר עפעס א פלאן, מן הסתם איז דאך דער מפעלות אלהים אויך ניט אזויא גראב משוגע (פאר וואס ניט? עס שטעהט איהם אפשר נישט אן! חלעבען גרעסערע מחברים פאר איהם זענען אויך אפט מאהל גאר שטארק מבולבל אונ רעדין פינ׳ם וועג), אבער מעלקען יציאת מצרים פון דער פערטער פרשה פון שיר השירים, איז נאך קיינעם אופין מוח ניט ארופגעקומען.

דערום האט ער זיך גאר א חאפ געטאהן בעסער נאך א מאהל גאר צו דער ערשטער פרשה, דארטען האט ער דער טאפט דעם פסוק „לסוסתי ברכבי פרעה דמיתיך רעיתי" נא וויא מיינט איהר? א בעל דרשה׳ר דארף מעהר ניט וויא בעקומען אזוי א ווארט וויא „פרעה" אין שיר השירים, דא האט ער שוין ביד חזקה קיין מצרים געשלעפט גאנץ שיר השירים, אונ אלע פסוקים נעבאך האבין געמוזט געהן מיט איהם.

נא דא איז איהם שוין גרינג געוועהן זיך אריין טאפען אין דער הגדה אריין, תיכף איז איהם אנטקעגין געקומען דער „כהא לחמא" באלד האט ער א גרויסין צאפעל געטאהן אויף דעם ווארט „כהא" עס האט איהם פשוט אינטער געצינדען, אונ אין אמת, ניטייא וואלט געשטאנען „הא" האט ער געשריגען ניט מיט זיין קול. איך האב פיינד צו זאגין, אין דעם איז ער בוודקא ניט שטארק אונגערעכט, וויא מיינט איהר, אז עס וואלט טאקי געשטאנען אין דער הגדה „הא לחמא" וואלט ניט א סאך גלייכער זיין אין אלע זאכען! נא מילא ווער פאר שטעהט ניט וואס גיט איז, וואס קאן מען אבער מאכען אז עס שטעהט שוין אבער כמעט אין אלע הגדות „כהא לחמא"? דער בעל הגדה אליין איז דאך שוין ניט דא, נא צו וועמען רעדט מען! אונ אפילו אז ער וואלט נאך געלעבט ווייסט מען א פנים וויא מע רופט איהם! וואלטען מיר

אזוי

אזוי פון קיין בייזע פאקען ניט ווייסען וויא קיינער ווייסט ניט, ווער עס איז געוועהן דער מחבר פון דער הגדה?

האט איהר ווען געהערט אזא מעשה? איין הגדה וואס אלע יודען זאגין אים פסח, זאל מען גאר ניט ווייסען, ווען האט מען דאס מחבר געוועהן? און ווער איז געוועזין דער מסדר דער פון? — חאטש אין גרונד גערעדט, האט דאך דער בעל הגדה גאר ניט אויפגעטאהן, ער האט נאר אויפגעזעצט שטיקליך גמרא מיט פיוטים, און מזמורי תהלים, נאר על כל זה זאג ממה נפשך ווער ביסטו פאר איינער? עס איז גיט צו ווייסען, נאר מן הסתם האט ער געהאט א טעם אין דעם, לאמיר זיך ניט נארין, וואס פאר א מחבר וויל דאס ניט, אז זיין נאמען זאל זיין ארויס געשטעלט אויף זיין חבור!

והא ראיה, מע זעהט דאך פיל גאונים, וואס זייא האבין קיין ספרים ניט געמאכט אליין, ווילען זייא פארט זעהן זייער נאמען זאל זיין אבגעדריקט, נא וואס טוהען זייא! הויבען זייא אן געבין הסכמות אויף ספרים, זייא קוקען גאר ניט צו דער ספר האט עפעס א ווערטה, אדער ער טויג אפשר גאר גאר אויף צו האלטען אין איהם פוטער, דאס געהט דעם גאון גאר נישט אן ער וויל נאר זעהן זיין נאמען אבגעדריקט מיט א שארפען טיטול, דער מחבר איז ניט קארג און ניט פויל אויף דער פען און שרייבט הרים וגבעות אויף יעדען רב, און בפרט אז ער גיט איהם איין הסכמה.

נאר וויא דיא מעשה איז, איז פון מסדר פון דער הגדה געוועהן א שטיקעל עולה מיטין „כהא" וואס האסטו געבאך צו יודען? ווייניג צרות, ווייניג שלעק האבין זייא? נא דיר נאך א „כהא" א צו גאב. געוואלד! וויא פיל מפרשים האבין שוין געהאט צו טאהן מיט דעם „כהא"? וויא פיל מחברים האבין שוין אויס געריזעט גרין און גאל! וואס זאל מע דאס זאגין, עס פאר דריסט טאקי יעדערין, אפילו גלאט א בעל הבית, און בפרט א מפורש אדער א כבאר, ער ווערט טאקי ממש גאר א צו קאכטער, אז ער דער זעהט עפעס אין א ספר ניט נאך זיין גוסט, עס טוהט זיך חושך, און בפרט איין הגדה וואס זיא האט שוין כמעט גאר א פנים וויא א חלק משניות.

חלעבען דיא הגדה זאל געזינר זיין שטעהט שוין אויך אין מיטען וויא א פרינצעסען, און מפרשים ארום און ארום, שישקען זיך איינער מיט דעם אנדערין, קנייטשין דעם שטערין, און קלעהרין „וואס האט דא דער בעל הגדה געקאנט מיינען!" ניט קיין סאך מחברים האבין זוכה געוועהן אז זייא זאלין ווערין א „פנים" און מע זאל מאכען אויף דעם פרושים, זינד נאך דער גמרא, האט נאר זוכה געוועהן דער אלפ"ס, דער רמב"ם, דער בית יוסף, דער חובות הלבבות, דער בחינת עולם, דער כוזרי, דער מחזור, און אונזער בעל הגדה אויך, נא וויא קלעהרט איהר? יעדער פארפאסער אז ער וויל גאר אויך זיין פון דער לייבגווארדיע פון דער פרינצעסען דיא הגדה, און

מאכען

מאכען אויף איהר א פירוש, איז וויא ער דער זעהט נאר דעם, „כהא" אזוי ווערט איהם שוין ניט גיט, ער לויפט שוין ארום וויא א פאר סאמטע מויז, פון איין מפורש צום אנדערין אויס שנאהרין וואס זאגין זייא, ער הערט, ער זעהט, ער חאפט דא א ווארט דא א ווארט, און לייגט צו אויך א שטיקעל קנייטשעל אוודאי וואלט גלייכער געוועהן פאר אלעמען אז אין קיין הגדה זאל ניט געוועהן שטעהן „כהא" א נאר עס איז ניט בעשערט האבין קיין מנוחה.

נא אונזער שיר השירים זאגער, האט אויך געמאכט קולות און משוגענע תנועות וועגין דעם „כהא" ער האט זיך פריהער דער צעהלט דעם עולם א סאך פלענער פון מפרשים, און פאר וואס עס געפעלט אים ניט, ער האט זיך בעריהמט אז ער האט גאר דעם אמת געטראפין, און אז השם יתברך וועט איהם העלפין וועט ער דאס אפ דריקין.

— חלעבען עס איז טאקי א יושר ער זאל דאס לאזין דריקין, מע קאן שוין זיך טאקי גאר צום סדר זיך ניט זעצען מיט דיא אלטע הגדות, ער זאגט פאק גאר צו אז ער וועט דאס פאר ענטפערין מיט אלע פיר ארטען, וואס הייסט פרד"ס, מע קאן איהם גלויבין ער איז ניט קיין פאר פיהרער, א משל מיט צווייא ברידער איינער א נגיד און דער אנדערער אויך א כבד פה, מיט א בן מלך, אופין דובערס שטייגער, אויך ניט שלעכט.

פון דעם „כהא" האט ער געמאכט פים גלייך צו דיא „ארבעה בנים" אט דערויף האט ער אנגעארבייט מעשים, וואס איז? ער וויל מאכען א תירוץ פון דעם חכמ'ס פראגע צו דעם רשע'ס, אלע מפרשים האבין שוין געבאך וועגען דעם זיך דיא מוחות צו בראכין, עס איז אבער נאך ניט גלאט, א קונסט מאכין א בלבול אויף א מענשין? דער חכם פרעגט דאך אויך „מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה ה' אלהינו אתכם?" דאס הייסט: וואס איז דאס פאר א דינים וואס גאט האט אייך געהייסין צו טאהן? נא מיט וואס איז דאס בעסער געפרעגט פון דעם רשע, וואס ער זאגט אויך מיט דיא אייגענע ווערטער „מה העבודה הזאת לכם?" עס הייסט וואס איז דאס פאר איין ארבייט ביא אייך? א קונסט געבין א קנייטש און זאגין אז ער האט געמיינט מיטין ווארט „לכם" עס הייסט וויא איינער רעדט „לכם ולא לו" דיא ארבייט געהער ניט צו איהם? אויף אזא שטייגער קאן מען דאך אויך חושד זיין דעם חכם אויף דעם ווארט „אתכם"? פאר וואס ניט? נאר דער בעל הגדה הייסט גלאט בעזונדערע בעזונדערע אויס זעצען דעם רשע דיא צייהן, איז דאס א שכל? עס איז גיט וואס קיינער פאלגט איהם ניט, אבער אז ניט, וויא פיל אונגלאלאווענע דיעלעם וואלט מען שוין געהאט פון דיא רשעים מיט דיא אויס געזעצטע צעהן? הא? דיא וועלט איז עפעס הפקר? באמת, אין דער תורה ביא דעם שאלת חכם אין (דברים ו' כ') און ביא דעם שאלת רשע אין (שמות י"ב כ"ו) שטעהט גאר ניט אז דאס האט געפרעגט א חכם און דאס א

רשע

רשע, נא איז דאך די קשיא זייער גרויס און שטארק, פון וואנען נעמט מען דאס ארויס? און גלאט איז דאך א פלא, עס איז עפעס א גרויסע קונסט צו באקומען א רשע און פרעגן איהם וואס מיינט ער מיט דעם ווארט „לכם" אפשר וואלט ער זיך גאר פארענטפערט, וויא קאן מען דאס בן זיין א מענשין אהן חקירה ודרישה? דער כלל איז די מפרשים שוואגען דאך בוודאי ניט, מע זאגט מע טאלקעוועט, עס איז אבער אהן טעם, נאר עס איז נאך א גם, וואס דעם רשע ארט דאס ניט וואס מע האט איהם שטארק בעליידעגט, ער איז בטבע ניט קיין שלעכטער מענש, אזוי לאנג מע שלאגט איהם ניט, מע האקט איהם ניט אויס די צעהן, ארט איהם ניט וואס דער עולם רעדט אויף איהם. —

אט מכח דעם ענין האט אונזער מגיד געוויזן קאפ שטיק, ער איז ארויף מיט אלע פיהר אויף דעם פסוק אין (שמות י"ב כ"ו) און ער האט דארטין אזוי פיל געארבייט ביז ער האט דעם פסוק געמאכט חרב ונחרב, ער האט אלעס געשפארט פון ווארט „עבודה" אז דער רשע האט געריפען דורך רשעות אלע מצות „עבודה" עס הייסט א שווערע ארבייט, ארויפגעלייגט אופין נאראד, אי עס געפינט זיך א סאך פסוקים וואס רופען אליין אן די שמות מיטן לשון „עבודה?" מאכט זיך דער מגיד פון כלא יודע, ער קלעהרט זיך אז דער רשע האט דאך שוין לאנג קיין ספר אין האנד ניט געהאלטין פרעגט איהם בחרם וויא וואס עס געפינט זיך אין תנ"ך, אט דער ווייל איז ער ניט גע פאקט. —

אין אזעליכע זאכין האט ער גערודלט א קאפ, געפלאנטעט מיטן צינג, ביז ער איז פארפלויגין אזש צום „חד גדיא", דא האט ער זיך שוין אביסיל אב געריהט, אב געווישט דעם שווייס, אויס געהוסט זיך, דער גאנצער עולם האט אויך דער ווייל גיט אויס געשנאצט די נעז, א טיהעל אויף דער ערד, און מעהרער איף יענעמס מלביש, אלע ווארטין צו הערין דעם פירוש פון חד גדיא, דער זאגער האט אנגעהויבין פאנאנדער לעגין פארן עולם אלע פירושים, וואס ביז זיין צייט האט מען שוין געזאגט אויף דעם.

למשל, „חד גדיא" איז יוסף הצדיק, מחמת די ברידער האבין געקוילעט א ציגעלע, כדי איינטינקען דאס העמדיל אין זיין בלוט, נא דאכט זיך ניט קיין שלעכטער פלאן אז חד גדיא זאל זיין יוסף הצדיק, חלעבען עס ווייזט אויס אז דאס איז כמעט אין אמת, עס קומט אבער ניט גיט אויס ווייטער מיטן הינד און מיטין שטעקן, איהר מיינט אז מיט דער „שונרא" איז מען שוין גאר פארטיק, זיא וויל אויך ניט זיין „יהודה" וואס ער האט אויף געגעסין דאס ציגעלע, עס הייסט: ער האט פארקויפט יוסף'ן פאר א קנעכט, ווארום אין אמת, וויא קומט „שונרא" זיין א טיטול פאר „יהודה"?

נא האט איינער א מפורש געזאגט, אז דאס געהט גאר אויף „ירבעם

בן

בן נבט", וואס ער האט געמאכט די צוויא עגלים, און דעריבער שטייט צוויא מאהל „חד גדיא, חד גדיא", איי ער האט דאך גאר געמאכט א קאלב, און דאס איז גאר א ציג? ניין דאס מאכט דווקא ניט אויס, אין פסוק שטעהט „עגל לעבין גדי" עס שטעהט „עזים מאתים ותישים עשרים" און א באק איז בבחינת קעלביל, ווער עס האט נאר א ידיעה האטש אביסיל אין נסתר פארשטעהט דאס שוין זעהר גיט, מהיכא תיתי, ניט שטארק שלעכט, עס נעמט אפילו דער שכל, אבער דער מקח „תרי זוזי" קומט אויס גאר ניט מיט חן.

דעריבער איז איינעם געפעלין גאר אנדערש, אז „חד גדיא" מיינט מען דעם „מן" ווייל עס שטעהט „והוא כזרע גד" איז גדיא לשון „גד" תרי זוזי איז דער פשט ווייל דער מן איז געוועזין כזרע גד, און ווידער „כצפיחת בדבש", דער פירוש זאל מיר ניט שטראפען פאר די רייד, איז טאקי ניא בע, ניא מע, ניא קוקעריקא.

ביי איינעם איז גאר א סברא געוועהן צו זאגען אז „חד גדיא חד גדיא" געהט גאר אויף די יודען אין דער מדבר, וואס האבין גיזאגט „נעשה ונשמע" און דאס ווארט „גדיא" איז פון לשון הגדה, עס הייסט: „זאגען" איז דער פשט חד גדיא איין זאג, חד גדיא נאך א זאג, וואס די יודען האבין גיזאגט „נעשה ונשמע" „דזבין אבא" וואס דער טאטע האט זייא גיקויפט „בתרי זוזי" פאר די צוויא רידהרונגען וואס די יודען האבין זיך געריהרט צו זאגין „נעשה ונשמע" און „זוזי" איז א פנים לשון „ולא זז משם", נא דאס איז שוין אפילו גאר ניט שלעכט, נאר וואס מאכט מען דא ווייטער מיט דער „שונרא"? עס איז אפילו קיין גרויסער קונסט ניט צו זאגין אז די שונרא איז דער יצר הרע, און דער יצר הרע האט גיוואלט ביי די יודען אויף עסין די צוויא ציגען, דאס איז דעם „נעשה ונשמע" נאר ווער וועט זיין דער „כלבא?" דער „חוטרא?" „דאס פייער?" „דאס וואסער?" „דער אקס?" „דער שוחט?", עס איז טאקי באמת צו פיל אן גיפלודערט אז מע קאן קיין טאלק ניט דער געהן.

אט איז גאר איינער ארויף גיקומען מיט א פרישען פלאן, טרעפט וואס? ער זאגט פאק אז דאס איז גאר א משל אויף די צוויא „שעירים" פון יום כפור, וואס איינער איז געוועזין צו גאט און איינער צום עזאזל, נא וויא גיפעהלט עס אייך? א קוק איז דאס, נאר וויא הייבט מען אן מיט דעם פלאן צו קריכען ווייטער? זאל איך אזוי וויסען ביז וויא איך ווייס ניט מיט וואס פאר א פנים מע געהט אפילו צו צי דער שונרא, און א פשיטא שוין צום כלבא דעם עזות פנים, ער וועט פאר הוקען די וועלט.

ליבע לעזער! מע קאן טאקי א שיין פנים האבין פון אזויגע פרושים, הא וואס בעדארפט איהר מעהר אז איינער האט גאר גיוואלט זאגין אז חד גדיא געהט גאר אויף „יהודה" מחמת ער האט צו גיזאגט דער פרויא „תמר"

אציגעלע

אַ ציגעלע . . . נאָ אַדרבה איך פרעג אייך האָט דאָס עפּעס אַ טעם ? דער כּלל איז אויס זאָגען אַלע פּרושים וואָס עס געפינען זיך שוין אויף דעם חד גדיא , ווערט ניט גענוג זיין מתושלח׳ס יאָהרען , נאָר דאָס וועל איך זאָגען אַז נאָך קיינער האָט באמת ניט געטראָפען דעם פּשט פון דעם חד גדיא , איך האָב שוין גאַנץ גענוג פּרושים געזעהן אויף מיין לעבין און איך בין ניט רוהיג מיט זייא .

איך מיין עפּעס אַנדערש , הגם אַ מענש טאָהר זיך ניט בערימען און זאָגין „איך ווייס ״ אָבער אין דברי תורה מעג יעדער זאָגין זיין חלק (און אפשר איז גראָדע זיין נשמה מסוגל דער צו) אַ קשיא אויף אַ מעשה , אפשר בין איך נאָר אַ גלגול פון דעם חד גדיא אַליין , איך בין גאָר בעשאַפען געוואָרין כדי מגלה צו זיין דעם סוד דער פון , און גראָדע איז דאָך טאַקי אַ שטיקעל פּלא , מע זאָל אַריין נעמין אַ חד גדיא אין דער הגדה אַריין און מע זאָל גאָר ניט וויסען ווער עס איז דער מחבר דער פון ? ווען האָט ער דאָס געמאַכט ? וואָס האָט ער דאָ געמיינט ? און וויא באַלד אַז מען איז גאָר בלינד מיט׳ן מחבר , צו וואָס זאָל מען זיך גאָר מיטשען און מאַכין פּרושים אויף זיינע רייד ! ווער איז געוועהן דער ערשטער וואָס האָט דאָס גאָר אין דער הגדה אַריין געבראַכט ? איך ווייס ניט . —

מע זאָגט אַז עס געפינט זיך הגדות פון אַלטע דרוקען וואָס דאָרטין איז נאָך גאָר ניטאָ דער חד גדיא , איך וואָלט אַ בעלן געוועהן זעהן אַזאַ הגדה , נאָר דער אמת איז אַז דיא וועלט איז נאָך דאַמאָלס אפשר ניט ווערט געוועהן צו זעהן אַזאַ ליכט ? אַי וואָס , דיא ערשטע דורות זענין דאָך פיל בעסער געוועהן וויא מיר ? ניין ברידער ! איהר זעהט דאָך אַז דער „זוהר הקדוש״ איז דאָך אויך ניט נתגלה געוואָרין אין דיא גאַנץ אַלטע צייטען , דער הייליגער רמב״ן האָט נאָך פון דעם זוהר גאָר ניט געוואוסט אפילו אַ רמז רמיזה , נאָר ערשט דורך זיין תלמיד ר׳ משה דילאָן איז דער גאַנצער זוהר מפורסם געוואָרין , נאָ קאָן מען שוין פרעגין אַ קשיא ? איהר מיינט אַז עס געפינען זיך ניט מענשין וואָס צווייפלען אין גאַנצין זוהר און ווילען גאָר חושד זיין דעם ר׳ משה דילאָן אַז דאָס איז גאָר זיין מלאכה אַליין , באמת איז אפילו דער גרויסער גאון „ר׳ יעקב העמדען״ איך מסכים דער צו , ער האָט גאָר געמאַכט אַגאַנצין ספר „המטפחת״ וועגען דעם , ער ווייזט אויס מיט פיל ראיות אַז דאָס איז ניט פון דעם תנא רשב״י ז״ל , און אין ספר היוחסין דפוס קוסטנטינה (מחמת אין אַלע ספרי היוחסין פון אַנדערע דרוקען איז שוין דאָס ניטאָ) איז בעשריבען דיא גאַנצע מעשה , וויא דאָס ווייב און דיא טאָכטער פון דעם ר׳ משה דילאָן האָבין זיך מודה געוועהן אַז זייא האָבין אַליין געהערט פון איהם אַז ער אַליין איז גאָר דער מחבר דער פון , נאָר מיט אַ כוונה זאָגט ער אַז ער האָט דאָס געפינען כדי צו נעמען דער פאַר אַסאַך געלד ביי אַ גרויסען גביר ,

נאר

נאָר פון דעסטוועגין הערט דאָס דער עולם כּלל וכלל ניט , און דער זוהר איז קודש קדשים .

אָט אַזוֹיא איז אפשר מיט׳ן חד גדיא אויך געוועזין , עס איז געלעגין אָן געשריבען ביז דיא צייט איז געקומען וואָס איינער האָט דאָס מגלה געוועהן , און כדי עס זאָל ניט ווערין אַ רעדע וויא אופן זוהר , האָט דער וואָס האָט דאָס געפינען גאָר ניט געוואָלט אויס זאָגין ווער ער איז , מע זאָל גאָר ניט קאָנין האַפען עפּעס אַ כליעד , מחמת ער האָט שוין געהאַט דיא פּראַקטיק פון דעם ר׳ משה דילאָן , אַזוֹיא קלעהר איך מוז זיין דיא געשיכטע , נאָר דער חד גדיא איז דאַמאָלס נתגלה געוואָרין , אָבער דעם סוד דער פון איז נאָך דיא וועלט ניט ווערט געוועהן צו וויסען ער היום הזה , עס קאָן גאַנץ זיכער זיין אַז איך ווייס נאָך אויך ניט , נאָר זאָגען מעג מען .

נאָ ליבע לעזער ! איהר ווילט טאַקי הערין דעם פּירוש פון אונזער זאָגער ? איהר קאָנט אפשר מיינען אַז ער האָט טאַקי עפּעס געזאָגט אַ טיפען ענין , ניין ברידער ! עס איז גאָר ניט כדאי צו פאַר נעמען זיך דיא צייט און הערין אַזעלכע פּלוידערייא , ער האָט אויך וויא אַלע מפרשים אויס געשנאָרעט מיט צרות פון תנ״ך עפּעס איינעם און האָט איהם כמעט מיט געוואַלד גענעמט אַז ער זאָל זיין דער רעכטער „חד גדיא״ דער נאָך האָט ער זיך געשפּיהלט מיט דער שונרא , געריצט מיט׳ן כלבא , געמאַכט קונצען מיט׳ן חוטרא , געוואַרימט זיך מיט׳ן פייער , געפּליאַסקעם זיך מיט׳ן וואַסער , אָט אַזוֹיא האָט ער זיך געמאַכט באַרעש ביז מנחה , דער עולם האָט געשוויצט נעבאַך גאַנץ שטאַרק פון ענגשאַפט , און פרעגט וואָס האָט מען דאָ געהערט ? גאַלע שטותים און הבלים וואָס האָט גאָר קיין ממש ניט . —

באמת בין איך אַ ליב האָבער פון אַ מגיד , נאָך מיין דעה איז אַ מגיד פיל נייטיגער אין אַ שטאָט וויא אַ רב , אָבער וואָס פאַר אַ מגיד מיין איך ? טאַקי אַ מענשין מיט שכל ער זאָל זיין גוט בעלעזען אין אַלע ספרי מחקר גוט פאַר שטעהן דיא וועלט , פאַר שטעהן פאַרשידענע קאַראַקטערען פון מענשין , וויסען דיא רעליגיאָן וויא מע בעדאַרף , זיין אַ שטאַרקער רעדנער , אַ וויכטיגער בעל תנ״ך ודקדוק , אַ גרויסע בעל אגדה , אַ בקי אין דער וועלט געשיכטע , אָט אַזאַ מגיד קאָן בעסער ברענגין נוטצען דער שטאָדט , וויא אַ רב אַ חריף וואָס וויל נאָר צו נאַנד פיהרען אַ וואָגט מיט אַ וואָגט , אַזאַ מגיד קאָן טאַקי אַרויף פיהרען דיא בעלי בתים אויף אַ רעכטע קינדער ערציהונג אויף אָרענד־ליכע פאַבראַדקעס אין שטאָט זאַכען , מבטל זיין פיל נאַרישע מנהגים , אויס־בעסערין דיא זיטען פון דיא מענשין און אַלעם מיט שכל , אַזאַ מגיד מוטשעט ניט קיין פסוקים , פיהרט ניט קיין משלים פון בני מלכים מיט צווייא ברידער , דער צעהלט ניט קיין שטותים פון יענער וועלט , מאַכט ניט קיין בלבולים אויף מענשין וואָס זענין דער מאָנט אין תנ״ך , אָן זאָגין אויף זייא וואָס ניט

געשטוינגען

גישטויגען און ניט גיפלויגען , נאָ וואָס דען איז דער איינהאלט פון אַזאַ סאָרט מַגיד , ער נעהמט אַ שטעהלע פון תנ"ך און איז דאָס מְבָאֵר גאָר איינפאַך , שילדערט אַרום דעם עִנְיָן זייער אָסטאָהרעש און קריטעש , ביז ער ווייזט דעם עוֹלָם דער פון אַ טיפען מאָראַל , אַזאַ מַגיד האָט שֵׂכֶל , נאָך יעדער צייט , נאָך יעדער עִנְיָן וואָס עס קומט גאָר פאָר אין שטאָט אויס צו זיכען אַזאַ אַרטיקעל פון תנ"ך אָדער פון אַ מִדְרָשׁ און דער פון ווייזען וויא און וואָס עס איז רעכט צו טאָהן , ניט מיט דְרוּשִׁים , ניט מאַכען פְּסוּקִים פאַר קאַליקעס , ניט קריוטשען זייא וויא אַ בַּדְחָן דעם בְּמוֹצָאֵי יוֹם מְנוּחָה , וואָס איז? ער וויל דווקא פאַר פאַקען דיא מְחוּתָּנִים און חָתָן כַּלָּה אין דעם פִּזְמוֹן , נאָ דער פִּזְמוֹן האָט נעבאַך קיין בְּרֵירָה ניט און מוז זייא אַביין לאָזין צו זיך אין דִּירָה , האָטש פאַראַכטאָגען האָט איהם דער אייגענער בַּדְחָן געמוטשעט גאָר מַכַּת אַנדערע מְחוּתָּנִים , נאָר וואָס קאָן דאָ דער פִּזְמוֹן דער צו העלפין? זאַטשעפּען מיט אַ בַּדְחָן איז אויך פאַר איהם געבאַך קיין עֵסֶק ניט . —

אַזאַ מַגיד וויא איך מיין בעדאַרף מען טאַקי געבין אָרענדליכע שְׂכִירוּת ער זאָל לעבין בְּכָבוֹד , עס זאָל ניט זיין „חָכְמַת הַמִּסְכֵּן בְּזוּיָה" דאָס הייסט : דעם אָרימאַנס חָכְמָה האָט קיין ווערטה און אַזאַ מענש קאָן טאַקי אויס־בּילדען אַ שטאָדט , זעהן מע זאָל מאַכען קינדער פאַר מענשין וואָס זאָלין טויגען צו דער וועלט , אויף קלעהרין דעם עוֹלָם אין אַלע עִנְיָנִים עס זאָל ניט זיין קיין מַחֲלוֹקֶת צווישען דער גימיינדע זייא זאָלען ניט האָבין צו טאָהן איבערען גַבָּאוּת , איבער דעם מַפְטִיר , איבער דיא חַזָּנִים , זייא זאָלין אַ פָּנִים האָבין בייא דער רעגירונג פאַר מענשין , אָבער צו וואָס בעדאַרף מען דיא יעצטיגע מַגִידִים? אֱמֶת זייא קאָסטען אַפִּילוּ גענוג געלד און זייא האָבין נאָר אין זינען פוּסְטֶע זאַכען נאָר זייערע אינטערעסע דְרָשָׁה'נען נאָר פון זייערט וועגען , זוכען נאָר אַ קָעקַבִּיל , און דרילען נאָר דעם קאָפּ מיט הֲבָלִים , זייערע שְׁמוּעוֹת האָט יעדער מענש אייגענע וואָס ער האָט זיך אָן גיהערט נאָך אַלְס קינד אין דער הֵיים און אין דיא חֲדָרִים , באַדאַרף ער זיך נאָך אָן הערין שְׁמוּעוֹת פון אַ דַּרְשָׁן אַ מְטוּרָף? נאָך ערגער פון דיא שטאָט בַּעַל בְּרָכָה'ערס , זענען דיא מַגִידִים וואָס לויפען אַרום פון שטאָט צו שטאָט , דאָס זענען נאָר שנאָרערס פאַר דאָרפיגע בַּדְחָנִים , עס איז כִּמְעַט ניט כְּדַאי אַרום זייא צו רעדין .

נאָ לאָמיר בעסער דאַווענען מִנְחָה און געהן עסין שָׁלֹשׁ סְעוּדוֹת , אָדער בעסער גיזאָגט „געהן מאַכין הַמּוֹצִיא" נאָך שָׁלֹשׁ סְעוּדוֹת איז דער עוֹלָם גיקומען צוריק אין בֵּית הַמִּדְרָשׁ עס איז שוין פינסטערליך , דער עוֹלָם פאַר ברענגט זיך איינער מיט דעם אַנדערין אין פאַרשידענע שְׁמוּעֶסין , אַנדערע זאָגין אַשְׁרֵי תְמִימֵי דָרֶךְ .

נאָר אונטערין אויווען האָבין זיך פאַר קליבען צוויא אָרענדליכע בַּעֲלֵי בָּתִּים און האָבין געקריגען צו זיך דעם שטאָט אַפִּיקוֹרוֹס און האָבין זיך אַביסעל געפילאָזאָפירט אין כַּמָּה עִנְיָנִים . —

9.

אַ שמועס אונטער דעם אויווען .

זייט אַזוֹיא גוט , איהר זענט דאָך יוֹא אַ מענש וואָס האָט אַ יְדִיעָה אין אַלע עִנְיָנִים , ערקלעהרט אונז אֶפְשַׁר ווייסט איהר , וואָס האָט דאָ דער מַגיד עפּעס גיזאָגט מַכֹּחַ דעם זוהר? מיר האָבין דאָס גאָר ניט גוט פאַרשטאַנען , דאָס ערשטע מאָהל אין אונזער לעבין האָבין מיר דאָס גיהערט אַז עס איז נאָר דאָ אַ סָפֵק מַכֹּחַ דעם היילִיגען זוהר , וואָס מעהר מע לעבט הערט מען מעהר , מאַכט אונז קלאָהר אויב איהר ווייסט , עס אינטערעסירט אונז דיא זאַך גאָר שרעקליך . —

„הערט איהר ברידער !" האָט זייא גיענטפערט דער אַפִּיקוֹרוֹס , איהר זאָלט וויסען אַז אין דער יעצטיגער צייט איז מען שוין ריכטיג דער גאַנצין דעם סוֹד , אַז דעם זוהר האָט ניט גימאַכט ר' שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי , און הַיְנוּ דאָס איז ניט קיין נייעס וואָרום הַגָּאוֹן ר' יעקב עמדען האָט שוין אויס געוויזען מיט פיל רְאָיוֹת אַז דער זוהר איז אַ שפּעטיג סֵפֶר ניט פון ר' שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי , פון דעסטוועגען האַלט עס דער עוֹלָם ניט פאַר קוֹדֶשׁ , נאָר קֹדֶשׁ קָדָשִׁים , וויא פיל קדושים וואָס זענען כִּמְעַט וויא אַ געגענדיגע ברענגען זיך בייא אונז פון דיא מְקוּבָּלִים , וואָס דער גרונד פון זייא איז נאָר דער זוהר , איהר ווייסט אַז כַּפָּרוֹת שלאָגין איז אויך אַ פלאַן פון אַ מְקוּבָּל , איהר ווייסט אַז אַזאַך הוֹסָפוֹת וואָס מיר ווערין פון זייא פאַר שוואַרצט איז דאָס נאָר זייער מְלָאכָה , וויא פיל דינים געפינען זיך אין שֻׁלְחָן עָרוּךְ וואָס זענין גישטעלט נאָר עַל פִּי קַבָּלָה? איבער הויפּט שפּיעלט דער זוהר אַגרויסע ראָללע בייא דיא חֲסִידִים , בייא זייא איז אין אֱמֶת דער זוהר טייערער און היילִיגער פון דער גְמָרָא , נאָר וואָס זאָלין מיר רעדען פון חֲסִידִים אַז מיר מִתְנַגְדִים זענין אויך ניט קליגער , בייא אונז איז אויך ב"ה אַלעס גְלייך , דיא היילִיגע תּוֹרָה מיט דער גְמָרָא און דער זוהר מיט אַלע קַבָּלָה סְפָרִים , האָבין בייא אונז איין וויכטיגקייט , יעדער זאָגט אונז דִינִים , אַז דאָס קאָסט אונז געזונד , עס לאָזט אונז ניט לעבין? דאָס באַרט גאָר קיינעם ניט , חַלֶעבען , לְמָשָׁל וואָס האַרט דעם רַב אַז ער שלאָגט

כפרות מיט א גוטען האן ? אונ דיא רעביצען מיט א גוטע א פעטע הין ? אונ מע עסט דאפון א גוט יאכעל מיט קרעפליך, שחיטה געלד קאסט אויך ניט, נא לאז דאס זיין אפילו א מנהג שטות וועמענס באגה איז דאס ? אבער דער געמיינער מאן געבאך קויפט עטליכע עופות דארע וויא דיא שפענער אונ דארף נאך צאהלען שחיטה געלד פון יעדער כפרה 4 קאפ׳, אונ אפשטעהן ביא דעם שוחט עטליכע שעה אין ענגעניאפט אונ אין צרות, אונ פרעג וואס ? איהר זייט דאך יודען לומדים געפינט זיך אזעלכע פזמונות אין דער גמרא ? עס איז באמת ניט כדאי צו ריידען, ווארום איהר האט דאך גיזעהן וואס דא האט זיך גיטאהן דער פאר וואס איך האב זיך אריין געמישט מכח דיא „קטניות" ארבעס, אדרבה זאגט אליין בין איך אפשר ניט גירעכט ? איהר זענט אפילו אויך צו ארטעדאקסעס, נאר דאך זענט איהר מענשין מיט שכל, דער חסרון איז נאר פון אייך, וואס א חוץ דיא טריקענע גמרא וואס איהר לערינט, זעהט איהר ניט קיין אנדער ספר אין דיא אויגען, ווען איהר וואלט אביסעל געקוקט אין זייטיגע ספרים פון אונזערע חכמים, ווען איהר זאלט וויסען גוט דיא גאנצע געשיכטע פון יודען זינט נאך דעם ערשטין חורבן ביז יעצט, דאן וואלט איהר גאר אויף אנאנדערין אופן פאר שטאנען דיא גמרא, איהר וואלט געוויסט אויף וואס פאר איין ארט האבין זיך יודען ארויף גישלאגען אויף אזא פאראדאק וויא יעצט איז, וויא אזויא האט זיך דאס גימאכט ? וועלכע סבות האבין דאס מיט גיבראכט ? דאמאלס וואלט איהר מודה גיוועהן אז מע ווערט אוים געריסען אין כמה וכמה ענינים נאר אומזיסט, מע וועט אונז קיין שכר ניט געבין, ניט אויף דער וועלט ניט אויף יענער וועלט, פאר דעם גאנצין פאר פסח וואס מע קומט אפ ערגער וויא אין קאטערגע, נאר באמת איז וויא דער פסוק זאגט „והמשכיל בעת ההיא ידום" אין דער צייט בריינגט נאר א קלוגער צו שווייגען, אבער דאס זאלט איהר וויסען איך האב גיזאגט אונ איך וועל זאגען, אז דאס אלעס וועט אזויא ניט זיין, גם נעהם [illegible] אונ דיא אלע פאראדענונגען וועט מען געבין א רעפארם, דאס קאן אזויא ניט בלייבן וויא יעצט. —

דיזע צוויא חסידים זענען פון דיא רייד זייער גערירט גיווארין אונ האבין אזויא גיזאגט: „נא אייערע רייד איז אפילו מיט שכל, עס ווייסט אוים אז דאס איז קרוב לאמת, נאר דאס וועלין מיר אייך פרעגין, דער רב זאל גיזונד זיין קאן דאך אזויא פיל לערנען וויא איהר ? ער האט דאך מן הסתם אויך גיזעהן דיא אלע מאמרים אונ דיא ספרים וואס איהר מיינט, נא פאר וואס געהט ער תמיד מיט דער אלטער מעטאדע ? ער אליין היט אויך אפ דיא אלע מנהגים וואס איהר זאגט אז דאס איז הבל הבלים ? איהר מיינט אז דאס וואס ער האט אייך ניט גיענטפערט איז מחמת איהר האט איהם מנצח (בעזיגט) גיוועהן, ניין חלילה ! ער איז דאך פארט א גאון, א שפאס זיין בקיאות

נעניטשאפט

(געניטשאפט) אין ש״ס בבלי אונ אין ירושלמי ? א שפאס זיין חריפות ? ער איז דאך יא א מפולפל וואס קאן אוים רייסען בערג אונ צו רייבען זייא, דעם שוחט׳ס שטיף זוהן איז אויך א מופלג גדול, ווער רעדט דער מתמיד ? איז גאר א חרב חדה, א ווילדער חריף, אבער געגין אונזער רב זענין זייא טאקי אלע כקליפת השום (וויא א שאלעכטין פון א קנאביל), אויף איהם קאן מען טאקי זאגין וויא אויף יונתן בן עוזיאל, אז בשעת ער לערינט איז „כל עוף הפורח עליו באויר מיד נשרף" יעדער פויגעל וואס פליהעט איבער איהם ווערט פאר ברענט, נא דארף מען פאר שטעהן אז ער האט גיקאנט אייך מבטל זיין מיט אייער שמועס, נאר מן הסתם האט ער אין דעם א טעם גיהאט וואס ער האט גאר גישוויגען, מע זאגט טאקי (מיר זענין ניט גיוועהן דער ביא) אז ער זאל לעבין האט עפיס יוא א ווינק גיגעבין, פאר וואס ער האט גישוויגען ..." —

„הערט ליבע יודען !" האט זייא גיענטפערט דער אפיקורוס אביסעל צו קאכט, „הערט נאר מיך צו עטליכע ווערטער, איך וועל מיט אייך אסאך ניט פאר ברענגין" איך זעה אונ ווייס אז אזעלכע מענשין וויא איהר, וועט דאס ניט העלפין, אז איך זאל אפילו מיט אייך טאלקעווען יאהרען לאנג, נא צו וואס זאל איך פאר דארבען מיינע רייד בחנם ? נאר דאס וועל איך אייך זאגין, איך בעט אייך גאר ניט אין כעס צו ווערין אונ אוים הערין מיט געדולד מיינע רייד, דער נאך וועט איהר שוין מעגין זאגין וואס איהר וועט וועלין". —

„איהר ווייסט ברידער !" אז איהר לעבט נאר אין טעות, איהר קאנט זיך גאר ניט פאר שטעהלין אז א גאון וואס איז א בקי אין גאנצין ש״ס בבלי ירושלמי אונ אין אלע פוסקים, זאל זיך לסוף אוים לאזען אז ער קאן גאר ניט לערנען ?

מיט גרוים כעס, האבין זיך א חאפ גיטאהן דיא צוויא חסידים אונ האבין א גישרייא גיטאהן „וואס זאגט איהר ? איהר זענט משוגע ? צו וואס ! זייא [illegible] א גאון זאל ניט קאנען לערנען ! פאר וואס דען איז ער א גאון ?" —

„הערט ברידער !" האט ער זייא גיענטפערט, איך האב דאך מיט אייך עפיס א תנאי גיהאט, אז איהר זאלט ניט זיין אין כעס אונ ניט איבער[רייסן] שלאגין מיר אין מיטען דיא רייד, איהר פאר שטעהט נאך גאר ניט וואס איך מיין, נאר איך זאל אייך דעם ענין ערקלעהרין מיט פאקטען פון דער גמרא איז גאר ניט יעצט דיא צייט, דארום וועל איך אייך דיא זאך געבין צו פאר שטעהן מיט א משל, נאר לייגט גוט צו דעם קאפ אונ הערט זייט מוחל גוט צו מיין משל, דער ענין איז זייער טיעף אונ שארף זיניג. —

איינער אגרויסער גביר וואס האט גיהאט איינגע פאבריקען פון טוך אונ פון צוקער, זייער אגרויס גישעפט פון כמה מיליאנען רובל זילבער, האט בעדארפט מיט זיין פאמיליע ארויס פארען אין אנאנדערע געגענד, האט ער

אוים

אוים געזיכט א וויכטיגען בוכהאלטער, אגרויסען מאטעמאטיקער וואס איז גוט געניהט געוועזין אין געשעפטען, אונ האט איהם איבער געגעבין די גאנצע געשעפטען ער זאל זיין דער גאנצער פיהרער פון דעם עסק, טאהן אלעס נאך דער צייט מיט גרויס איבערלייגונג, וועדליג דאס עסק וועט פאדערען פון איהם, אמאהל פאר גרעסערין אונ אמאהל פאר קלענערין דאס געשעפט לויט די צייט וועט מיט ברענגין. —

דאס גאנצע עסק בשעת ער האט עס איבער געגעבין איז בעשטאנען פון צוויא מיליאן רובל, אין דעם האט ער איהם געזאגט איז אייגען קאפיטאל, אונ ווייטער וויא פיל דאס געשעפט וועט פאדערען זאל ער נעמען אויף פריצענט, פון דעם געשעפט זאל דער בוכהאלטער איהם ארויס שיקען אלע יאהר הינדערט טויזענד רובל, דאס איז מעהר ניט וויא 5 פריצענט, אונ דאס טראגט דאס געשעפט אפילו גאר אין דער שלעכטער צייט. —

דיזער געשעפטס פיהרער האט דאס עסק געפיהרט זייער גוט, ער איז אין איהם געוועהן גאנץ שטארק געניהט, געהאלטין אופן מוח אלע געגענ־שטענדע פון דעם גאנצין געשעפט, ער איז זייער קלאהר געוועהן אין אלע פרטים מקטון ועד גדול, ער האט געהיט די ביכער עס זאל שטימען די הוצאה מיט דער הכנסה, ביז א 1/10 קאפ', דער כלל איז ער האט נאר געזעהן אז דאס עסק זאל טראגין דאס פריצענט פון דעם פרעמדין געלד, אונ די הינדערט טויזענד רובל וואס ער דארף שיקען אלע יאהר דעם פרינצעפאל — צייטענווייס פלעגט ער פאר קלענערין פיל סארטען פון די פאבריקען, ווייל ער האט באמערקט אז זייא ברענגין ניט קיין נוטצען, אונ עס פאלט נאך דערויף פריצענטין, די אלע מענשין וואס פלעגין עפט אונ אפט פאר קיד[illegible] אין געשעפט וועגען פארשידענע עסקים, פלעגין שטארק בעוואונדערן דעם בוכהאלטער, ווארום זייא פלעגין זעהן זיין גרויסע פעהיגקייטען אין [illegible] אונ זיין גרויסע ידיעה אין אלע פרטים פון אזא גרויסען עסק. —

צום סוף האט זיך אויס געלאזט, אז דער גרויסער גביר האט גי[illegible] ארויסגענומען איין כמה מיליאן רובל, די פאבריקען האבען זיך [illegible] עס איז שוין ניט געבליבן מיט וואס זייא צו פירען, דער בוכהאלטער האט אליין גאר ניט פאר שטאנען ביז דער לעצטער מינוט פון וואנען דאס האט זיך גענומען! אונ דעם גאנצין עולם איז דאס אויך געוועהן אגרויס חידוש, געזאגט: אזא בעל הבית, אזא קאפ, זאל האבין אזא טעות? וויא קאן דאס זיין? ווארום האט ער פריהער ניט בעטראכט, ניט צו דער לאזין צו אזא גרויסען אונגליק, דער פון זעהט מען דאך ארויס גאר דייטליך אז ער האט א פנים דאס גאנצע עסק גאר ניט פאר שטאנען, אין אמת איז דאס א פלא! —

נאר הערט די מעשה, דער בוכהאלטער האט נאר אין איין זאך א טעות גיהאט, אין איין זאך איז ער געוועהן גענארט אונ צו ליב דעם איז דער

גאנצער געשעפט גיגאנגין צו גרונד, וואס איז? דאס וואס דער גביר האט איהם אן געגעבין צוויא מיליאן רובל פאר אייגען קאפיטאל איז געוועהן גאר א שקר מוהלט, דאס איז אויך געוועהן פרעמד געלד, דער גביר האט פאר זיך געדרייט הלוואות אויף די צוויא מיליאן געצאהלט פריצענטין, דא גענומען דא געגעבין, אונ אזויא האט מיט דער צייט דאס פריצענט אויף געגעסין דעם קרן, וואס דער בוכהאלטער האט דאס ניט געקאנט ארויס זעהן ווייל ער האט פון דעם סוד ניט געוויסט, ער האט געמיינט אז דאס איז אייגען געלד, אונ מען דארף פאר דעם קיין פריצענט צאהלען.

נא ברידער! פאר שטעהט איהר גיט דעם משל? מיט איין ווארט, דער פיהרער פון געשעפט ברויכט צו וויסין ריכטיג וויא פיל קאפיטאל עס איז דא אייגענס, אונ וויא פיל פרעמדס, ווארום די הלוואות איז מער ניט נאר זייא זאלין העלפין אז דער אייגענער קאפיטאל זאל טראגין רוח, אויב מע קאן ניט הויבען דאס געשעפט מיט דעם אייגענעם געלד, דערום אז מען זעהט, אז דאס פרעמדע געלד טראגט ניט אפילו דאס פראצענט, מוז מען דאס עסק פאר קלענערין, דער כלל איז דער לייגין צו פרעמד געלד, טאהר מען גיוויס ניט, צו דער אייגענעם קאן מען דאך ניט העלפין, וויא פיל עס טראגט מוז גוט זיין.

דעריבער אז דיזער מאן האט גילעבט אין טעות, אונ האט גירעכינט פרעמדס פאר אייגענס, האט ער דאך דער פון גאר ניט גירעכינט דאס פ"צ פינ'ם געלד, נא האט ער גיקלעהרט וואס קאן דא זיין, טראגט עס ניט פיל, אבער 5 פ"צ טראגט דאך דאס, קיין פרעמד געלד איז דאך דאס ניט, נא איז דאך קיין סכנה ניט.

באמת! דער גוטער געשעפטס מאן, זעהט אפילו א מאהל מיט אייגענעם קאפיטאל אויך ניט האנדלין, ווען ער זעהט אז דער האנדיל קאן דעם גאנצין קאפיטאל פערדרבין, עס איז פיל בעסער אמאהל אויף צו עסין אייגענע הינדערט רובל, איידער רוינירין זיך מיט א שוואכין עסק, אונ איבער פיהרין דורך דעם דאס גאנצע קאפיטאל ח"ו. —

נא ליבע ברידער! יעצט לייגט צו גוט דעם מוח, אונ הערט דעם נמשל: דער ענין איז זייער טיף אונ וויכטיג, די רעליגיאן אונזערע דאס איז די פאבריקע וואס גיט ארויס דינים פאר דער גאנצער געמיינדע, אויף דיזע אלע דינים זאגט עדות אונזער הייליגע תורה „אשר יעשה אותם האדם וחי בהם" דאס הייסט: אז דער מענש וועט אפהיטין די אלע דינים, וועט ער קאנען לעבין אין פארגעניגין, בקיצור די תורה איז אונזער פרנסה אונ אונזער היות, זיא איז פאר אונז א גיט געשעפט, אין דער רעליגיאן געפינט זיך אייגען קאפיטאל, דאס הייסט דינים וואס שטעהן אין דער תורה, ווייטער איז דא אין דער רעליגיאן פרעמד געלד, דאס הייסט די תקנות, גזירות, אונ נדרים, וואס די געשעפטס פיהרער די בעלי התלמוד האבין צו געלייגט

צום קאַפּיטאַל, נָאר צו לִיבּ אַז דִיא פַאבְּרִיק זָאל קָאנֶען עֶקְסִיסְטִירִין, פִּינְקְט וִויא דֶער גְבִיר קָאן אַ מָאהְל מִיט זַיין אֵייגֶענֶעם פֶערְמֶעגֶען נִיט אָנְהוֹיבִּין דָאס גֶעשֶׁעפְט, אָדֶער וֶוען אֲפִילוּ אַז עֶר הָאט שׁוֹין אָנְגֶעהוֹיבִּין, קָאן עֶר זִיךְ אִין מִיטִין עֵסֶק אַנִידֶער שְׁטֶעלִין, אַזוֹי רִיכְטִיג אִיז מִיט דֶער רִילִיגְיָאן, דִיא קאַפִּיטאַלְנֶע מִצְוֹת עֶס הֵייסְט מִצְוֹת מִן הַתּוֹרָה, קָאנֶען אַ מָאהְל בַּייא פַאר־שִׁידֶענֶע סִבּוֹת נִיט מְפַרְנֵס זַיין דִיא נַאצְיָאן וִויא גֶעהֶערִיג אִיז, נָא מוּז מֶען מַאכִין אַ הַלְוָאָה, עֶס הֵייסְט אַ גֶדֶר, אַ חוּמְרָא, אַ תַּקָּנָה, נָא דָאס קָאסְט שׁוֹין פְּרָאצֶענְט אוּנ גָאר אַ סַאךְ, דִיא גְזֵירָה מוּז מֶען שׁוֹין מַאכִין אַבִּיסִיל אִיבֶּער־גֶעטְרִיבִּין, קָאסְט שׁוֹין גֶעבַּאךְ דֶעם עוֹלָם גֶעזִינְד אוּנ גֶעלְד 1) אָבֶּער וֶוען אִיז כְּדֵי צוּ צָאהְלִין אַזַא שְׁטַארְקִין פּ״צ ? נָאר אַז מֶען זֶעהְט אַרוֹיס פוּן דִיא הַלְוָאוֹת אַז זֵייא נִיטְצִין צוּם עֵסֶק, אַז זֵייא פַארְהִיטִין דָאס קאַפִּיטאַל, אָבֶּער נִיט אַז דִיא הַלְוָאוֹת זֶענֶען נָאךְ גָאר מַזִיק דֶעם קאַפִּיטאַל, נָא דַאכְט זִיךְ אַז מֶען בְּרוֹיכְט פוּן זֵייא פָּטוּר צוּ וֶוערִין. —

מִילָא יֶעדֶער רָב אִין זַיין שְׁטָאדְט אִיז דָאךְ דֶער גֶעשֶׁעפְטְסְט פִיהְרֶער פוּן דֶער רִילִיגְיָאן, נָא בְּרוֹיכְט עֶר גוּט צוּ וִויסִין וִויא פִיל קאַפִּיטאַל אִיז דָא אֵייגֶענְס, עֶס הֵייסְט מִצְוֹת פוּן דֶער תּוֹרָה, אוּנ וִויא פִיל פְרֶעמְדֶע גֶעלְדְטִין עֶס גִיפִינְט זִיךְ וָואס קָאסְטִין גוּטֶע פּ״צ, דָאס הֵייסְט, תַּקָּנוֹת אוּנ גְזֵירוֹת, גְדָרִים אוּנ סְיָיגִים, כְּדֵי עֶר זָאל זִיךְ וִויסִין וִויא נוֹהֵג צוּ זַיין מִיט דִיא הַלְוָאוֹת וֶוען עֶר וֶועט זֶעהְן, אַז זֵייא הֶעלְפִין גָאר נִיט צוּם קאַפִּיטאַל, נָאר פַאר קֶעהְרְט זֵייא קָאנֶען נָאךְ גָאר אוֹיס בְּרֶענְגִין דָאס קאַפִּיטאַל אִין גַאנְצִין, מַחֲמַת דָאס פְּרָאצֶענְט פוּן דִיא גְזֵירוֹת אוּנ דִיא פְרִישֶׁע דִינִים אִיז זֵייעֶר גְרוֹיס, קָאן שׁוֹין דֶער עוֹלָם דֶער נָאךְ אֲפִילוּ דִיא קאַפִּיטאַלְנֶע מִצְוֹת אוֹיךְ נִיט מְקַיֵים זַיין.

אָבֶּער אַז דֶער רָב לֶעבְּט גָאר אִין טָעוּת, אוּנ רֶעכִינְט אַלֶע גְזֵירוֹת וְחוּמְרוֹת אֲפִילוּ פוּן דִיא פּוֹסְקִים אַחֲרוֹנִים אוֹיךְ פַאר מִצְוֹת מִן הַתּוֹרָה, אָט דָא אִיז שׁוֹין דִיא שְׁפִּיעֶל פַארֶען טַייפֶעל, מִיט קאַפִּיטאַלְנֶע מִצְוֹת אִיז שׁוֹין אַבִּיסִיל שְׁוֶוערְלִיךְ אַיין עֵצָה זִיךְ צוּ גֶעבִּין, דָא וֶוען אֲפִילוּ עֶס טְרָאגְט גָאר נִיט, מוּז מֶען אֶפְשַׁר אוֹיךְ שְׁוַואגִין, דָאס גֶעשֶׁעפְט מוּז דָאךְ גֶעהְן, הָאטְשׁ אֲפִילוּ דִיא גְרוֹיסֶע בּוּכְהַאלְטֶערְס, דָאס הֵייסְט: דִיא גְרוֹיסֶע תַּלְמוּדִיסְטֶען, פְלֶעגִין אָפְט אוּנ אָפְט פַאר דִיא קאַפִּיטאַלְנֶע מִצְוֹת אוֹיךְ זִיךְ נִיט שְׁטַארְק זָארְגִין, נָאר וֶוען ? אַז זֵייא

האבין

---

1) פוּן דֶעסְטְוֶועגִין גָאר אַ גְרוֹיסִין פְּרָאצֶענְט הָאבִּין אוּנְזֶערֶע חֲכָמִים אוֹיךְ קֵיין חֵשֶׁק נִיט גֶעהַאט צוּ צָאהְלִין, דֶערוּם זָאגִין זֵייא „אֵין גּוֹזְרִין גְּזֵירָה עַל הַצִּבּוּר אֶלָּא אִם כֵּן רוֹב הַצִּבּוּר יְכוֹלִין לַעֲמוֹד בּוֹ“ אַזַא הַלְוָאָה וָואס דָאס רוֹב עוֹלָם קָאן דֶעם פְּרָאצֶענְט נִיט גֶעבִּין, הָאבִּין דִיא חֲכָמִים בֶּעסֶער גָאר נִיט גֶעמַאכְט.

הָאבִּין גוּט בֶּעמֶערְקְט, אַז דִיא דָאזִיגֶע מִצְוֹת לֹא דַי וָואס זֵייא טְרָאגִין נִישְׁט אַיין, בְּרֶענְגִין זֵייא נָאךְ הֶיזֶק אוֹיךְ, הָאבִּין זֵייא אַלֶעס פִיהְרֶער פִינֶ׳ם גֶעשֶׁעפְט, אַפּ גֶעשַׁאפְט אַזֶעלְכֶע מִצְוֹת אוֹיף אַ צֵייט, בִּיז דָאס עֵסֶק וֶועט זִיךְ אֶפְשַׁר פַאר בֶּעסֶערִין, דֶערוּם זָאגִין דִיא חַכְמֵי הַתַּלְמוּד זֵייעֶר קְלוּג אוּנ שַׁארְף זִינִיג „פְּעָמִים שֶׁבִּיטוּלָהּ שֶׁל תּוֹרָה הִיא קִיּוּמָהּ (מנחות צ״ט)“ דָאס הֵייסְט: אַ מָאהְל אִיז דָאס מְבַטֵּל זַיין אַ מִצְוָה פוּן דֶער תּוֹרָה, אַ סִבָּה זִיא צוּ דֶער הַאלְטִין, אִיהְר פַאר־שְׁטֶעהְט דֶעם מַאמַר וִויא גְרוֹיס אַרְטִיק עֶר אִיז: מֶע דַארְף אוֹיף אִיהְם אַ מֵבִין זַיין, פוּן דֶעם זֶעהְט מֶען גַאנְץ קְלָאהְר, וִויא זֵייא הָאבִּין גוּט פַארְשְׁטַאנֶען דָאס עֵסֶק, אוּנ וֶוען בַּייא קאַפִּיטאַלְנֶע מִצְוֹת (מִצְוֹת מִן הַתּוֹרָה) בְּרוֹיכְט מֶען אַ מָאהְל אַזוֹי צוּ טָאהְן, אוֹיבּ מֶען וִויל הִיטִין דֶעם גֶעשֶׁעפְט לוֹיט הַאנְדֶעלְס גֶעזֶעצֶע, אַ פְּשִׁיטָא שׁוֹין, דִיא מִצְוֹת וָואס זֶענֶען גָאלֶע הַלְוָאוֹת, בַּארְף מֶען דָאךְ גֶעוִויס נָאךְ קִיקִין אוֹיבּ זֵייא בְּרֶענְגִין נִיטְצִין, אוּנ אוֹיבּ ח״ו אַז מֶען זֶעהְט אַז דִיא הַלְוָאוֹת מַאכִין קַאלְיֶע, דַארְף מֶען בַּאלְד אַזֶעלִיכֶע הַלְוָאוֹת אָבְּשַׁאפְּין, אוּנ נִיט צָאלִין קֵיין פְּרָאצֶענְט.

אָבֶּער וֶוען אִיז דָאס אַלֶעס גֶעשְׁמוּעֶסְט, אַז דֶער רָב וֵוייסְט טַאקִי זַיין זַאךְ, אָבֶּער אַז דֶער רָב אִיז גָאר גֶענַארְט, אוּנ רֶעכִינְט הַלְוָאוֹת פַאר קאַפִּיטאַל, אַלֶעס אִיז בַּייא אִיהְם „הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי“, הָאט עֶר זִיךְ מוֹרָא דֶער צוּ צוּ רִיהְרִין, דֶערִיבֶּער הָאבִּין דִיא גְרוֹיסֶע תַּלְמוּדִיסְטִין אִין דֶער הַתְחָלָה גֶעמַאכְט אַז „דְּבָרִים שֶׁבְּעַל פֶּה, אִי אַתָּה רַשַּׁאי לְאוֹמְרָם בִּכְתָב“ דָאס הֵייסְט מֶען זָאל נִיט פֶערְשְׁרַייבִּין דִיא אַלֶע נַייֶע דִינִים מִיט גְזֵירוֹת אוּנ חוּמְרוֹת, נָאר מֶע זָאל דָאס לֶערְנֶען אוֹיסֶענְוֵוייגֶעג, כְּדֵי מֶע זָאל קֵיין טָעוּת נִיט הָאבִּין אוּנ מֵיינֶען אַז זֵייא זֶענֶען אוֹיךְ „דְּבָרִים שֶׁבִּכְתָב“ קאַפִּיטאַלְנֶע מִצְוֹת, נָאר דֶער נָאךְ אַז זֵייא הָאבִּין אַ קִיק גֶעטָאהְן אַז דָאס קָאן גָאר פַאר גֶעסֶען וֶוערִין, הָאבִּין זֵייא גֶעמוּזְט מַתִּיר זַיין. — הַיינְט וֶועהְט מֶען טַאקִי דֶעם גְרוֹיסִין הֶיזֶק דֶער פוּן, אַז פוּן אַלֶע „דְּבָרִים שֶׁבְּעַל פֶּה“ פְרֶעמְד גֶעלְד, אִיז גֶעוָוארִין גָאר „דְּבָרִים שֶׁבִּכְתָב“ דוּרְךְ גָאלֶע קאַפִּיטאַל, אָבֶּער דָאס קָאסְט דֶעם עוֹלָם גְרוֹיסֶע פְּרָאצֶענְטִין אַז מֶע קָאן שׁוֹין בַּאלְד נִיט צָאהְלִין, אוּנ דָאס קֶען קֶען אוֹיךְ גָאר לַייכְט גֶעהְן צוּ גְרוּנְד ח״ו. —

נָא לִיבֶּע בְּרִידֶער! יֶעצְט דַאכְט מִיר אַז אִיהְר קָאנְט שׁוֹין גוּט פַארְשְׁטֶעהְן אַז אוּנְזֶער גָאוֹן קָאן טַאקִי פָארְט נִיט לֶערְנֶען, עֶר קָאן, עֶר אִיז טַאקִי גֶענִיט אִין אַלֶע בִּיעֶבֶר פוּן דֶער רִילִיגְיָאן, נָאר עֶר וֵוייסְט נִיט וִויא פִיל עֶס אִיז דָא אֵייגִין קאַפִּיטאַל, אוּנ וִויא פִיל הַלְוָאוֹת, וָואס דָאס אִיז דֶער גְרוּנְד פוּן דֶעם עֵסֶק, אִין דֶעם הֶענְגְט אָבּ דָאס גַאנְצֶע גֶעשֶׁעפְט. —

אָט הָאט דֶער רָב הַיינְט גֶעזָאגְט אַ דְרוּשׁ, וָואלְט אִיהְר נָאר אַבִּיסֶעל גֶעהֶערְט, וָואס פַאר אַ הַלְוָאָה עֶר הָאט גֶעוָואלְט מַאכִין, וָואס פַאר אַ שְׁטַארְקִין פּ״צ עֶר הָאט גֶעוָואלְט גֶעבִּין, גְרַאדֶע וַוייל דֶער עוֹלָם הָאט חֵשֶׁק גֶעהַאט

פטור

פטור צו ווערין פון איין הלואה מיט איהר שטארקין פ"צ, אונ האבין געפאדערט א היתר מכח דעם ארבעס, האט ער גאר געזאגט, אז אפילו ח"ו אין גרעסטין יקרות טאהר מען אויך ניט עסען קיין ארבעס אונ דיא צלע מיני קטניות, אונ הערינג, אונ ווער עס איז מיקל אין דעם ח"ו איז גאר הייב מיתה (זעהט אין פתחי תשובה הלכות פסח), איי געוואלד! אין בית יוסף שטעהט דאך בפירוש אז דיא אלע מינים מעג מען אפילו קאכין? ניין אין כמה ערטער האט מען זיך נוהג געוועהן ניט צו עסען דאס, אי וואכזשע איז? מעמעג דאך פארט על פי דין? וועמעס באגה איז דאס, וואס זייא האבין זיך אזוי נוהג געוועהן? אבער וואס העלפט דאס דיא רייד, איינינע גאונים, וואס האבין גיקאנט לערנען וויא אונזער גאון האבין אזעלכע מנהגים צו גענומען פאר קאפיטאלנע דינים.

בייא איינעם איז שוין געוועהן ארבעס אזא שטארקער חמץ, אז עס האט זיך שוין איהם גאר געגלובט מאכין פאר חמץ קאווע אויך, וואס איז? וייל קאווע האט א פנים וויא פאסאליעס, בכן אז מע וועט עסען קאווע קאינמען ח"ו א טעות האבין אונ עסען ארבעס פאסאליעס אויך, אי וואס הארט עס אז מע וועט טאקי עסען ארבעס פאסאליעס אויך? איהר ווייסט ניט? חלעבען איך וויים אויך ניט, אפשר מיינט איהר אז דיא גאונים ווייסין? וואלט מיר אזוי קיין שלעכטץ ניט וויסין אונ אייך אויך, וויא זייא ווייסין אויך ניט, וואס בעדארפט איהר מעהר, אז איינער האט שוין גאר געוואלט אסור מאכין "טעה" טרעפט פאר וואס? ניין איהר וועט ניט טרעפין, אפילו אז איהר וועט זיין מיט 100 קעפ, בקיצור מאטערט זיך ניט, איך וועל אייך בעסער אוים זאגין, היות אזוי וויא עם זענען דא בנמצא פיל שווינדלער וואס פאר קויפען איבער־געטריקענטע "טעה" וואס איז דאך אוודאי ניט רעכט צו ניטצין אויף פסח, דעריבער איז דורכאוים ניט כדאי צו ניטצין טעה, איהר פאר שטעהט וויא מען איז פאר קראכין? אזא פאר לאפענער מוח, נא נא! עס איז נאך א נם וואס קיינער האט זיך ניט ארוים גערעדט "וכן נוהגין" אדער "וטוב להחמיר" אז ניט, איז דיא זאך פאר פאלין, מע וואלט שוין א גאנץ פסח אפילו קיין גלעזיל טעה אויך ניט געהאט.

וואס ווייסט איהר וואס דיא ווערטער האבין אונז אנגעמאכט? אלע חומרות, אלע גזירות, אלע נארישע מנהגים, גאר וויא באלד עס געפינט זיך למשל אין רמ"א אויף בשי כתב דיא צווייא ווערטער "וכן נוהגין" 1) דא איז מען גאר שוין פאר פאלין מיט דיא ביינער...

אט

1) למשל, פון דיא 18 טרפות וואס זענען געצייכינט אין דער גמרא חולין, איז געווארין 70 אין פסקי הרמב"ם, אונ אין שלחן ערוך איז גאר אהן א צאהל, 46 שאלות האט נאר דער רמ"א טרפה געמאכט, וואס דער בית

יוסף

אט אין אזעליכע פלענער האט אונזער גאון פאר בראכט זיין גאנצע דרשה, אונ אזוי פערברענגען זייא דאס גאנצע לעבין, קיין זאך וואס קאן ברענגען א טובה דעם כלל ליגט זייא גאר ניט אין זינען, אט אין וואס זייא פאר ברענגען זייערע יאהרין: מכח א קאלטענע צו איז דאס א חציצה אין מקוה, א שטייגער אז א יבמה רעדט אונטער דער נאז (דאס טרעפט אפט אונ אפט אפילו בייא איין גרושה, אונ בייא א שטיף מיטער אויך) אונ מע הערט פון איהר ניט קלאהר דיא ווערטער "לא אבה יבמי" האטש אין אמת ווייסט זיא דאך גאר ניט וואס זיא רעדט, זיא קלאגט זיך פאר דיא דיינים ער וויל זיא ניט מיבם זיין בודטא זיא געהט אוים נאך איהם, נא איז ניט א געלעכטער צו הערין? זיא וויל דאך אז ער זאל איהר חליצה געבין, אונ אין דעם פאל איז דאך באמת קיין נפקא מינה ניט, אויב זיא האט דאס ניט געזאגט מיט דקדוק? אז דיא גאנצע זאך איז גאר א קאטאוועם, גאר אויך דיא אייגענע מעשה, אזוי איז דער פאראדאק, מוז דאס ווערין גערעדט שארף, נא דער וייל איז דאס א שאלות תשובה, מע דארף פארט עפעס ענטפערין ווי א גאון. אט אויף אזעלכע ענינים געהט נעבאך אוועק דיא צייט בייא אזוינע מענשין, א שפאס א וועלט? עס טרעפט דאך עפעס סבות, אונ היינט אין דער שטאדט גופא, וויא פיל קאפ דרייענעש האט א רב מיט דיא ערובין? מיט דער מקוה מיט דיא חלפים פון דיא שוחטים? אסאך וויכטיגערע געשעפטין וויא חנוך נערים, וויא מאכין רעמעסלענע שוהלען, פאר ארימע קינדער, וויא מבטל זיין דיא טאקסע, הא?

פון דעם גאנצין שמועס זענען דיא מענשין שטארק מבולבל געווארין, זייא האבין גאר ניט גיקאנט זיך שטעלין א מאס פון וואנען הויבט מען אן זיך מיט איהם מתווכח זיין, ער האט זייא גוט צו פלאכטין מיט א שטייגער. גאר דאך האבין זייא געוואלט מאכין א שמועס אונ איהם פארט מנצח זיין, גאר מע האט דאס איבער געשלאגין מיטין מעריב דאווענען.

נאך מעריב איז זיך דער עולם צו גאנגין אהיים, צו הערין פרישע קללות אונ פאסטין תענתים ביז ערב פסח צום סדר, פאר געסט ניט עס איז נאך דא פיל ארבייט, וואס וועט נאך געבין געניג שטאף צו פרישע צרות אונ קולות, א שפאס, זיפין דאס מעהל, באקין דיא מצה, כשרה'ן דיא כלי בית, שטויסין מצה מעהל, א פעסעל אוים וואשין אויף וואסער, דא מוז יעדעם שטיקעל ארבייט געטאהן ווערין מיט קולי קולות, מיט געוואלדיגע קללות, עפעס א

שפאס

יוסף האלט דאס פאר כשרות, "דער עצי לבונה" צעהלט אפ 120 טרפות גאר אין דעם דין פון פרתי לריעתא... הא ברודער! גוט אנגעטאהן א ספאדאק? —

שפּאַס פּסח? נאָר ווי די גמרא ברענגט אַ ווערטיל „דמלפּא תיבלא לא בהתא" דאָס הייסט: דער וואָס איז שוין געוואוינט אין צרות, דער שרעקט זיך שוין גאָר ניט, אָט אַזוי האָבן זיך געבאַך שוין די מענער גאָר אויף געהערט זיך צו שרעקן, און זענען זיך געגאַנגען גאָר גלייך גילטיג אַהיים, מה נפשך וואָס וועט זיין זאָל שוין זיין.

אַ גוטע וואָך! אַ גוטע וואָך! ציינד שוין אָן אַ ליכט, עס איז שוין לאַנג נאַכט געוואָרן, „איהר ווייסט ווייבערליך עס וואָלט גאָר קיין עולה געוועהן אַז מע זאָל עפּעס קאָכין אַ לעפּיל וואַרעמס נאָך היינטיגין טשאָלענט" האָבן אַ זאָג געטאָהן אַלע מאַנספּילען מיט איין קול, „עס פאַר שטעהט זיך" האָט זיך אַרויס געהאַפּט איינע אַ פּיסקעוואַטע, „ער וואָלט אַפילו אַ בעלין געוועהן, אַז איך זאָל זיך נאָך אַצינד שטעלין קאָכין ביז האַלבע נאַכט, דאָס קאָן טאַקי מעהר ניט נאָר ווי אַ נאַר זיך פאַרגינען, עפּעס אַזאַ זולל וסובא? האָב איך ניט געהערט און ניט געזעהן, מיר דאַכט אַז מע זאָל מיר אַפילו יעצט געבין מעדני מלכים, וואָלט איך אין מויל ניט גענומען, און איך האָב דאָך טאַקי היינט יאַ כמעט ניט געגעסין, אין דעם טשאָלענט איז טאַקי היינט געוועזין אין איינזינקענעש, וואָס זאָל מען דאָ זאָגין? און איך קאָן דאָך זיין טרפה'נעס האַלז, האָב איך איהם טאַקי אָב געגעבין כמעט אין גאַנצין, נאַ פרעגט צו זעצטערהייט, ווי די מעשה איז, פאַר איהם איז געניג געוועהן, ניט פאַר זינדיגען, חלעבען! אַ גרויסע שיסעל קאַשע מיט קאַרטאָפּעל, און אַ שטיקעל פלייש, מיט אַ גרויס שטיק קוגעל ווי זיין קאָפּ, זעהט זאָלט איהר געזונד זיין וואָס עקסטעמען ביי לייטען? נאַ פרעג איך אייך וואָזשע איז דאָ אויף איהם אַזוי דער בייזער הונגער? עס איז טאַקי עפּעס אַ קישקע אָהן אַ דנאָה, אָט אַ כפרה איך וועל זיך בעסער געהן צו לעגען אַ ביסעל, חלעבען עס געהט ב"ה די וואָך, עס איז נאָך דאָ געניג וואָס צו טאָהן, נאָר איהם האַרט רען עפּעס? ווי געמטשען אַזאַ באַטור? איך וואָלט אויך אַ בעלן געוועהן עס זאָל מיך גאָר ניט האַרין, אַ גוטין סוף זאָל איך האָבין, איך בין טויט קראַנק, איך וועל שוין לאַנג זיך ייט מיאָס מאַכין אויף דער נאַרישער וועלט, ער מיינט עס וועט איהם בעסער זיין, ער וועט אויס האַפּין אַ מויד, אַ קרענק אין די זייטין, מע וועט זיך אָן איהם טאַקי אָנכאַפּין? ניטשקשה! די וועסט וויסין, די וועסט זיך מתודה זיין, אַ נאַר איז נאָר דאָס ערשטע ווייב, אַליין ניט געגעסין ניט געטרינקין, וואָס איז? פּילעווען דעם טייערין מאַן, אָבער די אַנדערע וועט דיר געבין קדחות עסין, די קאַרטאָפּעל וועט זי אַרויס שלעפּין נאָך ביי דעם אויוון שטייענדיג, דיר וועט זי געבין גאָלע וואַסער, איין גרויפּ וועט נאָך יאָגין די אַנדערע.

נאַ ליבע לעזער! ווי קלעהרט איהר? מן הסתם האָט מען שוין קיין קרופּניק אַפילו אָהן קאַרטאָפּעל אויך ניט גיקאָכט, עס איז שוין שפּעטליך,

מע

מע לייגט זיך ווייטער שלאָפין, מע איז איבער געקומען די נאַכט אויך אין צרות, געוואַלגערט זיך אויף דער ערד אין טינוף, דער כלל מע קומט אָב אַז גאָט זאָל זיך דער באַרעמען. —

הבוקר אור, עס איז שוין טאָג, די מענער זענען אַוועק אין בית המדרש, און די ווייבער האָבין זיך גענומען צו דעם מעהל, מע האָט אַראָפּ געבראַכט די געווייסע יודענע, וועלכע איז געוועזין פון די 10 זאַכין וואָס זענען בעשאַפען געוואָרין ע"ש בין השמשות צו זיפּין פּסחדיג מעהל. אַזאַ יודענע דאַרף זיין איין אַלמנה שוין פון כמה יאָר, האָבין אַ שטיקעל ידיעה אין כשוף, זיין קלאָהר אין אַלע יודעשע מנהגים, קאָנען אָב שפּרעכין איין עין הרע, אויס גיסין אייער, און וואַקס, אויס וויקלען אַ בויך, פאַר ריידען צעהן, וויסען ווי מע איז זיך נוהג מיט אַ קאַלטינע, אויס זויגען די שלעכטע מילך פון אַ פאַר לעגערטער בריסט, אויס פליקין אַ פאַרך, אָט אויף אַזאַ זנאַחערקע קאָן מען שוין זיכער זיך פאַר לאָזין, אַז זי וועט וויסען ווי זיך נוהג צו זיין מיטין זעקיל, די אַלמנה האָט זיך אָנגעטאָהן לכבוד דעם זעקיל אין אַ ווייס העמד מיט אַ פאַטשיילע אַרום געבינדין דאָס מויל, עס זאָל ח"ו זיך ניט אַרויס כאַפּען אַ שפּריץ, מע האָט אַריינגענומען אַ בעט מיט פרישען היי, פאַר שפּרייט מיט אַ קלאָהרין ליילך, און מע זיפּט שוין צו מזל, אַלע אין שטוב זענען שרעקליך פאַרנימען אָב צו היטין די קינדער מיט די עופות, זיי זאָלין זיך ניט דרייען אַרום דעם בעט, עס פאַר שטעהט זיך, אַז דעם גאַנצין טאָג איז געוועהן די שטוב פיל מיט קללות, אַלע קינדער האָבין געשריגען און געוויינט, ניט ווייניג קלעפּ האָבין זיי געקריגען דורכען טאָג, אַ קינד קאָן דאָך זיך ניט היטין, עס פאַר שטעהט גאָר ניט דעם גרויסען יחוס פון דעם זעקיל, (אין אמת איז ער אַסאַך קליגער פון דער מוטער) אַז מע זאָל גאָר ניט טאָהרין צו געהן צו איהם. —

בקיצור, גיקאָכט האָט מען געוויס גאָר ניט, נאָר ווער קיקט אויף דעם, אַבי דאָס מעהל איז שוין ב"ה איבער געזיפּט בכשרות, שטאַרק פאַרגעניגען האָבין געהאַט די ווייבער צו קוקען אויף די זעקליך ווי זיי זענען שוין גרייט צום באַקען, פאַר גרויס פאַר געניגין איז געבליבין אַז מע זאָל קאָכען וועטשערע (מחמת מע האָט דאָך שוין פאַרט געפאַסט אַנדערטהאַלבין מעת לעת) און דווקא ניט קיין קרופּניק, מהיכא תיתי מע איז שוין באַלז אויף אַ לאַד, מאָרגען וועט מען שוין באַקען מצה למזל, דאַרפמען עפּעס קאָכין טאַקי אַ רעכט מאכל, דאָס מאכל דאַרף ניט זיין צו עסען מיט ברויט, וואָרום ברויט וועט מען עסען מיט אַ קנאָביל אָדער מיט אַ ציבעלע, דער עיקר איז דאָס פאַרבייסין, נאַ האָט מען גיקאָכט מיזיסטעקענע פאַרפיל, (דאָס הייסט די גראָבע מעהל מיט די קלאַייען וואָס בלייבט אין זיפּ איבער) מחמת פון דעם מעהל איז דאָך אַראָפּ מיזיסעטקע וואָס דער פון וועט מען באַקען אויף ערב

פסח

פֶּסַח מִיזִיקֶעטְקֶעגֶע בִּילְקֶעס, וָואס מֶע רוּפְט זֵייא „כְּהָא לַחְמָא׳ס, הָאט מֶען דֶער פוּן אַרָאפּ גֶענִימֶען אִצוּנְד אַ בִּיטֶעל אוּנ גִיקָאכְט פַארְפִיל.

דֶער עוֹלָם אִיז גֶעוֶועהְן שְׁטַארְק צוּ פְרִידִין פוּן דֶעם, אִין אֶמֶת אִיז דָאךְ דָאס בַּאלְד אַ שַׁבָּתְדִיג מַאֲכָל, אַי פְלֵייש? אַ פָּנִים דָאס שְׁטִיקֶעל סְטֶערְוֶוע גִיבְּט עֶפֶּעס אַ טַעַם? וִויא מִיט דֶעם אַזוֹי אָהְן דֶעם, דֶער עוֹלָם הָאט זִיךְ מַמָּשׁ מְחַיֶּה גֶעוֶועהְן מֶען אִיז גָאר פְרִישֶׁער גֶעוָוארִין, אָט דָאס זֶעהְט מֶען וָואס אַ גוּטֶער בִּיסֶען אִיז! נָאךְ דֶעם עֶסֶען הָאט מֶען זִיךְ גֶעלֵייגְט שְׁלָאפֶען מִיט דֶעם תְּנַאי אַז מָארְגֶען זָאלְמֶען אוֹיף שְׁטֶעהְן טְשׁוּט טָאג, זִיךְ גֶעמֶען מִכֹּחַ מַצָּה בַּאקִין. —

גַאנְץ פְּרִיה זֶענֶען דִיא מֶענֶער אַוֶעק גֶעגַאנְגֶען דַאוֶוענֶען וָותִיקִין, אַ גַאנְצֶע טָאג הָאט מֶען פַאר בְּרַאכְט אִין גָאר קִיךְ, מֶען הָאט שׁוֹין ב״ה אָבּ גֶעבַּאקֶען דִיא מַצָּה, עֶטְלִיכֶע טֵייגְלֶעךְ זֶענֶען גֶעוָוארִין חָמֶצְ׳דִיג, הָאט מֶען דֶער פוּן וַוייטֶער גִיקָאכְט פַארְפִיל, דֶער כְּלַל מֶע הוּלֶעט מֶע עֶסְט וִויא אִים יוֹם-טוֹב.

נָא וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בוֹקֶר, עֶס אִיז שׁוֹין דִינְסְטָאג, אַ טָאג פַאר עֶרֶב פֶּסַח, אָט אוֹיף דֶעם טָאג שְׁטֶעהְט דִיא וֶועלְט, גַאנְץ פְּרִיה הָאט מֶען זִיךְ גֶענוּמֶען כָּשֵׁר מַאכִין דֶעם אוֹיוֶוען, דְרֵייא מָאהְל הָאט מֶען גֶעבְּרֶענְט גָאר אָהְן רַחֲמָנוּת, הָאלְץ הָאט מֶען גֶעוָוארְפִין אָהְן אַ חֶשְׁבּוֹן, וָוארוּם דִיא בַּאלִיבָּאסְטֶע אַלֵיין וָואס זִיא וָואלְט זִיךְ פַאר אַ שְׁטִיקֶעל הָאלְץ אַ מַעֲשֶׂה אָנְגֶעטָאהְן, הָאט זִיא דַאמָאלְס אוֹיךְ גָאר קֵיין דֵעה נִיט גֶעוָואלְט זָאגִין, עֶס פַאר שְׁטֶעהְט זִיךְ, דָא שְׁפִּילְט מֶען זִיךְ שׁוֹין מִיט דֶער נְשָׁמָה, אַלֶע שְׁכֵנוֹת אוּנ אֲפִילוּ דִיא שְׁרוֹת אוֹיךְ, הָאבִּין זִיךְ בֶּעשֶׁעפְטִיגְט מִיט דֶעם אוֹיוֶוען כָּשֵׁר מַאכִין, יֶעדֶע הָאט בֶּעזוּנְדֶער גֶעוָוארְפִין הָאלְץ, מֶע הָאט אַלְץ מוֹרָא גֶעהַאט טָאמִיר אִיז מֶען נָאךְ נִיט יוֹצֵא, אִין אוֹיוֶוען הָאט מֶען אָנְגֶעוָוארְפִין שְׁטֵיינְדְלִיךְ כָּשֵׁר צוּ מַאכִין אַלֶע טִישֶׁען אוּנ בֶּענְקְלִיךְ, אוּנ אַ פֶּעסֶעל אוֹיף וַואסֶער, דֶעם גְרוֹיסִין כָּשֵׁר שְׁטֵיין הָאט מֶען שׁוֹין אוֹיךְ אַרָאפּ גֶעבְּרַאכְט (דֶער שְׁטֵיין גֶעפִינְט זִיךְ מֶעהְר נִיט וִויא אֵיינִיגֶע אִין שְׁטָאדְט, בַּייא דִיא יוּסְטֶע בַּעֲלֵי בָּתִּים) אוּנ עֶר לִיגְט שׁוֹין אוֹיךְ לְמַזָּל אִין אוֹיוֶוען, דָא הָאט מֶען שׁוֹין אָנְגֶעהוֹיבִּין אַרְבֵּייטִין מִיט דִיא לֶעצְטֶע כּוֹחוֹת, עֶס אִיז גֶעוָוארִין אִין שְׁטוּבּ אַ רַעַשׁ מִיט אַ מְהוּמָה, אַז אֵיינֶער הָט נִיט גֶעוְויסְט פוּן דֶעם אַנְדֶערִין, אֵיין יוֹדֶענֶע שְׁלֶעפְּט פִּינֶ׳ם אוֹיוֶוען דִיא גְרוֹיסֶע כָּשֵׁר טֶעפּ מִיט זוֹדֶעגֶען אַקְרָאפּ, דִיא אַנְדֶערֶע שַׁארְט אַרוֹיס דִיא קְלֵיינֶע שְׁטֵיינְדְלִיךְ וָואס זֶענִין רוֹיט וִויא פַייעֶר, דִיא מֶענֶער זִיכִין מִיטְלִין וִויא אַזוֹי אַרוֹיס צוּ נֶעמִין דֶעם גְרוֹיסִין כָּשֵׁר שְׁטֵיין, אַנְדֶערֶע שְׁטֶעלִין אוֹיף דִיא כֵּלִים אוֹפִין גַאס צוּם כָּשֵׁר מַאכִין, הוּא הַא, מֶע שְׁרֵייעֶט „הִיט זִיךְ! גֶעהְט אַוֶועק אִין צָלְדֶע שְׁוַוארְצֶע יָאהְר, מֶע וֶועט אַייךְ גָאר אָפְּבְּרִיהֶען, אִיהְר וֶועט נָאךְ קַאלִיקֶעס בְּלַייבִּין״ מֶע טְרָאגְט דֶעם גְרוֹיסִין טָאפּ וָואס מֶע הָאט שׁוֹין אִין אִיהְם אַרֵיינְגֶעוָואפִּין דִיא

קליינע

קְלֵיינֶע שְׁטֵיינְדְלִיךְ, עֶס קָאכְט וִויא אִין אַ קֶעסִיל, אֵיין מַאנְסְפֶּערְזָאן אַ פְּרָאסְטֶער מֶענְשׁ אָבֶּער אַ אָטְוַואזְשְׁנִיק הַאלְט אוֹיף אַ שְׁטִיק הָאלְץ דֶעם גְרוֹיסִין כָּשֵׁר שְׁטֵיין אוּנ לֵייגְט אִיהְם אַרוֹיף אוֹיף דֶעם לַאנְגִין טִישׁ, אוֹפִין טִישׁ גִיסְט מֶען דָאס זוֹדֶעגֶע וַואסֶער, אוּנ עֶר פְלִיהְט אַרוֹם מִיטִין שְׁטֵיין וִויא אַ מַזִּיק, קוֹלוֹת אוּנ קְלָלוֹת הֶערְט מֶען פוּן אַלֶע זַייטִין, גֶעוַואלְד קִינְדֶער, דָא שְׁפִּיהְלְט מֶען מִיטִין לֶעבִּין, אַזַא גֵיהִנֹּם אַ שְׁפַּאס? דְרֶעהְט זִיךְ נִיט דָא אַרוּם. — אָט אַזוֹי הָאט זִיךְ גֶעאַרְבֵּייט עֶטְלִיכֶע שָׁעָה, מֶע הָאט זִיךְ אָבּ גֶעבְּרִיהְט כַּמָּה פִינְגֶער, גֶעמַאכְט פִיל קִינְדֶער פַאר קַאלִיקֶעס, אִיךְ זָאג אַייךְ דֶעם אֶמֶת, אַזַא טוּהְמִיל אַזַא גֶעפִילְדֶער הָאבּ אִיךְ נָאךְ נִיט גֶעהֶערְט בַּייא דֶעם גְרֶעסְטִין פַאזְשַׁאר רַחֲמָנָא לִיצְלָן, אִין שְׁטוּבּ אִיז מִיט סַכָּנוֹת נְפָשׁוֹת, מֶע קָאן נִיט אוֹים הַאלְטִין דִיא הִיטְץ מִיט דֶער פַארֶע וִויא אִין אַ בָּאד, אַלֶע שְׁרֵייעֶן אוּנ וֵויינֶען, דִיא אָפְּגֶעבְּרִיהְטֶע גְלִידֶער הָאט מֶען אַרוּם גֶעשְׁמִירְט מִיט לֵייהְם, אוּנ מֶע לִיגְט אִין צָרוֹת.

דִיא מֶענֶער הָאבִּין זִיךְ קָאם אַרוֹיס גֶעחַאפְּט וִויא פִינֶ׳ם גֵיהִנֹּם, אוּנ גֶעמַאכְט פִּיס אִין בֵּית הַמִּדְרָשׁ אַרֵיין, הֶערִין דֶעם מַגִּיד וָואס עֶר וֶועט דָא זָאגִין מִכֹּחַ בְּדִיקַת חָמֵץ, נָאךְ מִנְחָה וָואס מֶען הָאט אָפּ גֶעדַאוֶוענְט פַאר פְּרִיה, אִיז דֶער מַגִּיד אַרוֹיף אוֹיף דֶער בִּימָה אוּנ הָאט אָנְגֶעהוֹיבִּין צוּ הַאלְטִין אַ רֵיידֶע מִכֹּחַ בְּדִיקַת חָמֵץ. —

10.

דֶער דְרוּשׁ פוּן בְּדִיקַת חָמֵץ.

דֶער שְׁטָאט בַּעַל דַרְשָׁה׳ עֶר אִיז גִיוֶועהְן זֶעהְר אוֹיפְגֶערַאמְט בַּייא זִיךְ, עֶר הָאט אוֹיךְ אַרֵיין גִיחַאפְּט דִיא צְוֵוייא גְרוֹיס אַרְטִיגֶע וֶועטְשֶׁערֶעס, דָאס אִיז: „אֵיינֶע פוּן דִיא מִיזִיסְטֶעקֶענֶע פַארְפִיל״, אוּנ דִיא אַנְדֶערֶע „וַוייצֶענֶע פַארְפִיל״ פוּן דִיא חָמֶצְדִיגֶע טֵייגְלִיךְ, מַצָּה אִיז שׁוֹין בַּייא אִיהְם אוֹיךְ גִיוֶועהְן אָבְּגֶעבַּאקִין, דִיא כְּלֵי בַּיִת כָּשֵׁר גִימַאכְט, אָט דָא הָאט עֶר אָן גִיהוֹיבֶּען שְׁטַארְק צוּ שְׁטָאלְ־צִירֶען מִיט יְצִיאַת מִצְרַיִם גָאר אוֹיף אַנַאנְדֶערִין אוֹפָן, עֶס אִיז פַאר אִיהְם וֵוינִיג גִיוֶועזְן וָואס מֶע אִיז פָּטוּר גִיוָוארִין פוּן פַּרְעֹה׳ן אוּנ פוּן דִיא שְׁקְלַאפֶעבֵייא, עֶר הָאט זִיךְ נִיט בֶּענִיגְט מִיט דֶעם רֵייכְטוּהְם וָואס יוּדֶען זֶענִין פוּן מִצְרַיִם אַרוֹיס, נַיין הָאט עֶר גִיזָאגְט, דִיא רֶעכְטֶע נְקָמָה אִיז נָאר גִיוֶועזְן, וָואס מֶע הָאט בֶּעזִיגְט דֶעם יַם, מֶע הָאט צוּ שְׁטֶערְט זַיין גַאנְצֶע אַרְבֵּייט, וָואס עֶר הָאט מִכֹּחַ דֶעם גִישְׁטָאהְן אַסַאךְ יָאהְרֶען.

דיזער

דיזער סם איז פון דיא גרעסטע און קלינסטע פאקוסניקעס אין דער סטרא אחרא, ער האט תיכף וויא מען האט דיא וועלט באשאפען, זיך גינומען מיט אלע מעגליכקייטען נאך יאגען דיא קדושה, דיא ערשטע זאך האט ער זיך פאר שטעלט אין גישטאלט פון א שלאנג, און עס האט איהם געגליקט ארויף פיהרען אדם וחוה אופן עץ הדעת, און דורך דעם זייא ארויס טרייבען פון דעם גן עדן — דעם קין האט ער אויך ארויף גיפיהרט גאר ניט שלעכט זיין א רוצח אויף א אייגענעם ברודער, געה זייא נע ונד! האט ער גיזאגט, געה ווער פאר שווארצט אין צרות און אין שרעק — עפעס מיט דעם למך האט ער אויך אפ גיטאהן א שפיטצעל, מע קאן עפעס ניט דער געהן קלאהר דיא געשיכטע, ער האט עפעס ערמארדערט א מענשין און פארוואונדעט א קינד, מע ווייסט ניט ווען? מע ווייסט ניט וואס? עס טוהט זיך אפילו הוצך מכח דעם אין דיא דרוש ספרים, נאר ניט יעצט איז דיא צייט מכח דעם מאריך צו זיין — מכח דעם חנוך האט ער ימח שמו עפים אפ גיטאהן א מעשה גאר הינטען ארום, מע האט איהם גאר פליצלונג אויף גיהאפט, פרעגט פאר וואס? פאר ווען? קיינער ווייסט ניט, אפילו דיא מקובלים שנארען מכח דעם גאנץ שטארק, זייא האבין עפים דער שמעקט א שטיקעל ידיעה פון דער זייט, אז חנוך איז גאר מיט איין מאהל ערהייבט גיווארין, ער זיצט גאר וויא א פירשט אין דיא הויכע פענסטער און מע רופט איהם פאק גאר מט"ט הלוואי וואלט דאס אמת גיוועזין וואלטען מיר אוודאי ניט בעדארפט זארגען, הא? וויא מיינט איהר? באכט זיך אז ער וואלט גיהאלטין שטאהל און אייזען פאר אונזערע ליטוואקעס, האטש אפילו דער גאנצער מט"ט איז אויך א פנים קיין גרויסער תקיף ניט אין פמליא של מעלה, ווארום ווערליג איינער דער צעהלט (מן הסתם ווייסט ער דאך) האט מען איהם גאר בתחילה אריין גישמיסען בעת דער געוויסער אחר 1) איז ארויף אין פרדס, אמת ניט קיין גלאטע שמיץ, נאר פאייערדיגע, נאר וואס מאכט דאס אוים? אבי גישמיסען, איהר מיינט אז דער סם קאן אמאל ניט בשעת ער צו קריגט זיך מיט איהם, אוים ווארפין און רופען איהם „געשמיסינער..." אז חנוך וואלט באמת גיוועהן מט"ט וואלט פארט ניט גיוועהן שלעכט, נאר וואס מאכט מען? אז מע קאן קיין טאלק ניט דער געהן, אין מיטין איז גאר דא א ידיעה פון א זייט

אז

1) דער געוויסער „אחר" איז איינער פון דיא 4 גרויסע תלמודיסטען וואס זייא זענין אריין אין „פרדס": ר' עקיבא, בן עזאי, בן זומא, און דיזער אחר, דער אחר איז ארוים פון פרדס שטארק גיהאפט, ער איז גיווארין איין אפיקורוס און צו ליב איהם האט דאס געבאך דער מט"ט גיהאט דעם גוטען פסק, הלעבין א בהמנות, עס שניידט טאקי ביא דעם הארצין. —

אז חנוך איז גאר קיין מאהל ניט גיוועהן מט"ט, נאר וויא דיא מעשה איז דער סם האט דא עפים גיטאהן.

נאר דאס איז נאך גיוועהן אלעס קליאק טאק, אט בימי נח האט ער יוא אויף גיטאהן א רציחה, ער האט זיך גאר פאר שטעלט פאר א שדכן, אחוץ וואס ער האט פאר פיהרט מיאוסע גישעפטין צווישין דיא מענשין, מיט זשערעבטשיקעס, מיט פיפערנאטערס, מיט יאשצירקעס, האט ער גאר גיפיהרט שידוכים צווישין דיא חיות, א בער מיט א האלענדערקע, א באק מיט א טאטערקע, א קלאטשע מיט א טוקערקע, און נאך אזעלכע קרומע שידוכים, וויא רש"י שרייבט אויף דעם פסוק „כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ" אט אזויא האט דער ממזר צו מישט דיא גאנצע נאטור, דיא זאך איז אזויא ווייט גיקומען ביז עס איז גיווארין גאר א מבול, אט דא האט שוין דער סם גימיינט אז ער איז שוין גאר תקיף, אבער צום גליק איז נח א פנים קיין מחותן ניט גיוועהן מיט דעם סם, ער האט גאר ביא איהם אין שטוב קיין שום דריסת הרגל ניט גיהאט, נא דעריבער איז נח גיבליבען איין ארינד־ליבער מענש. און איז ניצול גיווארין פון דעם מבול, אט דא איז איהם גיווארין ווייטער זויער אין פיסק, איז ער זיך גיווארין א שטיקעל מחותן ביא נח'ס קינדער אין שטוב און האט פארט אב גימאכט א שטיקעל ארבייט דורך דעם שארליטאן חם, וואס ער איז גיוועהן א גראבע יארמולקע, דער פאדלע המענגע האט געבאך דעם אלטען פאטער נח א שיין פעקיל אב גיטאהן...

נאך דער געשיכטע איז ער גאר גיפאלין אויף א נייעם פלאן, זיך פאר שטעלין פאר איין ארכיטעקטור, צו ריידען דעם עולם מאכין א הויכען טוהרעם ביז אין הימעל און מאכין דארט א מלחמה מיט דיא מלאכים, פאר וואס האבין זייא געשיקט זייערע קינדער אויף דער ערד, און דורך זייא איז גיווארין א מבול, איהר פאר שטעהט פלעגער פון א סימבירניק? גאט ווייסט וואס דער פון האט זיך גיקאנט אוים לאזין, נאר השי"ת האט זייא צו מישט דאס לשון דא איז גיווארין א מהומה, דער בעט א האק, טוהט יענער איהם א ווארף א קעלנע לעהם און טרעפט איהם גלייך אין פנים (דער עולם ווערט צו זעצט פון גילעכטער) אט אויף אזא אופן איז צו שלאגין גיווארין דער גאנצער פלאן פון דעם ימח שמוניק.

נאך דעם אז ער האט א קוק גיטאהן אז מע קאן מיט אמאהל ניט מאכין קיין רעשעניע, האט ער זיך מישב גיוועהן גלאט פיהרען דעם עולם אין הדר אריין, מאכין זייא פאר געצינדינער, און דורך דעם זייא אריין שטיפען אין דער בלאטע ביז דעם האלז, און ארוים שטעלין זייא דער נאך א צונג, אזויא וויא דער שטייגער איז גיוועהן פון דיא לצים, איידער דער באהן איז נאך גיווארין פלעגין זייא קריגין עפים א וועגכמאן, פלעגין זייא איהם ארום פיהרען ביז האלבע נאכט, דער נאך אז דער האן האט א קרייא גיטאהן פלעגט דער

לץ

לעך אַרוים לאָזין אַ צונג אויף כמה מייל, פלוצים נישט ווערין, און דער אורח געבאַך פלעגט זיך אַרום זעהן אַז ער שטעהט גאָר אין אַ בלאָטע, נישטאָ קיין וועג, נישטאָ קיין שטעג, אַט אַזויא האָט דער סם אַרום געפיהרט יענע דורות, ער האָט זייא שוין גוט פאַר שטופט טיף אין דער בלאָטע.

דער אַלטער תרח איז אויך נאָך איהם נאָך געגאַנגען, ער האָט שוין געהאַלטען דער בייא אַרוים צו שטעלין דיא צונג, האָט דער וויל אַ קרייא געטאָהן דער האָן, טרעפט יודען אַדרבה ווער איז דאָס געוועהן דער האָן? ווער האָט דאָס געקרייעט, אַז דער סם איז דער פון צו מישט געוואָרין? דאָס איז אַברהם אבינו, אַ גוטער האָן, הא: (דער עולם שטיקט זיך פון געלעכטער, עס איז טאַקי אַ גוט ווערטיל), ער האָט אַ קרייא געטאָהן מיט אַ שטאַרקע שטימע, ער האָט אין איין קול געשריגען אַז אַלע געצין זענין הבל הבלים, אַט דאָ איז דער סם געבליבען אביסעל בע... ער האָט אפילו אָב געטאָהן אַברהם אבינו אַ שטיקעל קונץ, פון וואָגען שרה האָט נעבאַך דעם טויט בעקומען ער האָט בייא דער עקדה געקעהרט דיא וועלט, געפיהרט רכילות, אַמאָהל פון אַברהם׳ען, אַמאָהל פון יצחק׳ן, דאָ איז ער געלאָפין צו שרה׳ן, ער איז דאַמאָלס אום געלאָפין וויא אַ פאַר סאַמטע מויז (דער עולם שמייכעלט אונטער) און שרה נעבאַך איז טאַקי געשטאָרבין דורך זיין בשורה רעה מכח דער עקדה, נאָר פון דעסטוועגין איז ער געלעגין אין דער ערד וויא אַ באַרג.

אַט דאָ מיט יצחק׳ן איז איהם עפּיס יאָ אביסעל אָב געגאָלטען ער האָט איהם אַריין געריקט אַ גוטען בנדיק, „עשו הרשע״ אָבער דער פאַר יעקב איז איהם געוועהן וויא אַ ביין אין האַלז (דער עולם האָט שטאַרק הנאה), נאָר וויא עס האָט זיך געמאַכט אַז יעקב האָט געמוזט מאַכין אַ פליטה אַוועק קיין חרן צו בלייבין 20 יאָהר בייא דעם גוטען שווינדלער לבן, אַט דאָ האָט זיך שוין דער סם געשאַרפט דיא ציין אַז ער וועט שוין דורך דעם לבן מאַכין חלילה אַ כליה (ניט דער לעבין וועט ער דאָס) אַזויא וויא עס שטעהט „ולבן בקש לעקור את הכל״ נאָר מיט אונזער פאָטער יעקב מאַכט מען ניט קונקיל מונקיל, ער האָט איהם גאָר נישט געהערט אפילו אין דער פיאַטע, דער סם האָט שוין דאַמאָלס געאַרבייט אויף אַלע כלים, געזעהן אַרויס פראָווען דעם גוטען שווער נאָך יאָגין זיין איידעם, געשיקט געגין איהם זיין ברודער עשו, אָבער דער פון האָט זיך אויך אויס געלאָזט גאָר נישט מיט גאָר נישט.

נאָ וויא ער האָט געזעהן אַז ער בלייבט חוזק קראַנאַם, איז ער געוואָרין אַ מחותן בייא דיא שבטים, געפיהרט רכילות פון יוסף הצדיק צו דיא ברידער ביז ער האָט זייא אַרויף געפיהרט פאַר קויפען איהם פאַר אַ קנעכט און דורך דעם אַריין פירען אַלע יודען קיין מצרים, אַט דאָרטין האָט שוין דער סם געפינען זיין גאַנצע חברה, ער האָט דאָרטין אַזויא פיל געשווינדעלט געאַרבייט, ביז ער האָט דיא יודען טאַקי אַריין געפיהרט טיף אין דער טומאה אַריין, זייא זענין

שוין

שוין געוועזין דורך געגאַנגען מ״ט שערי טומאה, און העט נאָך איין ווייליע ח״ו דיא יודען זאָלין געוועזין זיין אין מצרים, וואָלטין מיר ח״ו שוין ניט ניצול געוואָרין פון זיינע הענד, דער סם איז שוין אין מצרים אַרום געגאַנגען זייער תקיף, ער האָט געמיינט ער איז שוין פאַרטיג, נאָר אַ מכה אין דיא זייטען (דער פראָסטער עולם האָבין הנאה פון אַזאַ אויסדריק), משה רבינו האָט איהם מיט זיין שטעקין אויס געשלאָגין אַלע ציין, אַט דאָ איז ער קוים פאַר קראָבין ערגיץ און געשוויגען וויא אַ הינד.

פון דעסטוועגין האָט ער זיך ניט געפוילט און איז נאָך געקראָבין וויא אַ חזיר אין דער מדבר, און האָט טאַקי כמעט אונז גאָר אונגליקליך געמאַכט, ער האָט געוויזען גאָר אַ פלאַן צו מאַכין איין „עגל״ ער האָט געקריגען דאָרטין אַסאַך חברה לייט וואָס האָבין דער צו מסכים געוועזן און עס האָט איהם אַזויא גוט געגאָלטין, אַז אהרן אַליין איז געוועהן דער מאַכער דער פון, נאָר משה רבינו האָט אונז דאַמאָלס מציל געוועהן פון אַ כליה ח״ו, אַט פון דער גאַנצער געשיכטע זעהט מען אַרויס, וויא וויַיט דער סם סטאַרעט זיך אונז צו קוילען, (אַזויא לאַנג זאָל ער וואַרטין וויא לאַנג ער וועט ניט אויס פּ׳רען).

אחרי הדברים האלה, נאָך דעם גאַנצין שמועס, וועל איך אייך דער קלעהרין דעם פלאַן פון בדיקת חמץ און בעור חמץ, דער סם איז דער רעכטער חמץ, ער איז דער שאור שבעיסה וואָס איז מעכב דיא גאולה ווען נייט פון יציאת מצרים אָן, וואָלט מען געוועהן מאַכין דעם בדיקת חמץ, וויא דיא מקובלים האָבין דאָס אויס געקינצעלט, וואָלט שוין דער סם לאַנג פאַר־לוירען זיין כח, נאָר דער עולם איז נעבאַך פאַר טראָגין, אַט מע קומט אַהיים מע נעמט אַ לעפ׳ל מיט אַ פענע און מיט אַ וועקסין ליכטעל, און מע קלויבט אַריין עטליכע שטיקליך ברויט, וואָס מע האָט זייא אַליין אונטער געלייגט און דאָס איז שוין בדיקת חמץ וועדליג אין פשטות, נאָ דעריבער איז מען נאָך עד היום פון איהם ניט פטור, מען איז מבער חמץ אַלע יאָהר, וואָס? שטיקליך ברויט, און וואָס וועט זיין מיט׳ן סם? וועניג האָט ער אונז געטאָהן נאָך דער מעשה פון דעם עגל? ער איז דעם ירדן אויך אַריבער, געמאַכט אַ „פסל מיכה״ אויף געשפּיהלט אַ מעשה (אַזאַ יאָהר זאָל ער האָבין) מיט פלגש בגבעה, געוואָרין אַ שטיקעל איינגעהער בייא דוד המלך און האָט דאָרטין אויך געמאַכט אביסעל צרות, עס איז ניט כדאי צו ריידין, בקיצור ער איז גאָר געוואָרין אַ שטאַרקער דיפּלאָמאַט, און האָט פאַר פיהרט אַ פּאָליטישע מחלוקת ירבעם בן נבט מיט שלמה המלך, ביז ירבעם איז גאָר קעניג געוואָרין איבער 10 שבטים און דאָס האָט איהם געבראַכט צו מאַכין צווייא עגלים.

אַט דאָ האָט איהם אָפּ געגאָלטין, מיט דעם האָט ער יאָ געמאַכט דיא יודען אונגליקליך, דיא 10 שבטים מיט דיא 2 שבטים האָבין זיך שטענדיג געקריגט ביז עס האָט זיך אויס געלאָזט אַ טייך פון בלוט, דאָס בית המקדש

איז

איז פאר ברענט געווארין, דיא יודען זענין פאר טריבען געווארין אין בבל, נא ווען אפילו מיר האבין זיך דער נאך עפעס וויא עס איז יא צו געשלאגין צו א שטיקעל ממשלה, געמאכט ווייטער א בית המקדש, נאר עס איז שוין ניט געוועהן נאר דאס, דער סם האט געפראוועט זיינע שטיק, געמאכט ביא אונז צדיקים, מינים ואפיקורסים, געפיהרט שנאת חנם צווישען קמצא ובר קמצא, ביז דאס צווייטע ביהמ"ק איז אויך חרב געווארין, און מיר זענין פאר טריבען געווארין אין אלע עקין פון דער וועלט, איך האב פיינד צו זאגין, דער וייל איז ער תקיף.

דער הויפט חסרון איז, וואס מע נעמט זיך ניט צו איהם, איינער איז געוועהן וואס ער האט זיך יא גענומען צו איהם אפילו גאנץ שטארק מיט אלע כלים, ר' יוסף דילה ריינש, ער זכרונו לברכה האט גאר געמאכט א נסיעה צו איהם אזש אונטער דיא הרי חושך, ער ז"ל איז צו איהם ניט געקומען וויא א נאר אונ א שלימעזאלניק, ער האט געוויסט מיט וועמען ער האט צו טאהן, דער כלל ער ז"ל איז צו איהם טאקי געקומען וויא א העלד, פארשידענע מיטלען האט ער מיט זיך מיט גענומען, דורך דעם צו בעזיגען פריהער דעם שווארצין הינד 1).

נאר

1) טרעפט איהר יודען מיט וואס איז ער געגאנגין צו איהם? נישט קשה טרעפט זיך ניט, ער האט זיך גוט בעווארענט, ער ז"ל האט אן געטאהן איפן הארצען צוויא מייער קעפליך פרישע פון צפת, פון בעדטין קארט, איך אויך פינגער פינגערליך פון לולב, אויף איין פיס א חליצה שיך, איפן האלז דיא ים כפור'דיגע גארטעלע, איפן גוף א קיטעל דורך איך מיט גאלע פלאנטן פון דיא ארבע כוסות, אונ דיא איערן פאר שטעקט פון דיא געשטעפטע פלודערין פון דעם אלטען צדיק, אין האנד האט ער געהאלטן דעם מלקה באנקעלע פון בית הכנסת הגדול, אונטערן גארטעל איז געווען פאר דחוק א שופר א שווארצער א ביקעל פאר דרייהט פון א באבאן פון צפת, הקנא זאל קען ניט בעדארפן, אין דיא קעשענעס האט ער פאר פאקט שטערין שטיקער, דבאפפה פינגערליך, באקעווי אייליך, וואלף ציינדליך, ציגענע פאטערס, קרעלען פון א הינדיק, א גאדיל טעשיל מיט פראטערס, א פוסטע שלעכיל, נויט שוויים פון א ב"ד שמש, אביסעל האר פון א פאטיליצע אונ ברוקא פון א גרוש, א שטיקעל ריקען פון א אמסטערדאמער של"ה, א עק פון א משוגען קעלביל, שתי שערות פון א טויטערקע א בלינדע אויף איין אויג, א שטריקעל פון א ערוב, הא? וואס זאגט איהר? ער ז"ל איז טאקי ניט געגאנגין וויא א שלימעזאלניק, ער האט טאקי רעכט געוועהר מיט גענומען.

נאר וואס איז דיא פעולה? אז ער ז"ל האט זיך צום סוף בענארישט, מן הסתם איז נאך ניט בעשערט געוועהן פון זיין ליבען נאמען, איהר פארשטעהט א מעשה? אז ער האט איהם שוין גענומען אין פלען, נא האט ער בעדארפט אויף איהם גאר רחמנות האבין? מיר באכט אז ער וואלט זיך אפילו אויס געצויגען וואלט איך איהם געהערט טאקי וויא דעם הינד, נא ער ז"ל איז אבער געוועהן א ווייכער מענש, אונ דער סם דער שווינדלער האט פאר איהם געקלאגט אונ געוויינט, וואס איז? ער וויל אז ער זאל איהם געבען א שמעק צו טאהן אביסעל טאביק, עס איז איהם טאקי געוועהן ניט גוט, נאר וואס הארט דאס דיר? ווען איך וואלט געוועהן דער ביא וואלט איך בעסער געטאהן, איך וואלט איהם א שמעק געגעבין עפעס איין אנדערע זאך, אט דא וואלט ער נחת געהאט, נאר וואס רעדט מען? ער ז"ל האט אים טאקי א שמעק געגעבין דעם טאביק, נא נא, וויא מיינט איהר? ער האט זיך אביסעל איף איהם ארויף געהאפט, אונ דיא שפיהל איז געווארין פארען טייפעל, אונ דער סם איז געבליבען ביא זיין שליטה 1). —

על

1) חאטש איך בין א שטארקער מתנגד, פון דעסטוועגין האב איך ליב צו זאגין איין אמת, אז דיא חסידישע צדיקים טוהן פארט מכח דעם סם, זייא זוכען פארט עצות אונ תחבולות איהם שוואך צו מאכין, אונ פון איהם גאר פטור צו ווערין, הגם עס האט נאך ביז יעצט קיינעם ניט מצליח געוועהן דער פלאן, ולהיפך, דער סם ימח שמו ווערט נאך אלע מאהל שטארקער אונ פעסטער, נאר מע קאן זייא אויך ניט בעשולדיגען זייער כוונה איז דאך גוט, איינער א געוויסער צדיק אין מיינע צייטען האט זיך צו איהם גענומען נאר מיט אלע כלים, דער פלאן איז אפילו געוועהן זייער אגוטער אונ א געשמאקער, ער האט זיך מישב געוועהן גאר צו געהן מיט א פריישען דרך, עס הייסט: אלעס דיר צו שרייבען צום סם מאכין מיט איהם כלומערשט איין האנד, שלאגין מיט איהם בלאט, ווייזען שטארקע הפקרות, אונ אז עס וועט שוין האבין נאר ביא דעם שפיץ, אט דא וועט ער איהם אן פייפען, אונ פון דעם וועט דער גאנצער כח הטומאה געשטאנשעט ווערין, אונ עס וועט ווערין ליכטיג אין דער גאנצער פמליא של מעלה, אט אויף דעם איפן האט איהם דער סם פארגעגעבין א פלאן זיך מטמא צו זיין מיט דעם חטא פון אשת איש ר"ל, דער צדיק איז דער צו מרוצה געווארין, אונ האט זיך טאקי משתדל געוועהן וויא ער זאל קומען צו אזא נסיון, ער האט זיך מפורסם געמאכט פאר א בעל מופת, פיל ווייבער האבין איהם גערופען צו זיך אהיים העלפין זייערע קראנקע קינדער, אט דא האט ער געקריגען א מקום צו טאהן להכעיס דעם סם, צו ווייזין איהם אז ער האט שוין געקאנט ממלא זיין זיינע תאוות, אונ ער וועט זיך מתגבר זיין,

אונ

על כן ברידער! איז דיא בעסטע עצה, מע זאל נאר האטש דער ווייל איהם אן טאהן צרות, מיטן בדיקת חמץ אונ בעור חמץ, עס איז אפילו דא
אין

אונ דורך דעם געבין א כח אין דער קדושה, נאר ער איז אבער צוא פיל גיקראכין אין סכנה, דער סם דער ציגאנער האט איהם טאקי גוט פאר פיהרט טיף אין בלאטע, ער איז טאקי געבאך נכשל גיווארין אין כמה חטאים, אסאך ווייבער זענען גע-גט גיווארין איבער דעם צדיק, דיא מעשה האט זיך גיטראפען אין דער שטאט פ׳, אין דער גובערניע מ׳, דיא זאך איז דאמאלס גיוועזן מפורסם אין דיא צייטונגען.

נאך פיל צדיקים נאר פון דיא מפורסמים ביי דער יעצטיגער צייט ארבייטען ממש מעשים מכח דעם, זייא געהן אויך מיט דעם גאנג, נאר ניט אויף אזא שרעקליכען אופן וויא דער צדיק פון פ׳, זייא געבין נאר אביסעל נאך דעם סם, פירען זיך אין כמה ענינים נאר אייראפייעש כדי דער סם זאל זיין געגארט, אונ זאל זיך ניט שטארק היטען פון זייא אונ זאל זיך ניט סטארען מיט זיינע תחבולות אראפ פירען זייא ח״ו נאר פון דעם דרך הישר, אונ אריין ברענגין זייא נאר אין דער כפירה ר״ל — מע האט דאך שוין גיזעהן דיא פראקטיק געבאך פון דעם „בער“ וויא ער האט יא גיוואלט גליקליך מאכען דעם גאנצין כלל ישראל, אונ האט זיך מיט דיא ציין גינומען צום סם ער זאל נאר איהם דער געהן דעם עק, נא האט מען דאך גיזעהן דעם סוף וואס דער סם האט איהם אב גיטאהן, ער איז שוין כמעט גיוועהן אויף יענער זייט בענקיל . . . מיט גרויס מיהע אונ מאטערניש האבין אלע צדיקים ארויס געריסין דער בער פינ׳ם סם, וויא ביי א הינד פון דיא ציין, באמת זענין דיא אלע פלאנען אויך אפילו קאלטע רפואות, דער סם איז קליגער פון זייא, דער ווייל דאס וואס זייא געבין איהם נעמט ער צו, אונ פון דעסטוועגין היט ער זיך גאנץ שטארק אונ מע קאן מיט איהם גאר נישט מאכען, נאר וויא דיא מעשה איז, טוהן זייא דאך עפעס, מע זעהט האטש אז מע טראכט וועגין איהם, מע רעזיקירט זיך צו טאהן אפט מאהל א רעכטע עבירה, אבי איהם האפען ביי דער טשאפראנע.

אבער אונזערע גדולים ווילען נאר מיט איהם קיין שום עסקים מאכין, הגם זייא געבין נים קיין כח אין דער סטרא אחרא, אבער זייא געבין ניט קיין כח אין דער קדושה אויך, מחמת זייא ווילען זיך ניט ברענגין לידי נסיון . . . אי עס שטעהט דאך „במקום שבעלי תשובה עומדים, אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד“ אונ נאר דיא בעלי תשובה קאנען דעם סם מעביר זיין פון זיין ממשלה, נאר א ליטוואק אבער האט זיך פיינד רעזיקירען, דער ווייל וויא דיא מעשה איז דער סם בושעוועט אונ ער איז תקיף, ה׳ ירחם! —

אין דעם אסאך צו ריידען, נאר עס איז שוין שפעט, מע דארף שוין באלד בודק חמץ זיין, עס איז שוין צייט דאוונען מעריב — דער מיט האט דער מגיד גיענדיגט דיא דרשה, דער עולם האט טאקי באלד אב גידאוונט, אהיים, אהיים, גיזשווינד דער גאנצער עולם. —

מיט גרויס חשק אונ פיל נקמה האט דער עולם זיך גיוואלט א נעם טאהן אין בדיקת חמץ מכח דעם סם, אויף צרות האט דער מגיד ניט גיזאגט וואס מע קען דעם סם טאהן, ער האט נאר גלאט געדילט א קאפ, אז דיא מקובלים שישקען זיך שטארק אז מיט בדיקת חמץ קאן מען איהם פארריקען א גוטע קאנע, נא וויא ריקט מען איהם? אדרבה, פאר וואס האט דער מגיד ניט געוויזען דעם עולם דאס ערשטע מאהל וויא מע טוהט? חלעבין דער עולם וואלט זיך אוודאי ניט גיפוילט אונ וואלטין איהם פאר ריקט אזויא טיף אז דער שווארצער יאהר וואלט איהם גינומען, נאר וואס מאכט מען אז מע ווייסט ניט קיין שום פלאן, דעריבער האט מען דער ווייל בודק חמץ גיוועז נאך דער אלטער מעטאדע.

יעדער שכן האט זיך אן גיצינדען א סטאטשיק, וואס דער קנויט איז פון נארען פון פעלד מעסטען, אנידער געלייגט אויף אלע פענסטער צו שטיקליך ברויט, א מייהל זיינין מדקדק עס זאל זיין 10 שטיקליך ברויט, גינומען א הילצערנעם לעפיל (א טרפה׳נעם פון א שאלה) מיט עטליכע פעדערין, אונ א טיכעל מיט א פאדים, גימאכט א ברכה „על בדיקת חמץ“ אונ האט תיכף אן גיהויבין צו זוכין דעם חמץ, אלע קינדער לויפען נאך דיא רעוויזארען, ביי זייא ווייזט דאס אוים עפעס וויא א שפילעכען פון „שלעפע באבע“ פון אלע זייטען געהט קולות „טאטע! קום אהער“ אט דא האט מען דאך אויך גילייגט א שטיקעל ברויט? אלע קינדער אין איין גילעכטער „טאטע גענוג שוין זוכען, אויף דיא פענסטער איז שוין מעהר נישטא, דוא ווייסט ניט א פנים, אז עס ליגט אלעס אין דער רעשעטע? דיא מיזיסעטקענע בילקעם וועסטו אויך צו נעמען? הא? וויא וועסטו זייא אריין לעגין אין דעם לעפיל? זעה טאטע נעם זייא ניט איך וויל עסין, די מאמע זאגט דאך אז מארגען וועט מען דם עסין מיט מילך? דער טאטע בייזערט זיך אן מיט שטום לשון, ער טאר ניט מפסיק זיין, אונ אין אמת שמייכעלט ער אונטער דיא וואנצען, ער פאר שטעהט אויך א ביסעל אז ער מאכט זיך גוט נאריש, אלע ווייבער טרייבען אב דיא קינדער בלומערשט מיט כעס אונ אין גרונד האפט זייא אויך אן א גילעכטער.

נא ב״ה דאס אויך גיפאטערט, דער לעפיל אין זיין פאלנעם קאסטיום ליגט שוין אופן העננגלאכטער, נא וואס טוהט מען ווייטער? מען האט גיבראכט דיא סטופע אונ מע נעמט זיך שטויסען מצה מעהל למזל, ביז שפעט אין דער נאכט האט מען פאר בראכט מיט דעם שטויסען דיא מצה, אונ זאלץ אויך, עס גליסט זיך שוין דעם עולם אפילו שטארק עסין, מע האט אגאנצע טאג
אין

אין מויל ניט גיהאט, נאר ווער? וועמען? עס איז אפילו קיין שטיקעל ברויט אויך נישטא, נא ווייטער שלאפין אויף דער ערד שוין די לעצטע נאכט, מע וועט שוין פטור ווערין פון די עופות אויך, עס איז שוין גרינגער אופן הארצין, עס געמט אפילו קיין שלאף ניט, נאר וואס טוהט מען? אט ליגט מען אונ מע דרעהט זיך פון איין זייט אויף דער אנדערער זייט, אבי איבער שטיפען די נאכט, אונ זיך צו חאפין צו די כל המרניקעס. —

11.

ערב פסח למזל טוב.

כמעט האיר השחר, עס איז נאך ניט ליכטיג געווארין, איז שוין דער עולם אויף געשטאנען, תיכף ומיד אבגעדאווינט דעם ערשטין מנין, געחאפט נאך אין בית המדרש א גוטין שנאפס, בייא א סיום פון א בכור, געגאנגען געשווינד אהיים, אב געגעסין די מיזיסעטקענע בילקעם, מיט א האלבע גלאז מילך, (א גאנצע גלאז מילך טאר מען זיך ניט פארגינען, עס קאסט דאך א גראשין א גלאז). איך האב פיינד צו זאגין א בילקע אפילו א גרויסע, די קינדער האבין דאס געבאך ניט גיקאנט אויף עסען אין גאנצין, די ווייבער זענען דערפילט געוועהן אביסעל אויפגעבראכט, אונ האבין איינגערעדט די באנגען זייא זאלין עסען נאך בילקע „עס דאס איז דאך שוין ביז נאכט" דאס זיא איהם געזאגט, אין דעם ארט אטייערער וויא זיא האט איך איהם דערגייט, אונ ושאלקייעט איהם ניט די בילקעס, וואס מע וועט די באלד נאך מויל ארויס ווארפין פאר די הינד, „אין אמת" האט ער גיענטפערט כאי איך גאר ניט עסין, מען איז ניט געוואהנט צו עסין אזוי פרי, איך דארף נאר היינט אלע מאהל צו האבין אין פסח דיגען אביסעל אפעטיט, אונ ווען איך וועל א ברכה באקען ער האט נאך דאס ניט פארגעבען, אונ פאר זאגט שוין אויף שפעטער, איז נאכדעם טבח איז נאך די אביבה, נא דיר א גאטור אביסעל! —

תיכף נאכען עסען, האבין זיך די מענער גענומען מאכין רשימות צעטלען פון זייערע חמץ, איבער געבין דעם בעל הבית מיט א קבלת קנין כדין ובדת, ער זאל דאס פאר קויפען ביים רב, יעדערער שרייבט זיין רשימה, מערעפט וואס? אדרבה קיקט זיך צו וואס ער שרייבט דא? וועדליג מיר ווייסען דאכט זיך אז עס איז גאר נישטא וואס צו שרייבין, אונ וואס צו פאר קויפען

קיין

קיין ברויט, קיין מעהל, קיין געדרשטענע גרויפען, נא וואס דען דרייט ער א מוח? וואס איז ער דא אזא שטארקער מוכר פון חמץ, אונ מאכט נאך דעם בעל הבית פאר א קאמיסיאנער מיט א קבלת קנין? ניין ער האט פארט חמץ, ער מוז דאס פאר קויפען, וואס פארט? ער האט א מילטער, א לאקשען ברעט, איין אלט פעסעל, אונ דערגלייכין: אט דאס איז די גאנצע רשימה, עיקר שבהתי דעם טאפ פינ׳ם קרופניק, חלעבען א רעכט געשעפט, וואס זאגט איהר דער צו? בקיצור דער בעל הבית האט איבער גענימען די קאמיסיאן, ער האט זיך אנגענומען מיט געלד וויא גרויס ער איז, בייא יעדער שכן א קאפיקע, אונ איז געגאנגען צום רב ענדיגען די מכירה.

בייא דעם רב אין שטוב, איז פיל אונ פיל פון מוכרי חמץ, אזוי וויא אויף דער בירזשע, דער רב מיט די דיינים זיצען ארום א לאנגין טיש, אונ מע געמט צו די צעטלין, אונ מע איז מיט יעדערין מקבל קנין, דער רב פון זיינער זייט איז זעהר פארזארגט איינ׳ם געשעפט, ער האט שוין מיטין באד גוי גיענדעט, אונ זיך צו שרייבין, געמאכט א פארמאליגע קאנטראקט אונ בעווארענט אלעס וויא א מענש, וויא איין אלטער סוחר, געחאפט בייא איהם א רעכטין אדראף ניט ווייניגער פון 30 קאפיקעס, א שפאס אזוי פיל סחורה, חמץ פון א גאנצער שטאדט? עס טרעפט עפעס אן טאקי א רעכטע סומע מוז מען לכל הפחות האבין האטשי א פעסטען אדראף, ער זאל טאקי באלד נאך פסח געבין געלד, אונ צו געמען די סחורה, נאר אין אמת, האט דאס נאך ניט געטראפין, אז דער באד גוי זאל אוים האלטין דעם קאנטראקט, ער איז א פנים תמיד אין דער צייט שרעקליך פאר ענגט אין געלדט, אונ ווידער איז ער גלאט קיין שטארקער געשעפטמאן, ער האט גאר ליב אביסעל דעם טרינק, נא אז עס קומט נאך פסח, אונ דער ליבער קויפמאן ברויכט טאקי מסלק זיין איינציגע טייערע רובל אונ צו געמען די אלע מילטערס, לאקשענברייטער, אין די גלייכען אינ קרעדיט האט ער ניט דא אפילו אויף איין גראשין מלא איז ניט דא קיין אנדערע עצה, נאר ארויס לאזען איהם פון געשעפט, מע מאכט דאס מיט איהם ווייטער ליבט, ווייל דער בית דין שמש איז בייא איהם אגרייטער תקיף, ניט באלאנגט פון איינציגע יאהרין, ער קאן שוין זיין באלאבאטער, ער וויבט מיט וואס מע קאן איהם געמען, מאכט ער מיט איהם איינציגע גישעפטען, אונ נייעט איהם א פלאן, אזוי וויא ער איז שטענדיג געוועזען אין מוזען, די בענק פון באד געבין שוין איך ניט קיין קרעדיט, לכן איז פאר איהם דער בעסטער פלאן צו זיין רוהיג אין אזא צייט, ניט צו האנדלין, אונ בעסער זיך צו זעהן מיט דעם מזומנעם רובל דעם אדראף (איינגענטליך איז דער אדראף אויך ניט זיינער, דער ב״ד שמש האט איהם געגעבין במתנה גמורה ער זאל זיך האבין מיט וואס צו קערעווען) אונ נאך מיט א רובל אב טרעט געלד, דער באד גוי חאפט א שנאנס, אונ חאפט ארויס

די

דיא צוויא רובל, אונ טרינקט בראנפען אויף וואס דיא וועלט שטעהט, אין אמת איז דער באד גוי אסאך קליגער פינ'ם ב"ד שמש, דען דער גוי האט נאך פאר פסח געוואוסט אז עס וועט זיך אזוי אוים לאזין, נאר וואס ארט דאס איהם, אז ער האט זיך אביסעל נאריש געמאכט, אט האט ער געמאכט עטליכע גוטע שנאפסין אונ געקריגין צוויא רובל מזומן אויך, א שלעכט עסק הא? —

בקיצור, ביא דעם רב קאכט אין שטוב, אויף אונ אב מענשין, מע טרייבט דאס געשעפט גאר אויף א גרויסין אופין, א פישקע שטעהט אופין טיש, יעדערער נאך דער מכירה ווארפט אריין דיא עטליכע קאפיקעס, — אין מיטין איז שוין דא ווייבער אונ מיידליך, דיא מיט א הינדיג, דיא מיט א הינדיטשקע, אנדערע מיט הענער, איינינע גאר מיט קאטשקעס, וואס איז? א שאלה! דער דין וואס זיין קאפ ליגט אצינד גאר אין דער פישקע, נעמט צו ביא א יודענע איהר הינדיטשקע וואס זיא האט נעבאך פון איהר געליטין 4 קאלעכדיגע וואכין, ווייניג איז זיא פון איהר אוים געשטאנען? ווייניג בליט האט זיא פון איהר אוים געטרינקין) אונ קיקט גאר ניט אויף דער יודענע וואס זיא שטעהט נעבאך בלאס וויא דער קאליך, אונ מאכט דאס גאר קאלט בליטיג טרפה, אלע ווייבער געבין נעבאך אב זייער בליט אט דעם צו טראגענעם דין, וואס פסקית וויא עס פאלט איהם אריין אין מויל, דער דין האט דערמאלט אנגעטוען גאניג צרות, א שטארט מענשין מיט צו בראכענע הערצער, איז מען גליך געלאפין אין יאטקע נאך פלייש, א קלאג! א געשריא! 20 קאפיקעס א פינט כמעטרווא, גאלע ביינער, דיא קצבים זענען שכור, שעלטין אונ זידלין דיא שוחטים מיט דעם בעל טאקסע, אין טאטענס טאטען אריין, דיא בעסטע אקסין זענען טרפה געווארין, געוואלד! מע דארף בדלות ווערין, דיא ווייבער פאר שעלטין זיך דאס געביין, וואס עסט מען דא? וואס וועל איך דא האבי' פון דיא דרייא פינטילעך פלייש? קיין וואג איז ב"ה אויך נישטא, מאגערע וויא פאדלע, אט אזעלכע זמירות האט מען געהערט ווינגענריג אין יאטקע. —

איהר ווייסט ליבע לעזער! איך האב אייך מורא איבער צו שרעקין מיט א בשורה רעה ר"ל, ביא אונזערע זאגערקע נעבאך, איז אויך טרפה געווארין דיא הינדיטשקע, איהר פאר שטעהט אין אונגליק? זיא וועט דארפי' קויפען פרעמד שמאלץ, איך ווייס ניט וויא אזוי זיא וועט דאס אוים האלטין געוואלד! ניטצען שמאלץ פון אזא הינדיטשקע וואס האט ניט געפראוועט קיי' נקיות ביא איהר אויף דעם אויבערבעט? מילא א כפרה דיא הינדיטשקע, פאר איהר מיט איהר מאן אונ דיא קינדערליך, נאר מיט דעם שמאלץ איז טאקי איין הארץ ווייטיג, איבער אלעמען איז נאך דיא הינדיטשקע געוועהן אזא געראטענע, וועדליג דיא זאגערין בעריהמט זיך איז דאס נאר געווארין פון

א בייז

א בייז אות, זיא ווייסט אפילו פון וועמען, זיא איז גראדע אריין געקומען בשעת דעם פליקען.

בקיצור, דיא ווייבער זענען נעבאך שטארק צו רידערט, עס איז טאקי ממש ניט דא וואס צו קאכין, פיש איז בליט יקרות, פלייש קדחות מיינע שונאים, שמאלץ גימער ערגער. — אין מיטין זענען געקומען דיא מענער פון מרחץ, רויטליך אופין פנים, דיא קעפליך אב געגאלט, דער אינטערשטער האלבער קאפ, מיט סימנים פון באנקעס אונ דוויקע געהאקטע, עס גיט צו חן, וויא עס ווייזט אוים האבין זייא א פנים גאר ניט געוואוסט פון דעם אונגליק, דיא ווייבער האבין נאר געווארט אויף א סלוטשאיי, "אז מע זאל זיך עפעם גאר מיט זייא זאטשעפען, אט דא וועלין זייא שוין אוים לאזין אלע בייזע חלומות, אויף זייערע קעפ, דיא מענער האבין זיך עפעם דער וואוסט, אונ האבין דאס פאר שטאנען זעהר גיט, זייא זענען שוין פראקטעש אין אזעלכע געלייגענהייטין, האבין זייא גאר געשטומט, זייא האבין זיך גענומען ארוים ווארפין דאס הייא פינעם שטוב, גוט אוים גיקערט, אריין געטראגין דיא בעטען, מיט פרישין הייא, דיא טישין אונ דיא בענק, עס פינקעלט אין אלע ווינקאלעך, דיא פסח'דיגע כלים אריינגעטראגין, מיט איין ווארט, עס וואלט אין אמת געוועהן גאר א מחיה, ווען עס וואלט זיך ניט געטראפין דיא מעשה מיט דיא הינדעטשקים, וואס טוהט מען אבער? עס איז ניט בעשערט קיין מנוחה, יעדער שכן האט גענומען מיט זיך זיינע עלטערע צוויא יונגליך מיט דרייא פלעשליך, אונ מארש נאך משקה ארבע כוסות. —

ליבע לעזער! לייג צו דעם מוח, אונ הערט דיא השגה פון א ליטוואק אין משקה. — פאר זיך זעלבסט האט ער גענומען א גאנצע קווארט וויין געמישט שטארקין מיט זיסין, אויף 15 קאפיקעס א קווארט, הוילע זיסע א קווארט פאר דעם ווייב במקח 10 קאפ', איין קווארט מעד אויף 7 אונ האלבע קאפיקע פאר דיא קינדערליך, נא געמאכט דיא פאקופקע, דאכט זיך ניט שלעכט? אלעם מיט שכל, מיט טאלק, געקומען מיט דעם טראנספארט אהיים, אריין אין שטוב מיט דיא פלעשליך בשלום, — דאס ווייב שטעהט ביים אויווען שווארץ וויא דיא סאזשע, דער שלייער אן א זייט, דיא סמאהע אויף דיא ליפען, דיא נאז בעט זיך אוים שנייצען, נאר עס איז נישטא קיין צייט, זיא לייגט דאס אב צום סחר, קללות ליגט אין זאפאס אינטער דיא ליפען נאר וואס זייא שיטין זיך ניט אוים. —

דער מאן האט זיך געוואלט אביסעל שמייכלען צו דער יפת תואר, מחמת ער האט געוואלט פארט מאכין א שמועס מכח קארטאפעל קאכין, אונ ער האט געוויסט אז דא איז געשפיהלט מיט דער נשמה, דא געהט שוין אין נפשות, דערום האט ער גענומען א ביסעל וויין אין א כוס, אונ איז פאר־געקומען דער פרינצעסען מיט דיא ווערטער „פאר זיך נאר אביסעל וויין, איך

האב

האָב דעם וויין גענומען טאַקי נאָר פאַר דיר לכתחילה, דאָס איז גאַלע זיסער, אפשר געפעהלט ער דיר ניט? האָב איך נאָך צייט איבער צו בייטען, איך האָב מיט דעם שענקער אַזוי אויס גערעדט״, „טשעפּע זיך אָב פון מיר״ האָט זיא איהם גיענטפערט מיט אַ חן, עס איז מיר שוין זיס ב״ה אָהן דעם וויין, טאַקי פאַר מיר דאַרפסטו אָן גרייטען כוסות, איך וואָלט זיך דאַכט מיר קאָנען אַריין האַפּען אין בעט, וואָלט איך מיך בעסער אַביסעל אויס גערוהט, ניט זינדיגין זאָל מען מיט דיא רייד, מע האַפּט פּסח! פּסח! לסוף וועט מען קיין כח ניט האָבין אפילו צו עסען, אין אמת געשמועסט, עס איז ב״ה ניט דאָ וואָס צו עסען, נאָר כפּרה פון הינגער וועט מען ניט שטאַרבין, קיין פיש קאָך איך ניט אויף ביינאַכט, בעסער אויף מאָרגין, וואָס זאָגסט דיא? קניידליך וואָלט איך אפילו געמאַכט, עס איז אָבער דער ווייל גאָר קיין שמאַלץ נישטאָ, ב״ה געהאָרעוועט אופין שוואַרץ יאָהר 4 וואָכין, מע טאָהר ניט זינדיגין מיט דיא רייד, נאָר אויף מאָרגין האָט מען מיר צו געזאָגט אַ קוואַטירל שמאַלץ, איך קלעהר האָטשי אַריין טאָהן עטליכע קאַרטאָפּעל אין יויך, וואָס דען? גאָר גאַלע וואַסער! פון דעם שטיקעל גאַנוויאַדענע קאָן עפּעס אַ טעם האָבין? פאַסאָליעס טאָהר מען ניט, ס׳איז דאָך פּסח! איבער אַלעמען איז אייער אויך אַ יקרות גדול, אַזוי הלעבען קאָכט מען אָב פאַר יעדערין איין איי, איז דאָס אויך אַ שטיקעל פאַרפאָרע, פאַר דיר האָב איך מורא וועל איך מוזען אָב קאָכין אַ גאַנץ איי, וואָס דען? וואָס וועסטו עסען? דאָס ביסעל יושקע, גאָט זאָל מיך ניט שטראָפין פאַר דיא רייד, „נאַ מיין ווייב״, האָט אַ זאָג געטאָהן דער כאַן האַלטענדיג דעם כוס, אַז ער האָט פאַר שטאַנען נאָך דיא רייד אַז זיא איז אַ צינד אַביסעל ווייבער. „נאַ נעם פאָרט אַביסעל וויין, אַט דער קייך זיך, טוה מיר אויך צו ליעב, וואָס קאָן דאָס שאַדען?״

בקיצור, דיא יפיפיה האָט גענומען אַ ביסעל וויין און האָט זיך געלייגט, און דער ווייל האָט ער אַריין געוואָרפין אַ פּאָר ווערטער, אפשר איז אַ קבּרא אָב קאָכין אַביסעל קאַרטאָפּעל? ביז נאַכט איז נאָך אַ היפּשע צייט, עס קלעמט זייער דאָס האַרץ, נאָ נאָך דעם ביסעל וויין האָט זיא שוין ניט געהאַט אַזוי פיל מגיז פנים זיין, און האָט צו געשטעלט אַ טעפּיל קאַרטאָפּעל.

דער מאַן, האָט דער ווייל אַלעס בדין געוועהן וואָס מע בעדאַרף צום סדר, אָן געריבין חריין, געמאַכט חרוסת, אויס געביטען 6 מצות אויף שמורה, אָן געצויגין דיא תּורות, איינגעמאַכט ציצית אין דיא נייע אַרבע כנפותין, דער ווייל איז דיא קאַרטאָפליעס פאַרטיג געוואָרין, מע האָט זיך טאַקי ממש מחיה געוועהן, ווער עס האָט ניט געזעהן דיא שמחה פון דיא מענשין בשעת עסען דיא קאַרטאָפליעס, האָט קיין שמחה ניט געזעהן אין זיין לעבין.

עס איז שוין געוועהן קרוב צו מנחה, מע האָט געלייגט אַ ווייס טישטיך אופין לאַנגין טיש, אַרויף געשטעלט אַ סאַך שבת׳ניקעס אויס געפּיצטע (מחמת

אלע

אַלע שכנים וועלין אָב ריכטין דעם סדר אין אייגעם) אויס געבעט יעדערין זיין הסיבה מיט קלאָהרע קישענס, אופין טיש אויס געשטעלט פיל כוסות, מיט פלעשליך וויין, דער כלל איז עס בלישטשעט אין אַלע זייטין, דער עולם האָט זיך אָנגעטאָהן נייע העמד׳ער, און נאייע פלודערען, מיט נאייע לייבצודאַקעס, נאייע שיך און זאָקין, אויך יאַרמילקעס שפּאַגעל נאייע, און מע האָט געמאַכט פיס אין דיא בתי מדרשים. דאָרטין איז אויך זייער קלאָהר און וויים, אַלע העגגלייכטערם בלישטשין, דיא טישין אָב געהיבלעוועט, עס איז נחת וויא מע קעהרט זיך, אין דער היים האָבין זיך דיא ווייבער אויך אַרום געוואַשין, אויס געשלייערט, אויס געפּיצט גענומען דאָס יום כפּור׳דיגע טיכעלע אופין קאָפּ, טאַקי וויא אַ מלכה, געבענשט ליכט, עס איז רוהיג, ליכטיג, און ציכטיג, אַלע צו פרידין, אַבי ב״ה שוין איבער געקומען! —

12.

דער ערשטער סדר.

אַלע מאַנסבילין זענען אַהיים געקומען פין׳ם בית המדרש. „גוט יום טוב! גוט יום טוב!״ אַלע זענען פרייליך חלעבען, עס איז דאָך עפּעס פאָרט געוואָרין אַ נאייע וועלט, עס איז אין שטוב אַ טיש אַ באַנק, אַ בעט, ריין פיין, מע האָט דאָך פאָרט עפּעס גיקאָכט, אַ ביסעל וויין איז אויך דאָ ב״ה, טאַקי מעשה פירשט, אַלע קינדער אין נאייע יאַרמולקעס, נאייע העמדליך און שיכליך, אין שטיב איז ליכטיג וויים און זויבער, דיא באַליבאָסטע האָט שוין ב״ה דיא גאַנז אויך אויס געשנאַצט גאָר מעשה מלכה, וואָס קאָן מען שעהנער פאַר לאַנגען? —

בקיצור, מע הויבט זיך אָן מבין זיין צום סדר, זאָלין וואַסער, עפּעס אויף אַברכה פרי אדמה, און אַלעס וואָס נאָר נייטיג איז, — אַלע קינדער האָבין זיך אָנגעטאָהן אין דיא קיטלען, דיא קינדערליך האָבין דאָס דער זעהן האָבין זיא אַ געשרייא געטאָהן, טאַטע! טאַטע! דיא ווילסט אויך זיפּין מעהל? דאָס זעקיל איז דאָך שוין נישטאָ? (אַלע לאַכען מיט אַ גרויס געלעכטער), זייא האָבין זיך אַרום געבינדין אויף דיא קיטלען מיט שלייערס, און אין ביזים אַריין געטאָהן דיא פישקע טאַבאַק אַ נאָז טיכעל, און מע האָט זיך איינגעפונדעוועט יעדערער אויף זיין אָרט, איינגעזעצט זיך זייער פעסט, דער וועכטער נעבאַך אַלעס שרות, האָט זיך אויך געמאַכט אַ שטיקעל הסיבה, אַוודאי ניט מעשה

שבן

שכן, נאר עפעס מוז ער דאך אויך מאכן, מע בארף דאך באהאלטן דעם אפיקומן אונטערן קישען? —

נא אלע זיצן שוין אין ארדענונג, דיא מצות זענען שוין איבערגעלייגט אין דרייא פאכן אין א קלאהר האנדטיבעל, כדי מע זאל זיך טרעפען צו יעדער מצה, מע זאל ח"ו קיין טעות האבין, מחמת עס טרעפט א מאהל, הלוואי זאל זיך ניט אזוי טרעפין וויא עס טרעפט, אז נאך כורך אז מע טרעפילט שוין אוים דעם האנדטיך פאלט ארויס גאר א גאנצע מצה, דערום האט מען דאס אלעס גוט בעווארענט, אז דער שטן זאל דא גאר קיין שום שליטה ניט האבין, דעם האנדטיך מיט דיא דרייא מצות האט מען ארויף געלייגט אויף א גרויסין טעלער, אויף דיא מצות פון אויבען ארויף געשטעלט א שאל מיט אלע פריפאסען, איין איי, א זרוע, שטיקליך ציבעלע אונ קארטאפעל, חריין צו ריבענע, אונ אויך אויבערשטע קעפליך פון חריין, אונ דיא חרוסת, דאס אלעס איז אוים געלייגט מיט א פלאן, נאך דער ארכטעקטארע פון דיא פוסקים, איהר שפיהלט זיך מיט דער זרוע, אונ מיט דער ביצה? אזא פאס־טרויקע איז ניט קיין קלייניקייט? דיא מקובלים מאכין גאר משוגע דעם קאפ מכח דעם, נאר אונזערע ליטוואקעס געהן טריט ביי טריט נאכין שלחן ערוך, אויך נישט קשה...

אויף גיעפענט דיא הגדות, אנגעגאסין דיא כוסות, פריהער דער בעל הבית, אונ דער נאך דיא שכנים, איינער נאך דעם אנדערין געמאכט קדוש בקול רם, אלע ווייבער ענטפערין „אמן!" מיטין פולין מויל, אונ מע טרינקט, דיא מענער האבין א ציע געטאהן פינ'ם כום געשמאק טאקי על פי דין א רוב כום, דיא ווייבער האבין נאר כמעט פאר זיכט א טראפין, האבין זייא זיך באלד פאר קרימט, זענען ניט געוואהנט צו וויין, דיא קינדער האבין נאך אין מיטין קידוש אוים געהלאפטשעט דיא כוסות ביז דעם דנא, דיא ווייבער קוועלין גאר אן פון דיא קינדער, דיא מענער שמייכלען אויך אונטער, נאר אוים ביידין טאהר מען ניט.

נא „ורחץ!" האט דער בעל הבית א זאג געטאהן מיט א שטארקער שטימע, אין דער ארט, וויא דער פעלדפעבעל בשעת ער מאשטירט זיין ראטע, אונ שרייעט „שאגאם מארש!" דא האט באלד יעדע אשת חיל געבראכט צו צום מאן א שיסעל, אונ א קווארט וואסער, מיט א האנדטיך, עס איז מקוים געווארין זיין פריקאזאניע.

ליבע לעזער! איהר ווערט אפשר פרעגין, פאר וואס איז ער דא געווארין אזא גרויסער גראף? קראנק איז ער אליין געהן צו דער פאמיניצע? ערשטענס מוז איך אייך ערקלעהרין, אז עס איז טאקי אפילו פאר א גומענאסטיקער אויך ניט גרינג ארויף קריכין פון אזא סיעדעלע, אונ צווייטענס איז דאס א רמז, עס הייסט: ער איז יעצט מעשה פירשט, דיא ווייבער האבין קיין פאר

איבעל

איבעל ניט אויף דעם, עס פאר שטעהט זיך, אז אין מיטין יאהר, וואלט זיא איהם קדחות דער לאנגט וואסער, ער איז ניט קראנק אליין צו געהן אונ זיכין דיא קווארט, אונ דעם האנדטיך וואס ער איז שווארץ וויא דיא בלאטע, ולסוף אז ער געפינט דעם האנדטיך אויך ניט, מוז ער גאר א מאהל אן חרפה, ארוים שלעפען דאס העמד פון דיא הויזין אונ אפ ווישין זיך, שרייען אונ פרעגין קאן ער דאמאלס ניט, ער טאהר ניט מפסיק זיין, נא וואס קאן מאכין א שטומע צינג? ער ווינקט, מריקעט, אונ קריצט מיט דיא ציינער, קיינער ענטפערט איהם ניט א גוט ווארט, נא ניט ער זיך איין עצה וויא א למדן, אבער אין דער נאכט, פיהרט זיך דאס עסק מיט גרוים דרך ארץ, איך האב פיינד צו זאגין, פארט א מלך...

דער בעל הבית שרייעט „כרפס!" טוט דער עולם צו דער ציבעלע מיט דיא קארטאפעל, איינגעטינקט אין זאלץ וואסער, אונ געמאכט בורא פרי האדמה, אונ געגעסין, א שפאס הונגער! דער עולם קייעט דיא קארטאפעל גאנץ געשמאק.

פליצלינג האט דער בעל הבית א קלאפ געטאהן וויא מיט א בארעבאן „יחץ!", אט דא זענען געבאך אנדערע שכנים וואס זייא זענען ניט שטארק געלערענט, אונ ביותר דער וועכטער, זייער צו מישט געווארין, וואסער מצה צו ברעכט מען דא? קלעהר אהין, קלעהר אהער, עס איז נישטא קיין צייט כמעט זיך מישב צו זיין, דער בעל הבית שרייעט ראפטאם נאר „יחץ!" זייא האבין נעבאך געפלאנטעט מיט דיא הענד אין האנדטיך, דער גאנצער נס איז וואס קיינער זעהט ניט וואס זייא שווינדלין דארטין, בקיצור זייא האבין אויך ארוים בעקומען א ערך פון א האלבע מצה, אונ אריינטער געריקט אונטערין קישען, גאט ווייסט וואס זייא האבין דארטין אן געמאכט פאר א חורבן, אבי קיינער זעהט האטש ניט דיא צרות.

דער בעל הבית בבחינת ראטנע קאמאנדיער, שרייאט וויא אין א כאן הויז „מגיד!" דיא קינדער האבין אן גיהויבען צו שרייען „טאטע! וואס האסטו עפעס בעהאלטין דיא מצה אונטערין קישען? גיב אונז אויך, מיר ווילען עסין, „שווייגט שקצים!" האבין דיא מאמעס בלומערקעט א גישרייא גיטאהן אונ האבין דער צו אביסעל גישמייכעלט, דער עולם האט אויף גיהויבי: דיא שיסלען מיט דער מצה, איינינע האבין זייערע מלכות גיהאלפין, אנדערע האבין נעבאך אליין געמוזט הויבען אזא משא, אלע מיט א העלע שטימע „כהא לחמא עניא... ביז לשנה הבאה בני חורין".

מע גיסט אן דעם אנדערין כום, איינינע יונגליך האבין גיפרעגט „מה נשתנה" אונ דיא פעטער האבין גיענטפערט „עבדים היינו לפרעה במצרים" דער עולם האט זיך גיזאגט דיא גאנצע הגדה, ביז אין גרויסען „לפיכך" דא האבין זייא זיך אלע אויף גישטעלט (דיא קינדער אלע מיט א געוויין, טאטע

דוא

דוא גייסט שוין שלאפין מע האט דאך נאך ניט גיגעסין דעם קרופניק ? אלע לאכען) מע האט גינומען די כוסות אין די הענד און מע שרייעט "לפיכך" אז די ווענט ציטערין אוש, די קינדער האבין זיך צו הליפעט, עס האט זייא די כצענע זייער שרעקליך אוים געוויזען, עס שטעהין מענשין אין העמדער איבערין קאפטין, גלעזליך וויין אין די הענד, און מע שרייעט אהן א אויפהערונג, א חוץ דעם איז בייא זייא עפים ניט גלאט גיוועזען דער גאנצער פאראדאק, מע האט שוין דא פאר בראכט באלד צווייא שעה, האט מען ערשט בסך הכל גיגעסין א ברעקיל ציבעלע מיט א שטיקעל קארטאפלע, נא די סדר פראווער האבין זיך קוים ווייטער בעזעצט רוהיג, די כוסות אנידער גישטעלט און גיזאגט ביז גאל ישראל, גימאכט הגפן און גיטרונקען אן גישפארט וויא א גראף.

"רחץ !" איז ארוים זייער העל פון דעם בעל הבית מויל, די מענער רירען זיך ניט פון דעם ארט, מע האט זייא צו גיטראגין נאך אמאהל וואסער, געוואשין זיך מיט א ברכה, און גינומען ווייטער פלאנטען אין האנדטיך, די פראסטאקעס האבין דארטין אוודאי אן גימאכט צרות איבער צרות, נאר א כפרה, אבי יעדער האט ארוים געריקט צווייא שטיקליך מצה, און האט זייא צו זאמען צו נויף געלייגט און גימאכט צווייא ברכות, און ווייטער גיגעסין וויא א גראף, נא דער עולם האט אביסעל איבער גיהאפט מיט דער המוציא, און דער בעל הבית האט א בעפעהל גיגעבין "מרור !" אט דא איז אריבער וויא א פראסט איבער די בייגער בייא אלע מענער, יעדער האט זיך שטארק פריגאטאוועט צו דעם גוטען עסק, מע האט גימאכט פון דעם חריין א גאלקע וויא א נית די גרוים, איינגעטינקט אין חרוסת, גימאכט די ברכה "על אכילת מרור" און אריין גיווארפין אין מויל מיט איין מאהל.

אהא ! עס טוהט זיך שוין חושך, דער גלאצט מיט די אויגען, דער וואריגט זיך, אלע האבין זיך שרעקליך צו הוסט, גום פאר כמארקעס, [illegible] האט גיגאבין פון זייערע אויגען, "די אייגענע זאך איז ב"ה אלע יאהר" האט זיך אן גירופען די זאגערין, ער בעדארף איך עסין חריין ? איך בין דאך א יודענע, פון דעסטוועגין וויים איך אויך א דין, מע קאן מיט מאראסטע איר יוצא זיין, האבין ניט זינדיגען זאל מען מיט די רייד, מע דארף נאך מיר עסין, עס איז ב"ה ביטער אהן מרור, נאר וואס רעדט מען מיט איהם ? ער וויל דאך זיין פריהמער וויא אלע, (באמת טוהט דאס איהר גרוים הנאה, זיא האט פארט א פרומען מאן, נישקשה דער שווארצער יאהר וועט איהם נישט נעמין) קאנסט נישט ? עס נישט, גאט אליין האט אויך ניט גיהייסען זיך ממית זיין, א שפאס אזא חריין ערשט כמעט אן געריבען, און נאך דער צו די קעפליך ?

נאך א היפשע צייט זענין זייא גיקומען צו זיך ארום געווישט זיך, גום

אוים

אוים געשנאצט די נעזער, און עס וואלט שוין גאר גוט גיוועזען, אבער דער "כורך" שטעהט נאך אין וועג, ווייטער חריין, אמת דאס איז שוין אביסעל גרינגער ווייל מיט מצה אין אינעם, דאך אבער חריין, און נאך תיכף נאך דער ערשטער פארציע חריין, נאר וואס העלפט דא דער ישוב הדעת ? אז דער בעל הבית שרייעט אין איין קול "כורך" חאטש מוה זיך א מעשה אן, כלוזשבע ! דער עולם האט א טאפ גיטאהן אין האנדטיך, מע האט ארוים גיהאפט שטיקער מצה, גאט וויים צו פון דער דריטער מצה צו גיין, איך האב מורא אז דער וועכטער האט דאס גימאכט גאר קאק פאפאלע, נאר א כפרה, איך בין שוין געוועזן אז מע זאל זיך שוין צו שלאגין צו עפים איין אכילה, יעדער האט אנידער געלייגט א גרוים שטיק מצה, אוים געגעבט גוט מיט חריין פון דער פולער האנד, פאר דעקט דעם חריין ווייטער מיט א שטיק מצה, און אז אלע זענין גיוועזען פארטיג האבין אלע גיגעבין א זאג "זכר למקדש כהלל..." און האבין זיך א ווארף גיטאהן אויף דער לינקער זייט וויא די פאמעשטשיקעס און האבין גיגעסין דעם געפילטען פלאדען, גיגעסין אינ געהוסט, און אלעם אן גישפארט מעשה גראף, נא שוין פטור גיווארין דעם כורך אויך, הלעבין עס איז שוין צייט פארט עפים עסין הא ?

אראפ פון דעם טיש די פלעשליך מיט די כוסות, די קערה מיט דער זרוע, און די חרוסת, און גיגעסין זאל ווערין, אי עס איז נישטא וואס ? וויא הייסט עס ? וואס דען האט דא אזויא גיקאכט 4 וואכען דורך אנאנד ? איהר פרעגט מיך ? אדרבה איך פרעג אייך ? —

מילא בקיצור, לאזין שוין די ווייבער געבין וואס עס איז דא, מע גיט באקי אין איי אויף צווייען, אבער דעם מאן דעם סולטאן אגאנצע איי, מע דאס גימאכט זאלץ וואסער, אן גישטאפט זיך מיט מצה, וואס דען וועט זאל מען מאכען ? מע איז דאך הונגעריג, נאך די אייער האט מען דער לאנגט די יויך, דאס הייסט א שיסעל הייסע וואסער מיט קארטאפעל, פארשאטען מיט מצה פארפיל, קיין רים פון פלייש האט דאס איך ניט גיהאט, ווארום וואס פאר א טעם קאן געבין א האלב פונט פלייש אין א גאנץ גרויסין טאפ ?

"איך וויים ניט" האט א שכנה אזאג גיטאהן, "איך וויים ניט, איך בין עפעס א קנאפער מאמין אז די היינטיגע שאלות זענין גיוועזען מיט א טאלק", איהר ווייבערליך האט אכטונג גיגעבין וויא דער בן איז גיזעסין שאפקע נא באקע, ער האט דאכט מיר גאר אפילו ניט גיקלערט מכח די שאלות, ער האט נאר געקוקט אין פישקע אריין, מע זאל ווארפין די קאפיקעס, גאט זאל מיך ניט שטראפין פאר די רייד.

נא מע האט שוין וויא עס איז אפ גיגעסין, די קינדערליך זענין נעבאך איין גישלאפען גיווארין אויף די הסבה בעטען, די ווייבער האבין אויך וויא עס איז אפ געבענטשט און גינאנגין אויך שלאפין, דא זענין זיך די מענער

גיבליבען

גיבּליבּען אַליין זיצען בּייא דעם טיש, זייער רוהיג אונ שטיל, נא פאַר וואס זאָל מען אין אמת אַבּיסעל ניט שמועסן? דיא נאַכט איז נאָך גרוים מע וועט זיך נאָך אויס שלאָפען, גישקשה! —

„הערט איהר ר׳ נחום!" האָט גיזאָגט ר׳ חיים דער זאָגערען׳ס מאַן, אייגעכטען האָבּ איך זיך גיזעהן מיט ר׳ שלמה ניחאמקעס, האָט ער מיר דער צעהלט אַ שמועס פון דעם אפיקורוס, וואס ער האָט גימאַכט היינטיגען שבּת פאַר מעריב אין בּית המדרש, איך זאָג אייך דעם אמת, אַז עס האָט זיך מיר אויף גישטעלט דיא האָר קאַפּויער הערינדיג אַזעלכע רייד, דאָס האָט מיר אַזויא פיל צו רוהערט דעם מוח אַז איך געה אַרום פון דעם וויא אַ משוגענער, איך האָבּ בּיז יעצט גאָר ניט געוואוסט אַז דער ימח שמו׳ניק איז אַזויא פיל אין אַלע ספרים, איך האָבּ איהם גיהאַלטען בּיז יעצט גלאַט פאַר אַ מופקר, אונ דער צו פאַר אַ פּראָסטאַק, ערשט זעה איך, אַז איך האָבּ גילעבּט אין טעות, מע קאָן איהם אונטערין האַנד ניט אַוועק מאַכין, היינט בּין איך גיוועזן בּייא נחמן שענקער נאָך משקה, האָבּ איך איהם גראַדע דאָרטין דער זעהן, בּין איך אַ בּעלן גיוועזן מאַכין מיט איהם אַ שטיקעל שמועס, איך קאָן זיך מיט איהם אַבּיסעל שוין פון לאַנג אָן, נא האָבּ איך מיט איהם דאָרטין פאַר בּראַכט אַ היפּשע צייט, גירעדט פון פאַרשידענע ענינים, וואס זאָל איך אייך זאָגען, ער איז אַ רעכטער למדן, ער האָט זעהר פיל ספרים גיזעהן, ער איז גוט קלאָהר אין דער יודישער געשיכטע פון עק בּיז עק, עס איז בּאמת מיט איהם אַ פאַרגעניגען צו ריידען. —

דער כּלל איז ר׳ נחום! איהר קאָנט דאָך מיך, איך בּין דאָך ב״ה אַ שטיקעל יוד, נאָר הערט איהר, וואס זאָל מען דאָ זיך נאַרען, ער איז אין אַסאַך ענינים זעהר גערעכט, מע ווערט טאַקי פאַר שוואַרצט אין אַסאַך זאַכין נאָר אומזיסט, אין אמת גירעדט איז דאָס אַ לעבּין? ווייניג איז מען דאָ איים געריסען גיוואָרין פון פורים אָן, פרעגט וואס? נאָר איבּער דיא פאַר שיקעלעך מנהגים, וואס זייא האָבּין קיין שום ווערטה ניט, לויט דעם ריינעם דין פון דער תורה אונ אַפילו פון דער גמרא, וואס וואלט דאָ גיוועזן וואס צו טאָהן? אונ וואס האָט דאָ זיך אויס גילאָזט פון דיא אַלע צרות? אַ שיסעל וואַסער מיט קאַרטאָפעל, געוואַלד! עס שטייט דאָך „ושמחת בּחגיך" זאָלסט דיך פרייען אין דיין יום טוב, אונ אונזערע חכמים האָבּין דאָס גאָר פאַר שטאַנין אין פּשטות, אַז „אין שמחה אלא בּבשׂר", עס הייסט: מע קאָן ניט זיין פרייליך אַז מע האָט ניט גיגעסין אַ רעכט שטיקעל פלייש.

נא צדרבּה! פרעג איך אייך, ווער איז אין דעם שולדיג? דיא תורה אָדער דיא גמרא האָט אונז גיהייסען מאַכין אַ טאַקסע? עס איז זעהר ריכטיג וואס דער עולם זאָגט אַ ווערטיל „אַז קיין מענש קאָן אַזויא פיל ניט טאָהן שלעכטץ דעם אַנדערין, וויא פיל דער מענש טוהט זיך אַליין", עס איז טאַקי

אמת, זעהט וואס מיר אַליין האָבּין זיך גיטאָהן? מיר האָבּין מיט געוואַלד אויף זיך אַרויף גיצויגען אַ טאַקסע, אונ זיא זויגט אויס דאָס לעצטע בּיסעל כּוחות פון אונזערע יודען, אויף אונז בּייא יעצטיגער צייט איז מקוים גיוואָרין דיא קללה פון דער תוכחה „שורך טבוח לעיניך ולא תאכל ממנו" (דברים כ״ח ל״א) דאָס הייסט: דיין אָקס ליגט פאַר דיר גיקוילעט אָבּער דוא וועסט פון איהם נישט עסין, וואָרום ווער עסט בּאמת פון דיא אַלע אָקסען וואס מע קוילעט שטענדיג? אָדער עס ווערט טרפה דורך דיא פיל חומרות וואס דיא פוסקים אחרונים האָבּין זיך ניט געפוילט נאָר מחמיר צו זיין, חאָטש זייא פירען איבּער דורך דעם יודיש געלד, זייא פאַר געסין אַז דורך איין טראָפּין טינט וואס זייא האָבּין אָן גישריבּען „ויש להחמיר" (מע דאַרף מחמיר זיין) גאָר אויף רש״י כּתב האָבּין זייא חרוב גימאַכט ששים רבוא שטעט, נא דאָס איז אַז עס ווערט גאָר טרפה, אָבּער למשל אַז עס טרעפט שוין גאָר אַ גליק אַז דער שוחט דער גרויסער בּהמות דאָקטער איז מסכּים, אַז דער אָקס איז גיוועזן גיזונד, נא דאַכט זיך איז שוין גאָר גוט, אָט דאָ קומט דיא טאַקסע אונ שטעלט בּדלות דעם עולם, פון דעם איינעם אָקס וואס ער איז דאָ על פּי נס כּשר גיוואָרין וויל מען אַלע לעבּערדיגע זעק אָן שטאָפען, דעם קצב מיט׳ן שוחט, דיא נאמנים מיט דיא שטאָט אויפזעהר, דעם רב מיט דיא דינים, אונ דעם בּעל טאַקסע נאָך מעהר פון אַלעמען, דיא אַלע ציהען נאָר פון דעם איינעם אָקס, פאַר שטעהט מען דאָך אַז עס איז קיין וואונדער ניט וואס עס קאָסט 20 קאָפּיקעס אַ פונט פלייש.

נא ווער קאָן אין אמת אונז העלפין אין אַזעלכע גישעפטין? דאַכט זיך נאָר דער רב זאָל לעבּין, אין אמת געשמועסט דיא קליינע רבּנים אָדער דיא מורי הוראות האָבּין טאַקי מורא אַפילו פאַר אַ פוסק גאָר איין אחרון, בּייא זייא איז תורת אמת וואס דער „תבואות שור" האָט אויף אונז גוזר גיוועזן, פון דער גמרא אַליין האָבּין זייא ניט בּכּח אַרויס צו נעמין אַ פּסק הלכה, אַנדערע בּאַציהען נאָר דינים פון דעם „חיי אדם אונ חכמת אדם" זייא קענין בּמתיקה זייער ווייניג לערנין, אונ בּפרט דער שוחט ער ווייסט גאָר ניט פון זיין חיות צו זאָגין, אָט מאַכט מען נאָר טרפה אונ טרפה, אָבּער אַ רב אַ גאון מיט אַ גוטען קאָפּ, ער ווייסט דאָך יוא דעם מקור פון גאַנץ הלכות טרפות, ער דאַרף ניט קוקען דעם „תבואות שור" אונ דעם „זבח שמואל" אין דיא ציין, ער ווייסט וויא דיא תורה איז חס אויף יודיש געלד, ער דאַרף פאַר שטעהן דיא צייט, מע דער צעהלט פון הגאון ר׳ חיים פילעפּאָווער ער איז גיוועזן אַ שטאַרקער מיקל, ער האָט גאָר ניט געקוקט אויף קיין שום פוסק, ער פרעגט נאָר הערין דיא גמרא אַליין, אַסאַך שאלות וואס אין אַנדערע שטעט זענין טרפה גיוועזין, זענין בּייא איהם גיוועזן כּשרות, מע זאָגט אַז ער האָט גימאַכט אַ ספר „מתיר אסורים" אויס צו ווייזען אַז דיא אַלע חומרות פון דעם

רב"א אונ פון נאך פיל פוסקים, האבין גאר קיין שום ארט ניט אין דער גמרא, נאר ווער וועט דרוקען אזא ספר? גלייכער דרוקען שאלות תשובות מכח עגונות, מכח קאלטעגעוואטע בתולות, מכח דעם גר'ס צוואה, פלפולים של הבל, דרשות פון פארפוילטע מגידים, זויערע פרושים אויף תנ"ך, אלע יאהר א פרישען פירוש אויף דער הגדה, אבער וואס טויג א ספר וואס קאן א טובה טאהן דעם עולם וואס איז נוגע אין לעבין. —

נאך מיין שכל דאכט מיר אז אלע גאונים וואלטין זיך בעדארפט אויף קלויבען אין איין ארט, אונ מאכין עפעס א שטיקעל טאלק מכח די חומרות, מבטל צו זיין אסאך נארישע מנהגים אונ אויף געבין א פלאן מבטל צו זיין די ביטערע טאקסע אויך, צו וואסערע צרות דארף מען זיא? אי וואס? פון וואנען וועט מען נעמין שכירות פאר דעם רב? דעם קאזאניע רב? די דיינים? אויף בקור חולים? ערשטענס געהט דאך די טאקסע 10 מאהל אזויא פיל וויא די סוממע וואס מע גיט אויס אויף די אלע זאכין, אונ צווייטענס, צו אויף אזעלכע גישעפטען ברויכט מען גאר זיין א משוגענער אונ מאכין א טאקסע פון אזא פרעמעדט וואס איז דער עיקר חיות פון דעם מענשין? אונ דער נאלאג פאלט גאר געבאך אויף דעם ארימען מאן, די גאנץ גרויסע זענין ב"ה פטור גיווארין די טאקסע, זייא געבין זיך ב"ה איין עצה.... אסאך גלייכער צו מאכין א נאלאג שטעלין יעדער נאך זיין ערך, די גבירים וואלטען אליין גיוואלט מחזק זיין א בקור חולים, צאהלען דעם רב אונ די דיינים, אזויא וויא עס פיהרט זיך אין אויסלאנד, דארט איז שוין לאנג בטל גיווארין די פלייש טאקסע. —

נא ר' נחום: וואס זאגט איהר, איז ער דען נישט גירעכט?, היינט מיט דער קינדער ערציהונג וואלטען דען די גאונים ניט געדארפט זעהן מאכין עפיס א פאראדאק? דאס איז דען א פנים פון א תלמוד תורה? דאס פיהרט עפיס צו א תכלית? אונ וואס ווערט שוין אפילו פון די בעלי בתישע קינדער? מע האט דאך באמת פאר דעם געלד וואס עס קאסט, גיקאנט מאכין פון זייא מענשין, בעלי מלאכות פון כל הסארטין, לומדים גילערינטע, וואס זייא וואלטין גיקאנט פארדינען זייער פרנסה בכבוד, אונ וואלטין פאר שפארען צו זיין פוסטע פאסניקעס, אפ לעבין אין דחקות אונ אין ענגשאפט, וואס מיינט איהר, אז אלע וואלטין דאס גיוואלט פאר שטעהן, וואלט מען דאס אפשר ניט גיקאנט אויס פירען גאר גרינג? נאר מען איז טאקי ב"ה גוטע בהמות, מע געהט אום אין עולם התוהו, מע מיינט אז עס מוז שוין אזויא זיין, עס איז אזוי באשערט פינ'ם הימעל.

הערט נאר ר' חיים! האט זיך אן גירופען ר' נחום, אט מכח דער טאקסע, איהר זאלט אויף מיר קיין פאראיבעל ניט האבין, ווייסט איהר כמעט גאר ניט וואס איהר רעדט, וויא הייסט מבטל זיין די טאקסע? עס וועגדעט

זיך

זיך עפיס די זאך נאר אן אונז? דאס איז דאך גימאכט בפקודת הממשלה, איהר זעהט דאך אז דאס געלד צאהלט מען דאך אויס אין קאזנאטשייסטווא? אט דער פון זעה איך וואס פאר א בהמה דער אפיקורוס איז, ער נעמט אן די טאקסע אויך פאר א מנהג, אשטייגער וויא כפרות שלאגין, זעהט איהר אט אויף דעם מנהג פון די כפרות גיב איך איהם אויך אביסעל גירעכט, חאטש אין אמת האט דער מנהג אגרויסען ארט אין חכמת הקבלה, זייא מאכין דער פון גאר אגאנץ גרויס גישעפט, נאר ווערדליג מיר מענשין האבין קיין שום ידיעה ניט אין זייערע סודות, מיר ווייסען גאר פשוט אז כפרות איז ניט קיין דין פון דער גמרא, זאלין זייא זיך מאכין וואס זייא ווילען, די מקובלים זענין ביא אונז קיין פוסקים ניט, נאר דער עולם איז אין דעם אזויא פאר פיהרט אז די כפרות זענין ביא זייא אזויא וויכטיג אקוראט וויא יום כפורים אליין אפילו אזעלכע וואס עסין שוין גאר אים יום כפור, פון דעסטוועגין כפרות מוזען זייא האבין, איך האב פיינד צו זאגין, אמת דער מנהג גיט אויך ניט צו קיין נחת אונזער עולם, אבער מכח דער טאקסע איז דאך גאר נישטא וואס צו ריידען, דאס איז ניט קיין מנהג וואס ליגט ביא יודען אין די הענד.

אט ר' נחום: האט זיך אנגערופין ר' חיים, אט דער פון אליין קאנט איהר זעהן, וויא יעדער זאך וואס עקסעסטירט נאר א לאנגע צייט, ווערט שוין אזוי שטארק איינגעווארצעלט אינ'ם הארצין, אז עס דאכט זיך, אז עס מוז שוין אזוי זיין, אט פון דעם מנהג כפרות זעהט איהר שוין אליין, וויא בלינד מע איז, וויא מע מאכט זיך נאריש, אט איך וועל אייך אויף קלעהרין, אז די טאקסע איז ניט וויא איהר מיינט, דאס איז גאר ניט קיין געזעץ פון דער ממשלה, נאר זיא איז שוין ביא יודען א מנהג של תורה, — פארהער אז די ממשלה האט גענומען פאדאט פון יעדער נפש, האט זיא מסכים געוועהן צו דעם פלאן פון דער טאקסע, וואס איינינע רוצחים האבין דאס אויף געטאהן צו מאכין דאס זיך פאר א געשעפט, די ממשלה האט געזעהן, אז די פאדאטקעס איז שווער אויף צו נעמען, יעדעס שטעטיל בלייבט שטענדיג א בעל חוב, אונ קומען אב דעם חוב נאר מיט מאנעפעסטין, האט די ממשלה מקבל באהבה געוועהן דעם פראיעקט, דער פון איז זיכער געווארין די סומע פון דעם פאדאט, אונ דער וייל האבין שוין די בעלי טאקסעס מיט די שטאט בעלי טובות בדלות געשטעלט דעם עולם גאר אהן א חשבון, אבער היינט, אז קיין פאדאט עקסעסטירט שוין מעהר ניט אונ די ממשלה האט דאס איבער געגעבין אין דער האנד פון די יודען, דאס גאנצע געלד געהט שוין נאר אוועק אויף זייערע הצטרכות, נא איז דאך די קשיא, וואס וויל מען האבין פון ארימע לייט, צו וואס האט מען מסכים געוועהן אז די טאקסע זאל שוין אזוי בלייבין ביז משיח'ן? (אונ אפשר איז א סברא זיא נאך אריין פירין קיין ירושלים מיט מוזיקע? חלעבען פאר די ארץ ישראל נבאים וואלט דאס

געוועהן

גֶעוועֶהְן אַגוּט גֶעשֶׁעפְט) , נָאר דִיא מַעֲשֶׂה אִיז , אַז דִיא טַאקְסֶע הָאט שׁוֹין בַּייא אוּנְז אַ פָּנִים נִיט וִויא אַ פְּרָאסְט מִיטִיל צוּ לִיעֶב גֶעלְד , נָאר זִיא וַוייזְט אוּנְז שׁוֹין אוֹיס גָאר וִויא אַ צִדְקָנִיּוֹת מִיט אַ פָּנִים שֶׁל קְדוּשָּׁה , „עֶס הֵייסְט : זִיא הִיט אָב יוּדֶען פוּן טְרֵפָה פְלֵייש , דִיא טַאקְסֶע אִיז גֶעוָוארִין אֵיין קֶשֶׁר מִיט דִיא שׁוֹחֲטִים אוּנ רַבָּנִים , אוּנ עֶס וַוייזְט אוֹיס שׁוֹין בֶּאֱמֶת , אַז אָהְן דֶער טַאקְסֶע וֶועט גֶעמֶען אַ עֶק פוּן דִיא שׁוֹחֲטִים מִיט גַאנְץ הִלְכוֹת טְרֵפוֹת , — נָא יֶעצְט פַאר שְׁטֶעהְט אִיהְר שׁוֹין , אַז דִיא טַאקְסֶע אִיז יֶעצְט נָאר אַלֶעם מִנְהַג יִשְׂרָאֵל ? אָבֶּער אֵיין זַאךְ אַרְט מִיךְ שְׁטַארְק , פַאר וָואס אוֹיף אַלֶע דִינִים פַאר לָאזְט מֶען זִיךְ אוֹיף דֶעם יוּדֶען אַלֵיין , מֶע בְּרוֹיכְט אִיהְם גָאר נִיט הִיטִין , מִן הַסְּתָם ווִיל יֶעדֶער יוּד מְקַיֵּים זַיין דִיא תּוֹרָה , נָאר אִין הִלְכוֹת טְרֵפוֹת אִיז מֶען זֵייא שְׁטַארְק חוֹשֵׁד ? אַז מֶע וָואלְט זֵייא בֶּעדַארְפְט אָב הִיטִין אִין אַלֶע זַאכִין , וָואלְט מֶען בֶּעדַארְפְט מַאכִין אַ טַאקְסֶע אוֹיף דְבָרִים שֶׁבִּצְנִעָה אוֹיךְ ? . —

נָאר וִויא זָאגְט מֶען , וָואס קוּמְט אַרוֹיס פוּן אַזֶעלְכֶע חֲקִירוֹת ? מִיט וֶועמֶען אִיז דָא צוּ טַאלְקֶעוֶועֶן ? אֶפְשַׁר מִיטִין רָב ? גֵיין אַ טָעוֹת , עֶר נֶעמְט דֶער פוּן שְׂכִירוֹת , פְלֵייש עֶסְט עֶר אוֹיךְ אָהְן טַאקְסֶע , אוּנ דַוְקָא פֶעטְס , מַחֲמַת דֶער קַצָּב מֵיינְט , אַז עֶס וֶוערְט אַ מָאהְל כָּשֵׁר אֵיין אָקְס , הָאט אִיהְם דָאס דֶער רָב אַ טוֹבָה גֶעטָאהְן , מִיט דִיא תַּקִּיפִים אוּנ דִיא עַזֵּי פָּנִים פוּן דֶער שְׁטָאדְט , זֵייא הָאבִּין שֵׂכֶל , זֵייא נֶעמֶען שׁוֹין שְׁטֶענְדִיג פוּן דֶער טַאקְסֶע אַ גֶעוִויסֶע מַטְבֵּעַ , אוּנ וֶוער רֶעדְט שׁוֹין פְלֵייש , אֲפִילוּ דִיא עֶפֶּענְטְלִיכֶע לֶעהְרֶער וָואס זֶענִין אִין דִיא יוּדִישֶׁע שׁוּלֶען , וָואס הַאלְטִין זִיךְ אוֹיף דֶער רֶעכְנוּנְג פוּן דֶער טַאקְסֶע , לְמָשָׁל אַדְרֶעסֶער תַּלְמוּד תּוֹרָה , לָאזִין אוֹיךְ אַ פוּל נִיט פַאלִין אוֹיף דֶער טַאקְסֶע , זֵייא מֵיינֶען אַז אָרִימֶע לַייט וֶועלִין הָאבִּין אַ שְׁטִיקֶעל פְלֵייש וֶועלִין זֵייא קֵיין בְּרוֹידְט נִיט הָאבִּין , אֶפְשַׁר מִיט דִיא עֶטְלִיכֶע נְגִידִים ? זֵייא קְלֶעהְרִין דָאךְ זָאל זִיךְ דָאס גַאנְצֶע שְׁטֶעדְטִיל שְׁלָאגִין קָאפּ אִין דֶער וַואנְט , אַבִּי מֶע טְשֶׁעפֶּעט אוּנְז נִיט אוֹיף דִיא שְׁטָאדְט זַאכִין : פַארִין רָב , אוֹיפֶן בִּקּוּר חוֹלִים , נָא גְלַאט מִיט דִיא מִיטֶעלֶע בַּעֲלֵי בָּתִּים ? הֶערְט אַ חֶשְׁבּוֹן , פִיל פוּן זֵייא זֶענֶען גְרוֹיסֶע שׁוֹטִים , זֵייא קוּקֶען אוֹיף דֶער טַאקְסֶע וִויא אוֹיף אַ דָבָר שֶׁבִּקְדוּשָּׁה , אַנְדֶערֶע וָואלְטִין שׁוֹין אֶפְשַׁר יָא פַאר שְׁטַאנֶען , זֶענִין זֵייא גֶעבַּאךְ בַּייא זִיךְ אַלֵיין גֶעפַאלִין , זֵייא הָאבִּין מוֹרָא אָנְצִיהוֹיבִּין מִיט אַ שְׁטָאדְט , אָט אַזוֹי גֶעהְן אַוֶועק דִיא טֶעג מִיט דִיא יָאהְרִין אִין צָרוֹת אוּנ אִין דַּחֲקוּת .

הֶערְט אִיהְר , „עֶס אִיז גָאר אַ חֶרְפָּה אוֹיס צוּ זָאגִין , מֶע הָאט דָאךְ שׁוֹין אָב גֶענֶעסִין , מִיר ווִילֶען שׁוֹין בֶּענְטְשִׁין , „עַל אֱמוּנָתִי זָאג אִיךְ אַייךְ , אַז אִיךְ בִּין טוֹיט הִינְגֶערִיק , וָואס זָאגְט אִיהְר יוּדֶען ? אִיךְ בִּין דַאכְט מִיר אוֹיךְ נִיט אַזַא פְרֶעסֶער אוּנ מֶע אִיז ב״ה שׁוֹין טַאקִי גֶעוֶועהְנְט אוּמְגֶעהְן שְׁטֶענְדִיג כִּמְעַט וִויא הִינְגֶערִיק , אִיךְ זָאג אַייךְ , אַז מֶע טְרַאכְט נִיט מִכֹּחַ דֶעם , אִיז נָאךְ סִיאַק טַאק , אָבֶּער אַז מֶע בֶּעקְלֶערְט דָאס מִיטִין שֵׂכֶל קְרֶענְקְט דָאס גָאר אַשְׁרֶעק . . . —

„עֶס אִיז שׁוֹין אֶפְשַׁר גַאנְץ שְׁפֶּעט ? הַא ! מֶע דַארְף שׁוֹין עֶסֶען דֶעם אַפִיקוֹמָן !" יָא יָא הָאבִּין אַלֶע גֶעזָאגְט , „עֶס אִיז שׁוֹין בַּאלְד 12 דֶער זֵייגֶער" , אַז מֶע הָאט אָב גֶעגֶעסִין דֶעם אַפִיקוֹמָן , הָאט מֶען גֶעבֶּענְשְׁט מִיט מְזוּמָּן עַל כּוֹס שְׁלִישִׁי , מֶע הָאט גֶעזָאגְט דִיא הַגָּדָה , בִּיז מֶע הָאט זִיךְ קָאם דֶער שְׁלָאגִין צוּם „חַד גַּדְיָא" . —

„אִיהְר הָאט גֶעווִיס גֶעהֶערְט ר' נָחוּם !" הָאט אַ זָאג גֶעטָאהְן ר' חַיִּים , דֶעם דְרוּשׁ אוֹיף חַד גַּדְיָא , פוּן אוּנְזֶער שְׁטָאדְט מַגִּיד ? „וָואס זָאגְט אִיהְר דֶער צוּ ?" וָואס זָאל אִיךְ זָאגִין הָאט גִיעֶנְטְפֶערְט ר' נָחוּם , וֶוער פַאר שְׁטֶעהְט דָאס נִיט , אַז אִין חַד גַּדְיָא לִיגִין סוֹדֵי סוֹדוֹת , קַארְג פְּשָׁטִים הָאט מֶען גֶעמַאכְט אוֹיף דֶעם ? עֶס אִיז בַּייא מִיר גַאנְץ זִיכֶער , אַז אַסַאךְ מֶעהְר וִויא פִיל עֶס אִיז שׁוֹין אָב גֶעדְרִיקְט אִיז אַוַודַאי דָא בִּכְתַב יָד , בֶּאֱמֶת וָואלְט גֶעוֶועהְן אַ יוֹשֶׁר אוּנ זֵייעֶר גִיצְלִיךְ , אַז אֵייגֶער זָאל אוֹיף קְלַייבִּין אַלֶע פֵּרוּשִׁים גֶעדְרִיקְטֶע אוּנ גֶעשְׁרִיבֶּענֶע אוּנ אָבְּדְרִיקִין חַד גַּדְיָא מִיט אַלֶע פֵּרוּשִׁים , מֵהֵיכָא תֵּיתֵי , פַאר וָואס זָאל דָאס עֶרְגֶער זַיין פוּן כִּתְבֵי קוֹדֶשׁ ? מִן הַסְּתָם אַז דָאס הָאט אַ זְכִיָּה אַז אַלֶע יוּדֶען זָאגִין דָאס , אוּנ פִיל גְאוֹנִים וְדַרְשָׁנִים מִיטְשִׁין זִיךְ צוּ פַאר שְׁטֶעהְן דֶעם עִנְיָן דֶער פוּן , אִיז דָאס גֶעוִויס קוֹדֶשׁ קָדָשִׁים , דֶערִיבֶּער פַאר שְׁטֶעה אִיךְ נִיט אַייעֶר שַׁאֲלָה , „וָואס זָאג אִיךְ אוֹיף דֶעם מַגִּיד'ס פֵּירוּשׁ !" מֵהֵיכָא תֵּיתֵי מֶען קָאן זָאגִין אַלֶעס , דִיא תּוֹרָה וֶוערְט דָאךְ אוֹיךְ גֶעדַרְשֶׁה'עט אוֹיף זִיבֶּעצִיג אוֹפַנִּים . . .

אַיי ר' נָחוּם ! הָאט אִיהְם אִיבֶּער גֶעשְׁלָאגִין ר' חַיִּים , אִיהְר רוּפְט נָאר דֶעם חַד גַּדְיָא תּוֹרָה ? וָואס פַאר אַ תּוֹרָה הָאט אִיהְר פָּארְט גֶעזֶעהְן אִין חַד גַּדְיָא ? אוּנ זָאל שׁוֹין אֲפִילוּ זַיין , אַז דֶער מְחַבֵּר פוּן דֶעם הָאט עֶטְוָואס בַּאהַאלְטִין אִין זַיין רֶעטֶענִישׁ , וָואס אִיז דָאס פַאר אַ קִינְץ ? וָואס פַאר אַ טוֹבָה הָאט עֶר דֶערְמִיט גֶעטָאהְן יוּדֶען ? וֶוער אִיז עֶר ? וֶוען אִיז דָאס גֶעמַאכְט גֶעוָוארִין ? אוּנ צוּ וָואס אִיז דָאס אַזוֹי גֶעהְטִיג זִיךְ צוּ מִיטְשֶׁען אוּנ צוּ טְרֶעפִין וָואס עֶר הָאט גֶעמֵיינְט מִיט זַיין גַאנְצִין חַד גַּדְיָא ? . —

„הֶערְט ר' חַיִּים !" הָאט זִיךְ אָנְגֶערִיפִין ר' נָחוּם מִיט כַּעַס , אָט דֶער פוּן זֶעהְט מֶען טַאקִי אַרוֹיס וִויא אַפִּיקוֹרְסוּת קְלֶעבְּט זִיךְ שְׁטַארְק , אִיהְר מֶעגְט אוֹיף מִיר אֲפִילוּ שְׁטַארְק תַּרְעוֹמוֹת הָאבִּין , דָאס אִיז אַלְץ דִיא רֵייד פוּן דֶעם אַפִּיקוֹרֶס , עֶר הָאט שׁוֹין אִין אַייךְ אַרַיין גֶעלָאזְט דֶעם גִיפְט פוּן אַפִּיקוֹרְסֶת , פֶע ! אִיהְר מֶעגְט זִיךְ שֶׁעמֶען גָאר אַזֶעלְכֶע רֵייד אִיבֶּער רֵיידֶען .

„אִיהְר זֵייט אַ פָּנִים גוּט אִין כַּעַס" הָאט גֶעזָאגְט ר' חַיִּים מִיט אַ שְׁמֵייכֶעל , אִיהְר מוּזְט גֶעוִויס מֵיינֶען , אַז דֶעם חַד גַּדְיָא הָאבִּין נָאךְ יוּדֶען גֶעזִינְגֶען אִין דֶער מִדְבָּר ? נָא וָואס וָואלְט אִיהְר אַשְׁטֵייגֶער גֶעזָאגְט , אַז אִיהְר וָואלְט גֶעזֶעהְן אֵיין הַגָּדָה פוּן דִיא גַאנְץ אַלְטֶע דְרוּקִין וָואס דָארְטִין שְׁטֶעהְט נָאךְ גָאר נִיט קֵיין זֵכֶר פוּן דֶעם חַד גַּדְיָא ? נָא אִיז דָאךְ בַּאמָאלְס רֶעכְט גֶעוֶועהְן זִיךְ לֵייגִין שְׁלָאפִין אָהְן

חד גדיא ! הא ! און וואס וואלט איהר אשטייגער זאגין אז מע זאל אייך ווייזען איין אלט ביכעל א דייטשעס וואס איז פיל מיט קינדערשע לידעליך, און דארטין געפינט זיך דער חד גדיא גאר אויף דייטש ? נא וואס פאר א פנים וואלטין דער נאך ביי אייך געהאט דיא אלע פרושים ? איך זאג אייך דעם אמת, איך האב פארהער אויך גאר ניט געוויסט פון דיא אלע זאכין, נאר א מענש איז דאך ניט קיין בהמה, מע קאן דאך ניט אב לייקענען א זאך וואס מע זעהט ממש מיט דיא אויגין, ער האט טאקי מיר אויף געקלעהרט און געוויזין מיט ראיות ברורות, אז דער חד גדיא קומט גאר ניט ארויס פון יודען, נאר בפירוש פון איין ניט יודישען דיכטער (משורר) וואס האט אויף געשטעלט לידליך פאר קינדער צום זינגען, און אזוי וויא אין דיזער נאכט זענען געמאכט געווארין פיל צערעמאניעס כדי דיא קינדער זאלין פרעגין, און נאך בעסער, כדי דיא קינדער זאלין ניט שלאפין, דעריבער האט זיך איינער מישב געוועהן, און האט איבער געזעצט דעם חד גדיא אויף תרגום לשון (וואס יודען האבין דעמעלט גערעדט), בכדי אז דיא קינדער זאלין דאס זינגען אום ניט צו שלאפין, באמת האט דער חד גדיא בעדארפט שטעהן אין אנהויב פון דער הגדה ניט צום סוף, עס זאל אוים קומען צו זינגען בשעת דיא קינדער זענען שוין לאנג אנשלאפין געווארין, נאר מיט דער צייט האט מען דיא גאנצע געשיכטע דער פון גאר פארגעסין, און מע האט אנגעהויבין גאר צו מאכין אויף דעם פרושים, און מע וויל אלעם טרעפין ווער איז דיא קאץ ? ווער איז דער הינד ? האשט אין אמת, איז דאך קיינער ניט מחויב גאר צו קלעהרין אויף דעם געדאנקין וואס דער מחבר האט געמיינט, ווארום אויך מיין באבעס דאגה איז דאס, איך האב א פנים מעהר ניט וואס צו טאהן ?

נאר ווייל דאס שטעהט שוין פארט אין דער הגדה, און דעם מעתיק איז געפעהלין גראדע דאס איבער צו זעצען, נא מן הסתם האט ער דאך אין דעם עטוואס געזעהן וויכטיקייט, דעריבער וועל איך אייך איבער זאגין, וואס דע אפיקורס האט מיר בעמערקט, איהר וועט מיר דאכט זיך מודה זיין, אז דאס איז דער בעסטער פירוש. —

ער זאגט, אז דאס גאנצע לידעלע איז געגרונדעט אויף דעם איינגענעם געדאנקין וואס געפינט זיך אין פרקי אבות, „אף הוא ראה גלגולת אחת שצפה על פני המים, אמר על דאטפת אטפוך, וסוף מטיפיך יטופון” דאס הייסט : ער (הלל) האט געזעהן א קאפ שווימט אופין וואסער, האט ער איהם געזאגט, דער פאר וואס דיא האסט אנדערע דער טרונקען, האט מען דיך דער טרונקען, און אויך דיא וואס האבין דיך דער טרונקען וועלין דער טרונקען ווערין. — דער מחבר פינ'ם חד גדיא האט געוואלט אויף קלעהרין דיא גאנצע וועלט, אז זייא זאלין זיין געהיט פון רציחה, ווייל עס איז דא א גאט וואס ער איז א בוחן כליות ולב, ער ווייסט אלע מחשבות פון אלע באשעפענישין, ער

שענקט

שענקט ניט קיינעם, און איהם קאנמען ניט אב נארין, איינער וויל דער טרינקען דעם אנדערין, און נאך מיט איין אויס רייד אז ער טוהט דאס נאר כחמת, ער וויל זיך נוקם זיין אן דעם רוצח, אבער אין אמת איז דאס א שקר מוחלט, ער טוהט עס נאר מחמת ער וויל זיך זיכין זיינע אייגענע ניטצין, און דעריבער האט ער אויך דעם פסק פון דעם אנדערין רוצח, און דאס מיינט דיא מליצה, וויא ער האט געזעהן א קאפ שווימט אופין וואסער, האט ער צו איהם געזאגט מיט חכמה, דיך האט מען דער טרונקען, פאר וואס דיא האסט דער טרונקען עמיצין, נאר ווייל דייגע דער טרינקער האבין דאס אין אמת אויך ניט געטוהן אוים יושר נאר צו טערטען א רוצח, זייא האבין אויך נאר געהאט זייער איינענעם אינטערעס דער ביי, דעריבער וועלין זייא אויך דער טרונקען ווערין.

אט דעם וויכטיגין געדאנק האט אפשר דער דיכטער אויך געמיינט מיט דיזען ליעד, ער שטעלט פאר פאר א קינד למשל : וויא זיין טאטע האט געקויפט א ציגעלע פאר צוויא גילדין, איז געקומען דיא קאץ און האט דאס אויף געפרעסין, הלעבען א רציחה, דיא קאץ ! וס פאר א מחותן ביזט דוא צו דעם טאטענס ציגעלע ? דעם הינד האט דאס פאר דראסין און האט דער פאר א בים געטאהן דער שונרא, נאר ווייל דער הינד איז דאך באמת ניט אזוי א שטארקער בעל מדות טובות, נאר אלעם חונף האט ער זיך געוואלט צו שמייכלען צום טאטען און האט זיך נוקם געוועהן אן דער שונרא, גלייך ער וואלט גאר קיין עולה ניט גיקענט צו זעהן, דער פאר איז געקומען דער שטעקין און האט גוט געבראכין דיא ביינער דעם הינד, פאר וואס ער האט געביסען דיא שונרא, אבער דער שטעקין איז אויך ניט אזוי איין ערליכער מאן, אז ער זאל וועלין שטעלין דיא וועלט אופין אמת, געוויס האט ער עפים א שנאה געהאט צום הינד, און האט דא געקריגין א געלעגינהייט זיך נוקם צו זיין אן דעם הינד, דעריבער איז געקומען דאס פייער און האט פאר ברענט דעם שטעקין, און אזוי האט דאס וואסער פאר לאשין דאס פייער, דער אקס אוים געטרינקען דאס וואסער, דער שוחט האט געקוילעט דעם אקס, און דער מלאך המות האט געקוילעט דעם שוחט (דא ליגט א טיפע קריטיק, וויא עס קאן נאך גאר זיין, אז דער מענש האט נאך אפשר גאר קיין רעכט ניט צו קוילען בעלי חיים אום זייא אויף צו פרעסין...) — דאס איז דער גאנצער זין פון דעם ליעד, באמת האט דער דיכטער דאס גיקאנט פאר שטעלין אין געשמאקערע פרעדמעטען, וואס פון זייא וואלט דער געדאנק העלער זיך ארויס געוויזין, נאר ווייל דאס איז אבער געמאכט געווארין פאר קינדער, האט ער געמוזט אוים זיכין אזעלכע פרעדמעטען וואס דעם קינד איז דאס לייכט צו פאר שטעהן. —

„נא ר' נחום ! גיפעהלט אייך דער פירוש ?” ניט בעסער וויא דיא אלע פרושים וואס איהר האט שוין גיזעהן זייט איהר לעבט ? זאגט דעם אמת, און

ונד

גרונד געשמיעסט, ברויכט מען גאר ניט דעם גאנצין חד גדיא, אפילו מיט אזא פירוש, געניג פאר אונז וואס מיר דארפין זיכין פרושים אויף וואס ביא אונז איז באמת וויכטיג, ניט זוכין פרושים גאר אויף חד גדיא, הלעבען א פלאן, אז עס איז ניט דא וואס צו טאהן איז דאס אויך א געשעפט. —

נא עס איז שוין שפעט עס שלעפערט זיך שוין, אלזא ר׳ נחום, איהר קאנט זיך זאגין חד גדיא, אויב איהר זענט דערויף אגרויסער זולל וסובא, איך וועל שוין דאס ניט זאגין כל זמן איך וועל לעבין, איך קאן זיך ניט נאריש מאכין וויא א קליין קינד, אדער וויא א משוגענער, ממה נפשך, בין איך א מענש, דארף איך זיין א מענש מיט שכל. —

„א גוטע נאכט ר׳ נחום!” ר׳ נחום האט א זיפץ געטאהן אונ האט גאר ניט גיענטפערט, ער איז טאקי אויך אביסעל מבולבל געווארין, מיט וואס אב שלאגין דיא רייד, האט ער ניט געהאט בכח, אונ האט אין איין וועגם מורא געהאט מסכים זיין דער צו, אפשר איז דאס מעשה שטן א קראפט פון דער סטרא אחרא רחמנא ליצלן! —

דער עולם שלאפט זייער גישמאק, זייער רוהיג, יעדין זענין אבגעגאנגין דיא ביינער, א שפאס אז מע ווערט פטור אזוי פיל שמוטין? היינט פאר געסט ניט, אז זייא זענען שוין זיכער גיוועהן אז דיא ווייבער וועלין שוין צוויא טאג נאך אנאנדער קיין געלד ניט פאר לאנגען, זייא האבין זיך גיקענט פאר שלאפין אופין טאג, אונ נאך פאר זאמען דאס דאווענען, נאר איינער האט זיך אויף גיכאפט אונ אן גימאכט א טרעוואגע: „שטעהט אויף שכנים! עס איז שוין שפעט, מע האט שוין לאנג אין שוהל גערופין” אלע שכנים ניט טויט ניט לעבעדיג האבין זיך אויף געהאפט, אנגעטאהן אונ מארש אין דיא בתי מדרשים.

דער גאנצער עולם האט אב גידאווענט יעדער אין זיין קלייזעל, אלע מיט איין מאהל האבין זיך אשיט געטאהן גלייך אין דער רויסער שוהל הערין דעם שטארקען חזן, 1) נא ב״ה דער חזן האט גיקאנטשעט דעם מוסף, אונ האט

שטארק

---

1) איבער הויפט האבין זייא זייער חשק גיהאט צו הערין דעם נאייעם חזן זיין מן המצר אין טאטעריש, חלעבין עס איז טאקי גאר א מחיה צו הערין וויא אזא גוטער חזן בעט זיך אויף טאטעריש, פארנויטה האטש אויף בעטלע־רעש „לא אמות. איך וויל ניט שטארבין כי אחיה נאר לעבין”, אונ אין אמת איז דער שטאט חזן גיוועזן אין דער נגינה גאר א מזיק, דיא פסוקים: „עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה, קול רנה וישועה באהלי צדיקים” פלעגט ער מיט דיא קליינע זינגערליך, אונ מיט דעם פייפער גאר זינגען וואליבעש אזויא פריילין, אז עס האבין זיך כמעט גיהויבען ביא איטליכען דיא פיס צום

טאנצין

שטארק קונה שם גיוועהן, דער גאנצער עולם איז ארויס פון דער שוהל העכסט צו פרידין, אונזערע שכנים זענען שוין אויך ב״ה דא אין דער היים, מע האט זיך גיזעצט צום טיש, אונ מע האט טאקי גיגעסין א גוטען מיטאג, א שטיקעל פיש, א שיסעל יויך מיט מצה פארפיל, איך האב אייך מורא איבער שרעקין

מיט

טאנצין, ניט נאר ביא קעסט קינדער, נאר אפילו ביא בעטאגטע בעלי בתים, אפילו ביא מעריבאליקעס אונ יאדעשליווע, אדער דער פאר צום „לא אמות כי אחיה” האט מען גיקאנט שטארבין אונטער זיינע הענד, אפילו דיא וואס האבין גיהאט שטיינערנע הערצער, אשטייגער: בעזרעטניקעס, וואבערניקעס, זבארשטשיקעס, שוחטים, העקערס, בעלי טאקסעס, פלעגין אויך קלאגין אויף זייערע יאהרין וואס זייא זענין גיבוירען גיווארין, ער האט זיך גיבעטין וויא ביא א גזלן אויף טאטעריש, גיוואלד! „לא אמות, נאר כי אחיה” דער גאנצער קונכט זייער איז גיוועזן נאר דער מיט, אז ער פלעגט מיט זיין זינגעכץ כמעט אב טייטשען דאס ווארט, ער האט א פנים גוט פאר שטאנען פירוש המלות.

איבער הויפט זענין גיוועזן אויף איהם דיא רעכטע מבינים, שניידער, שיסטער, אונ פועלים אפילו פון אנדערע מיני מלאכות, מחמת זייא זינגען שטענדיג ביא דער מלאכה, איינער איז דארטין גיוועזן א שניידער טאקי שוין א בעל הבית, איז ער גיוועזן אגרויסער מבין אויף זינגען אונ ניט קיין גרויסער פראבמאק, ער איז גיווארין א שטיקעל למדן, נאר וויל ער פלעגט שטענדיג געהן הערין מגידים, ער פלעגט שוין גאר אפט אונטער חאפין ביא דעם מגיד א פסוק, א שטיקעל אגדה, מיט איהם צו ריידען האט מען גימיינט אז ער איז א רעכטער יודע ספר, ער פלעגט זיך ניט ריידען אהן א פסוק, אהן א ווערטיל פון דער גמרא, ער איז אמאהל גיוועזן אויף א בן זכר, וויא מע האט גיגעבין „ניסלעך”, דער עולם קנאקט אויף וואס דיא וועלט שטייט, אונ ער זיצט אונ שווייגט, אט דא האט איהם איינער א פרעג גיטאהן, „פאר וואס קנאקט איהר ניט קיין ניס?” אויף דעם האט ער תיכף אזאג גיטאהן „אזנים לכותל” „נישטא קיין צייהן”, ער האט זיך אמאהל מיט איינעם שטארק געקריגט אונ כמעט גישלאגין, האט ער צו איהם אזאג גיטאהן מיט כעס „געה אוועק פון מיר, אז ניט, וועל איך דיך מאכין „תחת ושתי” (ער האט גימיינט „תחת חרב”), אמאהל אום שבועות האט זיינער איין ארבייטארער גימאכט קידוש אונ האט גיזאגט „זמן הרותינו” נוא האט ער איהם תיכף אב גילאזט א פאר פעטש, אונ האט צו איהם אזויא גיזאגט: „דוא עם הארץ! מילא פסח זאגט מען „זמן הרותינו” איז דאס נאך סיאק טאק, מע עסט דאך פארט „הרוסת” אבער וואס איז היינט פאר א חרותינו אויף דיין קאפ? —

מיט

מיט דער בשורה טובה, מע האט געמאכט קניידליך אויך פון איין איי, איין פלאמען צימעס מיט קארטאפעל איז אויך געוועהן, אט זעהט איהר דאס איז
שוין

אט דער אייגענער ליטעראט פלעגט שטענדיג זאגין מבינות אויף דעם חזן, ער האט אמאהל דער צעהלט אין א גיזעלענשאפט, וויא ער האט דעם דאזיגען חזן אמאהל גיהערט דאווינען אים ראש השנה, האט ער פון זיין זינגעכץ פאר שטאנען דעם פשט פון יעדען ווארט, למשל: ער האט אנשרייא גיטאהן „עוז בידך" האט מען ממש גיזעהן וויא ער האט גיהאלטין א ציג אין דער האנד, ער האט גיזאגט צו כל נדרי דעם „ונסלח" האט מען פשוט גיזעהן וויא שלוחים פליהען ארום אין אלע ווינקעליך פון דער שוהל.

יעצט אים פסח, אז דער גאנצער עולם איז אן גיקומען אין שוהל אונ מע האט פארזאמט הלל, איז אוודאי געבאך דיא בית המדרש לייט ניט גוט גיווארין אופן הארצין, זייא האבין שטארק מקנא גיוועזן דיא שוהל מענשין וואס זייא האבין טאקי גיהאט איין עונג יום טוב צו הערין דעם הלל, האבין זייא אן גיהויבען פאנאנדער פרעגין דיא בעלי מלאכות, נאר ווער וועט האבין איין העזה צו זאגין א ווארט, אז עס געפינט זיך דער גרויסער שטאט מבין; האבין זיך אלע אקעהר גיטאהן צו איהם, וואס זאגט איהר צום היינטיגען הלל; איהר ווענט דאך יוא א מבין; „וואס זאל איך אייך זאגין" האט ער גיענטפערט, איך הער דאך שוין דעם אלטין חזן ב"ה מער וויא 20 יאהר, ער האט דאך שוין גיזאגט הלל אויף אלע אופנים, איך האב אים שוין אמאהל גיהערט זאגין כן המצר נאר פראסטע יודיש, מיינט איהר איז דאס ניט גיוועז וויא גיבוירען, ער איז אויך א קינסטלער, נאר וויא דער האט היינט גיזאגט איז דאס נאך ממש ניט גיהערט גיווארין, איך וויים ניט צו דער בעל הבית אליין, דער גוטער יאהר ווייסט איהם ווער ער איז גיוועזן, נאר כי הרחם האט ער דאך אוודאי גיקאנט גוט זינגען, וויא דען? ער האט גלאט גיזאגט דיא ווערטער; וואס פאר א פנים האט דאס גיקאנט האבין? איהר פיהלט עפים א טעם אים ראש חודש אז עס שטעלט זיך אנידער גלאט א יוד פון אגאנץ יאהר אונ זאגט הלל? פון דעסטוועגין קאן איך אייך זאגין אז דער בעל הלל אליין האט בעסער געוויס ניט גיזאגט, וויא דער חזן היינט. —

בקיצור, וואס זאל איך אייך דא שטארק מאריך זיין, איהר וועט מיר אפשר ניט גלייבען, נאר מה לי הבא מה לי התם (ער האט גימיינט מה לי לשקר) וואס איז? עס שטעהט מיר אוודאי דער פון א בעל הבית צו ווערין; ער האט אזאג גיטאהן אויף טאטעריש „כי אמילם" הערט איהר: איך זאל אזויא נחת האבין, איהר אונ אלע יודען, אז מע זאל טאקי עפים זעהן פיל ישועות אונ נחמות, מיט איין ווארט, עס זאל טאקי אין גיבען זיין תוהו ובוהו;
וויא

שוין טאקי לייטין גלייך, מע האט אביסעל געשמועסט באם טיש, גיזאגט סבינות מכח דעם חזן, אונ מע האט זיך אביסעל צו גלייגט עילאפין.
נאך

וויא מע האט טאקי ממש גיזעהן בחוש, א פערדס מיהעל, אדער א ווינדס מיהעל מיט אלע פישטשעווקים, א שאד וואס איהר האט היינטיגען הלל ניט גיהערט, איהר וואלט הנאה גיהאט וואס הנאה הייסט. —

איך האב זייער פארגעניגען גיהאט צו הערין דיא לעצטע פסוקים וואס מע זאגט זייא צווייא מאהל, ער האט גיארבייט אין טאקט, אלע משוררים זענין גיגאנגין נאכען טאק, דער באס איז גיפלויגין מיט זיין בעריטען טאהנען אין מיטין, ער האט גיוויזען שרעקליכע קונצען געמישטע האלבע טאנען מיט פערטיל, ארוין פון דייטש קיין וואלעכיש, אונ בחזרה נאר אין קאזאטשקע גיזאנג, דער חזן האט זיך ארוין גיהאפט אלע מאהל מיט א רעכט ביסעל טרעליכליך, אונ גישמאק גיפלויגין דא ארויף דא אראפ, אמאהל זיך פאר־ שלאגין אין איין קוויטש גאנץ טיף, אז איך האב גימיינט אז ער וועט ח"ו גאר דער שטיקט ווערין, אבער ער איז פון דעם קוויטש ארוים מיט א גאנצע האלייאסטערע טרעלען, אז מע איז כמעט טויב גיווארין פון דעם טרעלערייא, אלע זענין צרוים פון דיא כלים, מילא וואס זאל איך אייך מאריך זיין? בקיצור איך בין דאך שוין ב"ה ניט קיין יונגער מאן, איך האב שוין אין מיין לעבין איבער גיהערט אלע וועלט חזנים, וואס האבין גערידערט גאנץ ליטא, אשטייגער: קאשטאן, גאטס וואונדער, קאנאריק, פאסטערנאק, קלאג כיטער, שכודער, פידעלע, דראנג, דאס בעל הבעסיל, זאג איך אייך אז דיא אלע חזנים ליגען אין איהם אליין. —

בקיצור, מע האט זיך שטארק פארטיעפט אין חכמת המוזיקע מיט דעם שניידער ביז דער חזן האט אן גיפאנגען מוסף, נא אין אבות האט ער אין אחת גיוויזען קונצען איבער קונצען, ער האט שטארק גערודערט מיטין בייא קול, גענוצט אביסעל דאס פידעל קול, אלע משוררים האבין נעבאך גיהאראוועט וויא אין טאטשעקעס, גישוויצט, גיפייפט, געבריטט, גיהאפט אין טאקט, אונ דער חזן פליהט דורך אין דעם רעש וויא א רוח, אפט אונ אפט מיט א ווארט, נא ב"ה מע האלט שוין בייא „נעריצך" דא איז ארוים דער טעהנאר וויא איין אקטאר מיט א שטעהלע אין איטאליעניש, „כבודו מלא עולם" האט ער גיזאגט מיט געמישטע טאהנען, אביכעל אונטער דער נאז אין קוויטש ארוין, אונ פאר קראכין ניט ווייט אין בייא קול, נאר אין דעם ווארט „איה" האט ער גילייגט דיא גאנצע כוחות, גיארבייט מיינע שונאים מיט דער גאל, א גוט פערטיל שעה איז ער ארום גיפלויגין מיטין האלז ביז ער האט זיך אליין קוים דער שלאגין צום ווארט „איה" אונ האט איהם פליצלונג ארוים
גיווארפין

נאך דעם שלאף איז דער גאנצער עולם געגאנגען אין גרויסין בית המדרש, הערין דעם שטאדט מגיד, וויא ער זאגט ווייטער שיר השירים, ער האט שוין געהאלטין אין דער לעצטער פרשה פסוק ח׳, דאס הייסט: „אחות לנו קטנה ושדים אין לה" אין בית המדרש איז זעהר פיל אן געפאקט מענשין פון כל האספארטען, מע שוויצט גאר גישמאק, דער היץ איז אויך זעהר איינגענהמע, נא מאך בעסער, מע מוז הערין דעם מגיד! —

גיווארפין פון דעם מויל — „ממקומו הוא יפן ברחמים" האט ער גיזאגט גאר אין בעטלעריש אז עס איז אזש אריבער א קעלט איבערין לייב, פאר „שמע ישראל" האט דער באס גימאכט א שטעהל אין יודיש, און דער חזן טוז נאך איהם און האט גישריגען „שמע ישראל" אז דיא פענסטער האבין גיציטערט, דיא הענגלייכטערס האבין זיך אזש גישאקילט. —

אין שוהל איז דער וויל איין ענגשאפט אז גאט זאל זיך מרחם זיין, איינער דעם אנדערין קוועטשט ארוים דיא נשמה, דיא העמדער זענין גיוועזין אויס צו דרייען, עס איז שוין נאך איינס דער זייגער, קיינער האט נאך אינ׳ם מויל נישט גיהאט, א יוא איין עונג יום טוב? וויא גיפעלט אייך איין השגה פון אונזערע ליטוואקעס: שוויטצען און דארען אים יום טוב ביז צוויא דעם זייגער? אפילו נאך דער גענכטיגער וועטשערע קאן מען שוין אביסיל ווארטין, איך האב פיינד צו זאגין, מע האט זיך טאקי גוט אונטער גיפאקט, חלעבין אגאנץ איי, וואס לויט דער גמרא איז מען דער מיט יוצא וויא מיט א פערטיל פונט פלייש, און א שיסעל זודיגע וואסער מיט מצה פארפיל, היינט פאר געסט ניט טאקי דיא דרייא זתים מצה אליין, דיא המוציא, דער כורך און דער אפיקומן, נאר גלאט לכבוד יום טוב האט מען שוין גימעגט עפעס פאר זהען, נאר איך דיא אייגענע מעשה, דעם אנדערין איז גוט צו זאגין, דיא נארפט מען אוועק אין מיטין און ניט הערין דעם „ומפני חטאינו" מע איז טאקי פאר שייטנס גיווארין נאך א גוטע שעה, עס איז אבער בראי גירעכין, דער חזן האט אזוים גימאכין מיט טרעלען פינ׳ם האלי דעם „הקאיני" האט זיך מבש גיטים המאים וויא פון אנאק, דער נאך אז ער האט אגישרייא גימאכין „עלינו מארצנו" האט מען טאקי מבש גיהערט וויא ער זאגט פינ׳ם הארצין ארויס, און עס איז געבאך אמת, דאס קול האט מען אוודאי גיקאנט הערין פון דאנען ביז אויסלאנד, דער גאנצער עולם האט זיך צו חליפעט אופן קול אזויא וויא אים יום כפור.

13.

דער דרוש פון דעם קליינעם שוועסטעריל.

דער מגיד איז שוין ווייטער אויף דער בימה, און דווקא מיטין אחור צום ארון קודש, און נאך א ביסעל הכנה, פתח את פיו, האט ער גיעפינט זיין מויל און האט אזוי גיזאגט, איך בעט דעם עולם, עס זאל זיין שטיל, איך וויל אייך זאגין א גאנץ טיפין דרוש, עס וועט זיין וואס צו הערין. —

שלמה המלך דער צעהלט אונז אין שיר השירים, אז מיר האבין א קליין שוועסטעריל, און זיא האט ניט קיין שדים, און דערום פרעגט ער אונז, וואס וועט מען מיט איהר מאכין אז מע וועט קומען ריידין איהר א שידוך?

נא ברידער! וויא גיפעהלט אייך א שמועס פון אזוינעם וואס ער איז גיוועהן קליגער פון אלע מענשין? וואס הייסט עס? דאס שוועסטעריל איז דאך נאך א קליינס, נא בעדארף זיא דאך נאך גאר ניט האבין קיין שדים? און נאך וואס זאל מען שוין זארגין וועגין א שידוך? אז זיא וועט גרעסער ווערין, איז צו גאט איין האפענונג אז זיא וועט מן הסתם זיין מיט אלע יודעשע טעכטער גלייך? און ווידער איז א פליאה, ווער איז דאס קליינע שוועסטעריל, וואס מע דארף פאר איהר זארגין? פון וועמען רעדט מען דא? היינט לאמיר זעהן, וואס ער זאגט ווייטער „אם חומה היא" איז דאס שוועסטעריל א מויער „נבנה עליה טירת כסף" לאמיר אויף איהר בויען א זילבערנעם פאלאץ, „ואם דלת היא" איז זיא א טיהר, „נצור עליה לוח ארז" לאמיר זיא בעלעגערין מיט א ברעט פון צעדער האלץ. — נא פרעג איך אייך, האט דאס עפעס א טעם אדער א ריח? נאך א מאהל אויב א קליין שוועסטעריל איז א מויער, וויא איז דאס א שוועסטעריל א מויער? נאר לאמיר שוין רעכינען אז דאס שוועסטעריל איז א מויער, מילא וואס זשע? זאל מען אויף איהר בויען א זילבערנעם פאלאץ? וואס זשע וועט זיין דער פון? און אויב זיא איז א טיהר, זאל מען אויף איהר אנידער לייגין א ברעט, און דווקא פון צעדער האלץ, נא אז דאס שוועסטעריל וועט שוין אים געהן מיט א ברעט, וועט שוין דאס זיין א מעלה צו איין שידוך? חאטש זיא האט ניט קיין שדים. —

דער כלל ברידער: דיא פרשה איז דיא שווייערסטע אין גאנץ שיר השירים, געניג פעגעם זענין צו בראכין געווארין, געניג טינט איז פאר גאסין געווארין, אויף דיא שווייערע פסוקים, אט דא האב איך א נקמה אויף דיא פשטנים, זייא זאגין שטענדיג, אז מיט פשט אליין קאן מען דורך געהן גאנץ תנ״ך, און ברענגין דער צו א שטארקע ראיה, וואס איז? דיא גמרא זאגט „אין המקרא יוצא מידי פשוטו" דאס הייסט: דיא מעגסט זיך זאגין דרשות וויא פיל דוא ווילסט, אבער דער פסוק וועט פון זיין פשט ניט ארוים בשום אופן,

לָאזֶין זֵייא אַדְרַבָּה וַוייזֶין זֵייעֶר קוּנְץ בַּייא דֶעם פָּסוּק, לָאזֶין זֵייא אִיהְם עֶר־קְלֶעהְרִין עַל פִּי פְּשַׁט, נָאר מֵיינְט נִיט אַז אִיךְ הָאבּ שׁוֹין אַלֶע קַשְׁיוֹת אוֹיס גִיפְרֶעגְט, נֵיין! אָט הֶערְט נָאר גִיט צוּ דוּא תְּשׁוּבָה פוּן שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ, אוֹיף דֶער שַׁאֲלָה „מַה נַּעֲשֶׂה לַאֲחוֹתֵנוּ בַּיּוֹם שֶׁיְּדֻבַּר בָּהּ?" דָאס הֵייסְט: וָואס וֶועלִין מִיר טָאהְן מִיט אוּנְזֶער שְׁוֶועסְטֶער, אַז מֶע וֶועט אִיהְר רֵיידִין אַ שִׁידוּךְ? „אֲנִי חוֹמָה וְשָׁדַי כַּמִּגְדָּלוֹת" אִיךְ בִּין אַ מוֹיעֶר אוּנ מַיינֶע שָׁדַיִם אִיז וִויא טוּהְרְמֶעס, נָא וִויא גִיפֶעהְלְט דָאס אַייךְ? פָּארְהֶער הָאט עֶר דָאךְ גִיזָאגְט אַז זִיא הָאט גָאר נִיט קֵיין שָׁדַיִם, אִין צוּם סוֹף לָאזְט זִיךְ אוֹיס, אַז זִיא הָאט שׁוֹין גָאר גְרוֹיסֶע שָׁדַיִם וִויא טוּהְרְמֶעס? אוּנ אוֹיבּ עֶס אִיז יָא אַזוֹי, נָא וָואס זְשֶׁע אִיז דָא גִיוֶועהְן דִיא שַׁאֲלָה, וָואס מֶע וֶועט טָאהְן אַז מֶע וֶועט אִיהְר רֵיידִין אַ שִׁידוּךְ? (דַאכְט מִיר אַזַא כַּלָּה... מֶעג גָאט בֶּענְשִׁין אַלֶע יוּדֶעשֶׁע קִינְדֶער), הַיינְט הֶערְט דֶעם סוֹף „אָז" דֶערְמֶעלְט (וֶוען דֶערְמֶעלְט?) „הָיִיתִי בְעֵינָיו" בִּין אִיךְ גִיוֶועהְן אִין זַיינֶע אוֹיגִין (אִין וֶועמֶעס אוֹיגִין?) „כְּמוֹצְאֵת שָׁלוֹם" אַזוֹי וִויא דִיא וָואס גִיפִינְט פְרִידֶען, — אִיךְ זָאג אַייךְ דֶעם אֱמֶת, אַז אִיךְ הָאבּ נִיט אַזוֹי פִּיל הָאר אִין מַיין קָאפּ, וִויא פִּיל פְּרוּשִׁים אִיךְ הָאבּ שׁוֹין גִיזֶעהְן אִין מַיין לֶעבִּין אוֹיף דִיא פְּסוּקִים, — וָואס פָּארְט מֵיינְט אִיהְר אִיז שׁוֹין נִיט גִיוֶועהְן דָאס קְלֵיינֶע שְׁוֶועסְטֶערִיל בַּייא דִיא מְפָרְשִׁים אִין דִיא הֶענְד? „דֶער פֶּסֶל מִיכָה, דִיא עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים, דֶער בַּית שֵׁנִי, דִיא תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, דֶער רֵישׁ גָּלוּתָא, דִיא שׁוֹמְרוֹנִים מִיט זֵייעֶר בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אוֹיפִין הַר גְּרִיזִים, דֶער בֵּית חוֹנְיו אִין אַלֶכְּסַנְדְּרִיָּא שֶׁל מִצְרַיִם", אַנְדֶערֶע זָאגִין אַז דָאס קְלֵיינֶע שְׁוֶועסְטֶערִיל זֶענֶען גָאר דִיא קַבָּאִימֶעס, וָואס הָאבִּין נִיט קֵיין שָׁדַיִם, דָאס הֵייסְט: זֵייא הָאבִּין נִיט דִיא תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה? אַנְדֶערֶע זָאגִין אַז דֶער פָּסוּק גֶעהְט אוֹיף אַזֶעלְכֶע חֲכָמִים וָואס זֶענֶען אָהְן תּוֹרָה, מַחְמַת עֶס שְׁטֶעהְט „אֱמֹר לַחָכְמָה אֲחֹתִי אָתְּ" זָאג דֶער חָכְמָה: דִיא בִּיסְט מַיין שְׁוֶועסְטֶער, אוּנ דִיא חָכְמָה אַלֵיין אָהְן תּוֹרָה, אִיז זִיא גְלַייךְ טַאקִי וִויא אָהְן שָׁדַיִם.

נָאר דִיא אַלֶע פֵּירוּשִׁים זֶענֶען נָאךְ אַלְץ נִיט גֶענוּג רֶעכְט צוּ מַאכִין דֶעם פָּסוּק, וֶוער רֶעדְט שׁוֹין פוּן דִיא פַּשְׁטָנִים, מִיט זֵייא קָאן מֶען גָאר נִישְׁט מַאכִין, אַ פַּשְׁטָן זָאגְט, אַז שִׁיר הַשִּׁירִים אִיז גָאר פָּשׁוּט, דָא שְׁמוּעֶסְין אַ חָתָן מִיט אַ כַּלָּה, עֶר רִיהְמְט זִיא, אוּנ זִיא אִיהְם, אַז נָאךְ וָואס זָאגְט מֶען דָאס אַלֶע עֶרֶב שַׁבָּת פַאר נַאכְט? אוּנ נִיט נָאר יוּנְגְלִיךְ אָדֶער אֵיידֶעמְס, טַאקִי יוּסְטֶע בַּעֲלֵי בָּתִּים, אוּנ פְּרוּשִׁים פוּן טִיף זַאמֶעט אוֹיךְ, וִויא פַּאסְט דָאס פַאר זֵייא נָאךְ זִינְגֶען מִיט טְרָאפּ אַ לִיבֶּע, אוּנ קוּמֶען דוּרְךְ דֶעם צוּ אַ הִרְהוּר ח"ו? דָאס אַרְט דֶעם פַּשְׁטָן גָאר נִיט, פוּן זַיינֶעט וֶועגִין אִיז רֶעכְט, אַז מֶע זָאל טַאקִי נִיט זָאגִין, אוּנ נִיט לֵייעֶנֶען שִׁיר הַשִּׁירִים פֶּסַח אוֹיךְ, — נָא הַא אִיז עֶר גֶערֶעכְט! אַדְרַבָּה זָאל עֶר זַיין אַ בְּרִיָּה אוּנ מְפָרֵשׁ זַיין אִין פְּשַׁט דָאס קְלֵיינֶע שְׁוֶועסְטֶערִיל? —

חָאטְשׁ אַ תֵּירוּץ דֶעם אִיז גָאר אוּנְמֶעגְלִיךְ אַז דֶער הֵיילִיגֶער שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ זָאל גְלַאט מַאכִין אַ שִׁיר פוּן אַ חָתָן מִיט אַ כַּלָּה? טַאקִי אַ טִיפֶער עֶנְין פַאר אַזַא

חכם

חָכָם וִויא עֶר ע"ה אִיז גִיוֶועזִין, אַ שְׁפַּאס שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ! גֶעוַואלְד גִישְׁרִיגִין, עֶר וֶועט זִיךְ נַארִישׁ מַאכִין מִיט אַזוֹינֶע זַאכִין? —

דִיא פַּשְׁטָנִים הָאבִּין נָאךְ אַ הָעָזָה, אוֹיף דֶעם צוּ עֶנְטְפֶערִין, וָואס אִין פָּסוּק שְׁטֶעהְט אוֹיף שְׁלֹמֹה'ן אַז וַוייבֶּער הָאבִּין אִיהְם אַרָאפּ גִיפִיהְרְט פוּנֶ'ם דֶרֶךְ הַיָּשָׁר, בְּכֵן פַּאסְט שׁוֹין פַאר אִיהְם מַאכִין אַ שִׁיר פוּן לִיבֶּע אוֹיךְ? נֵיין, דִיא גְמָרָא זָאגְט אוּנְז אִין דֶער מַסֶּכְתָּא שַׁבָּת „כָּל הָאוֹמֵר שְׁלֹמֹה חָטָא, אֵינוֹ אֶלָּא טוֹעֶה" דֶער וָואס זָאגְט אַז שְׁלֹמֹה הָאט גִיזִינְדִיגְט הָאט אַ טָעוּת, זַיין גַאנְצֶער חֵטְא אִיז מֶעהְר נִיט גִיוֶועהְן, נָאר וָואס עֶר הָאט נִיט גִישְׁטֶערְט זַיינֶע וַוייבֶּער פוּן עֲבוֹדָה זָרָה דִינְגֶען, אָבֶּער עֶר אַלֵיין, הָאט גֶעוִויס ח"ו נִיט אָבְּגֶעטְרֶעטִין פוּן גָאטֶעס וֶועג.

דֶער כְּלַל אִיז, פַּשְׁטוּת קָאן טַאקִי אַ מֶענְשִׁין פַאר פִיהְרִין אִינֶ'ם תְּהוֹם אַרַיין, וָוארוּם נָאךְ דֶעם גַאנְג פוּן פַּשְׁטוּת וָואלְטִין מִיר גֶעדַארְפְט דֶענְקִין, אַז דָוִד הַמֶּלֶךְ אִיז דָאךְ גֶעוִויס גִיוֶועהְן אַ שְׁטַארְקֶער חוֹטֵא, (אוּנ דָאס פַּאסְט גָאר נִיט פַאר אִיהְם וָואס הָאט שְׁטֶענְדִיג גִיזָאגְט תְּהִלִּים), דִיא קִינְדֶער פוּן עֵלִי הַכֹּהֵן חוֹטְאִים וּפוֹשְׁעִים, אוּנ וִויא? נָאךְ אִין מִשְׁכָּן, דִיא קִינְדֶער פוּן שְׁמוּאֵל הַנָּבִיא זֶענִין גָאר גִיוֶועהְן פְּרָאסְטֶע חַאבַּארְנִיקֶעס, חָלֶעבֶּען אַ גוּטֶער תַּכְלִית פַאר אוּנְזֶערֶע קַדְמוֹנִים! (אַזַא יָאהְר זָאל זַיין מַיינֶע שׂוֹנְאִים, וָואס פַאר אַ חֵן דָאס הָאט).

אָבֶּער דִיא הֵיילִיגֶע גְמָרָא פַאר זָאגְט אוּנְז גַאנְץ שְׁטְרֶענְג, אַז מִיר זָאלִין דָאס גָאר נִיט קְלֶעהְרִין, מִיר טָאהְרִין דָאס נִיט לֶערְנֶען פָּשׁוּט, דֶערִיבֶּער קָאן מֶען זִיכֶער זַיין, אַז שִׁיר הַשִּׁירִים אִיז אוֹיךְ נִיט וִויא דִיא פַּשְׁטָנִים זָאגִין.

— נָאר אִין דֶעם אִיז פַאר הַאנְדִין אַ טִיפֶער נִמְשָׁל, אוּנ וַוייל דֶער נִמְשָׁל לִיגְט טִיף פַאר שְׁטֶעקְט אִין אַ מָשָׁל פוּן אַ לִיבֶּע, דֶערִים זֶענֶען דָא אַזוֹי פִּיל בַּעֲלָנִים צוּ טְרֶעפִין דֶעם נִמְשָׁל, מֶע זָאל וֶועלִין אָבּ דְרוּקִין אַ שִׁיר הַשִּׁירִים מִיט אַלֶע מְפָרְשִׁים, וָואלְטִין אֶפְשַׁר אַ פָּאר אָקְסִין נִיט גִיקֶענְט דָאס רִירִין פוּנֶ'ם אָרְט, נָאר דָאס זֶעהְט אִיהְר אִיז יָא רִיכְטִיג, אַז אֵיידֶער מֶע וֵוייסְט נָאךְ דֶעם נִמְשָׁל, מוּז דָאךְ דֶער וַוייל דֶער מָשָׁל הָאבִּין אַ פְּשַׁט, אָט דֶערִיבֶּער זֶענֶען דִיא פְּסוּקִים פוּן דֶעם שְׁוֶועסְטֶערִיל זֵייעֶר שְׁוֶועהְר זֵייא הָאבִּין גָאר אִין מָשָׁל קֵיין שׁוּם פְּשַׁט נִיט, נָא וִויא קָאנְמֶען זִיכִין דֶעם נִמְשָׁל, אַז מֶע פַאר שְׁטֶעהְט גָאר דֶעם מָשָׁל נִיט? —

לִיבֶּע לֶעזֶער! דֶער מַגִּיד אִיז אַ פָּנִים צוּ דִיא אַלֶע מַעֲלוֹת נָאךְ אַ שְׁטִיקֶעל שְׁוִוינְדְלֶער אוֹיךְ, עֶר הָאט מִיט אַ כַּוָּנָה אַזוֹי פִּיל מַאֲרִיךְ גִיוֶועהְן אִין זַייטִיגֶע רֵייד, כְּדֵי דֶער וַוייל זָאל שׁוֹין וֶוערִין שְׁפֶּעט, אוּנ מֶע זָאל דַארְפִין דַאוֶונֶען מִנְחָה, עֶר הָאט טַאקִי זַיינְס אוֹיס גֶעפִיהְרְט, עֶס אִיז שְׁפֶּעט גִיוָוארִין, אוּנ נָאךְ אֵיידֶער עֶר אִיז גִיקוּמֶען צוּם פָּסוּק, הָאט עֶר אַ קִישׁ גִיגֶעבִּין דָאס פָּרוֹכֶת, אוּנ דֶער דְרוּשׁ אִיז שׁוֹין גִיקָאנְטְשֶׁעט גִיוָוארִין, אַז דֶער פֵּירוּשׁ אוֹיף דֶעם שְׁוֶועס־

טעריל

טעריל? אהן סכנה, וויא האט מען ביז יעצט גילעבט אהן א פירוש? חלעבען! מע וועט אפשר ניט קאנען עסין א גאנץ יאהר קרופניק מיט נישט, אז מע וועט ניט וויסין דיא מעשה מיט דעם קליינעם שוועסטעריל? דער עולם האט דאס אפילו איהם גאר ניט פירגעהאלטין, פון א יריד האט ער זייא ניט אראפ גיפיהרט, א דאגה, אבי פאר בראכט א גאנצען טאג אין ענגשאפט, גוט איבער גישוויצט.

אין אמת גישמועסט, ווען ניט דער מגיד, וואס דען וואלט מען גיטאהן? אגאנצען טאג שבת יום טוב, גלאט זיצין אונ גענעצען? איז נאך ערגער. קיין מלחמות הערט זיך שוין אויך ניט, נא פון וואס רעדט מען? אט האט דער מגיד א ביסעל געפלאנטעט מיט דער צינג, דער כלל איז: מע לעבט אין ליטא א גאנץ יאהר וויא דיא פירשטען מיט כל טוב, אונ אזוי אויך אום יום טוב דאס גאנצע פאר געניגען אין דער ליטא, איז נאר דער חזן מיט זיין טאטערשען מן המיצר אונ דער מגיד.

מע האט אב גדאווינט מנחה, דער עולם האט זיך אויף גענומען אין רעדליך, אונ מע האט געשמועסט איבער וויכטיגע ענינים, איהר מעגט אוודאי מיינען וועגין חנוך נערים, א רעמעכלינע שוהלע, וועגין גוטע פאראדקעס אין שטאדט זאבין? פע חלילה! וואס פעהלט דען דיא אלטע מנהגים אונ פאראדקעס? יעדער בעל הבית האט שוין ב"ה א פרישין מלמד פאר זיינע קינדער נאך כמעט פון חנוכה אן בעשטעלט, דער מגיד וועט תיכף נאך פסח אנהויבין זאגין „רות", עס וועט זיין מן הסתם וואס צו הערין, ער וועט זיך נוקם זיין אן דער מואבית „ערפה" מיט א שטייגער, ער וועט פון איהר דיא הויט אראפ ציהען, פאר וואס זיא האט זיך ניט מגייר גיוועהן, עס וואלט טאקי דעמעלט א סאך פרייהליכער גיוועהן, מע וואלט טאקי דעם ערשטין טאג שבועות געלייענט „רות" אונ דעם אנדערין טאג „ערפה" — אונ ווידער וויא וועט זיך ניט מאכין עפעס א פאר רעכטע הספדים חלעבען וועט מען זיך קאנען א ביסעל אוים וויינען דאס הארץ, — דער חזן וועט אפשר מאכין א פרישין „מן המיצר", אונ א נאיע'ם „מפני חטאינו" אוודאי — עסין וועט אפילו ניט זיין וואס, נאר וואס איז דא דיא דאגה? זומערלעב, איז גאר ניט אזוי וויכטיג דאס עסען, דיא לופט אליין איז מחיה נפשות, ווייטער הויבט זיך אן א יונג ציבעלקעלע א רעטיכעל, א שווארצע יאגדע, נישקשה, מע קען שוין וויא עס איז איבער שטיפין דעם טאג, דעריבער האט דער עולם פון דיא זאכין גאר ניט גיהאט וואס צו ריידין, עס איז אלעס אין ארדענונג, וואס דען? מע האט זיך גלאט געשמועסט א ביסעל אין הויכע ענינים, אנדערע וועגין דיא חזנים, גיזאגט מבינות, גישפארט זיך, א ביסעל געקריגט זיך אויך, אנדערע פינ'ם מגיד, דיא לומדים מכח דער תורה וואס דער רב האט גיזאגט אין דער פריה, דער גראסטער עולם מכח דיא וויבארעס וואס מע וועט מאכין אום חול המועד אין

דיא

דיא חברות: הדלקת הנר, שומרים לבוקר, מגידי תהלים, חברה קטנה, דער כלל איז, עס האט גיקאכט אין גאנצין בית המדרש, אלע האבין גישמועסט, גילאכט, גיזידעלט זיך, גיזאגט וויצין אונ שטעכווערטליך, פאר וואס ניט? עס איז פארט גוט אופין הארצין, עסען אונ טרינקען איז ב"ה דא לרוב, מארגין וועט דער חזן ווייטער אב געבין קאנצערט, דער מגיד וועט געוויס מארגין קאנטשען מיט דעם קליינעם שוועסטעריל, אין דער היים, פון דיא עופות איז מען שוין ב"ה אויך גוט פטור גיווארין, אזא יאהר אויף וועטען איך וויים... חלעבען נאר א מחיה, נא דארף מען עפעס זארגין? —

נא ליבע לעזער! לאמיר לאזין דעם עולם פאר געניגין האבין, פון זייערע שטותים, אונ מיר זאלין זיך בעסער פאר קלויבין אונטערין אויווען, אפשר וועלין מיר נאך אמאהל דארטין טרעפין יענע צוויא מענשין מיט דעם אפיקורס, דארטין וועלין מיר פארט אפשר הערין עפעס א וויכטיגין שמועס, דער עולם זאגט א ווערטיל: בעסער מיט א קליגין צו פארלירין, איידער מיט א נאר צו געווינען, אט א קליגער זאגט פארט עפעס א דבר חכמה, לאמיר געהן זייא מוזין געוויס דארטין זיצין, חלעבען טאקי גיטראפין, גוט! גוט! —

14.

נאך א מאהל א שמועס אונטער דעם אויווען.

דיא ערשטע צוויא, אונ אונזער שכן ר' חיים, האבין צו גיריפין דעם אפיקורס, אונ האבין צו איהם גיזאגט מיט דרך ארץ: זייט אזוי גיט, זעצט זיך א ביסעל לעבין אונז, אט לאמיר א ביסעל טאקי פאר ברענגין, עס איז ממילא יום טוב, מיר האבין אייך גיוואלט פרעגין מכח דיא שווערע פסוקים, וואס דער מגיד האט דא גיטאלקעוויט א גאנצע טאג, אונ איז גיבליבין בייא גאר נישט, איהר זייט דאך יא א בריה אין תנ"ך נאר על פי פשט, וואס קאן דא אין אמת'ן זיין דיא מעשה מיט דער „אחות לנו קטנה ושדים אין לה?" עס האט דאך טאקי גאר קיין פשט ניט? . —

„אויב איהר ווילט וויסין אונ פאר שטעהן דעם ענין דער פון", האט ער זייא גיענטפערט, מוז איך אייך פאר הער געבין א בעגריף פון דעם גאנצין שיר השירים, נאר לייגט צו דעם מוח, וועט איהר דאכט מיר מודה זיין אז איך בין גערעכט, איך וויים אפילו, אז איהר וועט זיך שטעלין דו באם, מחמת איהר האט דער פון גאר אנאנדער בעגריף פון קינדערווייס אן, נאר עס מאכט ניט אוים.

אויס, יעדער מענש האט דאך שכל, מוז מען דאך פארט פאר שטעהן וואס גלייך אונ אמת איז. —

איהר זאלט וויסען אז דער גאנצער ענין פון מאן אונ ווייב, וואס אין דעם בעשטייט דער גאנצער קיום המין, אונ דאס גאנצע גליק פון דעם מענשין'ס לעבין, אונ וואס די היילגע תורה האט זיך אויס גידריקט "והיו לבשר אחד" דאס הייסט: מאן אונ ווייב זאלין זיין ווי איין גוף, איז דאס ביי אונז גאר פאר דארבין גיווארין, ביי אונז איז דאס דווקא ניט ווי "בשר אחד", נאר צוויי פארשידענע נפשות, איינער פון דעם אנדערין א מרחק רב, ביי אונז האט מאן אונ ווייב גאר א פנים ווי א שותפות, צוויי מענשין אז זיי מאכין שותפות אין איין עסק, איז דאך ניט דער פאר וואס איינער האט באמת ליב גיקריגען דעם אנדערין, וואס דען? נאר ווייל יעדערער בעזונדער קאן דאס גישעפט אליין ניט הויבען, דארום מוז ער צו נעמין נאך איינעם, אונ דורך דעם וועט מען קאנען דאס גישעפט מאכין, דעריבער אויב דאס גישעפט געהט ניט גוט, ווערט צווישען די שותפים גרויסע מחלוקת, אונ עס געהט אזוי ווייט ביז דאס שותפות ווערט צו ריסען אונ די שותפים ווערין איינער דעם אנדערין שונאים גמורים אופן לעבין, אט אזוי מוז זיך אויס לאזין איין אהבה וואס זי איז תלויה בדבר, דאס הייסט: אז יעדער איז נאר אינטערעסירט מכח זיין טובה, ער מיינט ניט יענעם נאר זיך אליין.

נא ביי אונז איז דאך דער קשר פון מאן אונ ווייב, ניט ווייל איינער האט געקריגען איין אהבה צום אנדערין, ווארום זיי האבין זיך גאר ניט גיקאנט פאר'הער, נאר וואס דען איז דא גיווארין א קשר פון א זכר מיט דער נקבה? גלאט, דער זכר קאן דאך אליין ניט עקסעסטירען אויף דער וועלט, אונ דעסטגלייכען די נקבה אויך, נא האט איינער א שדכן אב גישלאסין א שידוך, (אשטייגער ווי א מעקלער שליסט אב א שותפות), ער האט אביסיל געלד אונ זי האט אויך אביסיל, ער וועט פארדינגען, זי וועט עוסק זיין אין שטוב זאכין, זיי ביידע וועלין דאך קאנין דער לעבין קינדער, נא מהיכא תיתי ניט קיין קרים שותפות, אבער א חוץ דעם אינטערעס, האט איינער צום אנדערין גאר קיין שום ליבע גיפיהל ניט, ווען איינעם פון זיי וואלט זיך גיבאטין א בעסער שותפות מיט בעסערע אופנים מיט מעהר געלד, וואלט ער אוודאי גימאכט יענעם שותפות אונ נישט דיזעס, ווארום ער למשל האט דאך ניט דווקא ליב נאר די פרויא אונ נים קיין אנדערע.

— דעריבער אויב דאס עסק צווישין די שותפים געהט ניט ווי צום בעסטין, איז דאך טאג אונ נאכט קולות אונ קללות, איינער דעם אנדערין וואלט געררין גישאכטין, אמאהל געהט דאס אזוי ווייט ביז עס ווערט גאר א פירוד, אונ דאס שותפות ווערט בטל ומבוטל.

אבער דאס מוזט איהר דאך מודה זיין, אז ניט דער שכל אונ ניט די תורה זענין מסכים אויף אזא לעבענסארט, ניט אומזיסט רעדט שלמה המלך אין משלי, אזוי פיל פון דער "אשה רעה", פון דער "אשת מדנים", דאס איז טאקי דאס גרעסטע אונגליק אויף דער וועלט, שלמה המלך א חוץ זיין חכמה איז ער נאך זעהר פראקטיש גיוועזן, ער האט גיקאנט דעם קאראקטער פון די ווייבער, אונ ווייל ער האט גיהאט אליין טויזינד ווייבער, דארום האט ער גיזאגט "אדם אחד מאלף מצאתי, ואשה בכל אלה (עס הייסט אין מיינע טויזינד) לא מצאתי" ער האט גוט בעמערקט, אז כמעט ניט איינע איז איהם פאר בונדען אויס וואהרע ליבע, עס הייסט, זיא זאל איהם ליב האבין אהן א שום אינטערעס, נאר וואס דען? די צו ליב זיין עשירות, די צו ליב כבוד, זיין אזוי א בעריהמטען קעניג'ס פרויא, אבער זיי זאלין איהם אליין ליב האבין, ניט זיין אבסטאנאווקע דאס האט ער ניט אנגעזעהן אפילו ביי איינער פון די אלע טויזינד. —

אונ דארום האט ער גימאכט דעם שיר השירים, פאר געשטעלט איינע א גרויסע יפת תואר, וואס זיא האט גיקאנט צו ליב איהר שינהייט אריין אין היכלי מלכים, חאטש זיא איז גיוועזן נאר א הירטען, גיפאסעט שאף, נאר זיא האט זיך פאר ליבט אויך אין א פאסטוך, עס פאר שטעהט זיך, אז פיל פירשטען אונ גראפען האבין גיוואלט זיא בעקומען צו זיך, נאר זיא, ווייל זיא האט גיהאט די וואהרע ליבע צו דעם פאסטוך אהן א שום אינטערעסע, דארום האט זיא גיזאגט: "הביאני המלך חדריו" דער קעניג האט מיך גיבראכט אין זיינע צימערין, פון דעסטוועגין "נגילה ונשמחה בך", איך האב נאר שמחה פון דיר אליין, די אלע בנות ירושלים האט זיא זייא בעשווארין "אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ" מחמת די אלע פרויען נעמין זיך מאגען צו ליב זייטיגע זאכין, אשטייגער געלד, כבוד, אונ זייא ערוועקין זיך כלומערשט ליב האבין א מאן, דארום האט זיא גיזאגט "זייט ניט מעורר די אהבה צו ליב אנדערע פריטשינעס, נאר די אהבה זאל פון זיך זעלבסט נתעורר ווערין" זיא האט דאס אין זיך זעלבסט גיפיהלט, מחמת קיין זאך האט דאך ניט גיקאנט איהר מעורר זיין ליב צו האבין דעם פאסטוך, קיין געלד, קיין כבוד, נאר די אהבה זעלבסט האט זיך אין איהר ערוועקט, אט דאס איז די וואהרע ליבע, מיט אזא פרויא קאן מען שוין לעבין גליקליך ביי אלע צו שטענדע, מיט אזא פרויא קאן שוין דאס שותפות ניט בטל ווערין, ווען אפילו דער עסק געהט ח"ו גאר ניט גוט, ווארום ווי למשל א מענש קאן ניט אב טרעטין פון זיך אליין, ער מוז פאר שווארצט ווערין למשל פון איין קראנקע האנד, אדער איין פיס, אזוי קאן דער מענש זיך ניט שיידען מיט זיין ווייב, וואס זייא זענין אויף גיקומען אין איינעם פון גאלע ליבע, אהן א שום פניה, נאר א סעקרעטנער כח האט זייא צו געצויגין איינעם צום אנדערין. —

אט אזא פרויא האט שלמה פאר גישטעלט אין שיר השירים, פאר איין בילד און א מוסטער וויא עס ברויכט צו זיין א פרויא, ער האט דיזע הירטע; גישטעלט העכער, וויא אלע זיינע גרויסארטיגע פרינצעסענס און קעניגליכע טעכטער, וואס זייער ליבע צו איהם איז גיוועזין נאר דורך זייטיגע סבות, וואס קאנען ניט אויף אייביג זיין.

איך וויים גאנץ גוט, אז ביי אזעלכע מענשין וויא אונזערע יודען וואס לעבין אפ דאס גאנצע לעבין אין מחלוקת אין קללות, האבין אזעלכע רייד א פנים פון גאלע שטותים, שלמה המלך א בעל רוח הקודש, וועט מאכין א שיר מכח א ליבע פון א הירטען וואס זיא האט פאר אכטעט שרים און מלכים, און האט נאר גיהאט א ריינע ליבע צו א געמיינעם פאסטוך? טאקי א שארפער שמועס פאר אזא חכם? נא דעריבער קאן זיך דאס גאר לייגין אופן מוח ביי אונזער מגיד, (וואס ער פיהרט אויך געווים א וואהרע ליבע מיט זיין מגיד'קע) אז שלמה המלך זאל גאר טאלקעווען מכח אזוינע הבלים? אבער אין אמת, פיהרט דער שיר, נאך דעם גאנג וויא איך זאג, צו איין גרעסערין צוועק, איידער נאך אלע דרושים פון דיא מגידים.

בקיצור, אט דאס איז דער פירוש פון שיר השירים נאבין גאנג פון דעם פשטן, זאגט אליין, דער מגיד האט דאך שוין 4 וואכען פאר דילט אייך דיא קעפ מיט זיין זאגין שיר השירים, נא ווייסט איהר דען שוין יעצט דעם פירוש פון דעם? מיר דאכט אז איהר ווייסט נאך גאר ניט, אקוראט וויא איידער ער האט אן גיהויבען צו זאגין, פאר וואס? מחמת זיינע רייד האבין ניט קיין ממשות, והא ראיה אז דיא אייגענע רייד וואס ער האט דא גיפלאנטערט אויף שיר השירים, בעט איהם וועלין זייא געהן אויף „רות“ און אפשר אויף „מגילת אסתר“, און פאר וואס ניט אויף „איכה“!

איהר זאלט וויסען אז גרינגער פון אלעם, איז זאגין דרוש תארום דער דרשן קוקט נאר נים אופן עניו, נאר אויף עטליכע ווערטער פנים פשוט, דיא ווערטער וואס שטעהן פאהער און נאך דעם הערט ער גאר וויא דעם קאמער, נא איך אזא אופן איז טאקי גרינג צו פלודערין וויא עס איז, נאר אהן איין עק.

זעהט איהר! פשט צו טרעפין דאס איז יוא א קונץ, נאר אודאי איז נייטיג אימערום מעגליך צו וויסין דעם פשט אין תנ"ך, דארט ווערט גירעדט פיל מאהל וועגין ענינים וואס זענין גיוועזין בעקאנט דעמאלט און דער שרייבער האט אין זייא מקצר גיוועזין, מחמת אלע לעזער אין זיין צייט האבין זייער גוט פאר שטאנען זיין כוונה, אט למשל אזא שטייגער וויא דיא פסוקים „אחות לנו קטנה וגו׳“ וואס מען זעהט אז זייא זענין גיוועזין אנגעווייזין אויף א געוויסער געשיכטע, וועלכע זיא איז גיוועזין אלעמען בעקאנט, דעריבער איז יעצט נאר אומזיסט דיא מיהע מען זאל זוכען א פשט צו אזעלכע שטעלין, זייא בלייבען

שוין

שוין אויף תמיד אונפערשטענדליך, און דאס קליינע שוועסטערל איז אויך איינס פון דיא שטעלין. —

דיזער שמועס וואלט זיך נאך אפשר גיצויגען כמה שעות, נאר מע האט אין מיטין מפסיק גיווען מיט מעריב דאווענען — נא דאכט זיך ב"ה פרייהליך אין בית המדרש, עס איז דאך יום טוב זמן חרותינו, נאר גאר פליצלונג האט זיך פאר צויגען א חמארע פון עצבות, אלע האבין אראפ גילאזט דיא נעז, יעדער האט זיך מכין גיווען אשטייגער וויא צו איין גאלאווענעם עסק, וואס איז? מע דארף דאך צעהלין ספירה! אייגענטליך קעהר דיא ספירה זיך גאר נישט אן מיט עצבות, דאכט זיך פארקעהרט, דיא ספירה צעהלין ברויכט צו געבין דעם מענשין א שמחה, ווארום דיא תורה הייסט אב צעהלין פופציג טעג און מאכין שבועות, וואס זשע איז דא פאר איין אונגליק? הערט אבער מיט וואס פאר איין ביטערין קול מע מאכט דיא ברכה „על ספירת העומר“, און דער נאך גיט מען א גשריא מיט א זויערע שטימע „היום יום אחד בעומר“ עס זענין נאר פליצלונג גיווארין דיא ספירה טעג א סכנה צו פיל זאכין, זייא האבין גיקריגען א פנים וויא דיא טעג פון שבעה עשר בתמוז ביז תשעה באב, וויא גיפעלט אייך אזא מעשה? דיא מקובלים האבין זיך שטארק גינומען צו דעם דין פון ספירה, עס האט זייא פארדראסין וואס דא איז עפעס גאר נישטא וואס צו זאגין, נאר א ברכה מיט דער צאהל פון דעם טאג, ניין, ניט אזויא גיך טוט מען א מצוה, זייא האבין איינגעפרעגילט דיא ספירה צעהלין מיט דיא עשר ספירות, איינגעפלאכטין איינע אין דער אנדערער: חסד אין גבורה, חסד אין תפארת, תפארת אין חסד, גבורה אין תפארת, דער כלל געוויזין קונץ שטיק, אויס גיקליבען עפעס א רעכטען מזמור פון תהלים, פארפאסט א בכבוד'דיגען יהי רצון, נא יעצט איז שוין ב"ה דא צו זאגין טאקי האטש אויף א גאנצע האלבע שעה, מהיכא תיתי יעצט האט עס טאקי א פנים פון א מצוה.

בקיצור, מע האט מכבד גיוועהן עפעס איין איש נכבד מיט ספירה צעהלין, אין בית המדרש האט דאס עסק גענקריגין א פנים וויא יום כפור צו כל נדרי, נאר דאס גאנצע גליק איז גיוועזין, וואס עס האט לאנג נישט גידויערט, איינער דעם אנדערין האט מוסר גיוועהן דעם יסוד א ביסעל געקריכט זיך, און כ׳תקן גיוועהן דיא פגימות פון דער ספירה, און דער נאך נייטער פרייהליך, „גוט יום טוב! גוט יום טוב!“ האט איינער גיזאגט דעם אנדערין און מארש אהיים. —

אין שטוב איז ליכטיג, דיא ווייבער קאכין וועטשירע, גיוועהנליך אז דיא ווייבער האבין שוין עפעס אנגיהויבין זיך אלע צו דרייעהן ארום דעם אויווען, איז שוין גאנץ רוהיג נישט גיוועהן, עס האט זיך שוין גיהערט אין ערטער ווייז ניט וויא א קללה, נאר שטעכווערטליך, נאך גיקרימט זיך איינע דער אנדערער,

נאר

נָאר קוּרְץ אוּנ שַׁארְף, נִיט פַאר בְּרֵייטֶערְט דָאס עֵסֶק, אוּנְזֶערֶע שְׁכֵנִים הָאבִּין דֶער וַוייל מֵכִין גִיוֶועהְן פְרִישִׁין חְרֵיין, פַאר פַארְטִיגְט דִיא הֵיסֵבָה בֶּעטִין מִיט דֶער קְעָרָה, דִיא גְרוֹיסֶע פָּאסְטְרוֹיֶיקֶע! אַוַודַאי נִיט אַזוֹי שְׁטְרֶענְג וִויא גֶעכְטִין, עֶס הָאט שׁוֹין נִיט גִיהַאט דֶעם גְלַאנְץ פִינֶ'ם עֶרְשְׁטִין סֵדֶר, נִישְׁטָא דִיא גֶעכְטִיגֶע אָרְדֶענוּנְג, דֶער גֶעכְטִיגֶער גִישְׁמַאק, מֶען אִיז שׁוֹין נִיט גִיוֶועהְן אַזוֹי פִּינְקְטְלִיךְ אִין יֶעדֶער זַאךְ, דִיא קִינְדֶערְלִיךְ זֶענֶען גָאר אַלֶע אַנְשְׁלָאפִין גִיוָוארִין, אוּנ גָאר נִיט גִיזֶעסִין צוּם סֵדֶר, נָאר וִויא דִיא מַעֲשֶׂה אִיז, אַבִּי אָבְּגֶעפְּרַאוֶועט ב"ה דִיא סְלוּזְשְׁבֶּע בְּשָׁלוֹם, אוּנ גִילֵייגְט זִיךְ שְׁלָאפִין. —

מֶע שְׁלָאפְט וַוייטֶער רוּהִיג, אוֹיף גִישְׁטַאנֶען, אוּנ תֵּיכֶף אִין דִיא בָּתֵּי מִדְרָשִׁים אַרֵיין, פוּן דָארְטִין אַלֶע אִין דֶער גְרוֹיסֶער שׁוּהְל, גִיהֶערְט דֶעם חַזָן, דֶער חַזָן הָאט זֵייא גוּט אָן גֶעוָואלִיכְט, גֶעבֶּעטְלֶערְט, אַ בִּיסֶעל גֶעטְרֶעלֶעלְט, דֶער כְּלַל עֶס אִיז גִיוֶועהְן אַ עוֹנֶג יוֹם טוֹב, מֶען הָאט ב"ה וִוידֶער אָב גִיגֶעסִין, זִיךְ אִיבֶּער גִישְׁלָאפִין, אִין שְׁטָאדְט אִיז שְׁטִיל רוּהִיג אוֹפֶ'ן הֶעכְסְטִין גְרַאד, דֶער עוֹלָם אִיז זַאט, אֲפִילוּ אוֹיף בָּא נַאכְט אִיז שׁוֹין גִיוֶועהְן אָנְגֶעגְרֵייט בַּייא יֶעדֶען אַ טֵייגֶעכְץ פוּן מַצָה, אָדֶער פוּן קַארְטָאפֶּעל, מִיט אֵיינֶעם וָוארְט, עֶס אִיז שׁוֹין כִּמְעַט צוּ גוּט, דָאס עֵסֶק הָאט שׁוֹין גֶעמוּזְט לָאפֶנֶען, אַ יוּד קָאן נִיט מְקַבֵּל זַיין רוֹב טוֹבָה. יַעֲקֹב אָבִינוּ! אַז עֶר הָאט שׁוֹין גֶעוָואלְט נֶעבַאךְ זִיצִין בְּשַׁלְוָה, עֶר אִיז שׁוֹין פָּטוּר גִיוָוארִין דֶעם גִיטִין שְׁוֶוער לָבָן, דֶעם בְּרִידֶער עֵשָׂו, אוּנ נִיט פַאר זִינְדִיגִין עֶר אִיז שׁוֹין גִיוֶועהְן טַאקִי אַ יוֹסֶטֶער בַּעַל הַבַּיִת מִיט אַלֶעם גִיטִין, מִיט קִינְדֶער, מִיט אֵיינִיקְלִיךְ, וָואלְט דָאךְ בֶּאֱמֶת שׁוֹין גָאר גִיט גִיוֶועהְן, אַ הַא אָבֶּער מַעֲשֶׂה שָׂטָן, הָאט זִיךְ אוֹיף גֶעשְׁפִּיהֶלְט דִיא גִישִׁיכְטֶע פוּן יוֹסֵף, אָט אַזוֹי זֶענִין אַלֶע יוּדֶען אִין דֶער בְּחִינָה פוּן יַעֲקֹב, וִויא עֶס וֶוערְט עֶטְוָואס בֶּעסֶער דֶער שְׁטַאנְד, אַהַא עֶס גִיבְּט שׁוֹין עֶטְוָואס נַייעֶס, אוּנ עֶס אִיז שׁוֹין וַוייטֶער נִיט גִיט, אָט לְמָשָׁל אַשְׁטֵייגֶער אוּנְזֶער שְׁטֶעדְטִיל, חְלֶעבֶּען וָואס זָאלִין מִיר זִיךְ דָא נַארִין, וֶוייניג אִיז מֶען אָב גִיקוּמֶען 4 קַאלֶעכְדִיגֶע וָואכִין, גִילִיטִין הִינְגֶער, קֶעלְט אוּנ גְרִיזָאטֶע אִיבֶּערִין הַאלְז, גִיהָארִיוֶועט טָאג אוּנ נַאכְט, נָא דַאנְקִין גָאט דֶער לֶעבְּט "פֶּסַח", מֵהֵיכָא תֵּיתֵי פָארְט יוֹם טוֹב, מֶע עֶסְט דָאךְ עֶפֶּעס, אִין שְׁטוּב אִיז רֵיין, שְׁטִיל, נָא וָואלְט דָאךְ דֶער וַוייל נִיט שְׁלֶעכְט גִיוֶועהְן, וִויא זָאגְט מֶען עֶפֶּעס אַ חַיֵי שָׁעָה אִיז אוֹיךְ גִיט, אַ שְׁפַּאס אַ פַּאר גֶענִיגִין בַּייא אַזַא סָארְט מֶענְשִׁין, אַז עֶר רִיהְט זִיךְ אָפּ אַ פָּאר טֶעג, אוּנ עֶר בֶּעקוּמְט סַךְ הַכֹּל מֶעהְר נִיט וִויא אֵיין צְוֶענְדְלִיג קְלָלוֹת פוּן זַיין וַוייבּ, עֶס אִיז דָאךְ פָארְט יו"ט, שֶׁעלְט זִיא נִיט אַזוֹי פִיל, גָאר נִיט שֶׁעלְטִין אִיז נִיט מֶעגְלִיךְ, מֶע טָאהְר אִיהְם נִיט שְׁטַארְק נָאךְ גֶעבִּין, עֶר זָאל ח"ו נִיט פַאר גֶעסִין תַּרְבּוּת פוּן גְרוֹיס רָאשְׁקָאשׁ. —

בְּקִיצוּר, דֶעם עוֹלָם שְׁלָאפְט נֶעבַאךְ זֵייעֶר רוּהִיג, אוּנ הָאבִּין זִיךְ נֶעבַאךְ גָאר נִיט גִיפִיהֶלְט דֶעם גְרוֹיסִין אוּנְגְלִיק וָואס דָא וֶועט זִיךְ טְרֶעפִין, אִיהְר וֶועט הֶערִין אַ מַעֲשֶׂה, אִיהְר וֶועט נִשְׁתּוֹמֵם וֶוערִין. —

אין

15.

דֶער גֶעוִויסֶער הָאבֶּער.

אִין נַאס הָאט פְּלִיצְלִינְג אָנְגֶעפַאנְגִין צוּ קָאכִין וִויא אִין אַ קֶעסִיל, וָואס אִיז? אַ וַואסֶער טְרֶעגֶער, מִיט אֵיין אָבְּגֶעגָאלְטִין קֶעפִּיל, נָאר צְוֵויא נַאנְץ לַאנְגֶע פֵּאוֹת טְרֶעסְלִין זִיךְ אוֹיף בֵּיידֶע זַייטִין, אָהְן אַ הִיטִיל אוֹיף דֶער יַארְמוּלְקֶע, אָהְן אַ קַאפְּטֶען נָאר אִין אַ לַאיְוֶוענְטֶענֶעם לַאנְגִין לֵייבְּצִידַאק, מִיט לַייוֶוענְטֶענֶע פְלוּדֶערִין, אַ פָּאר שְׁקְרַאבֶּעס אוֹיף דִיא פִּיס, דֶער קְרָאמִיסְלֶע אוֹפִין אַקְסִילֶע, לוֹיפְט שְׁרֶעקְלִיךְ פַאר סָאפֶּעט אִיבֶּערִין נַאס, אַ סַאךְ בָּחוּרִים קְלֵיינֶע אוּנ גְרוֹיסֶע, אִין דִיא פָּאטֶערְס שְׁטְרַייְמְלֶען (אַזוֹי אִיז גִיוֶועהְן דִיא מָאדֶע, שַׁבָּת אָדֶער יוֹם טוֹב בְּשַׁעַת דֶער פָּאטֶער אִיז גִישְׁלָאפִין, פְלֶעגְט דָאס יוּנְגֶעל חַאפֶּען אוֹפִין קָאפּ דֶעם פָּאטֶערְס שְׁטְרַייְמֶעל) בֶּעלֵייטִין אִיהְם, וִויא אַהִין לוֹיפְט עֶר? עֶס מוּז עֶפֶּעס זַיין, גָאר פָּשׁוּט עֶר לוֹיפְט צוּם רָב, אַ גִישְׁרַייא אַ גֶעפִילְדֶער, עֶס אִיז שְׁלֶעכְט, אֵיין אוּנְגְלִיק הָאט זִיךְ גִיטְרָאפִין, וָואס אִיז? אָט דָאס רַבִּי! הָאבּ אִיךְ דֶער זֶעהְן אִינֶ'ם וַואסֶער בְּשַׁעַת אִיךְ הָאבּ אָנְגֶעשֶׁעפְּט, הַא? וָואס? יוֹא חַלֶעבֶּען, טַאקִי אַ "הָאבֶּער" אוּנ שְׁטַארְק צוּ וַוייגְט, "שְׁלֶעכְט מִיט דֶעם שְׁטֶעדִיל", וִויא דִיא קִינְדֶער הָאבִּין דֶער שְׁמֶעקְט דִיא גִיטֶע בְּשׂוֹרָה, אַלֶע טוּז אַהֵיים מִיט אַ גֶעוַואלְד, "אַ הָאבֶּער! אַ הָאבֶּער!" אַלֶע אִין שְׁטוּבּ הָאבִּין זִיךְ אוֹיף גֶעחַאפְּט נִיט טוֹיט נִיט לֶעבֶּעדִיג, דָאס וָוארְט "הָאבֶּער!" הָאט זֵייא אַ זֶעץ גִיטָאהְן אִין קָאפּ וִויא אַ דִינֶער ר"ל, זֵייא הָאבִּין שׁוֹין אַרוֹיס גִיזֶעהְן אַז דָאס אִיז עֶפֶּעס מַעֲשֶׂה שָׂטָן, דֶער וַוייל זֶענֶען דִיא יוּנְגְלִיךְ וַוייטֶער אַרוֹיס גִילָאפִין אוֹפִין נַאס, אַ גֶעשְׁרַייא אַ גֶעקְוִויטְשֶׁערַייא, וִויא אִיז עֶר מִיטִין שְׁטְרַייְמֶעל? לָאמִיר גֶעהְן הֶערִין וָואס עֶס הֶערְט זִיךְ! "אִיצִיקִיל אַהֶער גֶעה!" שְׁרַייעֶט דִיא מִיטֶער דוּרְכִין פֶענְסְטֶער, דִיא ווִילְסְט אַז דֶער טַאטֶע זָאל דִיר דִיא בֵּיינֶער צוּ בְּרֶעכִין? "אִיךְ וֶועל בַּאלְד גֶעהְן" עֶנְטְפֶערְט אִיצִיקִיל, דֶער וַואסֶער טְרֶעגֶער אִיז נָאךְ פִינֶ'ם רָב נִיט אַרוֹיס גִיגַאנְגִין, "נָא וָואס הַארְט עֶס דִיר שַׁארְלַאטַאן?" שְׁרַייעֶט דִיא מִיטֶער, "וֶועסְטוּ גֶעהְן צוּ נֵיין?" אַ שִׂמְחָה אוֹיף זַיין קָאפּ, קַדָחוֹת וֶועסְטוּ שׁוֹין עֶסֶען, נִיט קֵיין טֵייגֶעכְץ, "קוּם שׁוֹין, צוּ דִיר רֶעדְט מֶען?" דֶער כְּלַל אִיז, גֶענִיג פֶּעטְשׁ אוּנ שְׁלֶעק הָאבִּין בִּיקוּמֶען דִיא קִינְדֶער, בִּיז מֶע הָאט מִיט גֶעוַואלְד בַּייא זֵייא אַרָאפּ גִירִיסִין דִיא שְׁטְרַייְמְלִיךְ.

נָא נָא, דָא אִיז אַבִּיסֶעל גִיוָוארִין אֵיין עוֹלָם אַרוּם דֶעם רָבּ'ס שְׁטוּבּ, עֶס הָאט דִיא זַאךְ נוֹגֵעַ גִיוֶועהְן אַ סַאךְ מֶענְשִׁין, דֶער וַוייל אִיז דֶער וַואסֶער טְרֶעגֶער אַרוֹיס מִיט דֶער גִיטֶער בְּשׂוֹרָה, "דִיא גַאנְצֶע נַאס אִיז חָמֵצְדִיג" — גָאר נִיט גִיקְלֶעהְרְט הָאבִּין תֵּיכֶף אַלֶע בַּעֲלֵי בָּתִּים אוֹיס גִיגָאסִין דָאס וַואסֶער פוּן דִיא פֶּעסֶער אוֹיף דֶער נַאס, אַלֶע טֵייגִיכְצִין, אוּנ אֲפִילוּ קְנֵיידְלִיךְ אוֹיךְ, הָאט מֶען

ארוים

ארויס גיווארפין אין איין געוויסין גראבען, דער כלל וואס עס האט זיך גאר גיפינען עסען נארג וואס זענען גאר גימאכט גיווארין מיט וואסער, האט מען דאס מחילה גיבעטין און אריין גיווארפין אינם גראבען אריין, חזרים זענען באלד זיך צו באנד גילאפין, און האבין זיך גענומען פאקין די סעודה, אלע בחורים פון שטעדטיל, קליין און גרויס, מקרי דרדקי יונגליך, חומשניקעס, גמרא יונגליך, עילוים, יונגע איידעמליך, פועלים פון אלע סארטין בעלי מלאכות, האבין זיך אויף גיקליבין און האבין גיווארפין שטיינער אויף די חזרים, עס האט זייא פערדראסין וואס די טייגעכצען קומען צו זייא אהין, אבער די חזרים האבין דאס מקבל באהבה גיוועי, גידאנקט דעם רב, און די בחורים אויף להכעים האבין זייא מיט שטארק אפעטיט אויף גיפרעסין גאר אין גאנצין. —

עס האט געריסען ביים הארצען, אין אלע שטיבער איז גיוועז חושך, אלע האבין אראפ גילאזין די נעז? אין אמת איז דאס טאקי אין דער ליטא א שרעקליכער אומגליק, ווארום ווער פארגינט זיך אגאנץ יאהר מאכין א טייגעכטץ? סאדען דער בעל טאקסע, דער זבארשטשיק, דער גלאסנע פון דער דומע, אדער אפאדראטשיק, און איין אנזעצער, אבער גלאט בעלי בתים וועלין אזוינע שארלאטאנסקע געגנ ניט פיהרען, אין דער ליטא שפיעלט דאס עסין גאר קיין ראללע נישט, דער פאר אבער שפיעלט ביי זייא א ראללע זייער יחוס, א שפאס א יוד פון דער „מיר" אדער חלילה גאר א „סלוצקער"? ער וועט זיין א נאר און זיך גלייכין צו א וואלינער? ער זאגט: דער וואלינער איז א שוטה גלויבט אין בעש"ט, היט ניט דעם שולחן ערוך מיט אלע פישטשעוקים, אט פאר אזוינע פאסט טאקי צו זיין א זולל וסובא אויך, אבער גים פאר א ליטוואק א חכם א למדן, ער דארף זיך נישט קימערין וועגין אזעלכע פוסטע זאכין ווי עסין און טרונקען, אז דוא ליטוואק וואס איז מיט דיר די חכמה? וואס איז? דוא ווילסט ניט גלויבין אז דער בעש"ט איז גיפלויגין אויף א וואלקין בייטענדיג, אז אלעקסע זיין נוי פלעגט ויצר מיט'ן אחור צום סעיר [1], און ער פלעגט האבין קפיצת הדרך, אז דעם בעל... מגיד האט א טיטער פידלער געלערינט א קאזאטשעק, און ער האט דער ...

גביענען

1) מחמת צוייא בקשים איז ער גישטאנען מיט'ן אחור צו די ... [2] ... זאל ניט זעהן די קונסט, ווייל די ערד ניט פאר שיידען, 2) ... טאקי ניט קיין דרך ארץ צו שטעהן מיט'ן אחור צום בעש"ט, אז ... שטייט דער מגיד מיט'ן אחור צום ארון קודש? ער איז דאבט מיר ... ווייא דער בעש"ט? הא? נא בלייבט א קשיא, וואס קאן נעבאך דאס ארון קודש טאהן? אז דער מגיד איז פארט א מענש ניט קיין ציווילזירטער, אהן דרך ארץ, אהן בושה? פאר פאלען! —

געזינגען „לכה דודי" און דורך דעם מציל צו זיין דעם פידלער פון גיהנם, אז דער בעלזער צדיק פאר זיין התגלות האט מחיה מתים גיוועהן, איהר מיינט אפשר א יודען א מטופל פון קינדער, אדער א בן יחיד, אדער גאר א רב א גאון פינ'ם שטעדטיל? ניין פע חלילה, נא אדרבה טרעפט צו ליב וואס האט ער גיטאהן להכעיס דעם בורא, מחיה זיין וואס ער האט ממית גיוועזן? הערט איהר אז איהר וועט אפילו זיין מיט טויזינד קעפ וועט איהר אויך ניט טרעפין, די מעשה איז אזויא, ער זכרונו לברכה האט גיהאט א בהמה, זעהר א גוטע, זיא פלעגט געבין דרייא טעפ מילך א טאג, פון קאלב צו קאלב, די מילך איז גיוועזן גאלע סמעטינע, נאך א מעלה, די בהמה איז ניט גיוועזן א הייסע מוטער צו איהר קינדער, גאר ניט גיבענקט נאך דעם קעלביל, נא דער בעלזער צדיק פלעגט פון איהר שטארק מקבל נחת זיין, ער פלעגט זיך ממש דער קויקען מיט דעם גלעזיל צוקאריע מיט מילך, מיט א מאהל א הא: די בהמה האט באקומען איין עין הרע, און האט זיך אב גיזאגט, א געוויין א גישרייא, מיין בעלזער איז אריין שטארק אין קפידא, און האט זיך ארויף גיהאפט טאקי מיט כעס צום בית דין של מעלה, גיפרעגט שאלות אויף די מלאכים, אויס גיווארפין וואס זייא האבין גיגעסין פליישיקס מיט מילכדיגס ביי אברהם אבינו ע"ה, פאר וואס זייא האבין זיך משדך גיוועזן מיט די בנות האדם פארין מבול, פאר וואס האט יענער מלאך גיהויבין דעם האלז ביי אסתר המלכה, גיגעבין א שטאך ווארט נאר דעם מלאך גבריאל, פאר וואס ער האט זיך גיפארעט מיט ושתי, מאכען איהר א וויא היסטמען'עס אופן שטערין, דער כלל איז, ער ז"ל אלעם גרויסער היסטאריקער, האט אויף יעדערין גיפינען זיין שאלה, און האט זייא געוויזען אז זייא זענען קעגין איהם בקליפת השום. —

בקיצור, ער האט גוזר גיוועזן מיט א שטארקין פאר זאג, אז מע זאל תיכף נעמין א פלעשעלע מיט טל של תחיה און דער מיט מחיה זיין די בהמה, די מלאכים האבין דאס באלד מקיים גיוועזן, זייא האבין שוין גיוואלט זייער פטור ווערין, זייא האבין א קוק גיטאהן, אז ער איז נוט קלאהר אין דער גאנצער היםלישער גישיכטע, האבין זייא טאקי פאר איהם מורא גיהאט, און נאך אלע גישעפטין האט זיך דער בעלזער ניט אין גאנצין פאר לאזט אויף די מלאכים און איז אליין אויך צו גיגאנגין צו דער בהמה, און מיט זיין אייגענעם שטעקין האט ער זיא א פארקע גיגעבין ביז זיא האט זיך צו טשעבעט און איך גישטאנען און תיכף ומיד האט זיא די בעלזערקע אויס גימאלקען א גאנץ שעפיל מילך, און דער בעלזער האט תיכף גיטרונקען א גלעזיל צוקאריע פון תחית המתים של בהמה מילך. —

נא דוא ליטוואק! דוא מאכסט דער פון חוזק, דוא לאכסט אין די פויסטען, וואס איז? דוא ביסט א חכם, אין אמת וועל איך זיך מיט דיר ניט

שטארס

שטארק שפארין, עס קאן אפשר זיין אז דאס איז טאקי א שטיקעל שקר, נאר איין זאך וועל איך דיך פרעגין, אז דוא ביסט יוא א חכם, פאר וואסזשע גלויבסטו אז דער גאון מיט דעם מהר״ל מפראג האבין גימאכט א גולם ? מאכין א גולם איז א פנים גרינגער וויא מחיה זיין א בהמה ? מיט וואס ביסטו אזויא זיכער אז ר׳ חיים וואלאזשינער איז גיפארען פון וואלאזשען קיין ווילנא ערב ש״ק אין באד אריין, אונ דער בע״ג איז אויך גיזעסין מיט׳ן אחור צו דיא פערד, אונ האבין גיהאט קפיצת הדרך ? מיט וואס פארדינט דיא מעשה מעהר מע זאל זיא גלויבען וויא דיא מעשה מיט אלעקסע פון דעם בעש״ט ? וואס פאר איין פאקט האכט דוא צו גלויבען אז דיא באמבע איז געבליבען הענגין אין אסטראהער שול אין דער לופטען, ווייל דער מהרש״א האט אזויא גיהייסען, אדער אז ר׳ זעלמעלע איז א מאהל פאר טראכטעריהייט אריבער גיגאנגין פון א גאניג אין דער לופטען אונ דער נאך צוריק ארויף גיגאנגען אופן גאניג בשלום אונ האט גאר ניט געפיהלט ? וואס האסטו אזויא הנאה פון דיא ספורים פון ר׳ חיים וויטאל אונ זייא זענין בייא דיר תורת לאקשין ? מיט איין ווארט אויב דיא אלע זאכען קאנען זיין, קאנען שוין זיין אויך דיא געשיכטעס פון דיא חסידישע צדיקים, אונ עס קאן שוין זיין אמת דיא מעשה פינ׳ם אלטען סאווראנער, אז ער האט גישפאלטען א מילטער וואסער מיט זיין שטעקין, ער האט זיך גיוואלט לערנען שפאלטען דעם ים סוף, אדער דעם ירדן, האט ער גימאכט איין פראבע אויף א מילטער, מע זאגט פאק אז דיא סאווראנירען האט איהם דיא עצה גיגעבין ער האט גאר גיוואלט מאכין א נסיעה צום ים סוף, זעהן אויב ער איז אין דער מדרגה צו שפאלטין אזויא וויא דער גרויסער „משה רבינו״ (מחמת ער האט גיהאט דעם נאמען „משה״) אונ ער איז גיוועזן דער פון זעהר אונרוהיג, האט זיא איהם פאר גילייגט אז ער זאל אין דער היים א פראבע מאכין מיט דער מילטער, א שפאס דער סאווראנער ? וועדליג מע דער צעהלט (עס קאן זיין אז דאס איז אויך א ליגען) האט ער זיך א מאהל בעריהמט, אז ער וואלט נאר גיוואלט זיך ארויף כאפען אין פמליא של מעלה, אונ אביסעל אויס סאווראניזשען וועמען ער ווייסט, וואלט באלד משיח גיקומען, נשמר ? עס איז נאך ניט דיא צייט, דער גוטער יאהר ווייסט איהם, צו ער איז גיוועהן בכתילה א מגזם, אונ אפשר א קשיא אויף א מעשה הא ? דער כלל איז ווילסטו זיין א חכם, דארפסטו ניט גלויבען אין קיין פזמונות אויף קיינעם, וואס דען ? זיין גלאט א קלוצקער אונ אין איין זאך גלייבען אלעס וואס אין דער וועלט, אונ אויף דער אנדערער זאך דווקא ניט גלייבען 1) ?

הערט

---

1) באמת איז טאקי גאר א גילעכטער צו זעהן, וויא איינינע פון דיא היינטיגע משכילים אין רוסענלאנד, אונ אויך איינינע אין דייטשלאנד, ווילען

נאר

הערט איהר, איך בין אייך א ליטוואק, נאר וואס א אמת איז איין אמת, וויא באלד זיין א נאר, איז שוין אסאך גלייכער צו זיין א וואלינער נאר, טאקי א חסיד, דער וויל וויא דיא מעשה איז טוהט מען א גוטען טרינק בראנפען, מע האפט אלע מאהל א גוטען ביסען אויך, מע פאר טרייבט פון זיך דאס עצבות, איך פרעג אייך ? וואס איז שוין דיא מעלה, אז דער ליטוואק געהט אים שטענדיג וויא א קלאג מוטער, אונ האט א פנים פון א גזל, גריבילט טאג אונ נאכט דעם שלחן ערוך, עסט קרחות, קלויבט א גראשין צו

גראשין

נאר איינריידען א קינד אין בויך, וואס איז ? „אז דיא ערשטע חסידישע רביים, אונ איבער הויפט דער בעש״ט, זענין גאר גיוועזן רעפארמאטארען, אונ האבין גאר גיוואלט אויף ברעכין א שיטה חדשה אין יודענטוהם, אונ דארום זענין דיא חסידים פייהיגער צו דער בילדונג וויא מתנגדים״ עס הייסט: מחמת מע האט זייא אביסעל אויף געמינטערט, אונ אראפ גיטריבען פון דיא אלטע סידעלעס, קאן מען דאך שוין גרינגער מיט זייא א טאלק מאכין איידער מיט דיא מתנגדים וואס ווילען זיך ניט רירען פינ׳ם ארט — נאר דאס זענין זייא אויך מודה, אז דיא יעצטיגע רביים, ווייסען גאר ניט פון קיין שיטה, אונ פון א שום רעפארעם, זייא ווייסען מעהר ניט נאר צו מאכין דיא קאפיקעס, אונ לעבין וויא דיא גראפען נאך געבין זיך כל התאוות עולם הזה. —

נא ליבע לעזער ! וויא שמעקין אייך אזויגע פוסטע הקירות ? מילא אויף דיא איינינע הכמי אשכנז איז נאך ניט דא אזויא פיל תרעומות צו האבין, חלעבען פון וואנען זאלין זייא אזויא גוט קאנען דיא חסידים מיט זייערע רביים ? זייא האבין פון זייא א ידיעה נאר פון דער ווייטען, וואס זייא האבין גיהערט אונ גילעזען פון דיא חסידישע ספרים, קומט דאס חסידות אויס בייא זייא אזויא וויא א מין סיסטעם, וואס מיינט עפעס א צוועק צו פאר בעסערין דעם כלל ישראל, אבער איהר רוסישע משכילים, איהר קאנט דאך יוא גוט דאס גאנצע חסידות, איהר האט דאך יוא גיזעהן דיא גאנצע חסידישע ליטעראטור, נאך וואסזשע מאכט איהר זיך נאריש, אונ מאכט בלבולים אויף זייא, אז זייא מיינען עפעס, זייא דענקין עפעס, איהר האט שוין א פנים דאס גאנצע יודענטוהם אויס געפיצט, אונ עס פעהלט אייך מעהר ניט נאר דיא סעקטע חסידים אויספיינען, אונ מאכין זייא גאר פאר אויפגיקלעהרטע, וואס איז ? זייא זענען אטוואזשניקעס דאוועגען שפעטיר אביסעל, ניט וויא דער שלחן ערוך הייסט, נא ניט א שארפער רעפארעם ? ניט א גרויסע נפקא מינה, צו מען דאוונט פריהער אדער אביסעל שפעטיר ? אדרבה וואס נאך זעהט מען פון זייא חכמות ? וואס איז ? זייא לערנען ווייניגער, אונ קאנען טאקי כמעט גאר ניט, נא וואס איז דאס פאר א מעלה ? אט דעריבער זענין זייא טאקי גרעסערע אבער־

גלויבער

גראשין, וואס איז? מאכען א תכלית, ער וויל שוין לעבין פון פראצענט, ער וויל אלעס איבער שטיפען דיא יאהרין, אפשר מיינט איהר לעבין? פע! צו וואס? מע דארף נאר איבער קומען דיא נארישע וועלט, אט דעריבער וויל ער ניט זעהן עפעס א תכלית מאכין פון זיינע קינדער, זייא זאלין קאנען לעבין וויא מענשין, וואס הארט דאס איהם, אז זייא וועלין אויך עסען קרופניק דאס גאנצע לעבין, אבי זייא זאלין זיין ערליכע יודען, אי זייא וועלין לעבין פון ווינד, זייא וועלין דאך געווים זיין קבצנים, פאלשע מענשין, און דעסטגלייכען, נא וואס קאן מען העלפין, אבער קדיש וועלין זייא פארט זעגער זאגין, הא? און אפשר נאך לערנען א פרק משניות אויך, און ווייטער אויך מיין באבעס באגה, מיין טאטע האט מיך אויך ניט פאר זארגט, פון דעסטוועגין שלאגט מען זיך דורך דיא יאהרין, אמאהל אזויא און אמאהל אזויא.

איהר

גלויבער, מחמת זייא ווייסען גאר ניט פון זייער חיות צו זאגין, זייא קוקען ניט אן קיין רעכט ספר, למשל, א מתנגדישער יונגער מאן, חאטש ער איז א שטארקער ארטאדאקס, על כל זה קוקט ער פארט א מאהל אן א שטיקעל אבן עזרא, א שטיקעל רלב"ג, דיא הקדמה פינ'ם רמב"ם צום סדר זרעים, זיין פירוש אופן פרק חלק אין סנהדרין, זיינע שמונה פרקים, א שטיקעל עקרים, נא פון דיא אלע ענינים קאן ער דאך פארט ניט בלייבען אזא שוטה און גלויבין אלע נארישקייטען, ער הויבט פארט אן צו פאר שטעהן, אז ניט אזויא וויא זיין מוטער דענקט און קלעהרט, אזויא איז טאקי דער אמת, דיא זאך איז עפעס איידעלער און פיינער — דארום בייא דיא מתנגדים געפינען זיך אפט און אפט מענשין משכילים, מענשין מיט וויסענשאפט, מענשין וואס זענין טאקי נוטה צו רעפארעם אין פיל פרעדמעטען, ניט אזויא זענין דיא חסידים, זייא קוקען גאר ניט, און קאנען טאקי גאר ניט קוקען אין אזעלכע ספרים, זייא זענין מענשין וואס עס איז כמעט נישטא קיין רפואה צו זייא, נאך זייער שיטה וואלטין יודען געהאלטין אין רוסלאנד נאך מיט הינדערט מדרגות נידעריגער וויא יעצט, דיא ממשלה וואלט אונז גאר געהאלטין פאר פראים, דאך פון מתנגדים וואקסין ארויס מענשין, דאקטורים, אדוואקאטען, וויכטיגע בוכ־האלטערס, גלאט גרויסע ליטעראטען, דורך זייא זעהן פארט אויס יודען עטוואס פאר מענשין, ווער שמועסט שוין פון דיא וויכטיגע מענשין וואס געפינען זיך אין אויסלאנד, האט דאס אויך ניט מיט געבראכט דאס חסידיזמוס, און דער רעפארעם פינ'ם בעש"ט, נאר לימודיות און ידיעות, קאנען ארויף ברענגין דעם מענשין צו איין גרויסע מדרגה, אבער ניט רעפארמעס מכח זמן קריאת שמע.

16.

אין דער מיט א שמועס פון איין עדעלען בעל הבית.

איהר פאר שטעהט ליבע לעזער: דיא חכמה פון דיא ליטוואקעס? אזוינע חכמות אויף אלע מיינע שונאים גיזאגט גיווארין, נאך מעהר פארדרוס איז, אז מען מאכט גאר מיט זייא א שמועס, דאכט זיך זייא זענין קלוג און פרום, און גלויבען אין דער גמרא וויא אין תורת משה, נא אז עס איז יוא אזויא, פאר וואסזשע פאלגט איהר ניט אונזערע חכמים (וואס זייא זענין באמת גיוועזן קלוג און פרום) האבין גיזאגט? ערשטענס, האבין זייא גיהייסען עסין און טרינקען, ניט שטיפען דיא יאהרין, איינער פון זייא האט זיך גאר גרויסארטיק אויס געדריקט מיט דיא ווערטער „האי עלמא כבי הילולא דמי, חטוף ואכול חטוף ושתה, ואם תאמר אניח לבני אחרי? בשאול מי יגיד לך? בני אדם דומים לעשבי השדה, הללו נוצצים והללו נובלים" עס הייסט: דיא וועלט איז אקוראט וויא א חתונה, חאפ און עס, חאפ און טרינק, אפשר ווערסטו וועלין זאגין, איך וועל בעסער איבער לאזין מיינע קינדער? ווער אבער וועט דיר אין גריב דער צעהלין וויא מיט זייא וועט זיך פאסירען? מענשין זענין גלייך צו גראז אין פעלד, דיא שפראצין און דיא וויאלען" (עירובין נ"ד), נאך איינער פון זייא האט זיך סאטירעש אויס געדריקט „באתרא דליעול ירקא, ליעול בשרא וכורא" איידער אריין ברענגין אין זיך קרויט און קארטאפעל, איז אסאך בעסער פלייש און פיש, איינער א געוויסער תלמודיסט, האט גיוואלט אלעס עקאנאם, מאכין א סדר אינ'ם עסען פאר אלע מענשין, דער וואס פאר מאגט למשל צווייא הינדערט גילדען זאל עסין צווייא מאהל אין טאג פלייש, דער אזויא פיל, און דער אזויא פיל, דערויף האט גיזאגט איינער א וויכטיגער אמורא, אז דאס איז אלעס גישמועסט גיוועזין בייא דיא פאראהיגע דורות, ווען דיא מענשין זענין גיוועזן שטארק און גיזונד, אבער היינט, זאגט ער: „כל מי שיש לו אפילו פרוטה אחת בכיסו יריצנה תיכף לחנוני" ווער עס האט אפילו ניט מעהר וויא איין גראשין אין קעשענע, זאל ער איהם באלד אויס געבין אויף עפעס איין עסין, נאך איינער האט נאך מעהר גיזאגט: יעצט אין מיין צייט דארף מען אפילו בארגין און עסין, נא וואס זאגט איהר ליטוואקעס אויף דעם? זייא האבין א פנים נישט גיוואלט אבי נאר וויא איבער קומען דיא נארישע וועלט? איהר ווייסט וואס נאך האט איינער פון זייא גיזאגט אין ירושלמי: אז א מענש וועט דארפין געבין דין וחשבון, פאר וואס ער האט עפעס גיזעהן זאכין אויף דער וועלט, און האט פון זייא קיין הנאה נישט גיהאט, ווארום דאס וואס גאט האט נאר בעשאפין אויף דער וועלט, האט ער עס גימאכט אז זיינע ברואים זאלין דער פון פארגעניגען האבין. —

צווייטענס

צוויישטענס: האבין זייא גיהייסען לערנען א מלאכה, כדי יעדערער זאל זיין פאר זיכערט מיט פרנסה, ניט וויא דיא שוטים זאגין „מאן דיהיב חיי יהיב מזוני" ווער עס גיט לעבין וועט געבין עסין, יוא אמת! אבער פון הימעל וועט ער אונז נישט אראפ ווארפין גיבאקענע בילקעס, מע מוז דאך אין זיך האבין א קונסט דורך וועלכין מע זאל קאנען בעקומען אלע באדערפניסע? דיא גמרא ברענגט א גוט ווערטיל „שב שני הוה כפנא, ואבבא דאומנא לא חליף" עס הייסט: זיבען יאהר איז גיוועזן א הינגער, אבער אויף דער טיהר פון א בעל מלאכה איז ער ניט פאר ביי גיגאנגין, ווער ליידעט באמת נויט און דחקות? נאר א פוסטער מענש, אהן א פראפעסיאן, וואס לעבט פון ווינד, אבער א בעל מלאכה, וויא דיא מעשה איז, קריכט ער פארט דעם גילדען. —

הערט ליבע לעזער! „נאר לייגט צו דעם מוח" איין ווארט פון א מדרש וואס צו איהם איז ניט דא קיין גלייכין אין דער גאנצער יודישער ליטעראטור.

אין מדרש תהלים (מזמור ק"ג) אויף דעם פסוק „לשומרי בריתו ולזוכרי פקודיו" (תהלים ק"ג י"ח) זאגט ר' תנחומא מיט דיא ווערטער „משל לאלמנה אחת שהיה לה בן" ביי איין אלמנה איז גיוועזן איין זוהן „כל זמן שלא נשא אשה" אז ער האט נאך קיין ווייב ניט גינומען, „היה נזקק לה" האט ער אלעס גיפאלגט דיא מוטער „כיון שנשא אשה" וויא באלד ער האט נאר א ווייב גינומען, „אמרה ליה אימיה" האט דיא מוטער צו איהם גיזאגט „ידענא אנא לית את מזדקק לי כמה דהוית" איך וויים אז יעצט וועסטו שוין ניט זיין צו מיר אזויא שטארק צו גיבינדען וויא פאר הער, „אלא הוה דכיר לי" דארום בעט איך דיר, האטש ניט פאר געס אן מיר, „כך כל השנים שהיו ישראל במדבר" אלע יאהרען וואס דיא יודען זענען גיוועזן אין דער מדבר, „היה המן יורד להם" פלעגט דער מן געהן צו זייא, „והבאר עולה להם" און דער ברונען איז זייא אנטקעגען גיגאנגען, איז „לשומרי בריתו" „שהיו זוקקין להם והיו יכולין להיות שומרין את התורה ויגיעים בה" עס הייסט: ווייל דיא יודען אין דער מדבר זענען גיזעסין רוהיג מיט גרייטען מן, און מיט פארטיגען וואסער, האבין זייא באמת גיקאנט היטען דיא מצות און לערנען שטענדיג דיא תורה, „אבל עכשיו שאדם מזדקק לפרנסתו" וויא באלד יעצט אז דער יוד נעבאך איז צו גיבינדען צו זיין פרנסה, איז נאר „ולזוכרי פקודיו" עס הייסט: מע זאל חאטש גידענקען אן זיינע מצות, ווארום היטען איז שוין ניט מעגליך. —

איהר פאר שטעהט ליבע לעזער! דעם מאמר, וויא פיין און קלוג ער איז גיזאגט גיווארין, וויא ריכטיג דאס איז דער משל פון דער אלמנה! אז זיא האט נעבאך שוין נאר ניט פאר לאנגט פון איהר זוהן נאך דעם אז ער האט חתונה גיהאט, אז ער זאל זיין צו גיבינדען צו איהר וויא פאר הער, ווארום איידער ער האט חתונה גיהאט איז ער גיוועזן ביי דער מוטער אויף קעסט,

ניט גיהאט קיין שום דאגה, איז ער גיוועזן מחויב צו פאלגין זיא, אלעס וואס זיא האט איהם פארבאטען, אבער נאך זיין חתונה, אז ער איז שוין אליין א מענש פאר זיך, א בעל הבית, פיהרט אליין א הוצאה, בעדארף שוין זוכען פרנסה, קאן מען ניט פארלאנגין אז ער זאל אין זינען האבין טאג און נאכט דיא מוטער? דארום האט זיא נעבאך ביי איהם גיבעטין: „מיין קינד! יעצט ביסט דוא שוין ניט מחויב זיין צו מיר צו גיבינדען וויא פאר הער, נאר לכל הפחות גידענק חאטש שטענדיג פון מיר, פאר געס ניט דיין מוטער וואס זיא האט דיר אזויא פיל טובות גיטאהן אזויא פיל צרות גיהאט פון דיר. —

און דאס איז פינקט דער נמשל מיט אונז יודען, דיא תורה איז אונז גיגעבין גיווארין אז מיר זענין גיוועזן ביי גאט אויף קעסט, גרייטען מן, פלייש, וואסער, נא מהיכא תיתי, פאר וואס זאלין ניט קעסט קינדער זיצען און לערנען און היטען אלע מצות? דעריבער זאגין אפט אונזערע חכמים „לא נתנה תורה אלא לאוכלי המן" דאס הייסט: דיא תורה איז נאר גיגעבין גיווארין דעם דור המדבר, וואס האט קיינע גישעפטין ניט גיהאט, גיגעסין מן אהן דאגות, דאס דור האבין גיקאנט טאקי מקיים זיין דיא תורה קרוגאם וויא מע בעדארף, אבער אז מיר יודען זענין שוין ב"ה גאנץ לאנג אראפ פון קעסט, מיר האבין זיך געמוזט וואלגערין ב"ה אין פרעמדע דירות, מע האט גענוג צרות פון דיא בעלי בתים גיהאט, עס איז ענג, קאלט, רויכיג, סיראבט, פיל מיט וואנצין און פריישען, וואס האבין אונז נישט גיגעבין קיין מנוחה, געביסען און גיגעבין א שלעכטין גערוך אויך, גענוג געלד ברויכט מען צו צאהלין פאר אזויגע שלעכטע און ענגע דירות, דא לייג נישט, דא שטעל ניט, און דאס טוה ניט, און דאס איז נאך א טובה און א גליק גיוועזין אז מע האט גיקריגען האטש וויא דעם קאפ אנידער צו לייגין, וויא פיל מאהל האט מען שוין אונז גאר פון דער דירה אויך ארויס געיאגט, און מיר האבין זיך נעבאך געוואלגערט אויף דיא פעלדער און אין דיא וועלדער, וויא פיל מענשין זענין צו פרוירען גיווארין, פון הינגער אוים גיגאנגין, ביז מע האט גיקריגען איין אנדער שטיקעל דירה, וויא זיך דיא נשמה צו דער האלטין, נישטא דיא דירה ביי דעם טאטען אין שטוב מיט אלע וויגאדעם, ריין, ציכטיג, טריקען, ווארעם, און אהן געלד אויך — אט דאס האט ר' יוסי גיהערט א ביטערע שטימע וויינט און קלאגט פון דיא חורבות „אוי לי שהחרבתי את ביתי והגליתי את בני" וויא איז מיר, אז איך האב מיין דירה חרוב גימאכט און מיינע קינדער ארויס גיטריבען, אזויא וויא עס וואלט דעם פאטער אליין פאר דראסין וואס ער האט דיא קינדער אראפ גילאזט פון קעסט, און ארויס געיאגט פון זיין שטוב, זייא זאלין זיין נע ונד, נעבאך מגולגל ווערין אלע מאהל אין איין פרישער דירה, קוים קוים וואס מע זעצט זיך איין מיט צרות, מע ווערט שוין געוואהנט מיטין בעל הבית, מע קאן שוין זיין נאטור, אהא! מע דארף

שוין איין אנדערע דירה, א חוץ וואס עס איז נישטא פון וואנען צו לעבין, עס קומט אלעם אהין מיט קאפ דרעהניש, מיט גרוים יגיעה, אונ כמעט מיט סכנות נפשות, נא פון אזוינע מענשין פאר לאנגט שוין גאט נאר "ולזוכרי פקודיו" מע זאל אן איהם האטש ניט פאר געסין, אבער ניט וויא פארהער, אין דער מדבר האט גאט פאר לאנגט "ולשומרי מצותיו לעשותם" מע זאל טאקי טאהן אונ היטען דיא מצות וויא ער וויל. —

נא ברידער! פאר שטעהט איהר א מעשה? גאט וואס ער איז א זן ומפרנס, האלט אונז ניט פאר קעסט קינדער, אונ וויל גאר ניט אז מיר זאלין זיין פון דיא "שומרי מצותיו" נאר פון דיא "זוכרי פקודיו" אונ דיא רבנים מיט דיא גאונים לעגין אויף אונז ארויף נאר פרישע מצות אונ חומרות, אזוי וויא מיר וואלטין גיוועהן ביא זייא אויף קעסט, וואס אין אמת איז דאך גאר דער היפך, זייא זענען דאך ביא אונז אויף קעסט, אונ דאס איז פאק דיא גאנצע צרה, זייא ווייסין גאר ניט פון דאגות פרנסה, פאר שטעהן ניט דיא צייט, האבין אויף אונז ניט קיין רחמנות, וויא דיא אלמנה געבאך אויף איהר קינד. —

אונ אז ר' תנחומא, האט גיקאנט געבין אזא משל נאך אין זיינע צייטין, וואס וואלט ער שוין למשל גיזאגט ביא דיא יעצטיגע יאהרין, ביא אזא שרעקליכין יקרות, בא אזא דוחק אין פרנסה, אזוינע קעסט קינדער וויא מיר זענען יעצט, וואלט אוודאי געניג גיוועהן, אז מיר זאלין נאר זיין פון דיא "זוכרי פקודיו" אונ א פשיטא שוין מע זאל אויף אינז ניט מחמיר זיין טאג אונ נאכט, הומרות אונ גזירות, אונ אפילו אז דער פוסק אליין זעהט אז דיא חומרא האט גאר קיין ממשות ניט, עס איז זיך גאר נישטא אויף וואס סומך צו זיין, שרייבט ער זיך נאר "והמחמיר תבוא עליו ברכה" עס הייסט: וויא אייגער רעדט, האטש על פי דין מעג מען, נאר עס איז גלייכער מחמיר צו זיין, אונ ער זאגט דער פאר צו א ברכה, הגם דער פוסק לעגט אויף דער ברכה קיין זאלאג ניט, קיין וועקסלין אויך ניט, נאר דער ליטוואק מחמת ער האט גרוים חשק צו ברכות, אט גלייבט ער דעם פוסק אויך, מע קאן טאקי לעבין אין פריידין פון דער הבטחה פון דיא פוסקים, מע זעהט שוין ב"ה דיא דאזיגע ברכות, א שפאם דאס גליק פון זייא! . . .

אונ דאס איז נאך אלעם ווייניג פאר אונז, עס איז נאך צו גוט, קומען נאך דיא מגידים דיא שוטים שיטין זאלץ אויף דיא וואונדין, שרעקין דעם עולם, אז דיא אלע צרות וואס מע האט דא אויף דער וועלט, איז ערשט א טיפה מן הים, אנקעגין דיא צרות אונ דיא יסורים, וואס מע וועט נאך האבין אין דער היטעלשער ליטא אויף יענער וועלט, פרעג פאר וואס? פאר דיא פלוכטע קרופניקעס וואס דער ליטוואק האט זיך געבאך איבער זייא געמיטשעט אונ געשוויצט זיין גאנץ לעבין? פאר דיא קללות וואס ער פלעגט זיך אנהערין אלע טאג פון דער ליטוועטשקע דיא יפת תואר? איהר פאר שטעהט וואס פאר איין

גליק

גליק ער האט דא געהאט אויף דער וועלט, אז עס איז נאך כדאי דער פאר פארשווארצט ווערין נאכין טויט אויך? האבין חבוט הקבר, אוים געריסין ווערין פינ'ם מלאך דומה, געווארפין ווערין אין כף הקלע, מגולגל ווערין אין כמה גלגולים, אין חיות, אין עופות, אין פארשיידענע מענשין, אים געהן אביסעל אין עולם התוהו, טאקי אין דיא תכריכים, אונ אויף זייא א קאפטען, אונ זיך אימדרעהן אויף אלע ירידים, דער נאך ליגין אין גיהנם 12 חדשים אין גרויסע יסורים וואס עס איז ניט צו בעשרייבין, הלעבען טאקי א יושר, ניט קיין קרומע זאך בעשאפען צו ווערדען א ליטוואק, זיך מארדעווען זיבעציג יאהר, זיין א גרוש, איין אלמן, א מחוסר פרנסה, א שטיקעל חלוש, א רעכטער מטופל מיט קינדער פון עטליכע ווייבער, עסין אלע וויטאקען, ניט האבין קיין מנוחה, טאג אונ נאכט, אונ זיין געדריקט פון אלע זייטין, נא דאכט זיך א גיט געשעפט געמאכט? הא? ניין, דעם מגיד דעם נארישין גזלן איז דאס נאך ווייניג, ער שלעפט נאך דעם ליטוואק דארטין אויך צו דער פמליא של מעלה, ער הייסט איהם אן טאהן יסורים גאר אהן רחמנות, איי דער ליטוואק האט דאך זיך גוט באווארענט? געשלאגין אלע יאהר כפרות, געמאכט וועקסענע ליכט, גיגאנגען צו תשליך, נא דאכט זיך יעדער יאהר גיט ארום גערייניגט זיך פון עבירות? דיא מיתה איז אויך מכפר, הא? א קדיש אויך גילאזט, אונ אפט טאקי עטליכע, אונ מע שוואגט ניט אין דעם, מע זאגט קדשים אופין פיד, מע האקט פרקים משניות וויא אין קרויט, מע שטעלט תפלה ליכט, מע מאכט "אל מלא רחמים'ס אלע מאנטאג אונ דאנערשטאג", נא וואס נאך זאל מען טאהן? ניין דער מגיד איז נאך דער פון ניט צו פרידין ער איז נאך גיט אין כעס, ער וויל נאר מכבד זיין דעם בידנע ליטוואק טאקי מיט אזעליכע יסורים ער זאל איהם האבין צו גידענקין, למשל גאר א קלייניקייט, ער הייסט עפענען דאס מויל ביא איין ליטוואק א יוסטען בעל הבית, אונ אן שיטין אין איהם (גחלי רתמים) הייסע קוילין, פאר וואס? ער האט פאק זיך פאר געסין א מאהל, אונ האט גיגעסין פלייש פון בשר חוץ, אדער גיזאגט א גלייך ווערטיל, נא האט איהר געהערט אזא רציחה? ער הייסט אונטער לעגען א אויער אונטער א זאוויעסע, אונ דיא טיהר זאל זיך דארטין דרייהען סך הכל זיבין יאהר, פאר וואס? דער ליטוואק האט א מאהל פאר הערט א ברכה אין ניט געזאגט אמן, אן טשעפען א שלאנג מיט זיבין קעפ אן דעם . . . פאר איין עבירה וואס איז ניט דערמאנט ניט אין דער תורה ניט אין דער גמרא. — נא וואלט ניט גיוועהן א יושר, אז ביא אזא מגיד זאל ארוים דיא צינג פינ'ם האלז נאך אויף דער וועלט? דארטין בין איך בטוח אז ער וועט האבין זיין פסק, ער וועט דארטין שטעהן נא אטשנאיא סטאוקע מיט אלמען, וואס ער האט אויף זייא בלבולים גימאכט.

— פון אונזער פעטער עשו וועט ער זיך אויך ניט נארין, דער פאר וואס ער האט אויף איהם אוים געטראכט אז אין דעם טאג וואס ער האט פאר קויפט

דיא

דִיא בְּכוֹרָה, הָאט עֶר גֶעהַארְגִיט אַ מֶענְשִׁין, אוּנ גִיגֶעסִין אָהְן נְטִילַת יָדַיִם, נִיט גִיבֶּענְשְׁט, נִיט גֶעקִישְׁט דִיא מְזוּזָה, אוּנ דֶערְסְטְגְלַייכִין, נָא לְמָשָׁל, אַז עֶר וֶועט דָאס אִיהְם אַלֶעס אוֹיס וַוייזִין, אַז דָאס אִיז דוּרְךְ גָאלֶע שְׁקָרִים, וִויא פִּיל פֶּעטְשׁ וֶועט עֶר קְרִיגִין פוּן אִיהְם, עֶר וֶועט אִיהְם גֶעבִּין טַאקִי וִויא עֵשָׂו קָאן גֶעבִּין. — אִיהְר מֵיינְט, אַז סִיסְרָא אִיז שׁוֹין גָאר אֵיין אָב גֶעשְׁלָאגֶענֶע הוֹשַׁעְנָא, חָלֶעבֶּען, עֶר אִיז דָאךְ פָּארְט גִיוֶועהְן אַ פֶּעלְד מַארְשַׁאל, נָא וָואס אִיז דָאס פַאר אַ פָּנִים צוּ זָאגִין אוֹיף אִיהְם אֵיין גַאנְצֶע גֶעשִׁיכְטֶע מִיט דֶער פְרוֹיא יָעֵל, הַיינְט טַאקִי פַאר אִיהְר אִיז עֶס אוֹיךְ נִיט אַזוֹי פַּאסִיג, אוּנ נָאךְ מִיט דֶער גִיטֶער צָאהְל „זִיבִּין". — דֶער כְּלַל אִיז, עֶר וֶועט הָאבִּין גֶענִיג אוֹיף זַיין חֵלֶק, דִיא אָטְשָׁנֶע כַּטַאוְוקֶעס וֶועלִין זִיךְ צִיהֶען יָאהְרִין לַאנְג, אַ שְׁפַּאס וִויא פִּיל מֶענְשִׁין עֶר הָאט בֶּעלֵיידִיגְט? מֶע קָאן מַאכִין דֶער פוּן אַ גַאנְצִין בִּיךְ, מִיזָאל אוֹיס רֶעכֶענִין אַלֶע פֶּערְזָאנֶען פוּן תַּנַ"ךְ, וָואס אוֹיף יֶעדֶערִין הָאט עֶר אוֹיס גֶעטְרַאכְט פָּשׁוּט אַ מַמְזֵר בִּלְבּוּל.

— אִיךְ הָאבּ נָאר הֲנָאָה, אַז אִיךְ שְׁטֶעל מִיר פָאר, וָואס פַאר אַ פְּסַק עֶר וֶועט הָאבִּין פוּן דֶעם גִיטִין הָמָן, פַאר וָואס עֶר הָאט אוֹיס גֶעקְלֶעהְרְט, אַז בְּשַׁעַת עֶר אִיז גֶעגַאנְגִין פַאר מָרְדְּכַי הַיְהוּדִי אוּנ גִישְׁרִיגִין „כָּכָה" הָאט זַיין טָאכְטֶער אוֹיף אִיהְם אַרוֹיף גֶעוָוארְפֶען אַ דֵייזְשֶׁקֶע מִיט . . . אִין אֱמֶת, וָואס אִיז דָאס פַאר אַ שֵׂכֶל גְלַאט דֶער צֶעהְלִין זַאבַּאבָּאנִים? פַאר וָואס דֶער צֶעהְלְט אוּנְז נִיט דִיא מְגִילָה אַזוֹינֶע נַארִישְׁקֵייטִין!

נָאר וָואס אִיז אָבֶּער דִיא פְּעוּלָה וָואס שְׁפֶּעטֶער וֶועט זַיין, דֶער וַוייל שְׁרֶעקְט עֶר דֶעם עוֹלָם מִיט זַיינֶע שְׁטוּתִים, אוּנ דֶער יוּד אִיז גֶעבַּאךְ צוּ בְּרָאכִין פוּן דַחְקוּת, פוּן דַאגוֹת, פוּן פַארְשַׁיידֶענֶע צָרוֹת, אוּנ פוּן דֶעם מַגִּיד'ס שְׁקָרִים.

— אוּנ וֶוער אִיז אִין דֶעם אַלֶעמֶען שׁוּלְדִיג? נָאר דֶער גָאוֹן, דֶער שְׁטָאדְט רַב, עֶר דַארְף קוּקֶען אוֹיף אַלֶע פַּארַאדְקֶעס, נִיט לָאזִין זָאגִין אַזֶעלְכֶע מַגִּידִים, וָואס מַאכִין מְשׁוּגָע דֶעם עוֹלָם מִיט אַזֶעלְכֶע רוּחַ'הַייטִין. —

וָואס זָאגְט אִיהְר צוּ דֶעם לִיבֶּע לֶעזֶער! אֶפְשַׁר וַוייסְט אִיהְר פוּן וָואס פַאר אֵיין עֲנְיָן זָענֶען מִיר פַאר קְרָאכִין אִין דֶעם שְׁמוּעֶס? אַ הַא? אִיךְ הָאבּ מִיךְ שׁוֹין דֶער מָאנְט, פוּן דֶעם הָאבֶּער! אִין אֱמֶת הָאט מִיר דָאס גֶעשֶׁעפְּט אַזוֹי פִּיל צוּ רִידֶערְט דֶעם מוֹחַ, אַז אִיךְ בִּין גָאר צוּ מִישְׁט, אִיךְ הָאבּ שׁוֹין בַּאלְד פַאר גֶעסִין וִויא מִיר הַאלְטִין, דֶיזֶער אוּנְגְלִיק הָאט דַאמָאלְס מִיךְ אוֹיךְ גֶעטְרָאפֶען, נָאךְ עַד הַיּוֹם שְׁטֶעהְט מִיר דָאס טֵייגֶעכְץ פַאר דִיא אוֹיגִין, אוּנ אִיבֶּער אַלֶעמֶען, אִיז עֶס עֶפֶּעס גִיוֶועהְן אַזוֹי גֶערָאטֶען (נָאר אוֹיף קוּרְצֶע יָאהְר) אַז עֶס טְרֶעפְט בַּייא אַ לִיטְוַואק מֶעהְר נִיט, אֶפְשַׁר וִויא צְוֵוייא מָאהְל אוֹיף זַיין גַאנְצִין לֶעבִּין, מִיר הָאט דָאס הַארְץ דֶערְמֶעלְט גֶעזָאגְט, אַז עֶס וֶועט גְלַאט נִיט אָב גֶעהְן, דָאס זֶעלִיגֶע טֵייגֶעכְץ, אִיז גִיוֶועהְן טַאקִי צוּ פִּיל גֶערָאטִין, מַחֲמַת אִיךְ הָאבּ טַאקִי גֶעהַאט כִּמְעַט אַ גַאנְצֶע קְוָוארְט שְׁמַאלְץ, אִיךְ הָאבּ דַאמָאלְס זֵייעֶר גְלִיקְלִיךְ גֶעשְׁפִּיהְלְט

מיט

מִיט דֶער הִינְדִיטְשְׁקֶע, זִיא (מַיינֶע רֵייד זָאל אִיהְר נִיט צוּ שְׁוֶוער זַיין) אִיז טַאקִי גִיוֶועהְן אַ מְפוּרְסֶמֶת אִין דֶער הֶענְדִיטְשְׁקֶענֶער וֶועלְט, קַארְג אִיז מַיין וַוייבּ פוּן אִיהְר פַאר פִינְסְטֶערְט גִיוָוארִין, קַארְג הָאט זִיא אִין אִיהְר גִישְׁטָאפְּט? אִיךְ הָאבּ פַיינְד צוּ זָאגִין, מַיין וַוייבּ אִיז אַ גוּטֶע קְלִיפָּה, אִיךְ הָאבּ פוּן אִיהְר קַאלְט'ס אוּנ וַוארֶעמְ'ס, נָאר אִין דִיא זַאכִין אִיז זִיא אַ בְּרִיָּה נִפְלָאָה, אַלֶע שְׁכֵנִים הָאבִּין אוּנְז טַאקִי מְקַנֵּא גִיוֶוען, אָט אַזוֹיא אִיז טַאקִי אוֹיס גִיגַאנְגִין אַ שְׁלֶעכְטֶער סוֹף, גִיהָארִיוֶועט פַאר דִיא חֲזֵרִים, אִיךְ נָאךְ אַלֶעס מַאנְסְפֶּערְזָאן, הָאבּ זִיךְ פָּארְט וִויא עֶס אִיז אַרוֹיס גִישְׁלָאגֶען אַ בִּיסֶעל פִינְג'ם קָאפּ, חָלֶעבִּין מֶע קוּמְט צְוִוישֶׁען מֶענְשִׁין, אָט פַאר רֶעדְט מֶען זִיךְ אַבִּיסֶעל אוּנ מֶע פַאר גֶעסְט, אִין מִיטִין אִיז מֶען דָאךְ אַ שְׁטִיקֶעל יוּד, נִיט קֵיין עַם הָאָרֶץ, קְלֶעהְרְט מֶען אַמָאהְל, אַז עֶס דַארְף אֶפְשַׁר אַזוֹיא זַיין, אָבֶּער מַיין וַוייבּ, בֶּעשִׁירֶעמְט זָאל מֶען וֶוערִין, זִיא הָאט נִיט גִיקָאנְט אִיבֶּער טְרָאגִין דֶעם אוּנְגְלִיק, וִויא מֶע הָאט נָאר דָאס טֵייגֶעכְץ אַרוֹיס גִיטְרָאגִין פוּן דֶער שְׁטוּבּ, הָאט זִיא זִיךְ גְלַייךְ אַרַיין גִיקְלִיבֶּען אִין בֶּעט אַרַיין, אוּנ הָאט גִיקְרֶעכְצְט, אַז עֶס הָאט גֶערִיסֶען בַּיים הַארְצִין, וֶועדְלִיג זִיא זָאגְט, הָאט זִיא אַרַיין גִיהַאקְט אִינֶ'ם טֵייגֶעכְץ גוּטֶע צְוֵוייא לֶעפִּיל שְׁמַאלְץ, נָא פוּן קְלֶעמֶענִישׁ אוּנ הַארְץ וֵוייטָאק, הָאט זִיא מִיךְ אוֹיךְ מְכַבֵּד גִיוֶוען מִיט עֶטְלִיכֶע גוּטֶע קְלָלוֹת, חָאטְשׁ אִיךְ בִּין גֶעבַּאךְ גָאר נִיט שׁוּלְדִיג, אֶפְשַׁר הָאבּ אִיךְ בֶּעדַארְפְט שְׁטֶעהְן אַגַאנְץ יוֹם טוֹב אוּנ הִיטֶען דִיא בְּרִינֶען? מֵיינְט אִיהְר אֶפְשַׁר אַז מַיין קְלִיפָּה אִיז קְרַאנְק אוֹפֶן שֵׂכֶל, אוּנ הָאט נִיט גֶעוְוּיסְט אַז אִיךְ בִּין אִין דֶעם גָאר נִיט שׁוּלְדִיג? נֵיין, זִיא הָאט דָאס זֵייעֶר גוּט גֶעוְוּיסְט, נָאר צוּ וֶועמֶען דֶען וֶועט זִיא אוֹיס לָאזִין אִיהְר שְׁוֶוער הַארְץ! וָואס אִיז גִיוֶוען אִיהְר טַעֲנָה, צוּ וָואס הָאבּ אִיךְ גִידַארְפְט גְרָאדֶע דִינְגֶען אַ דִירָה נָאר אִין דֶער גַאס? זֶעהְט מֶען דָאךְ וִויא אַזוֹיא דָאס אוּנְגְלִיק שְׁלֶעפְּט זִיךְ נָאךְ מִיר — מֵילָא פוּן דֶעם טֵייגֶעכְץ אִיז דָאךְ שׁוֹין נָאר קֵיין רֵיידֶע נִיט, עֶס ווִילְט זִיךְ אָבֶּער עֶסִין, אוּנ דָא חָאטְשׁ לָאפֶּענֶע מַיינֶע שׂוֹנְאִים, עֶס אִיז נִישְׁטָא מַמָּשׁ וָואס אִינֶ'ם מוֹיל צוּ גֶענֶעמֶען, נָאר אַ שְׁטִיקֶעל טְרִיקֶענֶע מַצָּה. —

דִיא פִיר טֶעג חוֹל הַמּוֹעֵד, אִיז מֶען גָאר אוֹיס גִיגַאנְגִין כִּמְעַט פַאר הִינְגֶער, מֶע אִיז אוּם גִיגַאנְגִין פַאר שְׁמַאכְט, מֶע הָאט נָאר גִיזֶעהְן חָאטְשׁ דִיא נְשָׁמָה צוּ דֶער הַאלְטִין, מִיט אַ קַארְטָאפֶּעל, אוּנ מִיט אַ שְׁטִיקֶעל מַצָּה צוּבְּרִיהְטֶע אִין זוֹרִיגֶע וַואסֶער. —

בְּקִיצוּר, עֶס אִיז שׁוֹין ב"ה וַוייטֶער עֶרֶב יוֹם טוֹב, אַלֶע וַוייבֶּער אִין דֶער יַאטְקֶע אַרַיין, גִיכַאפְּט צוּ דְרֵייא פוּנְט סְטֶערְוֶוע, גָאלֶע בֵּיינֶער, אוּנ נִיט טֵייעֶר, נִישְׁט מֶעהְר וִויא 20 קָאפִּיקֶעס אַ פוּנְט, פִּישׁ הָאט מֶען נָאר נִיט גִיקוֹיפְט, וָוארוּם קְרִיסְטֶען הָאבִּין שׁוֹין אָן גִיהוֹיבֶּען צוּ קוֹיפֶען אוֹיף זֵייעֶרֶע חַגָּאוֹת, פְלָאמֶען אוֹיף צִימֶעס הָאט מֶען אוֹיךְ נִישְׁט גִיקוֹיפְט, וָואס אִיז? אִיבֶּער אַ מַעֲשֶׂה! אֵיין יוּדֶענֶע אִיז גִיקוּמֶען צוּם קְרֶעמֶער קוֹיפֶען פְלָאמֶען, הָאט זִיא

דער

דער זעהן אז אין פעסעל צווישן דיא פלאמען, איז פאר שיט געווארין הירז, אונ רייז, האט זיא אן גימאכט אגרויס געפילדער, חמגדיגע פלאמען פאר קויפט איהר? אונ איז גילאפין תיכף צום רב מיט דער שאלה, הט דר רב גזאגט עס איז אפילו על פי דין נישקשה, נאר ווייל דער קרעמער איז פון דעם אפיקורוס לייט, ער איז שוין אויך אביסעל גיחאפט גיווארין, האב איך מורא אז דער קל האט דאס גיטאהן בכוונה, לכן פון א גדר וועגין איז בעסער מחמיר צו זיין, באגעהט זיך אן פלאמען צימעס. —

נא עס איז שוין לייכט צו פאר שטעהן, וואס דא איז גיוועזן צו עסען, דיא אנדערע טעג יום טוב „שביעי של פסח" האט דעם עולם גוט געהינגערט, ביז צווייא דעם זייגער נאך האלבין טאג, פארהער יעדערער אין זיין שולכען, אונ דער נאך אין דער גרויסער שוהל הערין דעם תנן, קוים זיך פאר שלעפט אהיים, גימאכט קידוש איבער מצה, גיגעסין דאס ערשטע געריכט איין איי מיט ציבעלע, אונ דיא גוטע יויך מיט מצה פארפיל, גיבענטשט, אונ צו גילייגט זיך אביסעל שלאפין, איבער גערדרימעלט אביסעל, גיטרינקען נאכען שלאף א גלעזיל ווין, טפוא, וואס זאג איך? איך בין גאר משוגע, איך מיין א גלאז לאקריץ, איינס אונ מאקי דאס צווייטע, נישט געזשאליוועט פארט יום טוב! אויף אלעמען א צייט, מע האט זיך אן גיטרינקען, אונ הענדאם פענדאם, אין גרויסין בית המדרש אריין, הערין דעם מגיד, חלעבין מע האט שוין לאנג ניט גיהערט, נא כהיכא תיתי, עס ווילט זיך פארט וויסען פאדראבנע דיא מעשה מיט קריעת ים סוף. —

דער בית המדרש איז געפאקט, אז עס איז נישטא א שפילקע קעפיל וויא אריין צו שטעקין, דער מגיד פארליהרט ניט זיין מוחה, ער שטאלצירט טאג טעגליך, אין זיינע דרשות, מיט דעם געלד וואס יודען האבין זיך אנגע־זאמילט אין מצרים אונ אופן ים, אי, פון יענעם געלד איז דאך שוין נישטא אפילו א פערטיל קאפיקע? גבוכדנצר אונ טיטוס האבין שוין בייא אונז אפילו אונזערע אייגענע בעביכעס אויך צו גינומען? גיין, דער מגיד ווייזט גאר א פלאן אז דאס איז גאר אונזער טובה, אונ דער צו האט ער געפיהרט אגאנצין לאנגין משל מיט א בן יחיד וואס איז ארויס לתרבות רעה, אונ האט דאס אריין געריקט מיט גרויס מאטערניש אין דיא פסוקים „אחות לנו קטנה ושדים אין לה" עס הייסט: מיר זענין יעצט בבחינת קליין שוועסטעריל, אונ מיר האבין ניט קיין שדים, מיר האבין ניט קיין יניקה פון פרנסה, נאר אין אמת, איז דאס אונזער גליק, דורך דעם דחקות לערנען מיר דיא תורה מעהר, אונ דאס איז דער פשט „אני חומה ושדי כמגדלות" איך האב ניט קיין שדים פון פרנסה, אבער פון תורה אונ פון הלכה, בין איך וויא איין טויער — אזויא האט זיך דער מגיד געשוויצט אונ גיווארפין מיט אלע אברים, ביז ער איז דורך גיקראכין דיא איבעריגע פסוקים, אונ אלעם נאר אויס ווייזען, אז דאס גרויסע

ענוות אונ דאס שפלות, איז גאר דאס גרעסטע גליק פאר אונז, (אזא יאהר זאל ער האבין).

דער נאך האט ער אן גיהויבען זיך נוקם זיין אן דיא מצריים, גאר אויף אנאנדערין אופן, ער האט דער צעהלט געשיכטען פון דיא עשר מכות, אז עס איז גיוועזין א פחד צו הערין, מע האט מאקי אביסעל גילאכט אויך, ווארום דער מגיד איז גיוועזן אגב אורחא אשטיקעל ליץ אויך, ער האט למשל פאר־גישטעלט, וויא דיא צפרדעים האבין שפאצירט בייא דיא מצריים אונטער דיא הויזען, אונ דעסטגלייכען.

דער כלל, ער האט דער צעהלט וואונדערליכע מעשיות, וואס דער עולם האט פון זייא שטארק הנאה גיהאט, אין אמת, הט דר מגיד פיל מעהר גיטאהן דיא מצריים וויא משה רבינו, איבער אלעמען איז ער עפעס אווילדער בעל עצה, ער האט גיגעבין דיא יודען איין עצה, אז אין דיא דרייא טעג וואס עס איז גיוועזן פינסטער זאלין זייא געהן אין דיא הייזער פון דיא מצריים, אונ אויס קוקען וויא עס שטעהן זייערע זילבערנע אונ גאלדענע כלים, כדי אז דער נאך בשעת ארויס גאנג פון מצרים, אז זייא האבין גיבעטין עפעס לאייען כלים אונ תכשיטים אופן וועג, אונ דיא מצריים האבין זיך געפריווט פאר לייקענין אז זייא האבין גאר נישט, האט מען זייא אויס גישטאכין דיא אויגען, אונ מע האט זייא פאר גיזאגט וויא יעדע זאך שטעהט — איך זאג אייך דעם אמת, איך וואלט זייא אפשר נאך בעסערע עצות גיגעבין, נאר וואס ווערט דער פון, אבי יעצט האבין מיר נישט א קאפיקע בייא דער נשמה, גלאט קוויקען זיך מיט קאלטען בארשט? איין אמת מעג מען זאגין, וועדליג דאס דור המדבר האט דער צעהלט, אז זייא זענין דארטין אין מצרים גיזעסין „על סיר הבשר" פיש גיגעסין בחנם, א חוץ קאוואנעס, ציבאלים, קנאביל, איז דארט נאך אפשר בעסער גיוועזן וויא אין דער ליטא, דער ווייל וויא דיא מעשה איז גיוועזין האבין זייא דאך גיהאט וואס צו עסין, דא הארעוועט מען אויך טאג אונ נאכט וויא אין לעהם, אונ לבסוף עסט מען קדחות, קנעכט איז מען אויך ב"ה, אונ אז ניט בייא פרעה'ן, איז שוין גוט? וואס פעהלט אונז, דער זבארשטשיק? דער בעל טאקסע? דער רב מיט דיא דיינים? דיא גבאים פון דיא שוהלען?— פון דעסטוועגין נאך דיא אלע זאכין, איז דער מגיד בייא זיך שטארק פארריסען, ער קוויקט זיך אלעם מיט דער מפלה פון דיא מצריים, ער איז שטארק אין כעס, פאר וואס האט בעדארפט זיינער איין עלטער זיידע (חאטש עס קאן זיין, אז ער האט גאר א טעות, זיין זיידע איז דארטין אפשר גאר ניט גיוועזן, ווארום ער קומט גאר ארויס אפשר פון א גר) זיין א פעטשעניק אין מצרים? מילא דער נאך אז ער האט זיך שוין גוט נוקם גיוועזן אן זייא מיט דיא מכות, האט ער אן גיהויבען פירען א שמועס מכח קריעת ים סוף, ער איז ניט יוצא מיט דעם גם וואס שטייט אין דער תורה, דאס איז בייא איהם

נאר איין קליינקייט, ער האט נאר גימאכט א פלאן, אז דער ים סוף האט זיך גיטיילט אויף 12 חלקים, און יעדער שבט איז גיגאנגען דורך אנאנדער מיהל, דיא ווענט וואסער זענען גיווארין וויא בריליאנטען, צווישען זייא האט גיוואקסין אלערלייא פרוכטין, און דיא יודען דורך גייענדיג האבין זיך גיקוויקט מיט זייא, עס איז מיר א פלא, פאר וואס האט ער ניט גיזאגט, אז צווישען דיא ווענט זענען גישטאנען שיהלען קרופניק, געדיכט מיט קארטאפעל? —

בקיצור, אט אויף אזא אופן האט ער גיטומעלט א קאפ ביז מנחה, נא עס איז שוין נאך מנחה, דער עולם האט זיך אביסעל פאנאנדער גישמועסט פון פארשידענע ענינים, און איך בין פאר קראכין אונטערין אויוען, אפשר וועל איך טרעפין ווייטער אונזערע מענשין, און וועל הערין עפעס ווייטער א גוט ווארט, חלעבין יוא גיטראפין, עס טוהט מיר הנאה, אט וועל איך עפעס הערין. —

17.

דער לעצטער געשפרעך.

דיא אייגענע צווייא מענשין, אונזער ר׳ חיים און דער אפיקורוס אויך, זיצען צו זאמען און שמועסין, זייער רוהיג, טאקי איבער וואס וויכטיג איז, „הערט איהר ברודער!" האט זיך דער אפיקורוס אן גירופען, איהר ווייסט אז עס איז שוין נאך יום טוב, מיט דיא דרשות פון דעם מגיד, און מיט דעם „לא לנו" פון דעם חזן, קאן מען קיין וועלט ניט פירען, דאס איז אלעס פוסטע גישעפטין, אט וואס איך וועל אייך זאגין, איך קלעהר נאר מיינע קינדער שוין מעהר ניט לאזין לערנען בייא דיא היזיגע מלמדים, מע זעהט ב״ה דעם גרויסין תכלית וואס עס ווערט פון דיא אלע קינדער וואס פאר ברענגין זייערע יונגע יאהרין אין דיא חדרים, און געהן אים דער נאך אין צרות, זוכין פרנסה אפט דורך פאר ברעכין, און אויך ניט אלע מאהל גילט דער שווינדעל, אזעלכע מענשין זענין גלאט אביונים, בטלנים, שנארערס, מיינט איהר אפשר אז זייא קאנען חאטש אביסעל לערנען? ניין, דאס רוב זענין נאר פראסטאקים, דיא דאגות האבין זייא אזויא פיל פאר שלאגין דיא קעפ, אז זייא האבין גאר פאר געסין דאס ביסעל גמרא, אויף וואס זייא האבין פאר בראכט זייער לעבין ביז 20 יאהר, תנ״ך האבין זייא גאר אין דיא אויגען ניט גיזעהן, זייא זענין ניט אומשטאנד אפילו איין רעכטען בריף צו שרייבין. —

אט דער פון זעהט מען וויא ריכטיג איז, דער מאמר פון אונזערע חכמים „כל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה" קוקט גוט, און בעטראכט דיא ווערטער, זייא זאגין ניט „אז דיא תורה וואס מיט איהר איז נישטא קיין מסחר, וועט דיא תורה בטל ווערין", ווארום אין אמת, איז מסחר אזאך וואס שטערט אין גאנצין דאס לערנען, דער מסחר איז מבלבל דעם מוח, און שטערט, אי פון תורה, אי פון מצות, גוט האט גיזאגט איינער א חכם „המסחר הוא אבי השקר" דאס הייסט דער האנדעל איז דער פאטער פון בעטריגעריא, דער פסוק זאגט אויך דאס אייגענע, „כנען בידו מאזני מרמה לעשוק אהב", זעהט א דבר פלא, ער זאגט ניט, אז דער סוחר מוז זיין א גראביטעל, נאר נאך ערגיר, דער סוחר האט גאר ליב גראבעזש, אפילו בשעת ער האט גאר קיין נויט ניט צו דעם, ער קאן לעבין ארינדליך פון זיין גישעפט, ניין, ער ליבט דעם שווינדעל, ער קריקט שוין גאר איין נאטירליכע תשוקה צו רויבען, און דארום זאגט דער פסוק „לעשוק אהב" ער ליבט צו רויבען, דארום האבין דיא תלמודיסטען גיזאגט, אז דער וואס לערינט ניט זיין קינד א מלאכה, איז אקוראט וויא ער וואלט איהם גילערינט זיין א גזלן, ווארום אז ער וועט ניט האבין אין זיך איין זיכערע פראפיסיאן, פון וואס צו פארדינען, און וועט נאר זוכען פרנסה פון דעם מסחר, איז ער דאך א גזלן, אין יעדער גראשין ליגט פרעמדע בלוט, פרעמדע מיהע, און דאס איז נאך אלעס גישמועסט, אז ער קריקט חאטש דאס קערביל, אוי וויא גישריגען! וויא פיל מענשין וואלטין גערען גיוועזין עפעס מאכען א שווינדעל, איין אנזעץ, אבער עס געהט ניט. —

איך האב הנאה צו הערין א שמועס פון משוגעים „עט! מע דארף גאר ניט קאנען, ווען עס איז בעשערט צו זיין א נגיד, הלעבען מעג ער אפילו זיין חתימה אויך ניט קאנען מאכען, פון דעסטוועגין פיהרט ער גישעפטין, אט למשל וואס פעהלט „דעם, און דעם", א שארפער פיסמעניק? קאן ניט מאכין א צלם פאר איין אלף, פון דעסטוועגין איז ער גאר א קארגער עושר? און וויא פיל שרייבערס, האב איך גיזעהין אום געהן אהן שטיוועל?"—

אט דאס איז דער שמועס פון בלינדע מענשין, זייא קוקען נאר אויף דעם וואס דאס מזל האט אים גראדע גיטראפין און איז פינ׳ם מסחר איין עושר גיווארין, געוואלד! פאר וואס זאל מען אבער ניט קוקין אויף דיא 95 פראצענט וואס שטארבין ממש פון הינגער, זייא האבין ניט פון וואנען א טאג איבער צו קומען? און ווידער האבין דיא נארישע מענשין מעהר ניט קיין בעגריף, נאר אדער פון א שוסטער, אדער פון א שרייבער, זייא האבין קיין שום ידיעה ניט, וואס הייסט „מלאכה", אדער וואס הייסט „וויסענשאפט" איין שוסטער אדער א שניידער, הייסט בייא דעם אונגעבילדעטען יודען א בעל מלאכה, א שרייבער איז בייא איהם איין גילערנטער, איהר ווייסט ליבע ברידער

איהר זענט ניט גיוועזן אין דער גרויסער וועלט , איהר לעזט קיין ביכער ניט , איהר ווייסט ניט וויא הויך גישעצט איז דיא מלאכה יעצט אין דער וועלט , איהר וואלט נאר גיזעהן בעלי מלאכות , קינצלער , מאשעניסטען , וואס דיא מלאכה האט זייא רייך גימאכט , און וואס פעהלט טאקי א גוטען בעל מלאכה פון דעם סארט מלאכות ? אגוטער שוסטער האט דען קיין ברויט ניט ? ארעכטער שניידער ווערט דען ניט בא וואקסין? זייא ווערין דען ניט קיין עשירים מיט אייגענע הייזער ? זעהט נאר אין דיא גרויסע שטעט . —

ווייטער ברידער וואלט איהר זיך ערקינדיגט , אז א שרייבער וויא איהר מיינט איז גאר ניט קיין גילערינטער , איין גילערינטער מענש ווערט אן גירופין וואס בעזיצט וויסענשאפטען , מאטעמאטיק , פיזיק , מעכאניק , כעמיא , מעדעציען , און נאך אזעלכע פיל פרעדמעטען וואס מאכין גליקליך דעם מענשין , איהר ווייסט אז דיא אלע ענינים , הן פון מלאכה , הן פון וויסענשאפט קאן א מענש ביז 20 און העכסטענס ביז 25 יאהר , דער גיהן ביז אין גרונד . —

נא זאגט אליין , זענין מיר ניט רוצחים ? וואס פיהרען מיר איבער אונזערע קינדער גאר בחנם ? איך וויים גאנץ גוט דעם תירוץ פון די שוטים : „נישקשה! מע האט גילעבט אהן דיא אלע קונצען , און מע וועט ווייטער אויך לעבין , אט לאמיר זיך ניט נארען , פון וואנען לעבין מיר ? מיר זענין ב״ה ניט קיין בעלי מלאכות , און ניט קיין אויס גילאקסירטע , ניט גיגאנגין אין דיא האלאסען , און פון דעסטוועגין לעבט מען וויא עס איז , חלעבין פון הינגער איז נאך קיינער ניט גישטארבין” , אט אזויא זענין דיא טענות פון דיא בהמות , איהר פאר שטעהט ברידער , אז בייא איין ליטוואק ווערט דאס גירופען „געלעבט” זיצען אין א דירה פון פיער איילען אויף פיער איילען , אין עפוש , און סיראסט , עסין קדחות , טאג און נאכט קריגען און שעלטין זיך מיט׳ן ווייב , זיין א עבד לעבדים , א שפל ונבזה צו ליב איין גילדען , נא איז דאס אלעבין ? אין אמת זענין כמעט אלע ליטוואקעס אזויא וויא טויטע .

איהר האט שוין אפשר גיהערט דער פון , אז אונזער גוטער קיסר האט מיט אונז גיטאהן חסד , און האט אונז גיגעבין איין אוקאז , אז געבילדעטע , און בעלי מלאכות מעגין זיצען אין גאנץ רוסלאנד ? נא צו וואס זאלין מיר זיך צו נאגד קוועטשין אלע אין איינעם , אין דיא טריקענע און דארע שטעדט ? אפשר איז א שארע אפ צו לאזין דעם מגיד , מיט דעם חזן , וואס דאס איז דער גאנצער נחת פון דער ליטא ? מעהר דארט מיר איז נישטא נאך וואס צו בעגעהן , א נאהרער געבילדעטער מענש , און איין גוטער בעל מלאכה קאן זיא אמאהל עסען א שמיקעל ברויט , וואס איז ניט געקייטען אויף פרעמדען שווייס , וואס קיינער זיפצט ניט און קרעכצט ניט אויף זייא „אט אזא מענש לעבט טאקי , ער האט הנאה פון זיין וועלט , אויף איהם קאן מען זאגין אז ער

איז

איז זיכער מיט זיין פרנסה” , ער קאן זיכער נעמען א ווי ב , און זיא זאל איהם זיין טאקי א הילף , ניט וויא דיא ליטוואטשקעס געבאך , וואס קאנען זיך ניט פאר לאזין אויף זייערע באנק קוועטשערס , און מוזען נאך אליין אויך האריוועז , מבזה זיין זיך מיט גאס פרנסות , זיין טענדלערענס , סעדעכעס , פאר ברענגין גאנצע טעג אין קללות , און אין פאלשע שבועות , אים געהן שוואריץ , און חושך , פאר שלומפערט , פאר שמאכט , איבער געגריזעטע , ציקאכטע און צו בראטענע , פון קנאה , און פון שנאה , וואס עס מאכט טאקי איין איינדרוק אופן מאן אויך . —

איז דען מעגליך אז בא אזא מאן און ווייב , זאלין זיך אויס האדיוועז ארינדליכע קינדער ? קארג קללות הערין זייא זיך אן שטענדיג ? קארג הערין זייא טאג וויא נאכט , וויא איינער דעם אנדערין רופט אויס וואס אין דער קארט ? נא וואס פאר א פנים קענען שוין האבין דיא עלטערין בייא דיא קינדער ? וויא קאנען זייא שוין דרך ארץ האבין פאר אזויגע שמוציגע עלטערין ? ווייניג שווינדלעריא און שקרים , זעהן זייא טאג טעגליך , אין דעם געשעפט פון זייערע עלטערין ? און וואס מאכט דאס אלעס ? נאר דער דוחק פון דער פרנסה , הינדערט יודען אין איין שטעדטעל האבין איין געשעפט , מוז מען דאך טאהן כל הפסלנות , און ערשט איז נישטא פון וואנען צו לעבין , נא קריגט מען זיך , שעלט מען זיך , גריזעט איינער דעם אנדערין אב דיא הויט פון דיא דארע ביינער . —

דיא גמרא ברענגט א גיט ווערטיל „כד מישלם שערא מכדא , נקיש ואתא תיגרא בביתא” עס הייסט : „אז עס קאנטשין זיך שוין דיא גערשטין פינ׳ם פאס , הויבט זיך אן א מחלוקת אין שטוב” עס איז טאקי ריכטיג , בייא אונז ליטוואקעס איז ב״ה דאס פאס שטענדיג פוסטע , און דער פאר איז דיא שטוב פיל געפאקט מיט קללות און יללות , ניט צום אויס האלטין . —

על כן , איז בייא מיר געבליבין בהסכם , אז איך מוז מיין עלטערין זוהן אב געבין תיכף נאך יום טוב פאר א בעל מלאכה , און דעם יונגערין לאזען שטודירין , דא וועל איך געווינען אין צווייעהן , ערשטענס : וועל איך זייא מאכין פאר מענשין , פאר זייא וועט שוין זיין דיא וועלט אפען און פרייא צו זיצען וויא בעקוועמער עס וועט זיין צו דער פרנסה , זייא ווערין פאר שפארין זיך בעשעפטיגין מיט דיא פוסטע עסקים , א שטייגער : שדכנות , מלמדות , בעקלעריא , א קרעמער און א פינף אדער זעקס מאהל אנזעצין , ער און דאס ווייב בעזינדער , א שענקער ארויס קוקען אויף שיכורים , און צו נעמען א גנבה׳עלע אויך דער וייל , אים פארין מיט א כתב פון א גשרף , קלויבען התימות אויף איין עלטער זיידענס א ספר , און דער נאך ניט דריקין , אדער גלאט א שנארער . דאס זענען אלעם אזויגע פרנסות וואס בעשטעהן נאר פון בעטרוג און שווינדעל , און העכער וויא 50 פראצענט גילטען אפילו דיא דאזיגע

פרנסות

פרנסות אויף נישט, בלייבען זייא גלאט בעטלער׳ס, בטלנים, תהלים זאגער מקבלים, שנארער, — צווייטענס, אז מע מאכט קינדער פאר מענשין, קאן מען האמש האפען, אז מע זאל פון זייא ווען עס איז לויז ווערין, ניט טראגין זייא אויף דיא דארע פלייצעס, ביז אין טויט, א קינד מיט א טאלאנט דארף ניט קאסטין קיין נדן, קיין קליידער, קיין קעסט, ער קיקט שוין ניט ארויס אופן טאטענס געלד, ער פיהרט שוין אליין א הוצאה פון כמה יאהר נאך פאר דער חתונה. —

גענוואלד געשריגין! מיר זענען דאך באמת משוגעים און מטורפים, מיר ציטערין דאך פאר איין מאמר פון דער גמרא, וואס נאר איינער האט זיך ארויס געריידט איז דאס באלד גיבליבין א דין, און גלייך דאס אריין געצויגען אין שלחן ערוך אריין און כן יקום. — נא פאר וואס זשע ווילין מיר זייא ניט פאלגין מכח קינדער ערציעהונג? „דיא חכמי הגמרא קלעהרין עפעס, וויא לאנג איז דער פאטער מחויב אויס האלטין זיינע קינדער, וואס ער דארף זייא לערנען“ זעהט מען דאך דיא גרויסע שטותים פון אונז, אז מע לאזט אים געהן ליידיג גרויסע קינדער און מע גיט זייא עסען, און מע מאכט זייא נאך חתונה, און דער נאך גיט מען זייא ווייטער קעסט, נא איז א חידוש אז מע דארף טאהן אלע פסלנות אין דער וועלט? א שפאס א פעסטער מענש, אהן א שום טאלאנט, אהן א שום זיכערער פרנסה, זאל נאר וועלין זיין א פאדראטשיק מפרנס זיין א גאנצע פאמעליע, קינדער מיט איינינקליך, גרושות מיט חליצות, אין וואס איז מיט איהם דאס תקיפות? אדרבה פרעגט איהם? —

אט פרעגט למשל אונזער ר׳ שמערלין וואס איז זיין תקיפות? ער איז א קרעמער, ער האט ערשט בכך הכל צווייא מאהל באנקראטירט, ער אליין פארט שוין ניט נאך סחורה, ער שיקט שוין דאס ווייב, ער מאטערט זיך ביז ער זאל החתונה מאכין דעם מזיניק, און אפגעבין איהם דיא קעסט, דאמאלס וועט ער שוין מאכין דעם לעצטען אנזעץ, פאר קויפען זיין שטוב (וואס זיא איז שוין פון כמה יאהר איף איין פרעמדען נאמען) און ארויס פאהרין קיין ארץ ישראל, שוין אראפ ווארפען פון זיך דיא נארישע וועלט, וויא פיל איז דער שעור צו הארעווען? הלעבען דיא קינדער זענען שוין ב״ה לייטען גלייך, דעם עלטערין האט ער איבערגעגעבין דיא קלייט, מיט דעם נשאר און דיא חובות, זיין ביסעל געלד וועט ער אויך צו לייגען, וועט ער קאנען פירין דיא קלייט, ווייטער וועט ער דאך אויך שכל האבין אלע מאהל באנקראטירען, ביים איהם וועט שוין דאס זיין א אב מלאכה. — דער אנדערער זוהן איז אויך ב״ה פאר זארגט, ער איז אשטיקעל מעקליר, מישט זיך אריין אפט מאהל אין איין שידוך, א גבאי אין צווייא חברות, און דער צו זיצט זיין ווייב מיט א טישעל אויך. — דיא איידעמס אויך זייער לייטעשע, פיינע בעלי קריאות, קאנען גיט שרייבין סופרעש, איינער איז גאר א יודע נגן, און א רעכטער בעל תפלה, דער כלל, זייא

זייא זענען מושלמים בכל המעלות, מוהלים, שופר בלאזער, פלעכטין בייטאליך צו הדסים, אב שרייבין דאס קדחות, הלעבען זייא וועלין שוין פון הינגער ניט שטארבין, זייא וועלין זיך שוין דורכשלאגין וויא עס איז דיא נארישע וועלט, און ווייטער קאן מען עפעס אלעס פאר זארגין? מע איז מעהר ניט מחויב נאר געבין א ווייב א יודען, אין דער נאך וויא דאס גליק טראגט אוים. —

נא אזא יוד וואס האט שוין כמעט זיין וועלט אויס געפיהרט שיין און פיין, הלעבען וויל טאקי ניט שטארבין אין חוץ לארץ, נאך וואס טויג איהם, אז ווערים זאלין איהם עסען? ער האט טאקי חשק ליגען וויא א פירשט קרוגאם אין ארץ ישראל ערד, וואס דען? עס איז אין אמת א תכלית ליגען אין דער ליטא נאר בעטרעסעט מיטן נארישען ביסעל ערד פון צפת? ערשטענס, איז דאס ביסעל ערד גלאט קאיי און שפאיי, צווייטענס, זאל מיר גאט ניט שטראפין פאר דיא רייד, איך בין גאר א קנאפער מאמין אין דעם ביסעל ערד וואס דיא ארץ ישראל משולחים ברענגען פון דארטין, ווער ווייסט? אפשר איז דאס גאר סטאמבלער ערד? קליינע שווינדלער זענען זייא? נא פאר לאז דיך אויף דעם, און חוץ דעם איז דען (גלגול מחילות) קאטשען זיך דורך דיא היילין, עפעס א גוט עסק? — ערשטענס, דאס קאטשען זיך אליין איז גאר ניט געשמאק, קאטשע זיך אזא מרחק, אזש פון סלוצק קיין חברון? א שפאס וויא פיל געזינד דאס דארף ארויס נעמען? אין אז מע גיט שוין אפילו דיא ווילקעליך, אז מע זאל זיך אויף זייא אנשפארען בשעת מע וועט זיך קאטשען, איז דאס עפעס א שארפע הילף? איהר פאר שטעהט דאס תקיפות פון אזויגע ווילקעליך? גלאט רימליך פון א בעזים! ניחייא וואלט מען האמש געגעבין שטאלענע, אדער משיגונענע.

צווייטענס: איז עפעס א חילוק, דער וואס איז שוין אופן ארט, אט ווערט ער לעבענדיג, חאפט ער זיך שוין צו, צו איין שטיקעל געשעפט, א שענקיל, א קלייטיל, דער שלאגט זיך צו אשטיקעל איינענער דירה, איידער עס וועלין אן קומען אלע כלאנימער, טינקעוויצער, מירער, ארשער, לידער, וואלאזינער, סלוצקער, א שפאס דאמאלס א דירה אין ירושלים? הלעבען מע פיהרט איין א שטיקעל אכסניה, אט פאר בלאנזיט א מאהל א סוטה פון א שטעדטיל, א יולדת, א סאך אנדערע וואס דארפען ברענגען קרבנות, א פרעמדער מענש וויים טאקי ניט וויא און וואס, אט ווערט א קאפיקע, צו איין אורח דער לייגט מען נישט, אבער דער וואס וועט זיך קאטשען, ביז ער וועט דער קריכין, ביז וואס ווען, אט ווערט צו קראכין דיא עטליכע גילדין. —

איי וועט איהר פרעגין? זאל שוין זיין אז ער איז גערעכט, אבער ווער איז מחויב איהם געבין געלד? מע זאל איהם שיקין מעמדות אהין? פאר וואס זאל איהם בעסער זיין ווי אלעמען? וואס פאר איין גליק וועט מען דא האבין, אז ער וועט זיך תיכף צו שלאגין צו איין שענק, אדער א קלייטעל, און אפשר גאר

גאָר צו אַיין אַבֿסניה, און מאַכט אַרום דעם הר הבית? איך קאָן אייך מבֿטיח זיין, אַז ער וועט דער נאָך קיין ליטוואַק אַפֿילו אופֿן שוועל ניט אַרויף לאָזען, מחמת ער ווייסט דאָך וואָס פֿאַר קאָרגע לייט זייא זענען, און אַז מע קאָן פֿון זייא גאָר נישט דער לעבין. —

בקיצור, נאָך מיין שׂכל וואָלט איך זייא מאַכי אַ גראָשין אויך ניט גיגעבין, וואָס אַרט דאָס מיך? וואָס ביסטו דאָ פֿאַר אַ יחסן? וואָס ביסטו אַזאַ זולל וסובֿא אויף ארץ ישׂראל ערד? נישקשה! דיא מעגסט אויך גלייך מיט אַלע ליטוואַקעס אים געהן נעוונד, נאָך דיא גלגול מחילות אין ירושלים, און זוכין פּרנסה, איהר פֿאַר שטעהט אַ שׂכל? ער האָט זיך אין דער היים בסך הכל נאָר דרייא מאָהל באַנקראָטירט, געטאָהן כל הפּסלנות שבעולם, און לסוף וויל ער זיך נאָך פֿאַר זאָרגין, אי אויף נאָכען טויט, אי אויף נאָך תחית המתים? אַ קרענק אין דיא ביינער! פֿאַר וואָס קומט דאָס דיר? —

הערט נאָר! ער האָט מיר געטוהן אַ גרויסע טובֿה, ער האָט התונה גימאַכט אַלע קינדער? בודטאַ עס פֿעהלט ח״ו איינער צום מנין, און קיין גולם איז אויך נישטאַ צו באַקומען, האָט ער אונז אַ טובֿה גיטאָהן אין אַ מענשין, אין אמת קאָן אַ מאָהל אין דער ליטאַ מאַכי זיין אַ דוחק אין מענשין, אַ שפּאַס אַז אין דעם קלענסטען שטעדטיל געפֿינט זיך אַ ערך פֿון 20 בתי תּפֿלות, אַ גרויסע שוהל, בתי מדרשים, קלייזליך, שולכליך, שטיבליך, גלאַט מנינים, וואָס איז? יעדער וויל מאַכי געבאַך פֿאַרט האָבין איין עליה אַלע שבת, און מאַכי אַ רעכטע, לכל הפּחות אחרון, הלעבען נימער ערגער, עסען עסט מען אַלע ווייטיגין מיינע שונאים, דאגות אויף זייערין קאָפּ, נאָ אַז מע זאָל נאָך ניט האָבין אַלע שבת האָטש איין עליה אין מאַכי אַ פּעטע, וואָלט מען שוין גאָר אויס געגאַנגען פֿון דיא כּחות, דעריבער מוז מען מאַכין אַ סאך מנינים, איז מאַכי דאָ דעריבער אַ שטיקעל דוחק אין מענשין, און דורך דעם, האָט מאַכי דער קרעמער פֿאַר דינט ביי דער שטאָדט דער מיט וואָס ער האָט גיזעהן קודם כל התונה מאַכין אַלע קינדער, אט קומט צו איין איידעם, פֿאַר וואָס ניט? דער ווייל קינדעלט מען אינטער אַפֿילו גאָר געשמאַק, אט אַ יאָהר פֿאַר אַ יאָהר, ווערין שוין דיא זכרים בעל מצוה, נאָ טויגין זייא שוין אויך צום מנין. —

לאָבין מעג מען, אָבער אין אמת איז דאָס אַ האַרץ ווייטוהג, איהר מעגט מיך אַפֿילו האַלטין פֿאַר איין אַפּיקורס, איך זאָג אייך איך בין גאָר ניט צו פֿרידין פֿון דיא פֿיל בתי תּפֿלות, עס וואָלט אַ סאך גלייכער גיוועהן, אַז עס זאָל מעהר ניט זיין נאָר איינינע היפּשע בתי תּפֿלות, פֿיין אויף געפּיצטע, מיט איין אָרענדליכין חזן, וואָס טויג צו זיין זאַך, אַ רעכטער קורא בתּורה, מיט איין אָרענדליכין מגיד, איין געבילדעטער מענש, און מאַכי געבין זי אַ רעכטע שׂכירות, וואַרום דיא אַלע הכנסות פֿון דיא קליינע שולכליך וואָלט דאָך זיך אַריין געקליבין אין דיא איינינע בתי תּפֿלות, וואָלט דאָך מאַכי דיא זאַך אַ פּנים

געהאט

געהאַט, אַיי איין עליה? נישקשה! על פּי דין קאָן מען יוצא זיין אַפֿילו אין וואָכין אַ מאָהל מיט איין עליה, עסט נאָר אַ רעכט שטיקעל פֿלייש, און זייט זיך אַ ביסעל מרחיק נאָר פֿון דעם קרופּניק ימח שמו, וועט איהר זעהן וואָס פֿאַר אַ פּנים איהר וועט האָבין, איך זאָג מיינס, אַ עליה איז איין עליה, וואָס מאַכט עס אויס: דאָס שטיקעל תּורה, אָדער יענץ שטיקעל תּורה? איך וואָלט גאָר מבטל גיוועזין דעם גאַנצען יחוס פֿון שלישי, ששי, אחרון, מפֿטיר, איך וואָלט גימאַכט אַז אין דער תּורה זאָל גאָר קיין חילוק ניט זיין, אַלע עליות זאָל זיין גלייך אין דער מדרגה, אָט דאָ וואָלט מען פּטור גיוואָרין דיא קלייזליך מיט דיא צעהאָוואַיע שולעכער, מע וואָלט זיך פֿאַר שפּאָרט פֿאַטשין פֿאַר עליות [1] פּראָסטע און גראָבע מענשין וואָלטין ניט געוועהן אַזוינע שטאַרקע קריגער

צום

---

1) איבער הויפּט אין דיא צעהאָוואַיע שוהלען, און אין דיא מנינים טרעפֿט זיך אָפּט און אָפּט אַזעליכע סצענעס, וואָס עס איז גאָר איין חרפּה פֿאַרין מויל צו ברענגין, וויא פֿיל מאָהל האָט זיך גיטראָפֿין, אַז איינער אַ שניידער וואָס האָט שטאַרק גירעכינט אויף זיינע תּקיפֿות, אַז איהם געהער נאָר ששי, און אַנאַנדערע עליה וויל ער ממש אין האַנט ניט נעמען, האָט עס גוט בעמערקט אַז דער גבאי אַ דאַמסקע שניידער, וואָס ער איז מיט איהם אין מחלוקת, האָט גאָר ניט אין דער מחשבה איהם אויף רופֿען ששי, און איהם האָט דאָס אָבער גוט צו געשפּאַרט חאָטש לאָפּע, ער מוז זיין ששי, טרעפֿט וואָס ער האָט גיטאָהן? אַרויף געהן אויף דער בימה ניט קיין גערופֿענער, האָט ער מורא גיהאַט, אַז עס וועט תיכף ווערין אַ גיפּאַטשעריא, און ער וועט ניט אויס פֿירין, איז ער גיפֿאַלין אויף איין המצאה, אַ שׂכל וואָס אַ שׂכל הייסט, ער איז אַרויף גיקראָכין אופֿן באַנק וואָס שטעהט לעבין דער בימה צו דער זייט פּינ׳ם ארון קודש, מיטין פּנים צו דער טיהר, און האָט גיעפֿינט דיא תּורה פֿון דער לינקער זייט, און האָט שוין גימאַכט דיא ברכה, איהר פֿאַר שטעהט ליבע לעזער! דאָס איז גיוועהן דווקא מיט חן, שטעהלט אייך פֿאָר אַ גראָבער שניידער און איין הויכער, האַלב מבושם (נאָך פֿון געבטין) שטעהט אויף אַ באַנק מיטין אחור צום ארון קודש, וויא אַ מגיד, און מאַכט אַ ברכה גאָר פֿון דער לינקער זייט, און דער ווייל איז אַרויף אויף דער בימה מאַכי דער דאָזיגער וואָס דער גבאי האָט איהם מזכה גיוועהן מיטין ששי, נאָ וואָס טוהט מען? דער מאַכט פֿון דער זייט, און דער פֿין דער זייט? פֿיל יונגע שניידערליך האָבין גיוואָלט פֿון הינטין אַרום אַראָפּ שלעפּען דעם שכור פּינ׳ם באַנק, ער איז אָבער אויך קיין נאַר ניט, ער האַלט זיך שטאַרק אָהן אין דיא עץ חיים׳ס, און שלעפּט מיט זיך דיא תּורה, אָט דאָ האָבין אָנגעהויבין פֿליהען פּעטש פֿון אַלע זייטין, ער האָט אויך גיהאַט אַ שטאַרקין צד, מען איז פֿאַר פֿאַרין דעם גבאי אונטערין

אויער

צום עמוד, הלואי זאל זייא גאט העלפין האטש פאר זיך וויא עס איז דורך קריכין דאס דאוועגען, מילא א וואכבידיג דאוועגען איז נאך סיאק טאק, פארט באקענטע ווערטער, שטארק איינגעבאווינט, אט געהט ער א גאנג, אבער א שטייגער אים יום טוב, דאס גרויסע שטיק מחזיר פאר דער קדושה, וואס דארטין האט זיך דער פייטן אין אמת פאנאנדער גילאזין גאר אהן בהמנות, דארטין פערליערט א פראסטער יוד טאקי דיא כחות, אז עס איז טאקי א צער בעלי חיים, עס פליהען טאקי ממש דיא צעהן פינ'ם מויל, מע ווערט נעבאך אב גיגאסין מיט שווייס, עס איז נישטא איין רעכט ווארט, מע פליהט איבער שבם אונ איבער יוסף, די פיינע לויפט פינ'ם מויל, אונ דא איז נאך א מרחק רב צו קדושה, דער גראם געהט שוין אפילו אלע מאהל שטארקער (דאס איז א סימן, אז דער פייטן אליין וויל זיך שוין אויך צו שלאגין צו דער קדושה) וואס איז אבער דיא פעולה? דער פיוט קעלבט זיך! אהא! דער חזן קאכט שוין, אט אט טשוט לעבין משלשלים, אונ זייא נעבאך מוזען אין מיטין דער ארבייט מפסיק זיין אונ זאגין קדושה, נא אשטייגער אז אזוינע מאבערם פאפאדען זיך גאר צום עמוד, איז עפעס א חן הא?

אט דעריבער, איז בא מיר דער קרעמער גאר קיין יחסן ניט, וואס ער האט התונה גימאכט אלע קינדער, פון מיינעט וועגין האבין נאך גיקענט א פאר בחורים זיצען נאך עטליכע יאהר, אונ ער זאל טאקי זיין אין דער ליטא, זאלין איהם טאקי עסען דיא ווערים נאבעי טויט, זאל ער זיך טאקי קאטשען האבין גלגול מחילות, איהר מיינט אפשר, אז א סאך פון דיא לייט שטארבין ניט אין חוץ לארץ? זייא קאנען דען א פנים איין זיצען דארטין! מע האפט זיך אפט אונ אפט ארויס מאכין א גראשין, וואס איז? וואס ביסטו געקומען? א הייסעריג איז אן געפאלין, עס געהט ניט קיין רעגין דארטין, עס איז ערד ציטערניש, אז ווער האט דיך גיבעטין צו פארין אהין? דער טערק קאן זיך אהן דיר ניט קראצין? ניין! עס איז אבער דארטין וואלוועל באקבערען, שכן

זית

אויער, א סאך הייטים פון דיא אלטע, האבין בעלעגערט דיא תורה, אז זיא זאל ח"ו ניט אראב פאלין אויף דער ערד, אונ אין שולכען איז א רעש אונ א מהומה, עס פליהעט קולות אונ זידלערייא פון אלע זייטין, אלע טליתים זענען צו פליקט גיווארין אויף שטיקער, סטענדערס צו בראכין, מיט דיא העסעס פון דיא הענגלאכטערס האט מען מלחמה גיהאלטין. — בקיצור, עס איז גיוועהן פיין אונ ארינדליך, אופן שענסטין גראר.

נאך שבת, האבין דיא ביידע צדדים פאר פיהרט א פראצעס, גישטעלט פאלשע עדות, אוים געבבראכט א סאך געלד, פאר זעצט אלע כלי קודש, אונ עס איז גיוועהן צו זינגין אונ צו זאגין. —

זית, טייטלין מיהלגראמען, נא ביסטו גלאט א נאשער? וואסזשע ווילסטו פון אונז האבין? זיץ אין דער ליטא, קיין הייסעריג איז ב"ה נישטא, וואסער איז דא לרוב, דיא ערד ציטערט ניט, אונ עס טאקי ווייטער קרופניק, קויק זיך מיט עפיל קוואס, אדער גאר מיט דייזשע קוואס, אי וואס? דיא ווילסט אפשר גאר איין ריידין, אז דיא מיינסט גאר טאהן א טובה דעם כלל ישראל, דיא ווערסט זיך פיעסטען פארין כותל מערבי, זיך מיהען אז מען זאל דעם טערק ארוים ווארפין פון ירושלים, אט דאס קאן איך טאקי דיר גלויבין, מע זעהט ברוך השם, אונ מע הערט, אין אלע צייטונגען דיא גוטע פאראדקעס פון ירושלים, עס איז פשוט א חרפה צו הערין, עס איז דארטין גאר פשוט גראבעזש, יעדער קלעהרט אוים אנאנדער שקר אבי אוים מאנטען דיא עטליכע גילדין פון חוץ לארץ 1). —

אפשר דארף מען העלפען דעם אנזעצער צו פאהרין קיין ארץ ישראל, כדי ער זאל היטין דארטין דאס ביסעל אימושטשעסטווא, וואס האט זיך אונז אבגעשטעלט פון דיא אלטע צייטין' דאס איז דער כותל מערבי, אויף אונזערע שונאים גיזאגט גיווארין אזא ירושה! דריבער הערט איהר בר"דנר וואס איך וועל אייך זאגין, השי"ת זאל אונז היטין פון אזעלכע תכליתים, פון אזוינע פלאנען צום לעבין, נאר אזעלכע פוסטע מענשין וויא מיר זענען, זענען מיר נאך ניט בעווארענט, פון זיין ארץ ישראל יודען אויף דער עלטער.

דערום וויל איך מיט גאטעס הילף, האטש מיינע קינדער מציל זיין פון אזוינע פאסקודנע גישעפטין, פון אזא ברודנע לעבין, איך בין ניט מקנא אפילו דעם רייכען וואס לעבט פון גאלע שווינדעל, ער ווייסט אויך ניט פון קיין טאג אונ קיין נאכט, אונ בפרט דיא פוסטע שווינדלער, דיא אביונים, דיא קבצנים, פליהען אים וויא דיא רוחות מיט פארדרעהטע קעפ, עסין ניט, אונ האבין טאקי ניט וואס צו עסין, טאג אונ נאכט איז הא הא, מע קריגט

זיך

---

1) ווער שמיעכט פון דער וואלינער חברה, דיא חסידישע ארץ ישראל יודען, דארט איז גאר א צרה, גאר רציחות, דיא גבאים דיא גוטע יודען מיט זייערע פאמאטשניקעס וואס נעמען צו נויף דאס געלד אין חוץ לארץ, זייא גנבענען אראפ דער פון 90 פראצענט, דיא 10 פראצענט וואס בלייבט פון זייא, שיקט מען דאס ערשט צו, צו דעם גבאי הכולל דער געוויסער גרויסער סאדיגערער חסיד אין ירושלים, ער האט ב"ה אויך שכל, ער נעמט זיך אליין אראפ פון דיא 10 פראצענט 9 אונ המותר ווערט פאר טיילט דעם גאנצען עולם, נא וויא פאר שטעהט איהר, וואס דארט ווערט פאר אמין געוואלד, פאר א גראבעזש? פשוט איינער וויל פון דעם אנדערענס מויל אוים רייסען, וואס דען זאל ער טאהן? חלעבען עס איז טאקי כדאי צו פארין קיין א"י! —

זיך, מע שעלט זיך, מע שווינדעלט, מע אבמאנעוועט, מע רייסט פון טויט און פון לעבעדיג, יעדער גראשין פאר לויפט מיט בלוט, נא דאס ווערט אויך אן גירופען גילעבט? פון אזא פיהרונג האט מען ניט די וועלט, אי יענע וועלט, נאר כפרה, פון אונז קאן שוין קיין בעסערער תכלית ניט זיין. —

אבער לאזין אונזערע קינדער אויף הפקר, איז געווים א גרויסע רציחה, און וואס האב איך מורא? וואס קאן מען מיר טאהן? אפשר ניט אויפריהפען צו דער תורה? אדער אריין ריקען מיר איין הוספה, איינס פאר אחרון? הא טאקי גאנץ שלעכט! עס איז טאקי כדאי הלעבין צו ליב אזוינע פוסטע שמאכטעס איבער פיהרען קינדער פון ביידע וועלטין, איי איי ברידער! זענין מיר דאס אביסעל רודפי כבוד? און נאך אזא נארישען כבוד, וואס איז, זוכען דווקא ששי אדער אחרון, וויא גיפעלין אייך אזוינע שטותים? מע זעהט דאך טאקי וויא ריכטיג און פיין עס ווערט אב גיקלעהרט אויף דער בימה, וועמען מע האט דא מכבד גיוועזן מיט דעם ששי? א קאטאוועס איין איש יקר? א גנב, א גזלן, א רוצח, א בלוט זויגער, אט דאס איז דער ששי! —

באמת איז נאר א הארץ ווייטיג צו קוקען די פאבראדקעס פון די בתי תפלות, עס איז נאך ווייניג דער שווינדעל און דער שקר אין גאס און אין שטוב, ווערט דאס נאך פראקטיקירט אין שוהל, אין בית המדרש אויך, דער כלל עס איז נישטא וויא זיך צו בעהאלטין, אז מע זאל זיך קאנען פאר געסין די נידער טרעכטיגער גענג, וויא אהין מע קומט איז דער ווינד אין פנים, מע ווערט טאקי אזויא פאר דארבין, אז מע פיהלט שוין גאר ניט קיין פונק פון יושר, פון אמת, נאר הוילע חניפה, בעטריג און שקר. —

די גרעסטע שנאה און קנאה און אונרוהיגקייט, איז נאר אין די בתי תפלות, דארטין זעהט יעדער גאנץ קלאהר, אז נאר דער רובל שפיהלט די ראלע, דער אביון ליגט אין דער ערד אפילו אין היכל הקודש, איהם גיבט מען איין הוספה, און איין מאהל אין 10 וואכין, מע רופט איהם ארויף נאר די תוכחה, ווער רעדט פון א הוצאה אדער א הגבהה, איז ער [illegible] וקיהדע, אז ער ווייסט נאר ניט דעם טעם דער פון, היינט וויא איז [illegible] גיבען דער מיהר, [illegible], אט דארטין פאר [illegible] פאר איין [illegible] ער איז, איי! [illegible] ער זיך די [illegible] קריגט מען דאס ביסעל מינין? אט יענער און יענער, ווער קאן נאר איהם אזויא גוט וויא איך, איין עם הארץ, א גראבער ברודער, א מערדער, האט גיקריגען אביסעל מזומן דורך אבמאן, דורך גנבות, שטעהט ער שוין אין מזרח, חאפט די בעסטע עליות, א הוצאה א הגבהה, נא למשל אז ריזען אביון זאל זיך מאכין א כלומשאי בעקומען עפים איין אפותיקא וויא מיינט איהר? וואלט ער ניט אב גיטאהן כל הפכלנות שבעולם? יעדער מענש

וויל דאך ניט זיין אזא נרדף, ניט בעקומען קיין טרייסט אפילו אין גאטעס הויזע. —

און וואס איז די וואהרע סבה דער פון? נאר די פיל שוליכליך, מע מוז דאך האבין הכנסה, האט מען גימאכט פון אלע היילגע שוהל מנהגים פאר כבודים, און מע פאר קויפט דאס אלעס וויא לינג און לעבער, אבי ארויס קריגען דאס קערביל ביי דעם גראבין יונג דעם גביר, אבער אז עס וואלט נאר גיוועזן למשל אין א שטאט צווייא גרויס ארטיקע בתי תפלות, די הוצאה זאל זיין ניט פון יחידים, נאר עפים פון א קופת הקהל, נא וואלט מען שוין פאר שפארט שמייכלען אזוינע פאדלע מענשין, דארטין האט מען שוין גיקאנט נאר מבטל זיין אלע כבודים, אלע עליות זאלין האבין איין ווערט, הוצאה, הגבהה, דארף מען גאר ניט מכבד זיין א פריוואט מענשין, דאס אלעס דארף טאהן דער חזן, דער קורא, אין אזוינע בתי תפלות וואלט מקוים גיווארין דער פסוק „קטן וגדול שם הוא, ועבד חפשי מאדוניו“ דאס הייסט: קליין און גרויס זענין גלייך, מחמת אין א מקום קדוש ברויכט צו זיין איין אמתע וועלט, אקעגין גאט זענין אלע גלייך, און אין גאטעס הויז גיבט ניט קיין יחוס, געלד, קיין תקיפות, קיין חכמות, דארט דארף האטש אויף א קליינער צייט דער שקר געמין איין עק...

ליידער אבער ביי אונז איז ניט אזויא, מע דארף שוין ניט היילגער און טמראנער, וויא ביי אונז יודען איז ראש השנה און יום כפור, מע שטייט דאך אין איין מורא און אין איין ציטערניש, ניהייא וואלט שוין דאמאלס חאטש דער אביון האבין א גוטע שעה, פאר געסין אן זיין עניות, שפלות, דחקות, ניהייא וואלט חאטש אין די טעג ניט רעגירט דער שקר די חנופה, דאס עזות, דער פאלשער כבוד, נקימה, נטירה, און נאך אזעליכע מדות רעות, וואס זענין דער מאנט אין דעם „אשמנו“ און אין „על חטא“ גיין! ער זעהט געבאך וואס פאר א פנים ער האט דא, ער שטייט אגאנצין טאג געבאך אין גיהאקטע וואונדען, ער זעהט די כבודים וואס מען איז מכבד, טא דעם טא יענעם, צו יעדער תפלה טראנספארטירט דער שמש בידיעת הגבאי, טא יענעם, וואס האט בעקומען אביסעל געלד, האטש מע האט איהם גיחאפט פיל מאהל ביי גנבות און אבמאן, טא יענעם, וואס האט שוין דרייא מאהל באנקראטירט, און וועט טאקי תיכף נאך ימים טובים ווייטער אן זעצין, נא וויא קרענקט דאס צו קוקען אויף אזא פאבראדאק אין אזוינע טעג, און נאך אין א מקום קדוש, דער גבאי שרייעט און שלאגט זיך אין הארצין „בגדנו, גזלנו, טפלנו שקר, יעצנו רע, כזבנו“ נא אדרבה דוא האסט חרטה? זעה טאקי אט היינט גופא, וויא דוא טוסט די אלע עבירות אויף וועלכע דוא זאגסט ווידוי דאס אלעס זעהט מען קלאהר פון דיין פאבראדאק מכח די כבודים.

היינט וואס פאר א צוקאכעניש עס טוהט זיך צווישן די מכובדים,

מכה דיא פתיחה'ס פון „לאל עורך דין” אונ דיא אנדערע, וואס פאר א קנאה שנאה אונ הנופה עס ווערט דארטין, נא וואס זאגט איהר צו אזוינע ליבע מנהגים ? טאקי א פארגעניגען צו געהן אין אזא מקום קדוש, אונ זעהן אזעלכע פארברעקעם, אונ נאך אינ'ם הייליגען יום הדין, אין אמת, קאן נאר זיין צו זאמען מיט זייא, אדער א צבוע, א פאדלער קאראקטער, אדער גאר א שוטה וואס האט גאר קיין שום הרגשה ניט פון דער גרויסער וועלט, וועלכער וואלט נאר כמעט ניט גירעכינט אז עס זענין דא נאך שטעט א חוץ זיין פארשימעלט שטעטיל, ווען ער וואלט ניט גיהערט אפטע הספדים אויף רבנים פון אנדערע שטעט, ביי אזא טפש איז גאר קיין שום ספק ניט, אז נאך אין דער מדבר האט זיך אזויא גיפיהרט, אזויא וויא אין זיין שטעטיל, אונ געווים האט מען אויך משה רבינו מכבד גיוועזן מיט דער פתיחה פון „לאל עורך דין” (האטש דער פיוט איז נאך דאמאלס גאר ניט בעשאפין גיווארין) אונ קרח דעם נגיד מיט דער פתיחה פון „וכל מאמינים שהוא” וואס איז אויך ניט קיין שלעכטע פתיחה, איך האב פיינד צו זאגין עס זאל נאר זיין פרייהליך אופן הארצין, קאן מען שוין מיט אזא פתיחה אויך אביסעל שטאלצירען. —

בקיצור, עס איז נאך דא פיל וואס צו ריידען, נאר עס איז שוין צייט באלד מעריב דאווענען, נאר דאס זאלט איהר וויסען, אז מיין פלאן וועגין מיינע קינדער איז שוין ביי מיר פעסט בעשלאסין, עס מעג שוין זיין וואס עס איז, עס וועט שוין אנדערש ניט זיין, בעטראכט נאר דאס גוט ליבע ברידער ! איהר האט אויך קינדער, זעהט עפיס מאכין פון זייא א תכלית, וועלין זייא אייך דאנקין, אונ איהר וועט פאר שפארין פאר שווארצט צו ווערין פון זייא. —

אין דעם וויא זייא האבין געשמועסט, האט א יונגער מאן א בלייכער בלים אונ מילך, אפרישער א געזונדער, אזאג גיטאהן „ברכו את ה' המבורך” מיט אזא זיס קול, אז מע האט איהם פשוט גיגעבין דיא ביינער צו ברעכין, נאך מעריב אלע בעלי בתים אונ שכנים אהיים, אין שטוב איז ליכטיג, דיא ווייבער האבין [illegible], עס איז דאך פארט יום טוב, קיין [illegible] פאר [illegible] קיין נים, מחמת מען האט דאך גיגעסין א [illegible], נאר דער יום טוב מוז מען דאך מאכין, דער עולם האט זיך אביסעל איבער גיגעסין, אונ גיליינט זיך שלאפין. —

18.

אחרון של פסח.

גאנץ פריא זענין אלע ווייבער אויף גישטאנען, גינומען זיך תיכף צום קאכין, צו גישטעלט דיא יויך, דאס ציטעם, גימאכט א טייגעכץ, חרעמזליך אויף כבוד, גישאלטין געזידעלט איינע דיא אנדערע, וויא גיהעריג איז, ח"ו ניט פאר שוויגען אפילו אויף א האר, גיענטפערט א פסוק אום א פסוק, מע דארף דאך היינט מזכיר נשמות זיין. —

אלע אוועק אין דיא בתי מדרשים, נאכען דאווענען, איז דער גאנצער עולם פון אלע בתי תפלות גיגאנגין אין דער גרויסער שוהל הערין דעם חזן, דער חזן האט דאמאלס גיארבייט מעשים, ארויס גיגעבין אלע זיינע קונסטען, ער האט דעם עולם שטארק צו פלאכטין, ער האט דעם עולם געמיטשעט ביז דרייא א זייגער, דער עולם איז שוין גיוועזן טויט הינגעריק, זייא האבין זיך קוים אהיים גישלעפט, גיגעסין וויא נאך א קרענק, גוט אן גיפאקט זיך, אונ צו גילייגט זיך אביסעל אב רוהען, מע האט זיך איבער געדרימעלט, דער גאנצער עולם איז שוין אויף גישטאנין, אין דיא גאסין עס שווייבילט אונ גריבעלט, מע געהט איינער צום אנדערין צו גאסט, יעדער מאן אונ ווייב מיט דיא קינדערליך שלעפין זיך ארום, דער, צו א מחותן, דער, צו א שוואגער, דער, צו א גליעד געשוועסטער קינד, מע עסט חרעמזליך, מע טרינקט מעד, (פון א האלבין גילדען א קווארט), ניט אסאך גיזאמט זיך אויף איין ארט, מע מוז נאך צו דער אלטער מומע אויך אריין געהן, הלעבין מע דארף יוצא זיין, זיא איז דאך איין אלט מענש, עס איז ניט כדאי זאטשעפען מיט איהר, זיא איז אויף דעם אגרויסער מקפיד, מע זאל ח"ו ביי איהר ניט זיין, קאן מען זיך שוין פון איהר ניט אב וואשין מיט 10 וואסערין, הערט איהר, ניט גישטראפט זאל מען ווערין פאר דיא רייד, דיא אלטע מענשין זענען גאר עובר בטל. —

דער כלל איז, מע איז גיפלויגין גישווינד פון שטוב צו שטוב, אקוראט וויא דיא פורים שפיהלער, אלע זענין גיגאנגין שטארק פאר הרעכזילט גאר אויף אנאנדער אופן, אביסעל מבושם פון דעם מעד, מיט גרויס קאראוש זענין אלע גיקומען אהיים, יעדער שטארק אויף גיראכט ביי זיך, א שפאס ! זיך גוט אן גיטרינקען, א טייגעכץ איז נאך אויך דא, דיא ווייבער האבין אויך געוויזין דאקאלס א גוטע מינע, איז מען זיך גיזעסין אין איינעם, אונ אביסעל ארום גירעדט ארום דיא כבודים פון יעדערין. —

„עפעס אזויא א קארגע צוינג וויא דיא קאסיע איז, האב איך נאך אין מיין לעבין ניט גיזעהן” האט אזאג גיטאהן אונזער זאגערין, איך בין דאך אויך ניט פון דיא שטארקע פאר שווענדערינס, חלעבין, וואס זאל איך דא מיך נארען, איך ווייס אז מע האלט מיך פאר א קארגע, נאר מע דארף דאך וויסען וויא איין וויא אוים, פאר זיך, וויא עס וויל זיך, אבער אקעגין לייט מוז מען זיך טאקי שטעלין וויא א מענש, קאסט דער פסח אזויא פיל, קאסט נאך א האלבע קווארט מעד, פאר 7 גראשין, מע טרינקט דען ? מע דארף דאך מעהר ניט

ניט וויא דעם אָנשטעל, יעדער נעמט דאָך מעהר ניט וויא צו דיא ליפּען, אָט פון מיין האַלבּע קוואַרט מעד איז נאָך דאָ כּמעט מעהר וויא העלפט, עס וועט נאָך זיין אויף הבדלה אויך, אונ דאָס איז עפּעס אַ פּראָסטע חזיר, זיא האָט אַפילו גאָר מורא גיהאַט אופן מיש אַנידער שטעלין, זיא מיינט אַז מע האָט זיך שטאַרק אוים גיקראַצט אויף איהר מעד, אַזויא לאַנג זאָלין שוין מיינע שונאים קרענקין, וויא לאַנג איך וועל שוין צו דעם דבר אַחר ניט גיהן צו נאַסט, עס געהט דאָך מיר ניט אום דעם מעד, איך טרינק דען מעד? זאָל שוין אַזויא ניט זיין קיין סם אין מיין מויל, וויא איך ווייס ניט דעם טעם פון מעד, עס איז מיר ב״ה געשמאַק אָהן מעד, נאָר דאָ געהט דאָך אום כּבוד, וואָס מאַכסט דוא חוזק פון מענשין? —

„אונ וואָס זאָגט איהר צו דער גימפּליבען" האָט זיך אָן גירופען דיא אַנדערע שכנה, וויא גיפעהלט אייך דער אויפציג? מעד, ווייגשעל, אונ עפּיל קוואַס, דאָס איז אַביסעל אַ בעלן אָן צו גרייטין גאָר אַזעלכע זאַכין אויף פּסח? דער צו דאַרף מען דאָך עפּים האָבין אַ קאַהרין קאָפּ אונ אַ שאַרפע קעשענע, ביא לייטען איז טאַקי עפּים מזל אונ ברכה, טאַקי אליהו הנביא איז צו איהר אַריין גיקראָכין אין בייטעלע, אַלעם פון דיא 10 גרילען (גילדען) אַ וואָך וואָס דער מאַן נעמט אין דער טאַקסע? מילא דיא חרעמזליך, איז גראָדע קיין קשיא ניט, שמאַלץ קאָסט איהר ניט, אַ נאַטקע היגר, יעדער קצב מוז איהר אַרויס וואַרפין אַ פּעטין ביין, אָבּער דער מעד? איהר ווייסט אַז עס איז גיוועז אֶפשר אַנאַנצע קוואַרט מעד, אונ וויא איך בין ניט גאָר אַ שטאַרקער מבין, איז דאָס געווים פון 10 קאָפּיקעס אַ קוואַרט, איך ווייס ניט, ניט וואָס קאָן מען שוין מעהר מכבּד זיין אַפילו ביא דיא גרויסע גבירים? איהר מיינט אפשר אַז איך בין זיא שטאַרק מקנא, אָסור חזיר? חלעבען, פון וועלכע פּראַצע קאָן מען זיך אַזויא ניט פירען, איהר האָט פאַרדראָס אויף „סאַסקען" פאַר איהר קאַרגשאַפט, מע קאָן ניט וויסען וועמען דער שיך קוועטשט, אַ קאַפּאָטעס איהר הוצאה? מע האַלט דאָך צוויא איידעמס אויף קעסט? ווייניג קאָסט דאָס אָב? אמת, עס איז אָן גילייגט דיא פּראַצע, אַלע יודישע טעכטער בעטען זיך וויזשען האָבין אַזוינע מאַנען וויא איהרע איידעמס, דער עלטערער איז גאָר אַ תּכשיט, אַ בעל קורא, וואָס עס איז גישטאַ מכּש זיין גלייכין אַרום אונ אַרום, ער האָט דאָ היינטיגען פורים גאָבען תענית אָב גיליינט דיא מגילה אין 25 מינוט אופן זייגער, אונ וואָס פאַר איין קונסט שטיק עס שטעקט אין זיין זאָגין דיא עשרת בני המן אין איין אָטהעם? ער פאַרדינט שוין אויך, לערינט נאָר מיט צוויא קינדער, אונ האַפּט דער פאַר 20 רובּעל מזומן אַ זמן, זיא בעדאַרף שוין מיט איהם ניט זאָרגין, דיא קצבים ווילען איהם געבין פאַר דעם ער זאָל ביא זייא לייענין אַ רובּעל אַ חודש, חוץ האַלב מגילה געלד, אונ אַ קערה ערב יום כּפּור.

דער

דער אַנדערער איידעם, איז אויך אַ מושלם, אַ שרייבּער איך זאָג אייך קדושים, ער שרייבּט אייך תּנאים, שטרי חובות, שיר המעלות׳ן, היינט זיין זאָגין גראַמען? איהר האָט איהם בעדאַרפט זעהן היינטיגין פורים אין אחשורוש שפּיהל פאַר שטעלט וויא המן, איז דאָך גאָר ניט גיוועזין צו דער קאָנען, אַקוראַט המן מיט דיא ביינער (אַ כּפּרה זאָל ער ווערין פאַר זיין מינדסטין נאָגיל), זעהט איהר אָט אַזוינער וועט שוין געווים ניט פאַלין ווערין, פּרים איז ער אַפילו ניט אַזוי שטאַרק, ניט וויא דער עלטערער, קורא? נאָר ברויט וועט ער געבין דעם וויב מיטין פילין מויל, מע זאָגט אַפילו, אַז סוף כּל סוף וועט ער זיך צו שלאָגין צו דיא כּלי זמרים, זיין בעזעצין אַ כּלה איז דאָך אין דער אמת קיין שפּאַס, דאָס מויל פערילט, איך האָב פון איהם מעהר הנאה וויא פון דעם אַלטין מגיד, ער זאָגט אויך אַלעס פון פּסוקים, אונ פון ספרים, ער צו נעמט מיך אַזוי שטאַרק, אַז איך וואָלט זיך ניט שעמען פאַר מענשין, וואָלט איך איהם צו קישט יעדעס גליד, יעדעס אבר, היינט זיין משמח זיין חתן וכלה? ער קאָן מאַכין, אַז איין האַלבּער פּנים זאָל לאַכין, אונ דער אַנדערער זאָל וויינען, ער קאָן ציהען סטענגעס פון דער נאָז, שלח מנות פון דער פּאָטיליצע, ער קאָן נאָך מאַכין דיא קולות פון אַלע חיות אונ עופות, וויא אַ קאַץ, וויא אַ האָהן, אונ גאָר וויא אַ חזיר, וויא אַ הינד, ער קאָן זיך פאַר שטעלין פאַר אַ חסידישען רבּי, ער מאַכט איהם נאָך אַקוראַט, זאָגט נאָך זיינע נאַרישע תּורה, מאַכט נאָך זיינע שטוטשקעס ביים שלש סעודות, אונ ביים געמען פּדיונות וויא אַזוי ער לייגט אַרויף טאַקי ביידע הענד אויף דיא יונגע עקרות אונ בענשט זייא, ער האָט אַ באָרד מיט איין האָרב, אונ אַ שבר, אונ ער ווערט אַלעס וואָס ער וויל. —

מע זאָגט אַפילו, עס איז ניט כּדאי איבּער צו רעדין, נאָר צו ווישען אונז זאָל דאָס בּלייבּין, אַז ער קאָן גאָר דיא שוואַרצע קונסט, נאָר איך גלויב דאָס ניט, שונאים רעדין דאָס אוים קנאה, איך האָב פיינד צו לייקענען, איך האָב עס גיהערט פון אַ זיכערין מענשין, וואָס ער איז סאַסקען דווקא קיין שונא ניט, וואָס איז? אַז ער האָט פּאַק גאָר פאַר קויפט זיין נשמה צו דיא ניט גוטע, אונ דורך דעם איז ביא איהם דאָס מויל אַביסעל קריכליך, עס איז טאַקי אַזוי, נאָר סאַסקע זאָגט, אַז עס איז איהם גיקומען פון אַ לופט, אַוודאי אויב עס איז ח״ו אמת, בין איך זיא געווים ניט מקנא, איהר ווייסט אַזעליכער וועט מיט זיין טויט ניט שטאַרבין, קיין קינדער וועט ער אויך ניט האָבין, אַ חוץ וואָס ער וועט נאָך אוים גירישין ווערין גאָבין טויט, איך ווייס ניט, נאָר וועדליג מע זאָגט, מן הסתם איז דאָך איין אמת, איז דער עונש פון אַזוינע מענשין גאָר שרעקליך, מע זאָגט פּאַק אַז זייא האָבין גאָר קיין תּקומה ניט. —

איך האָב אַפילו ניט איין מאָהל גיזאָגט סאַסקען זיא זאָל איהם ניט לאָזין זיין אַ מחותּן מיט דיא כּלי זמרים, אונ איבּער הויפּט מיט דעם פּויקער, זעהט

איהר

איהר, אופן פויקער וועל איך אייך שווערין, אז ער איז א פראדאנע שקורע, ער גיפעהלט מיר גיט, ער איז דאך גאר א קאסוי, איהר מיינט אז ער איז אזוי גיבוירין גיווארין, ניין, דאס האבין איהם גימאכט דיא וואס גיט אין שטוב גידאכט, דיא אלע וואס האנדלין מיט דיא לייט, מוזען בלייבין קאליק"ס, וואס דען? וויא ארום מאכט ער אין אמת זיינע קונסטען? —

אין אמת, איז א רחמנות אויף דער סאסיע, ווייניג האט ער זיא גיקאסט? איך האב אפילו פיינד צו זאגין, א בריה איז ער, טויג צו אלעם וואס אין דער וועלט, נאר ער איז שלעכט פאר קראבין, פע! דער פויקער האט איהם מיאוס פאר פיהרט אין אלדע רוחות, א גוטען סוף זאל ער האבין, אין גרונד איז דאס ווייב זיינע אויך גיט בעסער, גאט איז טאקי א מזווג זיווגים, סאסיע איז דאך פארט פון שיינע עלטערין, פאסט עפעס פאר איהר א אידעם א בדחן? נאר כפרה! וויא זאגט מען עפעס, אז מע האט קינדער אין דיא וויגען, דארפען לאזין לייטין צו פרידין, נאר אז מע רעדט, איז מען דאך מעהר גיט וויא א זינדעגער מענש, איך האב טאקי שטענדיג חרטה אויף דעם געהן, מע קומט דער פון צו רכילות אונ לשון הרע, נאר פון איין יום טוב ביז דעם אנדערין פאר געקטמען. —

אין אזעליכע שמוציגע שמועסין האט מען פאר בראכט איניגע שעות, ארום געדערט דיא גאנצע שטאדט פון עק ביז עק, יעדען בעליידיגט, מבזה גימאכט, דער צעהלט ווילדע מעשיות פון מכשפים אונ מכשפות, פון זנאכארעס, בעלי שמות, פון שדים אונ לצים, מכח פאר שאלטענע, שטראשידלעס, זמיען, בייזע ווינטען, פאר חאפענעש, פון דרייעהן א קאלטענע, קליפות אונ דבוקים, פון גוטע יודען, פון טאטערין אונ ציגאנער, קארטין ווארפערינס, מכח עלוים, בעזעטניצים פאר שאלטענע אוצרות, פון מלאך דומה, חיבוט הקבר, ארץ ישראל משולחים, מכח א גולם, קפיצת הדרך, פון גלגולים, פינ'ם עולם התוהו, גיהנם אונ גן עדן, ביז עס איז גיווארין גאנץ שפעט אין דער נאכט. —

דיא מענער האבין אב גידאווינט מעריב, אונ גימאכט הבדלה, איבער דעם רעשטע מעד, אונ מע האט זיך תיכף גינומען צו דעם טייגעכין, געניג סבות אונ צרות איז מען איבער גיקומען ביז מע האט זיך קאם דער שלאגען עסען דאס שטיקעל טייגעכץ, אז מע לעבט דער לעבט מען פארט, ער איז אפילו גיט גיוועהן וויא דאס ערשטע טייגעכץ, זאל עס זיין א גוטער מליץ, קודא! יענם איז נאך גימאכט גיווארין פון דער פולער האנד, עס איז נאך גיוועהן ביי יעדען א רעכט ביסעל שמאלץ פון דער האלבער הינדיטשקע עליה השלום, אט האט מען גיהוליעט, חלעבין אז עס איז דא אין שטוב, לעבט מען טאקי פארט א ביסעל ראשקאשנער, אט מע געהט צום טעפיל שמאלץ אונ מע נעמט, אבער עס נעמט זיך אוים ביסלעכווייס, נישטא היינט דיא פאר צייטיגע נסים, וואס מע פלעגט שיינקין פון א קליינעם פעסעלע מעד א גאנץ יאהר, עס

איז גיוועהן מזל אונ ברכה, היינט ב"ה אז מע גיסט גיט צו קיין פרישען געהט עס טאקי אוים, נא איז טאקי אהן בושה דאס אנדערע טייגעכץ גיוועהן במחילה גימאכט טאנדעט, נאר כלומערשט אונטער גישמירט מיט פעטס, מחמת מע האט שטארק מורא גיהאט, אז עס וועט פון גרוים עקשנות גיט וועלין זיך רירין פינ'ם טעפיל, אבער דאך קאן מען מיט דער האנד דאס גיט אוועק מאכען, פארט א פנים פון א טייגעכץ!

אין דער ליטא קיקט מען אופן פנים, מעהר וויא אופן גרונד פון דער זאך, זייא נארין זיך אליין אב, חאטשי זייא עסין געבאך קדחות, אונ האבין טאקי קיין כח גיט דיא פים נאך צו שלעפען, דיא גמרא ברענגט אויך א גלייך ווערטעל „דוק בכרי ותשכח בנגרי" (שבת קנ"ב) עס הייסט: ראייב גוט מיט דיא צייהן וועסטו געפינען כח אין דיא פים, איהר מיינט, אז נאר אין עסין האט ליטא א נאטור זיך אב צו נארין? ניין אין אלע געשעפטין איז אזוי, — אין דער ליטא אז מע זאגט אויף איינעם „ער איז א שרייבער" איז גיט דער פשט ער קאן דיא שפראך, וואס דען? ער האט א פיינע האנד שריפט, ער קאן מאכין זיין חתימה מיט א ציק, אז מע זאל גיט קאנען איבער לעזען, א רוסישער שרייבער, ווערט גערופען, דער וואס קאן שרייבין אדרעסען (האטשט מיט 50 גרייזין אבי רוסשע אותיות), א שיסטער הייסט דער וואס מאכט פון פעל אזא זאך וואס מען קאן אין דעם ארויין שטעקין דיא פים, אונ אזוי איז דער שניידער, דער זייגער מאכער, דער שמיד, דער סטאליער, דער מליאר, דער כלל קיינער פאר שטעהט גיט זיין זאך אין גראד, נאר לפנים אב גינארט, כלומערשט א בעל מלאכה, אזוי האט ער שוין חתונה, אזוי ווערט ער א מטופל, הערט שוין אויך מגידים, זאגט מבינות אויף חזנים, שלאגט זיך פאר עליות, אונ עסט אויף אלע וויטאקין, מחמת ער קאן גאר דיא מלאכה גיט, א רעכטער מענש וויל גאר ביי איהם קיין ארבייט גיט לאזין מאכין, ער וועט בעסער זיך פאר שאפין זיינע געטהיגע זאכין פון דיא גרויסע איראפייעשע שטעדט, וואס דארטין איז יעדער בעל מלאכה איין קונסלער אין זיין זאך. — דערום זענען בעלי מלאכות ביי אונז שפל ונבזה, דערום וויל א יוד גיט מאכין זיין קינד פאר א בעל מלאכה, מחמת ער זעהט גיט אז א בעל מלאכה זאל האבין שיינע פרנסה, נאר וואס ווערד פון דיא רייד? עס איז נאר א בארץ וויטאק אז מע נעמט דאס גיט אופן מות. —

איך בין אויך א ליטוואק, איך האב זייא באמת ליב וויא מיין לעבען, זייא זענען פארט דאס רוב איידעלע מענשין, זייא זענען פארט גיט אזוינע עקשנים, אונ פאר גרעבטע קעפ וויא דיא פוילישע, א ליטוואק קאן מעהרער אדער ווענינער לערנען, מע קענן איהם אויף ווייזין פון דער גמרא, וואס זיא איז ביי איהם זעהר חשוב, אז דיא חכמים פון דער גמרא זענען גיוועזין בעלי מלאכות, אונ האבין גיקענט א סאך שפראכין, אונ אז דיא גמרא אליין הייסט

לערנען א מלאכה און שפראכין, עס איז פארט גרינגער איהם אויף קלעהרין, אז ער זאל פארט זעהן מאכין א תכלית מיט זיינע קינדער, און אליין אויך אויף הערין זיין א שטארקער שוטה, אבער צו דיא פוילישע איז כמעט גאר קיין רפואה נישטא, אז זייא ווייסין גאר ניט פון דאגען אהין, זייא זענען זייער גראב, און דערום איז גיוועהן זייער גרינג דיא פאלשע צדיקים אריין פירען אזעליכע פראסטאקעס אין דעם פינסטערין חסידיזמוס, דער ווייטערין זייא פון חכמה, פון מלאכה, גימאכט זייא פאר שוטים, און טפשים, פאר במלנים שכורים, עזי פנים הפקר מענשין, אזעליכע לייט העלפט גאר קיין רייד, א פסוק א גמרא איז פאר איהם גאר קיין עסק ניט, ער וויל גאר דער פון ניט וויסען, ער ווייסט מעהר ניט נאר זיין צדיק, ער קוקט איהם אין דיא צייהן, און וואס ער זאגט איז קודש קדשים, דער רבי איז דיא תורה, דיא גמרא, און מאכי שוין גאט אליין, שמועסט איהר גאר מיט אפוילישען חסיד, און פרעגט איהם, היתכן פון וועמען האלסטו דא? און וועמען גלייבסטו? און מע ווייזט איהם זייערע באטריגעריא, זייערע שווינדלין, מענשין וואס קיקין ניט אן קיין ספר, און קאנען מאכי ניט, זייער גאנצי תורה איז נאר הימלישע תורה, נאך וואס דער מלאך האט מיט זייא גילערינט אין דער מיטערם בויך, און דער מלאך האט מורא זיך צו צירירין צו אזעליכע היילגע נפשות, גיט ער זייא קיין שנעל ניט בשעת ארויס גאנג אויף דער וועלט, אט דיא פינסטערע תורה בלייבט בייא זייא אבער מעהר ניט, זייא געבין זיך אב טאג און נאכט נאר אויס נארין געלד, פרעסין, זויפין, און פלארען זיך וויא דיא צפרדע אין מצרים, טייהלין זיך צו אין איינעם מיט זייערע ווייבער, כל תענוגי עולם הזה, שייעהן געהן, שייעהן אויס פארין, שייעהן באזיצין, נאר אזוי וויא דיא פירשטין, פאר דעם כלל ישראל זארגין זייא קיין מאהל ניט? זייא האבין דאס גאר נישט אין זין, אבי זייא איז גיט, אבי זייא זאלין קאנען וואהנען וויא זייא ווילין, ווייזט מיר וועליכער פון זייא, האט נאך גיזארגט פאר דיא ארימע קינדער, יעדער האט פון זיין שטעדטיל אליין, ער זאל דארט מאכין א תלמוד תורה? אדער וועליכעס אב געבין צו א בעל מלאכה? דאס ארימע קינד געבאך, זאל זיך קאנען פאר דינען זיין שטיקעל ברויט, וועליכער גיטער יוד? האט נאך גימאכט אין זיין שטעדטיל א „בית החולים" „איין הקדש" וויא זייא רופען עס, פיר ארימע שלאפע וועגין? זייא סטרויען פאר זיך· שטענדיג געניגליכע פאלאסטען, און אלעם פאר פרעמד בליט, פרעמדע הארעוואניע, און דעם ארום מאן ווילין זייא גאר ניט אפילו אן קיקין, בייא דער טיהר שטעלט מען אנידער א „גחזי" א מערדער, בייא וועמען ער קאן גראבעווען געמען אגוטע מטבע לאזט ער איהם אריין צום צדיק, און דער ארימען לאזט ער גאר ניט צו צו זייא. —

נא אז דער חסיד שוטה הערט אויס דיא אלע שאלות, און בלייבט שטעהן, ער האט מאכי גאר ניט וואס צו ענטפערין, האט ער גאר אנאנדערין

תירוץ

תירוץ, און זאגט דיא ביסט מאכי גערעכט, עס איז אלעם אמת, נאר אזוי וויא מע טאהר אויף גאט קיין שאלות ניט פרעגין, אזוי טאהר מען אויף דיא רביים אויך ניט פרעגין, מסתמא ווייסין זייא וואס זייא טיהן, (איך ווייס אויך, וואס זייא טיהן?!) נא איז דאס נישט א תירוץ מספיק אויף אלעמען? היינט פאר שטעהט איהר שוין מיט וועמען מע האט דא וואס צו טאהן, מיט חמורים, מיט פערד, אזוי וויא איינער פון דיא צדיקים האט זיך אליין אויס גערעדט אין א גלייך ווערטיל, און האט געזאגט: „מיין טאטע האט מיר איבער גילאזט א סאך אבעסערע ירושה, וויא גינזבערג וועט לאזין זיינע קינדער" מיין טאטע האט מיר גילאזט הינדערט טויזענד פערד וואס וועלין זיך ניט אויס לאזין, און וועלין שטענדיג הארעווען אויף מיר, דיא צדיקים אליין לאכין פון דיא חסידים, זייא ווייסין מיט וועמען זייא האבין צו טאהן . . .

דעריבער ליבע לעזער! וואלט איך מיטין גאנצין הארצין גערין גיוועזין, טוהן א טובה מיינע ברידער, דערום בין איך אזוי פיל מאריך איז יעדין היני־זיכט, וויא איך בעקום א גילעגענהייט, ארום ריידין א פעהלער, א חסרון, א שטות, אבער עס איז פארט פאר מיר קיין תכלית ניט, איך מוז דאך פארט ענדיגין מיין ספור, הא? נאך א מאהל וויא האלט איך? יא, יא, איך ווייס שוין, איך האלט שוין אחרון של פסח בייא נאכט, און מע עסט שוין דעם טייגעכץ.

בקיצור, מע האט דעם פאלשין טייגעכץ וויא עס איז אריין גיריבין, אלע ווייבער זענין גיגאנגען שלאפין, דיא מענער האבין פאר רויכערט דיא לולקעס, און האבין פאר בריימערט א שמועס, ביז מע איז אריין אין הויכע דרכים. —

19.

א מחלוקת לשם שמים.

אונזער שכן ר' חיים! נאך דעם אז ער האט זיך אביסעל פאנאנדער גירויכערט, און האט אביסעל מוטה בע קומען, האט ער אזויא גיזאגט: „הערט איהר ר' נחום!" דא באלד נאך יום טוב וועלין מיר האבין נייעס אין שטעטיל, אונזער אפיקורוס גיט שוין אב זיין עלטערין יונגיל שטודירען אין דיא קלאסען, „וואס רעדן?" האט זיך אן גירופין ר' נחום, גוטין וועט עפים ארויס קומען פון אזוינע חקירות? דאכט זיך אין פליק האט ער גאר אן גיהויבין מכות ארבעם, מכת כפרות שלאגין, מאכין חוזק פון חד גדיא, און צום סוף איז דער בלאטער גאר אויס גישפרינגען גיווארען, אט דאס זעהט מען מאכי דעם דרך פון יצר הרע, ער פיהרט דעם מענשין ביסליך ווייס אין הדר אריין, דער רב זאל לעבין איז גירעכט גיוועזען אז ער האט גיזאגט, אז מע איז אויף איהם קיין מבינים ניט, גישקשה, ער איז א גוטער סם פאר דער שטאט, הלוואי זאל איך ליגען זאגין,

דאס

דאס איז שוין איין אן שטעקינדע קראנקהייט. —

„שא! וואס פאר א שטארקע סכנה זעהט איהר דא אין דעם? ר' נחום!" האט א זאג געטאהן ר' חיים, וואס מיינט איהר לערינט מען דען אין די שקאלעס? אז די שקאלעס וואלטין ניט געוועזן, פון וואנען וואלטין מיר געהאט דאקטורים? פון בית המדרש קאנען קיין דאקטורים ניט ארויס בשום אופן, די הייליגע גמרא זאגט דאך, אז א מענש טאהר ניט זיצען אין א שטאט וויא קיין דאקטאר איז נישטא, אסאך פון די גרויסע תלמודיסטען זענין אויך געוועזן דאקטורים, ר' חנינא, אבא אומנא, שמואל ירחינאה, און נאך פון דעם שמואל ווייסין מיר יודען מעהר ניט, נאר וואס עס ווערט געבראכט אין דער גמרא, אי אין מדרשים, זעהט אבער וואס מע שרייבט וועגין איהם אין פרעמדע שפראכין, איינער א געוויסער שרייבער איין אמעריקאנער מיט'ן נאמען „דרעפער" וואס זיין בוך איז שוין יעצט איבער געזעצט אין רוסיש, רעדט ער פון אונזער שמואל ירחינאה, און דער צעהלט, אז נאך היינט געפינט זיך א וואסעריל צו אויגען, וואס עס ווערט אן גירופין מיט'ן נאמען „סאמועל" ער שרייבט פיל פון דעם אבא אומנא, וואס וועדליג רש"י מאכט אין (תענית דף כ"א) איז ער געוועזן א פראסטער צירולניק, ער אבער ברענגט פון איהם פיל ביכער אין דער מעדעצין אויף אזיאטישע שפראכין, ער דער צעהלט פון איהם, אז ער איז געוועזן דער ערשטער וואס האט איינגעפיהרט אז דאקטורים זאלין איינגע שעות אין טאג אומזיסט געבין ריצעפטען פאר קראנקע פיר ארימע מענשין, און דורך דעם פאר שטעהט מען גוט פאר וואס די גמרא דער צעהלט דארטין, אז ער האט געהאט א גרעסערין זכות אופן היםעל, וויא דער גרויסער תלמודיסט אביי, זעהט מען שוין קלאהר וויא א דאקטאר איז גרויס געוועזן ביי אונזערע חכמים, און מן הסתם האט דאך דער מלאך גבריאל ניט אויס געלערינט זייא די חכמה פון דער מעדעצין אין איין נאכט, נאר וואס דען? זייא האבין טאקי אין דעם געשטודירט, און אלע ביכער פון דער מעדעצין געלערינט, ביז זייא זענען דאקטורים געווארין, ווארום „לא יגעתי ומצאתי אל תאמן" זאגט אונז דער תנא, דאס הייסט: אז איינער בערימט זיך אז ער האט זיך גאר ניט געמאטערט אויף עפים א חכמה און קאן זיא פארט, זאלסטו איהם ניט גלויבין, דער רמב"ם וואס ער איז אויך געוועזן א בעריהמטער דאקטאר ביים קעניג פון מצרים, איז קלאהר געוועזן (וויא מען זעהט פון זיין ספר „פרקי משה") און אין אלע ביכער פון דעם גרויסען דאקטאר גאלינוס, נאך פיל גאונים אין די פאריגע צייטען וואס זענין געוועזן גרויסע דאקטורים, האבין אויך די חכמה געשטודירט פון פרעמדע שפראכין, זעהט אין „שבילי אמונה" פון ר' מאיר אלדבאי דעם רא"ש אייניקעל, וויא פיל רפואות ער ברענגט, נאר פון פרעמדע ביכער.

„נא ר' נחום!" פאר וואס זעהט דאס אויס אזויא קרים און שלעכט אין אייערע אויגען? וואס ער וויל געבין שטודירען זיין קינד, ער זאל אויך ארויס

קומען

קומען א דאקטאר? מהיכא תיתי ער וועט אליין לעבין בכבוד, און ער וועט בוודאי אויך העלפין אזעלכע קראנקע וואס פארמאגין ניט זיך צו קורירען פאר געלד — און דאס וואס ער וויל דעם אנדערין זוהן אפ געבין צו איין בעל מלאכה, איז אפשר אויך איין עולה? פאר וואס געפינט מען פיל פון אונזערע חכמי הגמרא וואס זענין געוועזן בעלי מלאכות, איינער א שוסטער, דער אנדערער א שמיד, וואס דען? דאס איז א תכלית, פאר לאזין זיך אויף הפקר? לעבין אין צרות און אין דחקות? —

„הערט איהר ר' חיים!" האט ר' נחום זיך אן גירופין, די נארישע וועלט איז גאר ניט ווערטה אז מען זאל זיך אזוי שטארק זארגין פאר איהר, מיר זענין דאך אין דער וועלט מעהר ניט וויא גרים, בירגער זענין מיר נאר אין יענער וועלט, די וועלט אבער, איז דאך טאקי מעהר ניט וויא א פארהויז פארען זאלל, בארפען מיר גאר ניט אזויא פיל זיך בעווארענין מיט פרנסה, אט מע וועט וויא עס איז איבערשטיפען די נארישע וועלט.

„אט דער פון זעה איך בחוש" האט ר' חיים געזאגט מיט א שמייכעל „אז איהר זענט גאר ניט פראקטיש" זאל שוין זיין אז די וועלט איז מעהר ניט גאר וויא איין אכסניא, מע בארף דא נאר אביסעל פאר ברענגין, ביז מע וועט ווייטער פארען, נא אין איין אכסניא וואס דער אורח בארף שטעהן איינגע וואכין, זעהט ער אויך ער זאל האבין זיין בעטיל, זיין עסין און טרינקען, און בפרט איין אכסניא פון 70 יאהר, עס איז טאקי שווער איבער קומין אין צרות אפילו איין יאהר.

און ווער וועט בעצאהלין שכר פאר דעם ליידען! פון וואנען ווייסין מיר, אז גאט וויל אז מע זאל פאר שווארצט ווערין אויף דער וועלט? מיר דאכט אז מע זעהט פון דער תורה אז גאט וויל אז מע זאל הנאה האבין פון זיין וועלט, והא ראיה וואס זאגט ער אונז צו, אויב מיר וועלין זיין גוט און פרום? וועלין מיר האבין ברכה און הצלחה, א גוט לאנד מיט גוטע פרוכטין, מיט פיל גאלד און זילבער, אלעס וואס דער מענש האט דער פון פארגעניגען, זעהט מען דאך, אז די וועלט האט דאך אויך עפים א ווערטה, גאט מאכט פון איהר אויך עפים איין עסק, ווארום אין אמת, האט דאך גאט די וועלט אויך אזויא בעשאפין אקוראט וויא יענע וועלט, נא פון וואנען ווייסין מיר צו מאכין א חילוק פון דער ביז יענע וועלט? דער כלל וויא מע איז, בארף מען דער ווייל זעהן מע זאל קאנען עקזעסטירען וויא עס געהער צו זיין.

דערום בארף יעדער מענש נאך זיין שטאנד, זעהן פאר זארגין זיינע קינדער, זייא זאלין האבין פון וואנען צו לעבין אין נחת, און ניט אין צער חלילה, א גביר קאן זיך טראכטין, אז ער וועט געבין זיין קינד איינגע טויזענד רובעל נדן, וועט ער זיין א סוחר מהיכא תיתי אויף א שטיקעל פלאן, אבער א יודע צ קבצן, וואס טראכט ער זיך? ער זעהט דאך וויא ער לעבט אין צרות, צו וואס

זאל

זאָל ער װעלין אַז זיין קינד זאָל אויך כָּל יָמָיו זיין אַ בִּיטֶערֶער אֶבְיוֹן, אוּמְגֶעהְן הִינְגֶערִיג אוּנ אָב גִירִיסִין ? אִיהְר מֵיינְט אַז פוּן דֶעם שְׁטוּדִירִין קָאן מֶען נָאר אַרוֹיס דָאקְטֶער ? עֶס זֶענִין נָאךְ דָא פִיל גִיגֶענְשְׁטֶענְדֶע וָואס מֶע קָאן פוּן זֵייא לֶעבִּין בְּכָבוֹד, אַ שְׁטֵייגֶער, אֵיינֶער אִיז פֵייהִיג צוּ מַאטֶעמַאטִיק, אוּנ מֶעכַאנִיקא קָאן עֶר עֶרְפִינְדֶען נַייֶע מַאשִׁינֶען, אֵיינֶער אִיז גָאר פֵייהִיג צוּ דֶער חָכְמָה פוּן יוּרִי, קָאן עֶר אַרוֹיס אַ בֶּערִיהְמְטֶער אַדְוָואקַאט, אַ חוּץ וָואס דָאס קֶענְטֶענִיס אַלֵיין אִיז אַ פַאר גֶענִיגִין פַאר דֶעם מֶענְשִׁין, מֶע זֶעהְט דָאךְ, אַז דֶער ווילְנֶער גָאוֹן ז"ל, וָואס עֶר הָאט גֶעווִיס נִיט גִיוָואלְט מַאכִין פוּן זַיין חָכְמָה קֵיין פַּרְנָסָה, הָאט אויךְ גִיהַאט אַ יְדִיעָה אִין דִיא אַלֶע זַאכִין, עֶר הָאט נָאךְ גִיבֶּעטִין דֶעם ר' בָּרוּךְ שְׁקְלָאווֶער ז"ל 1), וָואס עֶר אִיז גִיוֶועהְן אַ גְרוֹיסֶער גִילֶערְנְטֶער, עֶר זָאל אִיבֶּער זֶעצִין, אִין לְשׁוֹן קוֹדֶשׁ חָכְמָה סְפָרִים, דֶעם סֵפֶר „אַקְלִידוּס" אִין דֶער נָאךְ הָאט דֶער גָאוֹן ז"ל אַלֵיין גִימַאכְט זַיין סֵפֶר „אַיִל מְשׁוּלָּשׁ" אויף גֶעאָמֶעטְרִיֶע, עֶר הָאט בָּאר גִיזָאגְט: אַז וויא פִיל עֶס פֶעהְלְט דֶעם מֶענְשִׁין קֶענְטֶענִיס אִין דִיא זַייטִיגֶע חָכְמוֹת: אַזוֹי פִיל פֶעהְלְט אִיהְם קֶענְטֶענִיס אִין דֶער תּוֹרָה, אִיהְר פַאר שְׁטֶעהְט ר' נָחוּם וָואס דָאס בֶּעדַייטֶעט ? —

אַי אִיהְר װעט אֶפְשָׁר זָאגִין: אַז דִיא חָכְמוֹת זֶענִין אָבֶּער אָפְט מָאהְל אַ סִבָּה אַרָאבּ צוּ פִירִין דֶעם מֶענְשִׁין פִינְ'ם דֶרֶךְ הַיָּשָׁר, נָא פְרֶעג אִיךְ אַייךְ, אִין וָואס זֶענִין דִיא מֶענְשִׁין וָואס ווייסִין גָאר נִיט פוּן קֵיין שׁוּם חָכְמָה, זֶענִין זֵייא אַ פְּנִים פְּרִים ? װער רֶעדְט עֶרְלִיךְ ? גֶעוִויס נִיט „דַלוּת מַאכְט פַּסְלָנוּת" זָאגְט דֶער עוֹלָם, עֶס אִיז אָבֶּער גַאנְץ רִיכְטִיג, װעגִין פְרִימְקֵייט קָאנֶען מִיר גָאר נִיט פַאר זָארְגִין, דָאס הֶענְגְט אָב פִינְ'ם קַאראַקְטֶער, אַ חוּץ דֶעם דַארְף מֶען נָאךְ ווייסִין, וָואס הֵייסְט אִין אֱמֶת פְרִים ? אוּנ וָואס הֵייסְט נִיט פְרִים ! —

אִיךְ הָאבּ שׁוֹין דֶעם עִנְיָן נִיט אַרוּם גֶעקְלֶעהְרְט, דִיא הֵיילִיגֶע מִשְׁנָה זָאגְט אַז אַ מֶענְשׁ דַארְף זַיין אַ „רוֹאֶה אֶת הַנּוֹלָד" בֶּעטְרַאכְטִין פַאר אוֹיס דֶעם סוֹף פוּן יֶעדֶער זַאךְ, מֶען זָאל נָאךְ דֶעם קֵיין חֲרָטָה נִיט הָאבִּין אויף דֶעם וָואס מֶען הָאט גִיטָאהְן, שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ זָאגְט אויךְ „עוֹבֵד אַדְמָתוֹ יִשְׂבַּע לָחֶם, וּמְרַדֵּף רֵיקִים יִשְׂבַּע רֵישׁ" דָאס הֵייסְט: אֵיין אַרְבֵּייטֶער אִיז זַאט מִיט בְּרוֹיט, אוּנ אַ פּוּסְטֶע פַאסְנִיק אִיז זַאט מִיט אָרִימְקֵייט, נָא ר' נָחוּם! שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ אִיז דָאךְ גֶעוִויס גִיוֶועהְן פְרִים וויא אִיהְר, הָאט אויךְ מַאמִין גִיוֶועהְן אִין הַשְׁגָּחָה, אַז עֶס װעט זִיךְ אַלֶעס נָאר אָן דעם

---

1) עֶר אִיז גִיוֶועהְן אַגְרֵיישֶׁער דָאקְטָאר, אִין מִיט דִיא גֶעלְד וָואס עֶר הָאט פַארְדִינְט פוּן זַיין פְּרַאקְטִיק, הָאט עֶר אוּנְז אוֹיס גִיקָארְמֶעט צְווייא שֵׁיינֶע אֵיינִיקְלַאךְ: ר' יַעֲקֹב בַּעַל מְחַבֵּר סֵפֶר מִשְׁכְּנוֹת יַעֲקֹב וּקְהִלַּת יַעֲקֹב, אִין זַיין בְּרִידֶער ר' יִצְחָק מְחַבֵּר סֵפֶר קֶרֶן אוֹרָה, בֵּיידֶע גְאוֹנִים אוּנ רַבָּנִים אִין קַארְלִין אֵיינֶער נָאךְ דֶעם אַנְדֶערִין, אָט אַייךְ לִיבֶּע בְּרִידֶער אַבֶּעווייז וויא אֲמִתָּה הַחָכְמָה שַׁאט דֶער תּוֹרָה.

דֶעם ווילִין פוּן גָאט, פוּן דֶעסְט וֶועגִין הָאט עֶר מַבְטִיחַ גִיוֶועהְן, אַז דֶער וָואס פַאר לָאזְט זִיךְ אוֹיפְן ווינְד, װעט גֶעוִויס זַיין אַ קַבְּצָן, אָבֶּער דֶער מֶענְשׁ וָואס אַרְבֵּייט, װעט גֶעוִויס זַיין פַארְזָארְגְט מִיטִין לֶעבֶּענְסְמִיטֶעל, נָא שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ הָאט אֶפְשָׁר אויךְ גֶעהַאלְטִין דִיא וֶועלְט פַאר אַ פָארְהוֹיז, פוּן דֶעסְטְוֶועגִין הָאט עֶר אָנְגֶעזָאגְט אַלֶע מֶענְשִׁין, אַז מֶע זָאל זִיךְ נִיט פַאר לָאזִין אויף פּוּסְטֶע נִסִּים. —

דֶערוּם װעל אִיךְ אַייךְ ר' נָחוּם, מְגַלֶּה זַיין אַ סוֹד, אַז אִיךְ װעל מַיין אֵיצִיקְלִין אויךְ אָב גֶעבִּין אִין גִימְנַאזְיֶעם, אִיךְ הָאבּ אִין אִיהְם גִיפוּנֶען גְרוֹיס פֵייהִיגְקֵייטִין צוּם רֶעכְנֶען, אִיךְ הָאבּ מִיט אִיהְם אַ מָאהְל גִילֶערְנְט דִיא „עֲרוּגָה" בִּין אִיךְ נִשְׁתּוֹמֵם גִיוָוארִין צוּ זֶעהְן וויא גִיךְ אוּנ גִישְׁווִינְד עֶר הָאט פֶער שְׁטַאנֶען אַזֶעלְכֶע עִנְיָנִים, אִיךְ בִּין כִּמְעַט זִיכֶער, אַז פוּן אִיהְם װעט זַיין גָאר אַ גְרוֹיסֶער אוּנ אַ וויכְטִיגֶער מֶענְשׁ, אִיךְ ווייס אֲפִילוּ, אַז עֶס װעט מִיט מִיר זַיין דִיא שְׁטָאדְט אויךְ, נָאר וָואס הָאבּ אִיךְ מוֹרָא ? מֶע װעט מִיךְ פוּן מַיין קַבְּצָנוּת אַרָאבּ זֶעצִין: אִיךְ בִּין אַ קַבְּצָן יֶעצְט, אוּנ עֶרְגֶער וויא שְׁלֶעכְט קָאן שׁוֹין נִיט זַיין, אֲפִילוּ דָאס שְׁטִיקֶעל פַּרְנָסָה וָואס מֶע הָאט, װערְט אויךְ עֶרְגֶער פוּן טָאג צוּ טָאג, אִיךְ זֶעה בַּאלְד נִיט פוּן וואנֶען מֶע קָאן שׁוֹין אַ גְרָאשִׁין פַאר דִינֶען, נָא דֶענְק אִיךְ, אֶפְשָׁר װעל אִיךְ מַצְלִיחַ זַיין מִיט מַיין זוּהְן, װעט עֶר מִיר קָאנֶען הֶעלְפִין אִין דִיא עֶלְטֶערֶע יָאהְרִין. —

אִיךְ בִּין זִיךְ שְׁטַארְק מֵכִין צוּ אֵיין מִלְחָמָה מִיט מַיין אֲרוּרָה, זִיא אִיז דָאךְ אויךְ אַ גוּטֶע זָאגֶערִין, זִיא שְׁלֶעפְּט תָּמִיד מַאֲמָרִים פוּן דֶעם „צְאֶינָה וּרְאֶינָה", פִינֶ'ם „נַחֲלַת צְבִי" אויךְ פִינֶ'ם מְנוֹרַת הַמָּאוֹר, זִיא אִיז כִּמְעַט אַ מַגִּיד, נָא נָא, דָא װעט זִיךְ אַבִּיסֶעל טָאהְן, אַז זִיא װעט דֶער זֶעהְן אֵיצִיקְלִין גֶעהְן אִין אַ סוּרְדִיט מִיט מֶעשֶׁענֶע קְנֶעפְּלִיךְ, נָאר עֶס מֶעג שׁוֹין זַיין וָואס עֶס ווִיל זִיךְ, צוּ קְלָלוֹת זֶענִין מִיר ב"ה דָאךְ שׁוֹין גִיוואוֹנְט, גִישְׁקְשָׁה, זִיא װעט זִיךְ בִּיסְלֶעכְוַויִיז אויךְ צוּ גִיווֵיינֶען אוּנ עֶס װעט מוּזֶען זַיין רֶעכְט, נָא עֶס בְּלֵייבְּט אַזוֹי, עֶס װעט שׁוֹין אַנְדֶערְשׁ נִיט זַיין. —

„הֶערְט אִיהְר ר' חַיִּים ז'" הָאט ר' נָחוּם גִיזָאגְט מִיט אַ טִיפֶען זִיפְץ, מִילָא צוּ גֶעבִּין אַ זוּהְן שְׁטוּדִירִין בִּין אִיךְ נִיט אַזוֹי שְׁטַארְק מַסְכִּים, נָאר װעגִין מְלָאכָה זָענְט אִיהְר זֵייעֶר גִירֶעכְט, אִיךְ גִיפִין אִין מַיין קִינְד אַ גְרוֹיס פֵייהִיגְקֵייט צוּ קְרִיצֶעבִייא אוּנ שְׁנִיצֶעבִייא, אִיהְר מֵיינְט אֶפְשָׁר וויא בֶּערִיל דֶער וַתִּיקָה קְרִיצֶער, וָואס נֶעמְט 20 קָאפִּיקֶעם פַאר אַ חֲתִימָה, דָאס קָאן מַיין זוּהְן שׁוֹין לַאנְג פוּן זִיךְ אַלֵיין, אַז עֶר זָאל זִיךְ לֶערְנֶע דִיא אַרְבֵּייט בַּייא אֵיין רֶעכְטִין בַּעַל מְלָאכָה, קָאן עֶר אַרוֹיס קוּמֶען גָאר אַ קִינְסְלֶער, אִיהְר קֶענְט דָא דֶעם קְרִיסְט דֶעם קְרִיצֶער ? עֶר אִיז דָאךְ מַאסֵף מָמוֹן, עֶר אִיז אַ רֶעכְטֶער נָגִיד, אִיהְר זָאלְט זֶעהְן וָואס פַאר אֵיין אַרְבֵּייט עֶר מַאכְט ? וָואס פַאר הֶערְבֶּען, וָואס פַאר רֶעסוּנְקֶעם, עֶר גִיט אִין דֶער טִיפָּאגְרַאפִיֶע ? וָואס ווייסְט אִיהְר, וָואס פַאר אַ גֶעפִיהְל אִיךְ הָאבּ גִיהַאט צוּ דֶעם אִין מַיינֶע יוּנְגֶע יָאהְרִין, אִיךְ וָואלְט הַיינְט גִילֶעבְּט גְלִיקְלִיךְ, נָאר עֶס

איז

איז שוין פאר פאלין, נאר ניט וואס איהר האט מיך יעצט אויף מערקזאם גימאכט, איך גיב אב מיין קינד צו דעם קריסט, ער וועט איהם צו האפין אהן א גראשן געלד, איך בין אויף איהם א מבין, מהבית איך פאר שטעה דיא קונסט. —

„נא ר' נחום!" האט ר' חיים גיזאגט שטארק צו פרידין, איך רעד אייך נאר ניט אן דווקא צום שטודיום, ביא מיר האט א מלאכה איין ווערט מיט וויסענשאפט, נאר אבי ניט זיין א פוסטער מענש, זעהט עס זאל ניט פאר זשאווערט ווערין אין אייער קינד, דער גלאנץ פון זיין נאטירליכין פייהיגקייט, אזוי וויא עס איז גישטאזשעט גיווארין אין אייך, איהר קענט געוויס אייער קינד גליקליך מאכין, אונ דיא זאך הענגט אב נאר אין אייער רצון. —

„וואס גיט איהר אונז פאר איין עצה?" האבין א זאג גיטאהן צוויא שכנים, מיט א בימערין טאן, מיר זעהן אייערע רייד זענין גאנץ ריכטיג אונ פראקטיש.

„אויב איהר ווילט צו הערין מיין עצה" האט גיזאגט ר' חיים, איז גאר קורץ אונ שארף, אייגער פון אייך האט א קינד מיט גיטע ספאסאבנאסטען, זאל מען איהם אב געבין תיכף שטודירין, אונ דער אנדערער האט א קינד וואס איז נישט צום שטודיום, זאל מען איהם אוועק געבין צו א רעכטין בעל מלאכה, פיל גלייכער צו א קריסט, געניג שוין איהם געהן אין חלומות, עס זענין שוין דא געניג קרעמער אונ הלפנים, מעקלערס אונ מלמדים, שדכנים אונ נאמנים, געניג מענשין וואלגערין זיך כעני בפתח, ביא דעם גביר אויס וויינען א שטיקעל שלוזשבע פאר 10 גילדין א וואך.

ליבע ברידער! איהר וואלט אביסעל גירעדט, מיט דעם וואס די שטאדט ריפט איהם „אפיקורס" וואלט ער אייך אביסעל קלאהר גימאכט, וואס עס טוהט זיך שוין אין דיא גרויסע שטעדט, וויא פיל מענשין האבין שוין זייערע קינדער גליקליך גימאכט, אונ זייא אליין האבין אויך יעצט א רעכטע שטיצונג פון זייערע קינדער, טוהט א קוק אויף אונזער שטאדט אהן עין הרע, א צאהל פון איינציגע טויזינד מענשין, וויא פיל לעבין דא כלומערשט וויא מענשין? זייער ווייניג, איך וויים ניט אויב 10 פראצענט, אונ דיא איבעריגע זענין געבאך בימערע קבצנים, דער טויט איז פאר זייא בעסער וויא דאס לעבין „עני חשוב כמת" ארום הייסט גישטארבין, האבין אונזערע חכמים גיזאגט, זייא האבין אזוי גיט גישפירט דעם צער פון דעם ארימאן, אז זייא האבין איהם פרייא גימאכט פינ'ם גיהנם, מיט דאכט, אז גאנץ ליטא וועט ניט זוכה זיין אן צו קוקען דעם גיהנם, נאך דיא רייד פון דער גמרא, א חוץ וואס זייא האבין דעם גיהנם אויף דער וועלט פון זייערע ווייבער, ווארום אזוי וויא דיא מענער אליין זענין ניט אום שטאנד אליין צו פאר דינען, העלפין זייא זייערע ווייבער האריוועון, אונ דער פאר, פיהרין זייא זייערע מענער ביא דער נאז, אונ טוהען זייא אן צרות. —

לאמיר ארויס געהן וויא גבורים, מלחמה האלטין מיט אונזערע ארורות, אונ מיט דיא שטאדט שוטים, גישקשה! אין א קורצער צייט, וועלין זייא אונז

מקנא

מקנא זיין, זייא וועלין אונז נאך טאהן, עס געהט דער צו. „הלוואי זאל גאט זיין צו הילף" האבין, א זאג גיטאהן מיט א צו בראכענעם הארץ דיא צוייא שכנים, „געוויס אן גאט טוהט זיך קיין זאך ניט" האט זיך אנגירופין ר' נחום, „א גיטע נאכט ליבע ברידער!" האט גיזאגט ר' חיים. —

אלע זענין גיגאנגין שלאפין מיט צו רידערטע קעפליך, פון דעם פרישין פלאן, וואס זייא פאר שטעהן אז דאס וועט ניט אזוי לייכט דורכגיזעצט ווערין, עס וועט זיין געניג צו זינגין אונ צו זאגין ... —

20.

אסרו חג.

נאר טאג, איז דער גאנצער עולם אויף גישטאנין אב דאווענען דעם ערשטין מנין, וואס איז? מע דארף ארויס טראנספאטירען דעם פסח פון דער שטוב, אונ אריין ברענגין דעם חמץ, טרעפט אדרבה וואס פאר א חמץ? איהר מיינט אפשר עפיס עסין ווארג? פע חלילה! פון וואגען וועט מען עס אזויא גיך נעמין? מע האט א פנים עפיס ארויס גיטראגין? וואס דען? מע דארף נאר אריין נעמין דיא חמצדיגע כלים. —

דער באד גוי איז א פנים אויך שטארק גיענגט אין מזומן, נא ער זאל דעקין מיט זיינע פאפירען? וויא וועט מען זיי אב זעצין? אפשר אין דיא בענק פון באד? נישקשה, דיא בענק שוויטצען אויך גאנץ גוט, מילא ער האט קיין מיטלען ניט, האט ער דיא שטאט ארויס גילאזט פינ'ם קאנטראקט, אין אמת, האט איהם דער ב"ד שמש (זיין רעכטער בעל עצה אין גישעפט) גיגעבין צו פאר שטעהן, אז עס טויג פאר איהם גאר ניט אזויא פיל חמצדיגע כלים, עס זענין אפילו גיוועזן אזוינע כלים וואס זענין טייערער גיוועזן פון גאלד, א שטייגער, טשאלענט טעפליך, אונ קיגעל טעפליך אנטעקוואריגע, נאך א ירושה פון עלטער עלטער באבעס, נאר פארען באד גוי זענין זייא א קנאפע סחורה, ער וועט זיך דער מיט בעדארפין טענדלין א לאנגע צייט, ווארום קיין יוד וועט שוין זייא ניט קויפען פון זיין האנד, אונ א גוי האט דאך טאקי פייגד איין אונרייניגע כלי א פאר סמאלציוועטע, זייא זענין מקפיד אויף נקיות. —

בקיצור, דער עולם איז גיבליבין ביא זיין סחורה, אונ פון דעם מסחור האט זיך גאר נישט מיט נישט אויס גילאזט, ביז האלבין טאג איז שוין אין שטוב פינ'ם פסח ניט גיבליבין קיין זכר, אלע ווייבער האבין אויס גיצעהלט דאס ביסעל מצה וואס האט זיך אב גישטעלט, איבער גימאסטין דיא מצה פארפיל אונ דאס מצה מעהל, גרויס קנאה איז גיוועזן צווישין דיא ווייבער אויף דער וואס ביא איהר האט זיך מעהר אב גישטעלט, עס איז דאך טאקי א חשבון, ביז שבועות וועט מען שוין פארשפארין מעהל אויף פארפיל אונ אויף קיגעל, כמה

שבתים

שבתים וועט מען שוין גאר קיין חלה באקין, דאס איז שוין פאר איין ארימטען מאן אגאנצער עסק, עס געהט טאקי אראפ אהאלבע הוצאה – דער כלל איז, דיא ערשטע עטליכע טעג נאך פסח, האט דער גאנצער עולם כמעט וויא גיפאסט, עס פאר שטעהט זיך, קיין גראשין איז נישטא בייא דער נשמה, אין שטוב איז פוסט, ניט דא קיין גרויפ, קיין קארטאפעל, קיין שמאלץ, קיין פוטער, עס איז נישטא ממש וואס צו נעמין אין מויל אריין, עס איז גיקומען חאטש נעם ארוים דיא ציין אונ צו לייג זיי אויף דער פאליצע, מע האט זיך קוים קוים צו גישלאגין צום שבת וויא עס איז מיט גרויסע צרות, פאריקט אשטיקעל טשאלענט, אונ עס איז שוין ב"ה שבת קודש, בייא נאכט האט מען גימאכט קידוש איבער מצות, געזופט יויך מיט מצה פארפיל, אונ חאטש מע איז גיוועזין נאך שמארק הינגעריג, פון דעסטוועגין האט מען גיבענטשט אונ גיזאגט „ואכלת ושבעת וברכת" ווארום לויט דעם דין איז מען מיט א כזית אויך יוצא אונ אפשר טאקי זאט . . .

שבת פריא אין דיא שולכליך נאכען לייענין, האט דער חזן גיבענטשט „בה"ב" טרעפט וואס דאס איז? עס הייסט: דער עולם זאל פאסטין „שני וחמישי ושני" „מאנטיג" אונ „דאנערשטיג" אונ ווייטער „מאנטיג" פאר וואס? וואס האט מען נעבאך צום עולם? וואס האט מען דא גיטאהן אזעלכעס פאר א פארברעך? אונ ווידער וויא שטייט דאס, אין דער תורה? דאכט זיך אז גיין, וואס דען? דיא גמרא אפשר האט דאס אויף גיטאן? אויך נישט, נא נישמער, גלאט פריש אונ גיזונד אונ משוגע, באריך דרייא טעג אונ מע ווייסט ניט וואס אונ ווען.

וואס זאגין זייא? עס איז א „מנהג ותיקין" נא דיר נאייע מנהגים, ווידער פרעג איך אייך, ווער איז דאס דער „ותיקין?" גלאט אן ווערטער „ותיקין" איך וויל אבער וויסען, ווער? וועמען? וויא גיפעהלט אייך אזא גישיכטע? נאר לאמיר זעהן עס מוז דאך פארט עפיס זיין? דער ותיקין האט דאך פארט גימוזט האבין עפיס א פלאן, אהא: עס איז דא, אונ חלעבין ניט קרים, (נאר וויא א קאטשערע) וואס איז? עס שטייט אין איוב (א' ד' ה') „והלכו בניו ועשו משתה בית איש יומו, ושלחו וקראו לשלשת אחיותיהם לאכול ולשתות עמהם: ויהי כי הקיפו ימי המשתה וישלח איוב ויקדשם והשכים בבוקר והעלה עולות מספר כלם, כי אמר איוב אולי חטאו בני וברכו אלהים בלבבם, ככה יעשה איוב כל הימים" דאס הייסט: איוב האט מורא גיהאט אז אין דיא זיבען טאג וואס זיינע קינדער האבין פאר בראכט אין עסין אונ טרינקין, האבין זיי אפשר חוטא גיוועזין קעגין גאט, דעריבער האט ער מקריב גיוועזין קרבנות, דעריבער האט מען מתקן גיוועזין יעצט אויך דרייא תעניתים צו מכפר זיין, פיליכט האט מען אפשר אין דיא 8 טאג יו"ט פון גרויס ראשקאש גיטאהן עטוואס וואס ניט רעכט איז? נא מתיבא תיתי גוט באווארינט, איך האב פיינד צו זאגין, מע זעהט דער פון

וויא

וויא ווייט דער ותיקין איז גילעגין אין טובת הכלל 1) פון דעסטוועגין ברויכט מען

---

1) עוד הפעם לא אוכל להתאפק, נאך א מאהל קאן איך מיך ניט אויף האלטין פון צו זאגין צו אזעלכע בעלי טובות „השפעתם עלינו רוב טובה, אבל אין אנחנו יכולים לקבל" עס הייסט: איהר ווילט משפיע זיין אויף אונז אסאך טובות, נאר מיר האבין שוין אבער ניט קיין כח זייא מקבל צו זיין, באמת פרעג איך דיא בעלי טובות, פאר וואס ווילט איר זיין קליגער פון דער הייליגער תורה? פאר וואס האט זיא אליין נישט גיהייסען פאסטין, פאר שרעק, אפשר וועט מען פון גרויס שמחת יו"ט עפיס טאהן איין עברה, מע זעהט דאך וויא אונזער תורה האט פיינד גיהאט תעניתים, אז זיא האט מעהר ניט פארבאטין נאר איין תענית אין יאהר, אונ ווייטער ווערט ניט דער מאנט פון פאסטין אונ פון סיגופים, מיר זעהן א וואונדערליכע זאך, אז יודען אין דיא פאריגע צייטין האבין גאר ניט גיהאט קיין בעגריף, אז מיט א תענית זאל מען גיפעלין גאט, בארום שטייט ניט אין פסוק אז יודען אין מצרים האבין גוזר תענית גיוועזין, עס שטייט נאר „ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו, ותעל שועתם אל האלהים מן העבודה (שמות ב' כ"ג)" דאס הייסט: זיי האבין תפלה גיטאן צו גאט. בשעת עמלק איז דאס ערשטע מאהל אן גיפאלען, האט משה אויך ניט גיהייסין גוזר תענית זיין, נאר ער האט גיהייסין האלטין מלחמה מיט איהם (שמות י"ז) – בייא דער מגפה אין דער מדבר, האט אהרן אויך ניט גוזר תענית גיוועזין, ער האט גיזוכט אנדערע תחבולות (במדבר י"ז).

בקיצור, אין דער גאנצער צייט פון משה אונ פון יהושע בן נון, זעהט מען ניט אונ מע הערט ניט קיין תעניתים, אויך אין דער צייט פון דיא שופטים, וואס עס זענין גיוועזין צרות אופן פור, הערט מען ניט אז מע האט געזוכט סגולות פון תעניתים, נאר ערשט בייא דער מעשה פון פלגש בגבעה שטייט: „ויבאו בית אל ויבכו וישבו שם לפני ה' ויצומו ביום ההוא עד הערב (שופטים ב' כ"ו)" אונ אויף דעם קאן מען שוין זאגין „ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם" דאס הייסט: זיי האבין זיך אפ גילערינט פון דיא גוים, ווארום תעניתים זענין א גוישע המצאה (איהר ווייסט אז דיא זאך פון תעניתים אונ סיגופים וואקסט ארויס נאר פון דיא געצין דינער, ווער עס האט גילעזין פון זייערע כהנים, וואס פאר א סיגופים זיי פלעגין זיך אן טאהן גרוילט אזש דאס לייב צו הערין, זייערע כהנים זענין על פי רוב גיוועזין בעלי מומים, צו ביילטע, צו קיילטע, וואס פלעגין זיך אליין מאכין פאר קאליקעס, בארום זאגט דיא תורה אין ויקרא: „לא יקרחו קרחה בראשם, ופאת זקנם לא יגלחו, ובבשרם לא ישרטו שרטת" אז כהנים טאהרין זיך ניט מאכין פליחעוואטע, אונ זייא טאהרין ניט צו קראצין זייער פלייש, אונ צו ליב אוים רייסין זייער פלאן וואס דענקין אז גאט האט הנאה אז זייגע דינער טוען

זיך

מען דאך גוט בעטראכטין דיא טובה, פיליכט מעגין מיר זאגין, דאס גלייך ווערטיל פון דער גמרא: „שקול טובתך ושדיא אחיזרא“ (שבת ס״ג) דאס הייסט: „נעם זיך דיין טובה אונ ווארף זיא אויף דערנער“. —

לאמיר נאר גוט בעקוקין צו מיר יודען זענין גלייך אין דעם פאך צו איוב׳ס קינדער, מע קאן זיך גוט פאר שטעלין אז ווערליג איוב איז גיוועז א גרויסער גוטבעויצער, גיהאט כל טוב, בהמות אונ אקסין, גיטריידע אונ פארשידענע פרוכטין, נא אז מע האט גימאכט א שמחה זיבען טאג דורך אנאנד, האט מען

געווים

זיך אן יסורים, האט דיא תורה נאר פארבאטין אז א כהן א בעל מום טאהר ניט מקריב זיין קיין קרבנות), מע זעהט א פאקט, אז אין „נינוה“ בשעת יונה הנביא האט זיי גיזאגט אז עס איז שלעכט מיט זיי, אונ זיי זענין דאך גיווען גאנצע דינער, האבין זייא דיא ערשטע זאך גוזר תענית גיווען, ניט נאר אויף מענשין, אפילו אויף בהמות אויך, איהר פאר שטעהט, וואס א פאנאטיקער קאן טאהן? אמת, זיי האבין איינער דעם אנדערין גזלות אויך אב גיגעבין, אזוי ווי עס שטייט „ומן החמס אשר בכפיהם“ נאר צו וואס האט מען נאך בעדארפט די תעניתים? וואס שטייט דער נאך: „וירא האלהים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה“ האט דיא גמרא גוט בעמערקט אונ זאגט: „את שקם ואת תעניתם לא נאמר, רק את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה“ עס הייסט: גאט האט נאר אויף זייא רחמנות גיהאט, פאר דעם וואס יעדער האט אב גיגעבין דעם גאנצין גראבעזש וואס עס האט זיך בייא איהם גיפינען, אבער ניט דער פאר וואס זיי האבין זיך אן גיטאן אין זעק אונ גיפאסט, דאס האט גאר קיין ווערטה בייא גאט, איהר פאר שטעהט א טייערע באמערקונג פון דער הייליגער גמרא? —

זכריה הנביא האט גוט גיזאגט פון גאט׳ס וועגין: „כי צמתם וספוד בחמישי ובשביעי וזה שבעים שנה, הצום צמתני אני? וכי תאכלו וכי תשתו הלא אתם האכלים ואתם השתים (זכריה ז׳)“ איהר הערט א שמועס ווייא איינער רעדט! וואס אינטערעסירט מיך אייער עסין אדער אייער פאסטין? מיר געהט נאר אין דעם: „משפט אמת שפוטו, וחסד ורחמים עשו איש את אחיו, ואלמנה ויתום גר ועני אל תעשקו ורעת איש אחיו אל תחשבו בלבבכם“ דאס הייסט. זייט נאר ערליכע לייט אונ טוהט קיינעם קיין בייז ניט, אט דאס פאר לאנגט גאט פון איך, דער פון זעהט מען אז דער גאנצער ענין פון תעניתים וואקסט נאר פון דיא גאנצע דינער, אונ ביסליך וויים האט זיך דאס אריין געריקט צו יודען. —

„ישעיה אונ ירמיה“, האבין שוין שטארק געקריטיקירט דעם ענין פון דיא תעניתים, זייא האבין גיזעהן ווייא דיא וועלט איז פאר נארישט, אונ רעדט זיך איין אז תעניתים זענין מכפר אויף אלע זינד, אונ דער מיט שמייכילט מען זיך צו צו גאט, אזוי א שטייגער ווייא זייא האבין גימיינט מיט דיא קרבנות, דערום

האט

געווים ניט גיגעסין קיין הייסע וואסער מיט מצה פארפיל, מע האט ניט גיקויפט אין יאטקע 3 פונט פלייש סטערווא גאלע ביינער 20 קאפ׳ א פונט, איוב איז ניט גיגאנגין צו זאנויל שענקער נעמין א קווארט יין צמוקים פאר 15 קאפ׳, נאר וואס דען? מע האט טאקי גיגעסין גוט פלייש, גוטע בראטין אהן א שעור אונ אהן א ערך, גיטרינקין דעם בעסטין גיטין וויין, ווייא פיל דאס הארץ האט גיגליסט, נא בייא אזא הולאניע קאן אפשר זיין, אז מע זאל עפיס טאהן וואס ניט רעכט איז. —

און

האט ירמיה ביידע צו זאמען גינימען, אונ האט גישריגין אויף דיא ביידע (ישעיה נ״ח ירמיה י״ד).

„אחאב“ מלך ישראל וואס ער איז גיוועז א רעכטער געצענדינער, האט אויך שטארק גיהאלטין פון תעניתים, אונ בפרט זיין וייב „איזבל“ ווייא מען זעהט בייא דער נבלה פון דעם כרם נבות היזרעאלי, דיא ערשטע עצה מיט וואס נעמט מען דעם עולם, מיט א תענית׳ל, „קראו צום“ (מלכים א׳ כ״א) אז דיא וועסט נאר אב פאסטין, ביסטו שוין גידעקט, וועסט שוין מעגין הארגענען א מענשין. —

בקיצור, פון דיא אלע רייד, זעהן דא מיר: אז די תורה, אונ דיא נביאים אליין האבין מרחיק גיוועהן אלע תעניתים, אלע סיגופים, וואס אנדערע נאציאנען האבין אין דעם עוסק גיוועהן, אונ בעזאנדערס זייערע כהנים, אזוי ווייא מע זעהט גאר דייטליך בייא דיא כהנים פון אחאב, אז זייא האבין גיוואלט פועל זיין בא דעם בעל, אז עס זאל אראפ איין פייער, שטעהט: „ויתגודדו כמשפטם בחרבות וברמחים עד שפך דם עליהם“ (מלכים א׳ י״ח) אונ פון דעסטוועגין האבין זיך דיא אלע זאכין איינגיווארצילט בייא אונז יודען. —

דיא ספרי מוסר, אונ נאך מעהר דיא מקובלים האבין אויף גיגעבין דיא גיטע פלאנען פון תעניתים, גאר לרוב, פון שרעקליכע סיגופים, קאטשין זיך אויף שניע, שטעהן אויף רעטשקע, שלאפין אויף שטיינער, חלעבין ניט קרים, זיך גיט ארופ גישלאגין! גיטע טובות האבין אונז גיטאהן אזוינע נארישע מחברים, אקוראט ווייא דיא שלעכטע מנהגים פון דיא געצעדינעבייא, גימאכט תעניתים מיט פאר שידענע נעמען, „10 טעג, ערב ראש חודש, מאנטיג אונ דאנערשטיק, א מאהל אין הפסקה“ הייגט תעניתים מכח עבירות, וואס האבין גאר קיין צאהל, מספרים יקנה״ז פון תר״ם, אזוינע ספרים קאנען מאכין משוגע מענשין.

אט אזוי איז דאס אז מע געהט אראפ פינ׳ם דרך התורה, אונ מע וויל אויף טאהן חדשות אונ טוהן טובות מענשין, כדי זייא זאלין זיין פאר זארגט מיט עוה״ב? נאר דער אמת איז, שומר נפשו ירחק מהם! —

אונ ווידער ער האט דאך ניט גיהייסין פאסטין אונ דארין , ער האט גיבראכט קרבנות , רינדער האט ער גיהאט גיניג , אונ וואס פאר א ווערטה האבין דעמעלט גיהאט עטליכע בהמות ? אונ ווער ווייסט ניט אז דאס איז גיוועהן א גיסט פון א פרומען געצענדיגער ? (אונ צווייטענס איז דאך עפיס גאר א סברא אז דיא גאנצע גישיכטע מיט איוב'ן איז גאר ניט גיוועהן נאטירליך , דאס איז גאר גאר אפארשטעל פון א שרייבער, ועס גיפינט זיך דאך גאר איינער טאקי אין דער גמרא , וואס זאגט : איוב לא היה ולא נברא אלא משל היה) .

אבער וואס רעדט מען מכח אונז יודען ? וואס האבין מיר דא גיגעסין ? איך וויים ניט צו יעדער האט אויף גיגעסין איבערין גאנצין פסח א פונט פלייש ? היינט דאס גרויסע שכרות וואס יעדער האט אריין גיהאפט בוודאי אגאנצע קווארט זאנוויילס ווין דורכין גאנצין פסח ? נא דורך דעם קאן מען אויך טאהן עבירות חלילה ? אפשר פון דעם מעד מיט דיא הערעמזליך פון אחרון של פסח ? זעהט איהר דאס איז שוין אשטיקעל סברא . —

קארג איז מען פאר שווארצט גיווארין פיר וואכין פאר פסח , אים פסח אליין , ב"ה אויך גיגעסין קדחות מיינע שונאים , היינט נא דיר א צובייסינג תיכף נאך יום טוב , דאר נאך דרייא טעג אין תענית , עס האט פאק אשיינעם נאמען „בה"ב" וויא גיפעהלט איך אזא רציחה פון דעם ותיקין ? אז דאס בית המקדש איז חרוב גיווארין, האבין אונזערע חכמים מעהר ניט מתקן גיוועהן וויא איין תענית, אז דאס זאגט דיא גמרא אין מגלה, „בקש רבי לעקור תשעה באב" רבי האט גיוואלט דעם תשעה באב אויך מבטל זיין , אונ פאר א פונט פלייש מיט א קווארט ראזשינקע ווין אין אכט טעג זאל מען סאהנען ? זייער א קליגער מנהג ? אונ נאך דרייא טעג ! איינער איז נאך ווייניג ? דיא המצאה גיפעהלט מיר, אז מע האט שוין גאר ניט וואס צו זאגין , זאגט מען גלאט , אז דאס איז א מנהג ותיקין ? וואס ותיקין ? ווען ותיקין ? איך וועל זיך גאר ניט שעמען , איך וויים אפילו גאר דיא טייטש ניט פון דעם ווארט „ותיקין„ אז אסור ! — מילא וואס העלפט דא דיא רייד , רייד יוא , רייד ניט , דער עולם פאסט „בה"ב" , מע זאגט כליחות , אסאך זענין צו פרידען אז עס מאכט זיך זייא עפים גאר א תענית , עס איז בלא זה ניט דא וואס צו עסין , איז דאך שוין גלייכער אז מע רעדט זיך איין אז מע הונגערט פון גאט'ס וועגין , דער ווייל הייסט מען טאקי א פרימער יוד אויך . . . .

א, ארימער אונ שמוציגער זומפף ליטא ! ווען וועלין שוין דיינע אומגליקליכע שטיפקינדר , דיא יודען, פטור ווערין דיינע בלאטעס , בעזעצין זיך אין אנדערע ערטער פון דעם גרויסין רוסלאנד , אונ זיין מענשין וויא מענשין בארפין זיין .

ענדע

כל איש החפץ להשיג את הספר הזה
יכול להשיגו על ידי האדרעססע :

Продается въ книжной торговли Э. Дейнарда
Еврейская улица № 29, *въ Одессѣ*.